

Ny forskning i grammatik

*Igangsæt af Statens
Humanistiske Forskningsråd*

*Fællespublikation 9
Sandbjergsymposiet 2001*

Hanne Leth Andersen, Kjær Jensen og Henning Nølke

SYDDANSK UNIVERSITETSFORLAG

Indholdsfortegnelse

Forord	5
<i>Silvia Becerra Bascuñán</i> : Indirekte objekt i spansk og adjektrelationen	7
<i>Merete Birkelund</i> : Anvendelse af modalverber som udtryk for forpligtelse i kontrakter. En semantisk/pragmatisk analyse af <i>devoir</i> og <i>skulle</i>	29
<i>Helle Dam</i> og <i>Lotte Dam</i> : En instruksional analyse af den bestemte artikel i spansk	47
<i>Susana Silvia Fernández</i> : En analyse af den spanske passiv fra et kognitivt og funktionelt perspektiv	59
<i>Anita Berit Hansen</i> : Udvikling i fransk timbre gennem 30 år. En projektskitse og nogle indledende resultater	75
<i>Lisbeth Falster Jakobsen</i> : Sproglig modellering af den ikke-sproglige event.....	101
<i>Hanne Jansen</i> : Spatialpartikler	121
<i>Bente Lihn Jensen</i> : Udtrykker italienske verbalformer høflighed?	141
<i>Eva Skafte Jensen</i> : Kasus i gammeldansk	161
<i>Kjær Jensen</i> : Tempus i spansk	185
<i>Xavier Lepetit</i> : Hvordan vælter en hund en bikube? Kausalitet og bevægelser på dansk og fransk, en undersøgelse baseret på et stimuleret korpus	205
<i>Johan Pedersen</i> : Kategorien reflexiv i spansk. På tværs af sprog og på tværs i sproget	223
<i>Rita Therkelsen</i> : Indrømmelsesaktivitetens struktur og nuancer	243

Udgivet med støtte af Viggo Brøndals Legat

© Forfatterne og

Syddansk Universitetsforlag 2002

Redaktion: Hanne Leth Andersen, Kjær Jensen og Henning Nølke

Sats: DTP-Funktionen, Syddansk Universitet, Odense

Tryk: Narayana Press, Gylling

Omslag: Ulla Poulsen Precht

ISBN 87-7838-750-7

ISSN 1395-7236

RASK Supplement Vol. 13

RASK is an international scholarly journal which publishes articles and reviews pertaining to the field of language and communication. RASK is edited by members of the Institute of Language and Communication at the University of Southern Denmark in collaboration with an international Advisory Board.

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

DK-5230 Odense M

Tlf. 66 15 79 99

Fax 66 15 81 26

E-mail: press@forlag.sdu.dk

Internet location: www.universitypress.dk

Forord

Hermed foreligger bind 9 i serien *Ny forskning i grammatik*. Serien er resultatet af et mangeårigt forskningssamarbejde mellem de af Statens Humanistiske Forskningsråd støttede deskriptive grammatikprojekter inden for dansk, engelsk, fransk, italiensk, russisk og tysk, og dette bind består som de tidligere af artikler om disse sprog og spansk.

Viggo Brøndals Legat har helt og fuldt finansieret udgivelsen af dette bind, og redaktionen retter en varm tak til Viggo Brøndals Legat for denne generøse støtte.

Bindet indeholder artikler der er udløbere af projekternes teoretiske og deskriptive landvindinger – og som bind 6, 7 og 8 indeholder det tillige bidrag fra en række yngre forskere og ph.d.-studerende inden for området. Artiklerne er alle blevet til i forlængelse af foredrag holdt på et fællesseminar på Aarhus Universitets kursus ejendom Sandbjerg Gods ved Sønderborg den 11.-13. oktober 2001.

I lighed med bind 8 publiceres dette bind som et nummer i serien *RASK Supplements*, men i den oprindelige series udstyr og layout. Redaktionen glæder sig over at denne kanal stadig har kunnet bruges, og retter en fortsat tak til redaktørerne bag *RASK Supplements* herfor. En stor tak også til Elsebeth Jensen, DTP-Funktionen på Syddansk Universitet, for et professionelt arbejde.

Efter at bevillingerne fra Statens Humanistiske Forskningsråd er udløbet, fortsættes samarbejdet på deltagernes initiativ og de involverede institutioners bekostning. Formålet vil være at videreudvikle de positioner der er fremstået som resultat af projekterne. Der er tydelige forskelle mellem disse positioner, men forskellene skal ses på baggrund af en reel konsensus om behovet for at udvikle funktionelle og indholdsbaseerede teorier og beskrivelser. De spændinger der opstår her, vil føre projektet videre.

Århus, oktober 2002

Redaktionen

Indirekte objekt i spansk og adjektrelationen

Silvia Becerra Bascuñán

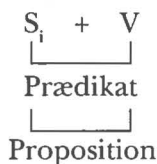
0. Introduktion

I det følgende vil jeg forsøge at forklare nogle prædikativkonstruktioner i spansk i lyset af adjektteorien (Herslund og Sørensen 1994). Af den grund vil jeg begrænse min fremstilling til det prædikative adjekt. Jeg vil først gøre rede for adjektteorien i grove træk. Dernæst vil jeg beskrive nogle prædikativkonstruktioner i spansk, der umiddelbart synes at vise, at der i dette sprog kan forekomme to adjekter i samme konstruktion, nemlig det prædikative adjekt og det indirekte objekt. Dette er et problem for teorien, idet det er alment accepteret, at der ikke kan forekomme flere grammatiske relationer af samme slags i samme sætning. I min artikel vil jeg foreslå, at det prædikative adjekt sammen med fx et copula udgør et komplekst prædikat. Derved kan adjektteorien opretholdes, idet det indirekte objekt nu er argument for det komplekse prædikat og ikke et adjekt til et adjekt.

1. Adjektteorien

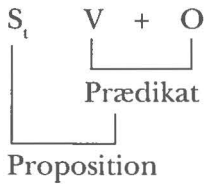
Adjektteorien antager tre grammatiske relationer, subjekt, objekt og adjekt. Det transitive objekt (O) og det intransitive (inakkusative) subjekt (S_i) er de relationer, "der indgår den tætteste leksikalske symbiose med verbet" (Herslund 1997) – de er såkaldte fundamentale argumenter. Verbet og dets fundamentale argument udgør et syntaktisk prædikat. S_i udfylder en dobbelt funktion i sætningen, idet det indgår i to relationer: det er både prædikats- og propositionskonstituerende:

Intransitiv konstruktion

Disse relationer, prædikats- og propositionskonstituering, er i den transitive sætning fordelt på henholdsvis O og det transitive subjekt S_t :

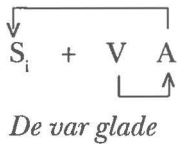
Transitiv konstruktion

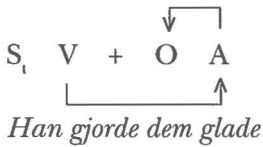
1.1. Adjektrelationen

Når et verbum specificerer flere valensled end de ovenanførte grammatiske relationer, indfører det en underordnet relation mellem sig og det ekstra argument, og en sekundær prædikation mellem dette og sit fundamentale argument, O eller S_i . Dette ekstra argument, som har den semantiske rolle location, er det såkaldte adjekt (A):

Intransitiv konstruktion

Transitiv konstruktion

Denne tredje grammatiske relation forener mange ledfunktioner, der er forskellige både i traditionel grammatik og i strukturel og funktionel lingvistik – nemlig subjekts- og objektsprædikativer, præpositionsobjekt, indirekte objekt og valensbestemt stedsadverbial – eftersom de er manifestationer af samme grundrelation. Dette begrundes med, at disse ledtyper gensidigt udelukker hinanden, og “derfor kan sådanne kombinationer per princip ikke forekomme, da der kun kan være én

manifestation af en given Grammatisk Relation (GR) per sætning” (Herslund 1997). Det er ikke kun den økonomi, man opnår ved at se flere strukturer som manifestationer af A-relationen, der er afgørende for denne tilgang, det er “frem for alt de generaliseringer og forudsigelser, analysen giver anledning til, og som bygger på de helt åbenbare syntaktiske og semantiske ligheder, der findes mellem de forskellige A-typer” (Herslund 1997).

1.2. Prædikativkonstruktioner

I den traditionelle tilgang til prædikativkonstruktioner er det fx et adjektiv, der er det egentlige prædikat i sætningen, mens copulaet blot bærer verbalmorfemerne og er et forbinderled mellem subjektet og det nonverbale prædikat (Jespersen 1924/1968; Alarcos Llorach 1994).

I Funktionel Grammatik (Hengeveld 1986; Dik 1997, TFG 1) analyseres copula også som bærer af verbalmorfemer, men det er begrænset til denne funktion og indsættes kun som en udtryksstørrelse dér hvor sprogene har brug for en tempusspecifikation. Prædikativet er det egentlige prædikat i overensstemmelse med, at der udgår selektionsrestriktioner fra prædikativet.

Adjektteorien antager derimod, at copulaet er det egentlige prædikat, og at prædikativet er et argument til copulaet, et argument, der indgår i en sekundær prædikation med det fundamentale argument, Si eller O. I denne sekundære prædikation er prædikativet prædikat til det fundamentale argument. Sagt med andre ord: Copulaverbet får tildelt status af fuldverbum og prædikativet får tildelt en GR, nemlig adjektrelationen, i denne teori.

2. Spansk: et problem

Da der ikke kan forekomme mere end én manifestation af hver grammatisk relation i samme sætning og således ikke flere adjekter og dermed ikke flere sekundære prædikationer i samme sætning, bliver spansk et problem her, idet der findes eksempler med prædikativ og indirekte objekt (IO) underordnet samme verbum, (1) - (4).

Copulaverber med subjektsprædikatív og indirekte objekt

- (1) ¿**A Aznar le** sería **más fácil** gobernar con Anguita enfrente o ...?
til Aznar ham:DAT ville være mere let styre med Anguita foran eller
'Ville det være lettere for Aznar at have Anguita med i regeringen eller...?'
(TIE.02-13-95)
- (2) La novia de su hijo **le** pareció **encantadora**
DEF kæreste af hendes søn hende:DAT forekom bedårende:FEM,SG
'Sønnens kæreste forekom hende bedårende'
- (3) Si un autor deja transcurrir dos o tres años entre el imaginar y el imprimir su obra,
podría resultarle **envejecida** el día en que viera la luz.
kunne forekomme ham:DAT forældet:FEM,SG
'Hvis en forfatter lod gå to eller tre år imellem kreationen af sit værk og dets udgivelse, kunne det forekomme ham at være for gammelt den dag, det så dagens lys'
(Benito Pérez Galdoz: *La sociedad presente como materia novelable*. 1897)

Prædikatívkonstruktioner med objektsprædikatív og indirekte objekt

- (4) María **le** hace **la vida imposible** **a su hijo**
Maria ham:DAT gør DEF liv umulig sin søn
'Maria gør livet surt for sin søn'

Eksempel (1) viser det grammatiske copulaverbum *ser*. Prædikativet *fácil* selekterer beneficentrollen, mens copulaet gør det muligt at bruge et IO (i dativ). Ifølge adjektteorien ville der være tale om to sekundære prædikationer, en mellem det fundamentale argument (Si) og prædikativet og en mellem det fundamentale argument og IO. Beneficent-IO kan alternere med et adverbial indledt med *para* (1').

- (1') ¿**Para Aznar** sería más fácil gobernar con Anguita enfrente o...?
for Aznar ...

I eksempel (2) har vi et leksikalsk copulaverbum med subjektsprædikatív og et obligatorisk experiencer-IO i dativ: *parecer* kræver en dativ, hvorfor et adverbial med *para* er udelukket (2'). Der forekommer altså to obligatoriske sekundære prædikationer ifølge adjektteorien.

- (2') *La novia de su hijo pareció encantadora para ella.
(Sønnens kæreste forekom bedårende for hende)

I (3) opfører prædikatet *resultar* sig parallelt med det leksikalske copulaverbum *parecer*. Det kræver et experiencer-IO, jvf. (3a'). Bemærk, at subjektet er animeret eller opfattes som sådan. I (3b) opfører *resultar* sig derimod som det grammatiske copulaverbum *ser*: Prædikativet *fácil* selekterer beneficentrollen, mens copulaet gør det muligt at bruge en dativ (IO). Beneficent-IO kan alternere med et adverbial indledt med *para*, jf. (3b').

- (3a') * ... podría resultar para él envejecida ...
(... kunne det forekomme ham at være for gammelt ...)
- (3b) ¿No le **resultaría más fácil a José María Aznar** esperar el final natural del ciclo? (TIE.02-13-95)
'Ville det ikke være lettere for José María Aznar at vente på den naturlige slutning på cyklusen?'
- (3b') ¿No **resultaría más fácil para José María Aznar** esperar el final natural del ciclo?
'Ville det ikke være lettere for José María Aznar at vente på den naturlige slutning på cyklusen?'

I (4) forekommer der et eksempel med objektsprædikat og experiencer-/beneficent-IO. Der er det samme problem med to adjekter til samme prædikat.

2.1. *Problemets omfang*

Som man kan se ud fra eksemplerne i afsnit 2 – hvor verbet spænder fra det mest grammatiske til det mere fulde leksikalske – har vi konstruktioner med prædikat til subjekt samt et indirekte objekt (1)- (3) og konstruktioner med prædikat til objekt samt et indirekte objekt (4). Disse forekomstmuligheder er særdeles udbredte ifølge mit korpus (som jeg ikke skal redegøre nærmere for her). Korpusdata og yderligere dokumentation viser eksempler fra mange forskellige typer tekster (både formelle og uformelle, både skriftsprog og talesprog), fra de forskellige områder af den spansktalende verden og fra forskel-

lige perioder af det spanske sprog (korpusdata viser eksempler fra 1897 frem til 2000, og anden dokumentation viser eksempler fra det sekstende århundrede, jf. Keniston, 1937). Der er altså ikke tale om en ubetydelig undtagelse til adjektteoriens princip, som man kan tillade sig at se bort fra, men om en systematisk mulighed, som bør have konsekvenser for adjektteorien.

I det følgende skal vi se nærmere på problemets omfang, på de forskellige typer konstruktioner, som er problematiske for adjektteorien.

For det første varierer prædikativets udfyldning betragtelig, og denne variation viser sig at være afhængig af, hvilke copulaverber det drejer sig om: *Ser* og *estar* forbindes hovedsagelig med adjektiver og participier, *parecer* og *resultar* knytter adjektiver, substantiver og præpositions-syntagmer til sig, mens intransitive verber såsom *ir*, *venir*, *salir*, *quedar*, *caer*, *sentar* forbindes med adverbier i prædikativfunktion. Alle disse typer udfyldninger opfører sig på samme måde.

For det andet er der flere forskellige typer IO (dvs. IO tilskrevet flere forskellige semantiske roller), men der er aldrig tale om andre typer semantiske roller end dem, der findes uden for disse problematiske adjektkonstruktioner (Becerra Bascañán 2001). Almindelig er således fx *beneficient*, *experierer* og (*ekstern*) *possessor*, hvorimod *recipient* dog ikke forekommer.

Det indirekte objekt er yderligere også grammatikaliseret ved disse prædikativkonstruktioner og udtrykkes som normalt ved hjælp af *pro*-nominal dobbeltrepræsentation (*krydsreference*, *kongruens*). *Dobbeltrepræsentation* som grammatikalisering af IO følger de principper, som jeg har gennemgået i det ovenanførte arbejde.

På de næste sider er de problematiske konstruktionstyper gennemgået med udgangspunkt i det styrende verbum. Først anføres eksempler på de mest grammatiske prædikativstyrende copulaverber, og der afsluttes med mere indholdsfulde prædikativtagende verber.

2.2. Konstruktionstyper

I dette afsnit vil jeg eksemplificere de forskellige konstruktionstyper med IO og adjekt, ordnet efter arten af copulaverbum fra de mest

grammatiske til de mest leksikalske. Jeg vil kun anføre nogle enkelte eksempler af hver type, medens en mere fyldig dokumentation findes i et appendiks.

2.2.1. Grammatiske copulaverber

ser

I de følgende konstruktioner med det grammatiske copula *ser* viser datamaterialet, at prædikativet først og fremmest udgøres af vurderingsadjektiver, såsom: *difícil, fácil, indiferente, favorable, grato, familiar, posible, útil, lícito*. Det indirekte objekt manifesterer benificienten, og subjektet er som regel en infinitiv eller en bisætning. Disse typer konstruktioner udviser en alternationsmulighed mellem konstruktion med IO og konstruktion med adverbial indledt med *para*.

- (5) a quien de esta manera procede **le es necesario**.
(Keniston, 1937: § 8.72)
'det er nødvendigt for den, der handler på denne måde'
- (6) Para esta obra – obra religiosa – **me ha sido menester**, en pueblos como estos pueblos de lengua castellana, carcomidos de pereza y de superficialidad de espíritu, adormecidos en la rutina del dogmatismo católico o del dogmatismo librepensador o cientificista, **me ha sido preciso** aparecer unas veces impúdico e indecoroso, otras duro y agresivo, no pocas enrevesado y paradójico. (Unamuno 1907, *Mi religión*)
'I dette værk – et religiøst værk – har det været nødvendigt for mig, ..., har det været tvingende for mig nogle gange at fremtræde skamløs og usømmelig ...'
- (7) -Don Roque, sus enseñanzas no **pueden serme sino muy gratas**.
(Valle Inclán, *Tirano Banderas*)
'-Don Roque, Deres belæringer kan kun være mig meget velkomne'
- (8) Desde mi punto de vista personal la Semana Santa, personalmente, es ... **Me es más agradable** que la Feria. (Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla culta, 1983)

‘Efter min mening er Påsken, efter min mening er Jeg synes den er rarere end byfesten’

I det næste eksempel med det grammatiske copula *ser* forekommer der alternationsmulighed med adverbial indledt med (*para*) *con*, hvor prædikativet er *sincero*. IO er en experiencer.

- (9) **Le voy a ser muy sincera**, a Juan Mari Arzak le considero un gran amigo mío, y de Paul Bocuse solo conozco su enorme profesionalidad. (CAM16.01-02-95)
 ‘Jeg vil være meget ærlig over for Dem, ...’

Nogle konstruktioner med det grammatiske copula udgøres af en så tæt semantisk integration med prædikativet og et led med den semantiske rolle experiencer, at helheden udgør en fast vending, ‘(u)tro med (ægteskabeligt)’:

- (10) Por ejemplo, yo mantenía una relación con una mujer **a la que le era infiel** a su vez con otra mujer, pero tanto la primera como la segunda me pedían que **les fuera fiel**, así que llegó un momento en el que me preguntaba: ¿Pero **a quién soy infiel**, a nadie, a las dos? (TIE.10-09-95)
 ‘..., jeg havde et forhold til en kvinde som jeg var utro over for med en anden kvinde, ... de bad mig om, at jeg skulle være dem tro, ...: Men hvem er jeg utro, ...?’

Hvor sætningsleddet indledt med *a* ikke er en experiencer, har prædikativet betydningen ‘tro mod/trofast over for’ (ikke ægteskabeligt). Her forekommer der alternationsmulighed med adverbial indledt med (*para*) *con*, hvilket ikke er tilfældet ovenfor:

- (11) -Su electorado, sin embargo, es bastante variable, mudable, que **no le es tan fiel** como el de otros nacionalismos (TIE.19-11-90)
 ‘..., eftersom de ikke er så trofaste over for Dem som ...’

Som ovenfor nævnt er det ikke kun adjektiver, der optræder som prædikativ, men også substantiver kan optræde i denne funktion. Som de

næste eksempler viser, udvides substantivet dog således at hele leddet har en adjektivisk karakter:

- (12) ¿Qué le sucede al hijo del lamentado Doctor Rosales? ¡Aquel conspicuo patricio hoy **nos sería un auxiliar muy valioso** para el sostenimiento del orden! ¡Doña Rosita, exponga su pleito! (Valle Inclán: *Tirano Banderas*)
 ‘... Hin berømte patricier ville i dag være os en meget værdifuld hjælp ...’

estar

Det grammatiske copula *estar* forbindes hovedsagligt med participium som prædikativ (i en perifrastisk konstruktion), men adjektiv er også mulig:

- (13) **a los cuales les estuviera mejor** el nunca ser señores (Keniston, 1937: §8.721)
 ‘for hvem det ville være bedre aldrig at være herrer’
- (14) Yo puedo hacer lo que **te está negado** por tu responsabilidad al frente de Cuba y llegó la hora de separarnos. (Carta de Che Guevara a Fidel Castro)
 ‘Jeg kan gøre, hvad der er blevet dig nægtet ...’

Der findes eksempler med alternationsmuligheder mellem konstruktion med IO, jvf. (15a - b) og konstruktion med adverbial indledt med *con*, jf. (15a' - b').

- (15a) **-Le estoy agradecido.** ¡Ya hemos ganado! Debemos repartir. (Valle Inclán, *Tirano Banderas*)
 ‘Jeg er Dem taknemmelig. ...’

(15a') Estoy agradecido **con usted**

(15b) **Le estoy muy agradecida a la madre de mi tío.**

(15b') Estoy muy agradecida **con la madre de mi tío.**

parecer

Det leksikalske copulaverbum *parecer* forbindes med bl.a. følgende prædikativer: *mucho, justo, alucinante, gravísimo, tremendo, difícil, positivo, idiota, oportuno, absurdo, normal, formal, administrativo, raro, prácticos, pueril, sutil, gracioso, verdadero, aconsejable, superguay, evidente, claro, ridícula, dudoso, fácil, oscura, enrevesada, anonador, escéptico*. Det indirekte objekt er humant, mens dets intransitive S er inanimeret (*eso*, NP, bisætning, infinitiv):

- (16) Había algo que **le parecía más anonador** que el morir: el vivir prisionero. (María Zambrano 1939, *Pensamiento y poesía en la vida española*)
 ‘Der var noget der forekom ham mere tilintetgørende end at dø: at leve i fangenskab’
- (17) No me he dado de baja del PCE porque **me parece idiota** darse de baja de las dos terceras partes de mi vida. (CAM16.02-20-95)
 ‘..., fordi det forekommer mig idiotisk at ...’

Ligesom *ser* kan *parecer* også forbindes med substantivisk prædikat. Dette substantiv er vurderende eller optræder i en vurderende konstruktion, som følgende eksempel viser:

- (18) Sé que **a muchos parecerá** lo que voy a decir **una atrocidad**, casi una herejía, pero creo y afirmo que esa fusión que se establece entre el patriotismo y la religión daña a uno y a otra. (Cartas de Miguel de Unamuno a Ganivet, *El porvenir de España* 1898/1912)
 ‘Jeg ved, at det vil forekomme mange at være en grusomhed, hvad jeg nu vil sige, ...’

Prædikativet kan tillige være et præpositionssyntagma eller et adverbium:

- (19) Meterse contra la exposición de Beuys **me pareció de gente atrasada**, que no ha pensado, gente inmovilizada: añadir algo al arte me parece fundamental... (CAM16.30-1-95)
 ‘At gå imod Beuys’ udstilling forekom mig at være underudviklet, ...’

- (20) Las cosas están cambiando y nos atrevemos a afirmar que **a d. Miguel no le parecería mal** la internacionalización de la justicia y el papel que en él están desempeñando sus connacionales respecto de las ex colonias. [N. del E.] (Unamuno: Epílogo a *Vida y Escritos del Dr. José Rizal* de W.E. Retana (1907))
 ‘..., at d. Miguel ikke syntes at det var forkert at internationalisere retfærdigheden ...’

Parecer kan have en udvidelse med det grammatiske copulaverbum *ser* (‘forekommer/synes at være’), men i så tilfælde kan det ikke styre IO, som det kan ses af det følgende (21a) - (21c):

- (21a) le parece posible
 (21b) *le parece ser posible
 (21c) parece ser posible

2.2.2. *Leksikalske subjektspredikativstyrende verber*

resultar

Det leksikalske copulaverbum *resultar* forbindes enten med en experiencer som IO, hvor det intransitive subjekt er humant:

- (22) Después, si la conozco y abre la boca, **me puede resultar tonta**. (CAM16.11-06-95)
 ‘..., og hvis hun så åbner munden, vil hun kunne vise sig at være dum’
- (23) Rizal, el soñador valiente, **me resulta una voluntad débil é irresoluta para la acción y la vida**. (Unamuno: Epílogo a *Vida y Escritos del Dr. José Rizal* de W.E. Retana (1907))
 ‘Rizal, ..., forekommer mig at være en vilje, der er svag og ubeslutsom med hensyn til handling og liv’

eller med en beneficiant som IO, hvor det intransitive subjekt er inanimeret (prædikativer: *fácil, difícil, complicadísimo, respetable, inquietante, barato, aburrido, raro*):

- (24) **A mí**, a la una y media o a las dos, eso de buenas madrugadas **me resulta inquietante** -como las avechillas germanas- porque sugiere que la noche se me ha pasado en blanco y que está llegando el quiquiriquí. (Lázaro Carreter: *Buenas madrugadas*. (El País Digital 1999))
 ‘... , det dér med at sige god morgen klokken halv to eller to om natten synes jeg er foruroligere ...’

ponerse

Det leksikalske copulaverbum *ponerse* forbindes med en possessor som IO, hvor possessum er subjekt:

- (25) ... yo me mareo un poco y me tengo que venir de la Feria y además, me tiene que dar algo y me pongo el estómago que **se me pone fatal**, ... (Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla popular, 1987)
 ‘... min mave, som kommer helt i uorden, ...’
- (26) Cada vez que bebe **se le pone roja la nariz**
 ‘Hver gang han drikker, bliver hans næse rød’

Hvor der er tale om alienabel possession, er der alternationsmulighed mellem intern possession (possessiv i nominalsyntaxme) (27’) og ekstern possession (IO i dativ) (27):

- (27) **Se te ha puesto un poco fea esa chaqueta**
 ‘Din jakke er blevet lidt grim’ (bogstavelig: den jakke er blevet dig lidt grim)
- (27’) **Se ha puesto un poco fea tu chaqueta.**

antojarse

- (28) Tantos diplomas, tantas bandas y tan poca suficiencia. **Se me está usted antojando un impostor**, y voy a dar órdenes para que le afeiten en seco la melena de sabio alemán. No tiene usted derecho a llevarla. (Valle Inclán: *Tirano Banderas*)
 ‘... De forekommer mig at være en bedrager, ...’

aparecer

- (29) Pero aparte esta utilidad mediata o a largo plazo que pueden llegar a cobrar los principios científicos que **nos aparezcan más abstractos**, hay la utilidad inmediata de que su investigación y estudio educa y fortifica la mente mucho mejor que el estudio de las aplicaciones científicas. (Unamuno: *Verdad y Vida* (1908))
 ‘... , som forekommer os mere abstrakte ...’

darse

- (30) Lo que pasa es que **se me da muy mal** la gramática. La gramática **se me daba fatal**. (Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla popular, 1987)
 ‘...er, at jeg er elendig til grammatik. Jeg var katastrofal til grammatik’

hacerse

Dette verbum kan forbindes med bl.a. disse prædikativer: *largo, angustioso, patente, habitual, imposible*. IO er experiencer:

- (31) Así como cree con terca ignorancia que le bastarían los recursos de su suelo para vivir la vida que hoy **se le ha hecho habitual**, encerrado en sí, cree también que tiene en su fondo tradicional con qué nutrir su espíritu, satisfaciendo a la vez a la necesidad imperiosa de progreso. (Cartas de Miguel de Unamuno a Ganivet (1898))
 ‘... for at leve det liv, som er blevet en vane for ham, ...’
- (32) La espera **se me hizo larga y angustiosa**. (Cristina Fernández: *La flor de España* (1999))
 ‘Ventetiden forekom mig lang og trang’

ir, quedar, qalir, venir

Disse stedsangivende verber styrer fortrinsvis adjektiviske og adverbille prædikativer. IO er experiencer:

- (33) ¿No querías tener un hijo?, pues venga, a echarlo; si las cosas **te van bien** y el amante que escojas no **te sale impotente**, ponte a parir y críalo, cuídale mucho, edúcale... (Teatro moderno: *Cosa*)

‘... , hvis det lykkes for dig, og den elsker, du vælger, ikke viser sig at være impotent (for dig), ...’

- (34) Aquí, sí, aquí tienes mucho más espacio. **A mí**, desde luego, **me viene estupendamente** porque me coge al ladito de casa y no veas tú lo agradable que es ... (Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla media, 1992)
 ‘... Det passer mig selvfølgelig udmærket, ...’

sentar

Dette verbum styrer kun adverbielle prædikativer, og IO er experiercer:

- (35) Pues pensé que **me sentaba bien este traje...** (Teatro moderno: *Alta seducción*)
 ‘... , at dette sæt tøj klædte mig’
- (36) La primera impresión que uno tiene al verlo es la de que ese viaje **le ha sentado muy bien**, y que usted tiene el aire de haber hecho nuevos descubrimientos. (Diálogos con Borges. Tiempo (1984))
 ‘... , at denne rejse har bekommen Dem meget vel, ...’

oler

Dette verbum, som også kun styrer adverbielle prædikativer, tager IO som possessor (når *oler* styrer IO, skal der altid være et adverbielt prædikativ til stede):

- (37) Y un día notas que **a tu mujer le huele mal** el aliento al despartar y empiezas a querer largarte, a donde sea, por tomarte un respiro. (Teatro moderno: *Cosa*)
 ‘Og en dag lægger du mærke til, at din kone har dårlig ånde’ (ordret: ånden lugter hende dårligt)

2.2.3. *Leksikalske objektsprædikativstyrende verber*

dejar

Dette verbum styrer experiercer-IO:

- (38) Me hace usted ver el Chile minero en el capítulo ejemplar de la desolación norteña y sólo **me deja vacante un deseo**: la noticia del cobalto, cuya posesión nos tocó en suerte y del que no hemos dicho cosa alguna. (Gabriela Mistral: Prólogo a *Chile o una loca geografía* de B. Subercaseaux (1940))
 ‘..., og De efterlader blot et ønske uopfyldt hos mig: ...’

poner, tener

Disse verber styrer possessor-IO:

- (39) -Mi jefecito, el solazo de estas campañas **le ha puesto la piel muy delicada**. (Valle Inclán: *Tirano Banderas*)
 ‘..., den brændende sol over disse marker har gjort Deres hud meget sart’
- (40) Le llenaba de terror angustioso el absurdo de aquel providencialismo maléfico, que, dándole tan obstinada ventura en el oso juego, **le tenía decretada la muerte**. Sentíase bajo el poder de fuerzas invisibles, las advertía en torno suyo, hostiles y burlonas (Valle Inclán: *Tirano Banderas*)
 ‘..., havde nu beordret hans død’

2.2.4. Flere prædikativer til samme verbum

Eftersom copula kan indgå i en perifrase, kan der forekomme endog tre adjekter i samme sætning, IO, gerundio-prædikativ og egenligt prædikativ:

- (41) La esposa es mi hermana y sé que su marido **le está siendo infiel**. (CAM16.5-11-90)
 ‘..., og jeg ved, at hendes mand er hende utro for øjeblikket’
- (42) Mi temporada aquí **me está resultando un verdadero viaje de estudios**. (Borges. cit. Butt and Benjamin (1994))
 ‘Mit ophold her er ved at blive en sand studierejse’

3. Komplekst prædikativ

Løsningen på det problem, spansk frembyder, med både prædikativ og indirekte objekt i samme sætning kan måske findes ved at gøre præ-

dikativet til et led på et andet niveau i den lagdelte sætningsopbygning end det niveau, hvor IO optræder, således at de ikke udgør manifestationer af samme grammatiske relation. Man kunne antage, at prædikativet sammen med copulaet udgør et komplekst prædikat, der funktionelt er parallelt med et simpelt prædikat. "Både Copulaet og Prædikativet er prædikater, sidstnævnte non-verbalt. De deler verbalfunktionen imellem sig: Prædikativiteten er opsplittet på to led, et Værtsprædikat (verbalt prædikat) og et Co-prædikat (non-verbalt prædikat), således at tilskrivningsfunktionen, den primære neksus der etablerer propositionen, udtrykkes af Værtsprædikaten alene, mens relations-/egen-skabsbetydningen kodes af Værts- og Co-prædikat i fællesskab. Værtsprædikaten koder en generel relationel betydning, som Co-prædikaten specificerer – så generel at Værtsprædikaten, dvs. Copulaet, ikke kan stå alene. Man kan således sige, at Værtsprædikaten har valens for Co-prædikaten" (Nedergaard Thomsen 1997). Det komplekse prædikat i spansk kan have valens til IO. Dette IO er adjekt i forhold til konstruktionens fundamentale argument.

Forekomsten af IO i forbindelse med prædikativkonstruktioner er fuldkommen produktiv. Listen af værtsprædikater er omfattende, og coprædikatsfunktionen er tillige produktiv.

4. Konklusion

Jeg vil konkludere, at analysen med komplekse prædikater løser det spanske problem samtidig med, at den opretholder adjektteorien og dens krav om, at der ikke kan forekomme flere manifestationer af samme GR på samme niveau af sætningsstrukturen, idet det prædikativiske adjekt i spansk er en del af sætningens prædikat, mens IO indgår i en sekundær prædikation med prædikatets fundamentale argument. Derudover forekommer der ikke prædikativiske adjekter til hverken det transitive subjekt eller IO selv. Frie prædikativer (som ikke er egentlige adjekter, men frie modifikatorer) har ikke disse begrænsninger.

Henvisninger

Alarcos Llorach, E. (1994). *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.

- Becerra Bascuñán, S. (2001). Indirekte Objekt i Spansk og Grammatikalisering. *Ny Forskning i Grammatik* 8. Odense: Odense Universitetsforlag. 35-54.
- Daidsen-Nielsen, N. (1996, ed.). *Sentence analysis, Valency, and the concept of Adject.* (= *Copenhagen Studies in Language* 19). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Haberland, H. og O. Nedergaard Thomsen. (1994). Syntactic Functions, Topics, and Grammatical Relations. I: E. Engberg-Pedersen, L. Falster Jakobsen & L. Schack-Rasmussen (eds.): *Function and Expression in Functional Grammar*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 153-181.
- Heltoft, L. (1996). *On the alledged universality of the adject.* I: Daidsen-Nielsen (1996, ed.). 111-126.
- Hengeveld, K. (1986). Copular verbs in a functional grammar of Spanish. *Linguistics* 24. 393-420.
- Herslund, M. (1995). Valens og grammatiske relationer. I: P. Durst-Andersen & J. Nørgaard-Sørensen (udg.): *Ny forskning i grammatik* 2. Odense: Odense University Press. 48-72.
- Herslund, M. (1997, foreløbig version). *Det franske sprog*. Kapitel III. *Grundlag*. København: Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. og F. Sørensen (1994). A Valence Based Theory of Grammatical Relations. I: E. Engberg-Pedersen, L. Falster Jakobsen & L. Schack-Rasmussen (eds.): *Function and Expression in Functional Grammar*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 81-95.
- Herslund, M. og F. Sørensen (1996a). *Introduction*. I: Daidsen-Nielsen (1996, ed.). 9-13.
- Herslund, M. og F. Sørensen (1996b). *Discussion*. I: Daidsen-Nielsen (1996, ed.). 143-157.
- Jespersen, O. (1924/1968). *La filosofía de la gramática*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- Keniston, H. (1937). *The syntax of Castilian prose. The sixteenth century*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Schøsler, L. (1996). *Cheese and/or dessert*. I: Daidsen-Nielsen (1996, ed.). 15-49.
- Thomsen, O. Nedergaard (1996). *Adjects and hierarchical semantic structure in Danish*. I: Daidsen-Nielsen (1996, ed.). 51-110.
- Thomsen, O. Nedergaard. (1997). Retningsadverbialer og komplekse prædikater i dansk. *Selskab for Nordisk Filologi: Årsberetning 1996-1997*. 66-84.

Appendiks

I dette appendiks forekommer der en yderligere dokumentation af de konstruktionstyper, der optræder i selve artiklen. Dette eksempelmateriale er langt fra udtømmende.

ser

Quiera Dios proteger una vez más a este hijo tardío, que, como todos los hijos de la locura, suele **ser más útil a los amigos de un día que al padre apasionado que lo engendró por distracción**. (Benjamín Subercaseaux: Nota a *Chile o...*(1941))

No puede negarse, sin embargo, que **nos es normal** regir nuestro comportamiento conforme a muchas “verdades científicas”. (José Ortega y Gasset: Creer y pensar. Primer capítulo de *Ideas y creencias* (1940))

...su religión es la de Séneca. Antes que fe, caridad, como la Filosofía de Séneca, antes que conocimiento, es consolación. Pero **¿le será posible a un pueblo** existir con sólo esto, aunque sea mucho? (María Zambrano: *Pensamiento y poesía en la vida española* (1939))

Todavía hay otra razón de esta necesidad de dirigir nuestra atención hacia el ayer, ese ayer que aún no se ha solidificado. Y es que siempre **nos es más revelador** porque a él nos dirigimos con interés verdadero, pero no tan inmediato como vamos al presente. (María Zambrano: *Pensamiento y poesía en la vida española* (1939))

Por el contrario, la realidad selecciona entre esos órdenes posibles, entre esos esquemas, **el que le es más afín**. (José Ortega y Gasset: *El sentido histórico de la teoría de Einstein* (1924))

Ahora bien: ese cuerpo exento de todo influjo **nos es desconocido**. ¿Por qué tal afirmación? Sencillamente porque el espacio tiene una estructura rectilínea, euclidiana, y... (José Ortega y Gasset: *El sentido histórico de la teoría de Einstein* (1924))

Al esforzarse el castellano por penetrar en los matices de una

lengua que no es la suya y al trabajar por traducir un pensamiento que **le es algo extraño**, ahondará en su propia lengua y en su pensamiento propio, descubriendo en ellos fondos y rincones que el confinamiento le tiene velados. (Cartas de Miguel de Unamuno a Ganivet (1898))

Me es antipático el mecanismo material de la vida y lo tolero sólo cuando lo veo a la luz de un ideal; (Cartas de Ganivet a Miguel de Unamuno (1898))

‘Livets materielle mekanisme er mig usympatisk’

El espíritu de cada generación depende de la ecuación que esos dos ingredientes formen, de la actitud que ante cada uno de ellos adopte la mayoría de sus individuos. ¿Se entregará a lo recibido, desoyendo las íntimas voces de lo espontáneo? **¿Será fiel a éstas e indócil a la autoridad del pasado?** Ha habido generaciones que sintieron una suficiente homogeneidad entre lo recibido y lo propio. (José Ortega y Gasset: *La idea de las generaciones* (1923))

Ahora bien, de la mayor parte de las cosas con que de hecho contamos, no tenemos la menor idea, y si la tenemos – por un especial esfuerzo de reflexión sobre nosotros mismos – es indiferente, porque **no nos es realidad** en cuanto idea, sino, al contrario, en la medida en que **no nos es sólo idea**, sino creencia infraintelectual (José Ortega y Gasset: *Creer y pensar*. Primer capítulo de *Ideas y creencias* (1940))

estar

Soy un político de poca monta y **nos está prohibido** hablar en serio para que a la gente no le choque luego lo que dicen los políticos importantes. (Teatro moderno: Altasedu)

En Dante, en San Juan de la Cruz, la poesía se ha salvado, sobrepasándole, de Platón. Hay una poesía platónica que es la mejor venganza, la única que **le ha estado permitida al poeta**, de la severa sentencia del filósofo erigido en poder. (María Zambrano: *Pensamiento y poesía en la vida española* (1939))

Por eso habría que **estar agradecido a los novelistas indoamericanos**, y usted recuerda con razón a Mariano Latorre, que desbrozó el campo chileno en una primera excursión corajuda. (Gabriela Mistral: Prólogo a *Chile o una loca geografía* de B. Subercaseaux (1940))

... se pueden decir que poseen amante un magnate o una dama de antigua sangre ambos maduros. Pero el término **le está casi vedado**, ..., a quien es joven o, sin serlo mucho, tiene un impuesto sobre la renta negativo o de risa. (Lázaro Carreter: *El Rollo*. (El País Digital))

E: Y tienen traje de flamenca?

I: Tienen; ayer, por cierto, fue a probarse otro porque ya **le están chicos** los (Encuestas del habla urbana de Sevilla. *Habla popular*, 1987)

parecer

Por este motivo, **al provinciano** el vecino de la gran ciudad **parece** siempre **escéptico**, cuando sólo es más avisado. (José Ortega y Gasset: *El sentido histórico de la teoría de Einstein* (1924))

Muchos matrimoniados de juzgado o de iglesia, talludos incluso, se refieren uno al otro como mi chico o mi chica, **pareciéndole** eso de esposo y esposa, marido y mujer **demasiado formal y administrativo**. (Fernando Lázaro Carreter: *El rollo*. (El País Digital 1999))

... su antigua esposa y madre del niño, se lo había llevado al mediodía y no lo había devuelto en la tarde. **A Juan Miguel le pareció normal** en su rutina de divorciado. (Gabriel García Márquez: *Naufrago en tierra firme*. (Granma International Digital. 21.3.00))

A mí eso me parece una perversión. (CAM16.01-23-95)

A mí me parece una estupidez hacerme el listo para que los cuatro amiguetes del pub me den palmaditas en la espalda o

para que los colegas de la prensa escriban una columnita. (CAM16.30-1-95)

E: ¿Y los coches furgoneta, **te parecen prácticos** para la vida familiar? (Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla culta, 1983)

El mutismo **le parece aconsejable**. (Lázaro Carreter 1999, *Buenas madrugadas*. El País Digital)

Confieso sinceramente que las supuestas pruebas racionales – la ontológica, la cosmológica, la ética, etcétera – de la existencia de Dios no me demuestran nada; que cuantas razones se quieren dar de que existe un Dios **me parecen razones basadas en paralogismos y peticiones de principio**. (Unamuno: *Mi religión* (1907))

Y es que usted, amigo mío, escapó de cierta degollación de inocentes aplicada a la imaginación por pseudoclásicos y pseudopedagogos chilenos. El castigo a la fantasía **llegó a parecerme una corrida de baqueta en forma**, y varios corajudos la probamos en carne viva, sin que ella lograra arrancarnos un “mea culpa”. (Gabriela Mistral: Prólogo a *Chile o una loca geografía* de B. Subercaseaux (1940))

A una sensibilidad como ésta que transluce en la teoría de la relatividad, semejante indocilidad a la localización tiene que **parecerle una avilantez**. (José Ortega y Gasset: *El sentido histórico de la teoría de Einstein* (1924))

El hecho de que en Sevilla se impusiera ahora, pues, **a mí me parece realmente bien**. (Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla media, 1992)

resultar

Yo todavía no No **me resulta difícil** porque, como ya te digo que tiene tres años, la veo que depende tanto de mí, (Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla media, 1992)

Me gusta la playa. **A mí el campo me resulta aburrido**. Yo en la

playa cojo el camino O mi hermana y yo nos bajamos,...
(Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla media, 1992)

Otros me saludaban y ... y querían que tomara algo, y a otros los invitaba y **a ellos les resultaba raro** y ... (Encuestas del habla urbana de Sevilla. Habla media, 1992)

ir, quedar, salir, venir

Y así en las ideas: ninguna que no **le venga chica**, que no **le quede despegada**, ninguna que pueda contenerle en cierta amplitud y lo represente dignamente. (María Zambrano: *Pensamiento y poesía en la vida española* (1939))

Anvendelse af modalverber som udtryk for forpligtelse i kontrakter.

En semantisk/pragmatisk analyse af *devoir* og *skulle*

Merete Birkelund

1. Indledning

Kontraktens vigtigste formål er at etablere et retsforhold mellem kontraktens parter og dermed fastlægge deres rettigheder og forpligtelser. Langt de fleste af disse forpligtelser og rettigheder er fremtidige i forhold til det tidspunkt, hvor kontrakten indgås. Det betyder at der i en kontrakt inhærent ligger både et temporalt aspekt og et modalt aspekt. Det modale aspekt kan udtrykkes eksplicit ved modalverber både på fransk (i présent og futur) og på dansk (i præsens), men generelt anvendes der i langt højere grad fuldverber i henholdsvis présent og futur simple på fransk og i præsens på dansk.

Jeg har imidlertid her valgt at koncentrere mig udelukkende om anvendelsen af modalverberne *devoir* og *skulle* som udtryk for forpligtelse¹. Jeg vil specielt undersøge disse verbers semantiske og pragmatiske værdier således som de kommer til udtryk inden for en afgrænset type af juridiske tekster, nemlig bilaterale kontrakter. Min undersøgelse giver anledning til flere spørgsmål vedrørende de to modalverbers funk-

1. Det skal bemærkes at der både på fransk og på dansk eksisterer – udover anvendelsen af modalverberne *devoir* og *skulle* – mulighed for at udtrykke forpligtelse ved verbalkonstruktioner som fx *être tenu de*, *être obligé de*, *s'obliger à*, *s'engager à* og tilsvarende danske verbal-konstruktioner som fx *have pligt til*, *være forpligtet til*, *være pligtig til* o.lign., dvs. verbaludtryk hvor forpligtelsen udtrykkes eksplicit.

tion, men jeg vil her fokusere på hvorledes det danske *skulle* i præsens korresponderer med det tilsvarende franske *devoir* i présent og i futur.

2. Kort beskrivelse af anvendt korpus

Det korpusmateriale, jeg har anvendt til min undersøgelse, repræsenterer to forskellige typer kontrakter: 1) agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter og 2) generelle købs- og salgsbetingelser. De to typer er sammenlignelige for så vidt de begge er eksempler på gensidigt forpligtende aftaler, dvs. aftaler mellem to kontrahenter der principielt er ligeværdige. Desuden har de begge som funktion at ændre virkeligheden, dvs. i kraft af ytringernes fremsættelse gøres der noget, hvorved der etableres et sagforhold i verden som ikke var til stede før ytringens fremsættelse. Kontrakten kan således overordnet karakteriseres som performativ².

Hvad angår kommunikationssituationen adskiller de to typer aftaledokumenter sig imidlertid fra hinanden, idet agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter er **bilaterale** aftaler, indgået mellem to parter der determineres eksplicit ved navn, bopæl og juridisk status i kontraktens indledende formular. Da deres aftale er resultatet af en forudgående forhandling, er den underskrevne kontrakt udtryk for deres fælles konsensus. Derved må de to parter opfattes som fuldstændig ligeværdige, idet de begge fungerer som både afsender og modtager.

For de generelle købs- og salgsbetingelser gælder det at der ikke er tale om nogen egentlig forudgående forhandling med henblik på udformningen af det aftaleretlige dokument. Som oftest er der tale om fortrykte dokumenter der indeholder generelle og overordnede retningslinjer, som er gældende for enhver aftale, afsender indgår med en modtager. Derved afspejler de, på trods af at der er tale om en bilateral kontrakt, hvad jeg vil karakterisere som en **unilateral** kommunikationssituation, hvor det er afsender (virksomheden) der fastsætter sine betingelser over for modtager (køberen). Kun afsenderen er determineret ved navn og bopæl, hvorimod modtageren ikke determine-

2. Jf. Birkelund (2000): *Modalité et temporalité dans les contrats commerciaux rédigés en français. Une analyse des temps verbaux dans les énoncés performatifs*. Syddansk Universitet. Ph.d.-afhandling.

res. Parternes juridiske status, dvs. deres funktion som henholdsvis sælger (afsender) og køber (modtager) gives implicit af teksttypen. Overordnet er disse kontrakter således manifestationen af den ene parts (afsender) betingelser for et givet retsforhold som den anden part (modtager) accepterer/skal acceptere, hvis vedkommende vil indgå en aftale med afsender, hvilket da også forklarer den manglende reelle mulighed for forudgående forhandling af de enkelte bestemmelser i aftalen.

3. Epistemisk og ikke-epistemisk modalitet

Jeg vil starte med kort at diskutere forskellen mellem epistemisk modalitet og ikke-epistemisk modalitet eller som Nølke (1989: 48-50) udtrykker det, forskellen mellem "lokutionær" og "illokutionær" modalitet.

Både epistemisk og ikke-epistemisk modalitet har et vist element af subjektivitet som fælles karakteristisk for så vidt begge former for modalitet udtrykker afsenders holdning til assertionen, men de to modaliteter adskiller sig dog på afgørende vis, idet epistemisk modalitet vedrører afsenders viden med hensyn til assertionens sandhedsværdi. Deontisk modalitet vedrører nødvendige eller mulige handlinger som afsender pålægger en aktant at udføre³. Der eksisterer således en tæt relation mellem afsender og indholdet i propositionen som udtrykker den måde hvorpå en *eventualitet*⁴ skal udføres. Der skelnes her mellem hvad der er obligatorisk, forbudt eller tilladt⁵. Deontisk modalitet sigter mod et fremtidigt punkt i forhold til det deiktiske punkt (udsigelsestidspunktet) som er afsenders synsvinkel eller "optique" (jf. Herslund 1989).

Da jeg som allerede nævnt koncentrerer mig om kontrakttekster, betyder det at de to modalverbers funktion og modale værdi kan begræn-

3. Undertiden anvendes betegnelsen *intersubjektiv* modalitet for deontisk modalitet, idet denne form for modalitet implicerer to parter (Le Querler 1996: 65-66).

4. Jeg anvender betegnelsen *eventualitet* for handlinger, tilstande o.l.

5. Jf. Bybee (1995) der karakteriserer epistemisk modalitet som "speaker-oriented" og deontisk modalitet som "action-oriented".

ses til udelukkende at udtrykke deontisk modalitet, idet epistemisk modalitet er uden relevans. I disse tekster er der tale om en vis social interaktion mellem afsender og modtager, som begge er underlagt nogle moralske, sociale og juridiske love og regler. Disse love og regler er i kontraktmæssig sammenhæng bestemt af den nationale lovgivning og/eller af de regler som de to kontrahenter gensidigt pålægger hinanden.

3.1. *Epistemisk/ikke-epistemisk modalitet og modalverberne devoir/skulle*

Distinktionen mellem epistemisk og deontisk modalitet har betydning for modalverbernes semantik, in casu modalverberne *devoir* og *skulle* idet der traditionelt skelnes mellem:

1) *en deontisk modal værdi* der angiver en forpligtelse, en nødvendighed eller en vilje som ikke tilhører sætningens subjekt og som er rettet mod realiseringen af det indhold der ligger i prædikatet subjekt-infinitiv. Agenten kan være implicit eller eksplicit udtrykt. Tilstedeværelsen af modalverbet *devoir/skulle* definerer Agentens holdning til den handling som udtrykkes i infinitiven (hovedverbet). Følgelig kan modalverberne betragtes som talehandlingsmodifikatorer (jf. Nølke 1989). Imidlertid vil det ofte være vanskeligt at skelne klart mellem betydningen af nødvendighed og forpligtelse, således som det fremgår af følgende eksempler:

- (1) Pierre doit acheter une nouvelle voiture (... parce que l'autre est en panne et qu'il a besoin d'une voiture pour aller au travail) = nødvendighed.
- (2) Anne doit se lever tôt tous les matins (... pour arriver à l'heure) = intern eller ekstern styret forpligtelse.

idet overfladestrukturen i begge eksempler er identisk.

2) *en epistemisk modal værdi* som vedrører afsenders viden med hensyn til assertionens sandhedsværdi. Propositionens indhold er enten muligvis sandt, ikke-reelt eller futurisk.

- (3) Jean doit être au cinéma (... parce qu'il n'est pas à la maison et qu'il avait l'intention d'y aller).
- (4) Michel doit être intelligent (...d'après ce que j'ai entendu dire...)

I modsætning til eksemplerne (1) og (2) med deontisk værdi, kan eksemplerne (3) og (4), hvis overfladestruktur ligeledes er ens, således ikke verificeres med hensyn til deres sandhedsværdi, idet en ytring der er muligvis sand eller muligvis falsk ikke kan verificeres.

3.1.1. *Modalverbet devoir*

Man kan ikke ud fra overfladestrukturen i eksemplerne (1) – (4) afgøre *devoir's* semantik, hvorfor jeg da også i lighed med bl.a. Kronning (1996) opfatter modalverbet *devoir* som et polysemt verbum. Fortolkningen af *devoir* må infereres fra konteksten og den situation der omgiver den ytring hvori modalverbet findes. Ved den epistemiske tolkning har modalverbet hele propositionen i sit virkefelt (scope) og fastsætter hvorvidt Agenten asserterer propositionens sandhedsværdi. Den deontiske betydning, dvs. forpligtelse og/eller nødvendighed pålægges modtager, som så forventes at udføre handlingen på et tidspunkt der ligger senere end udsigelsestidspunktet⁶.

Pragmatiske faktorer som kontekst og viden om verden er afgørende for at kunne præcisere den type modalitet, modalverbet udtrykker. Sådanne former for præcision af modaliteten kan gives enten via lingvistiske eller ikke-lingvistiske informationer. Ifølge Kratzer (1991), der tager udgangspunkt i den traditionelle semantiks opfattelse af *mulige verdener*, er de væsentlige elementer for fortolkningen af modalverbet dels den såkaldte *modal base*, dels *the ordering source* samt den konversationelle kontekst i henhold til hvilke sætningerne kan fortolkes. Sætningens *idealitet* bestemmes af the modal base og the ordering source karakteriserer den beskrevne eventualitet og dens realisering. En sætning fortolkes således i henhold til en række propositioner i konteksten som kan ekspliciteres ved udtryk som fx *i henhold til hvad loven*

6. Det skal bemærkes at forpligtelsen ikke kan yres på det referentielle tidspunkt, dvs. det tidspunkt hvor modtager forpligtes til at udføre handlingen.

kræver, i henhold til hvad der er nødvendigt ifølge loven eller i henhold til hvad vi ved. Hver sætning i konteksten består af en række verdener hvori den beskrevne regel respekteres fuldtud. Hvis reglen er konsistent, betyder det at nogle verdener altid er til stede i hver af kontekstens positioner.

Fortolkningen af modalverbernes semantik hidrører med andre ord fra den konversationelle kontekst. Således vil afsender i eksempel (5a) tage for givet at modtager vil *vendre les articles* i henhold til en forholdet naturlig, evident og allerede på udsigelsestidspunktet eksisterende regel:

(5a) L'agent commercial *vend* les articles à lui confiés au nom et pour le compte de la société.

Anvendes derimod modalverbet *devoir* som i eksempel (5b):

(5b) L'agent commercial *doit vendre* les articles à lui confiés...

bliver afsenders ytring mindre **stærk** end en ytring uden anvendelse af modalverbum som i (5a), idet afsender i (5b) forudsætter at (5a) er en falsk ytring. Ved at anvende modalverbet som i (5b) udtrykker afsender en vis usikkerhed eller tvivl med hensyn til handlingen *vendre les articles à lui confiés*, da han ikke med sikkerhed kan vide hvorvidt handlingen bliver realiseret eller ej. Det kan tydeliggøres når der tilføjes en sætning med nægtelse som i (5c):

(5c) L'agent commercial *doit vendre* les articles à lui confiés – mais il ne le fera pas.

Det er derimod ikke muligt benægte sætningen uden modalverbum i (5a), hvorfor eksempel (5d) vil forekomme absurd og meningsløs:

(5d) L'agent commercial *vend* les articles à lui confiés – * mais il ne fait/fera pas.

Fortolkningen af modalverbet omfatter som allerede nævnt dels den konversationelle kontekst som gives af situationen og som angiver præ-

misserne for den konklusion der drages med henblik på den modale betydning og dels en modal relation der fastsætter konklusionens *force* (jf. Kratzer 1991). Anvendelsen af modalverbet indikerer således at afsender ikke udelukkende baserer sin ytring på virkeligheden eller på fakta, men at han benytter andre informationskilder, hvilket betyder at *the ordering source* ikke er tom. Imidlertid er det relativt sjældent at afsender støtter sig til udtryk med eksplicit reference (fx *i henhold til hvad loven kræver*) til den konversationelle kontekst.

Kronning (1996) opererer med to typer modale universer, som han kalder henholdsvis “les univers d’idéalité” og “les univers d’actualité”. Forskellen mellem disse to typer universer ligger i at reglerne i de *ideale universer* ikke afsvækkes selvom det modaliserede prædikat ikke realiseres; reglerne afhænger af den fri vilje uagtet at aktantens frihed kan forekomme nok så begrænset som i (6) og (7):

- (6) Celui qui réclame l’exécution d’une obligation *doit la prouver*.
(Code Civil, art. 1315)
- (7) Celui qui vend une créance ou autre droit incorporel, *doit en garantir* l’existence au temps du transport, quoiqu’il soit fait sans garantie. (Code Civil, art. 1693)

Disse eksempler står i modsætning til (8):

- (8) Tous les hommes *doivent mourir*.

hvor reglen ikke afhænger af den frie vilje; her er der tale om et såkaldt *univers d’actualité*.

Forskellen mellem de to typer eksempler kan forklares ved at (8) refererer til en allerede eksisterende ‘lov’, som er gældende til hver en tid, hvorimod afsender i (6) og (7) så at sige **skaber** loven **i kraft af** sin ytring, hvorved der bliver tale om en performativ lov.

3.1.2. Modalverbet skulle

Det danske verbalverbbum har flere lighedspunkter med *devoir*. Også her er der tale om semantisk flertydighed, hvorfor jeg i lighed med det

franske modalverbum *devoir* opfatter *skulle* som et polysemt verbum med en inhærent flertydighed⁷, der kan give anledning til henholdsvis en epistemisk og en ikke-epistemisk tolkning, som illustreret i (9a) og (9b):

- (9a) Peter skal bo i Paris. > epistemisk
 (9b) Peter skal bo i Paris. > ikke-epistemisk

Det danske modalverbum *skulle* har tre forskellige grundbetydninger, nemlig en epistemisk, en deontisk og en futurisk betydning. Disse tre betydninger bestemmes for det første af modalverbets semantiske værdi, dvs. den værdi der determineres af de modallogiske kategorier mulighed, nødvendighed/forpligtelse og forudsigelse (fremtid), hvilket hos Brandt (1999) kaldes for modalitetens "intensitet". For det andet determineres verbets betydning af modalitetens "source", dvs. om subjektet er internt eller eksternt⁸. Endelig er det afgørende om modaliteten rettes mod aktualiseringen af det indlejrede prædikat eller ej, dvs. hvorvidt modaliteten styres mod det indlejrede prædikat eller ej. Denne trikotomi gælder for alle modalverber på dansk (jf. Brandt 1999).

De tre ovennævnte grundbetydninger af det danske modalverbum *skulle* kan illustreres som i (10a) – (10c)⁹:

- (10a) Peter skal bo i Paris. = [skal] ([bo i Paris] (Peter)) > epistemisk værdi

Subjektet er her kun subjekt for hovedverbet, hvorimod modalverbet ikke har noget subjekt. Det interne argument bliver følgelig sætnings-subjekt.

- (10b) Peter skal bo i Paris. = [skal bo i Paris] (Peter) > fremtids betydning

7. Den samme form for flertydighed gælder også modalverberne *måtte* som i fx *Han må være dygtig.* (epistemisk) og *Han må straks gøre det.* (ikke-epistemisk) og *kunne* som i fx *Hanne kan være her hvert øjeblik* (epistemisk) og *Hanne kan svømme.* (ikke-epistemisk).

8. Her kan henvises til den distinktion, man finder hos Halliday (1970) og som beskrives som en forskel mellem det interpersonelle og det ideationelle.

9. Eksemplerne (10a) – (10c) er citeret fra Brandt (1999: 42).

Subjektet er kun subjekt for modalverbet som fungerer som modifikator for hovedverbet, og herved dannes et komplekst verbaludtryk.

- (10c) Peter skal bo i Paris. = [skal] ([bo i Paris] (Peter)) (Peter) > deontisk værdi

Med deontisk værdi er sætningssubjektet subjekt for både modalverbum og hovedverbum.

Ser man nærmere på modalverber med deontisk betydning, findes der på dansk en grammatikaliseret distinktion mellem *skulle*, *måtte* og *burde*, en distinktion som ikke findes hverken på fransk eller italiensk (jf. Lihn Jensen 1997):

- (11) Jeg *skal* skrive min artikel færdig. (= det har Henning forlangt) > forpligtelse som er styret eksternt.
- (12) Jeg *må* skrive min artikel færdig. (= ellers får jeg dårlig samvittighed) > forpligtelse som er internt styret dvs. subjekt-orienteret.
- (13) Jeg *bør* skrive min artikel færdig. (= for det har jeg lovet Henning at gøre) > moralsk forpligtelse.

Imidlertid er det kun modalverbet *skulle*, der anvendes inden for den teksttype, jeg har brugt som udgangspunkt for mine analyser. Modalverbet *måtte* anvendes sjældnere i kontrakter og er ofte benægtet, dvs. *må ikke* i betydningen *skal*. Modalverbet *burde* anvendes ikke, idet det vil lægge op til en tolkning, hvor det er usikkert, hvorvidt handlingen vil blive udført, selvom der er tale om en form for moralsk forpligtelse eller nødvendighed.

4. Modalverberne *devoir* og *skulle* og infinitiv

4.1. *Usammensat og sammensat infinitiv*

Infinitivens form har betydning for henholdsvis den epistemiske og den deontiske tolkning af modalverberne *devoir* og *skulle*. Når infinitiven er i usammensat form er der tendens til at tolke modalverbet som

deontisk. Imidlertid er den epistemiske tolkning ikke udelukket, hverken på fransk eller på dansk som i (14a) og (14b):

(14a) Tu dois *être* prudent.

(14b) Du skal *være* forsigtig.

Er infinitiven derimod sammensat og refererer til et tidspunkt der ligger før udsigelsestidspunktet, er kun den epistemiske tolkning mulig som i (15a) – (15b):

(15a) Tu dois *avoir été* prudent.

(15b) Du skal *have været* forsigtig.

Den epistemiske tolkning har altid afsenders nutid som referentielt punkt, medens den deontiske tolkning refererer til et tidspunkt der ligger senere end udsigelsestidspunktet.

4.2. *Infinitiv – aktiv eller passiv?*

På dansk skelnes traditionelt mellem to typer passiv:

1) morfologisk passiv (*s-passiv*)

og

2) perifrastisk passiv der anvender hjælpeverbet *blive* (*blive-passiv*).

De to typer passiv-konstruktioner har forskellig betydning og anvendelse. Den morfologiske passiv anvendes om tilstand eller ufuldendte handlinger eller som udtryk for gentagne eller sædvanlige handlinger. Den perifrastiske passiv anvendes om afsluttede handlinger. Forskellen mellem de to passiv-konstruktioner kan således karakteriseres som en forskel i aspekt, således at den morfologiske passiv er imperfektiv og den perifrastiske passiv er perfektiv.

Modalverbet + *s-passiv* får betydning af anmodning og forpligtelse og svarer til deontisk modalitet:

(16) Peter *bør udnævnes* snart. (cit. Davidsen-Nielsen 1990: 21)

hvorimod modalverbet + *blive-passiv* får betydning af et løfte, en trussel, en forsikring eller en fremtidig mulighed, altså epistemisk modalitet:

(17) Peter *bør blive udnævnt* snart. (cit. Davidsen-Nielsen (1990: 21))

Hverken (16) eller (17) har nogen udtrykt agens. I de fleste tilfælde er det da også indlysende hvem der udfører handlingen, idet agens ikke fjernes i betydningen, men blot hindres i at blive syntaktisk realiseret (jf. Heltoft 1975). Dette forhold er karakteristisk for de eksempler jeg har analyseret, hvor agens kun udtrykkes hvis det er uklart hvem af kontraktens parter der henvises til. I de fleste tilfælde vil rollefordelingen mellem afsender og modtager være klart defineret i henhold til den aftale der indgås mellem kontrahenterne, hvorfor der ikke eksisterer noget behov for at udtrykke agens eksplicit.

På fransk anvendes kun den perifrastiske passiv *être* + *participe passé* i de analyserede eksempler, hvorfor dens form ikke markerer modalverbets semantiske værdi.

5. Forskelle og ligheder mellem danske og franske aftaleretlige dokumenter

Overordnet hersker der inden for de to typer kontrakter ikke umiddelbart nogen forskel i frekvensen af anvendelsen af modalverbet *devoir/skulle* + infinitiv, idet der for begge typer – og begge sprogs – vedkommende, som tidligere nævnt, generelt er tendens til at modalverbet anvendes i mindre omfang end fuldverber. I de franske kontrakttekster er der en klar tendens til hyppigere at anvende *devoir* (présent) + infinitiv end *devoir* (futur) + infinitiv¹⁰, en temporal distinktion som jo ikke eksisterer på dansk.

5.1. *devoir/skulle* + *infinitiv* (aktiv/passiv)

Imidlertid viser min undersøgelse at der alligevel kan konstateres forskelle mellem de to typer kontrakter. I de **bilaterale** kontrakter ses en større frekvens i brugen af *skulle/devoir* + infinitiv (aktiv) end i de **unilaterale** aftaledokumenter der oftere anvender *skulle/devoir* + infinitiv (passiv). Disse forskelle skyldes ikke forskellige genrer eller kontrakternes indhold idet der for begge typer kontrakter og deres parter er tale om et stort set institutionaliseret forhold. Derimod må forklarings-

10. For en analyse af tempusbrug i franske kontrakter henvises til Birkelund (2000).

gen søges i de to typers kommunikationssituation som nævnt under punkt 2.

I agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter er det nødvendigt præcist og utvetydigt at fastlægge de to parter gensidige forpligtelser, idet de jo begge fungerer som både afsender og modtager. Da jurister kræver at sproget i kontrakter skal “*parer à tous les malentendus ou ambiguïtés juridiques, culturels, linguistiques ou conceptuels*” (Blanco 1993: 85-86) for således at undgå potentielle uklarheder og misforståelser der kan give anledning til tvist i kontraktforholdet, er det nødvendigt, i det sproglige udtryk, entydigt at manifestere hvem af parterne der skal udføre den givne handling. Dette gøres klarest og mest utvetydigt ved at anvende modalverbum + infinitiv (aktiv) med en udtrykt Agent som subjekt således som i (18) og (19):

- (18) *B doit mettre en place l'organisation commerciale nécessaire à la diffusion et à la vente des marchandises et articles de la gamme A, et en informer cette dernière ;...*
- (19) *L'agent doit rendre compte de son activité à la société selon le mode qui lui est indiqué.*

I disse kontrakter, som er gensidigt forpligtende, er det de to parter der sammen og gensidigt **forpligter** hinanden. Det er derfor afgørende eksplicit at fastslå hvilken af de to parter, der har hvilke forpligtelser. Anvendes passiv infinitiv, vil det være i de tilfælde hvor man vil kunne tale om **lokal kohærens**, og passiven vil da optræde i underordnede sætninger, hvor rollefordelingen vil være fastlagt i den overordnede sætning.

I generelle købs- og salgsbetingelser, hvor der som nævnt ikke foreligger en egentlig forhandlingssituation og hvor det således af kommunikationssituationen implicit fremgår at det er afsender der fastsætter retningslinjerne i forhold til modtager, vil det som regel være indlysende hvem der har pligt til at udføre handlingen. Det betyder at modalverbum + infinitiv (passiv) uden udtrykt agens vil være tilstrækkelig entydig. I disse unilaterale aftaledokumenter opfattes agens således ofte som uinteressant eller overflødig, mens den væsentlige information ligger i fastsættelsen af handlingens art som i (20) og (21):

- (20) Les bons de commandes *doivent être rédigés* conformément aux instructions reçues.
- (21) Ethvert krav *skal fremsættes* inden rimelig tid og senest 14 dage efter rejsens afslutning.

Da modtager ikke har nogen mulighed for at influere og ændre på aftalens klausuler, er der således ikke noget udtalt behov for yderligere præcision af parternes rollefordeling. Det fremgår af selve kommunikationssituationen at det er afsender der har nedfældet kravene til modtageren og at det er modtageren der pålægges forpligtelsen. De eksempler der findes på anvendelse af passiv giver overordnet diskursen **global kohærens**.

I de ægte bilaterale kontrakter hvor det er nødvendigt at præcisere de to parters forpligtelser helt entydigt ses således generelt en større frekvens i anvendelsen af modalverbum + infinitiv (aktiv) end i generelle købs- og salgsbetingelser hvor rollefordelingen allerede er fastlagt. Det er derfor ikke på samme måde nødvendigt yderligere at præcisere Agenten. Modalverbum + infinitiv (passiv) uden udtrykt agens opfattes som tilstrækkelig entydig.

5.2. *devoir/skulle og tempus*

Anvendelsen af *devoir* i futur i de franske tekster er helt regelmæssig, idet denne tempus indikerer at en given forpligtelse ikke eksisterer på udsigelsestidspunktet, men at den kan blive aktuel på et senere tidspunkt hvis visse betingelser opfyldes. Ofte vil der eksplicit i teksten være sproglige elementer til stede fx i form af adverbialer, betingelses-sætninger o.l., der angiver den forudliggende begivenhed. Derved opnås en slags årsags-virkningseffekt som i (22) og (23):

- (22) **En cas de présentation d'un nouveau candidat à la succession**, les mêmes délais *devront être* à nouveau *observés* de part et d'autre.
- (23) L'une ou l'autre des parties qui **voudra mettre fin** au présent contrat *deura prévenir* l'autre de son intention à cet égard par courrier moyennant un préavis d'une durée conforme aux dispositions légales et conventionnelles en vigueur.

En cas de résiliation ou de suspension du présent contrat pour quelque raison que ce soit l'intéressé *devra restituer* lors de son départ de la société, tous matériels et documents appartenant à la société.

hvor det i (22) er adverbialet *En cas de présentation d'un nouveau candidat à la succession* og relativsætningen *qui voudra mettre fin au présent contrat* samt adverbialet *En cas de résiliation ou de suspension du présent contrat* i (23) der angiver en eventualitet (e) der ligger tidsmæssigt før verbalhandlingerne udtrykt med *devoir* i futur.

Derimod henviser *doit* + infinitiv til en eksisterende lov/regel, der anses som hørende til et såkaldt *univers d'idéalité* som i (24) og (25):

- (24) B *doit mettre en place* l'organisation commerciale nécessaire à la diffusion et à la vente des marchandises et articles de la gamme A, et en informer cette dernière.
- (25) L'agent *doit rendre compte* de son activité à la société selon le mode qui lui est indiqué.

I de danske tekster er kun præsens mulig, da der jo ikke her findes en særlig futurumsform. Anvendelsen af *skal* optræder først og fremmest i betingelseskonstruktioner indledt af bl.a. *hvis* og *såfremt*. Betingelsen udgør den tidsmæssigt første eventualitet (e_1), hovedsætningen med *skal* udtrykker konsekvensen (e_2), dvs. en eventualitet der tidsmæssigt følger efter e_1 som i (26) – (28):

- (26) Enhver tvist mellem selskabet og direktøren i anledning af det ved nærværende kontrakt etablerede ansættelsesforhold *skal* (e_2) **såfremt parterne ikke ved forhandling kan nå til enighed** (e_1), med endelig bindende og eksigibel virkning *afgøres* ved voldgift i overensstemmelse med nedenstående regler.
- (27) **Hvis manglen ikke udbedres inden for rimelig tid** (e_1), *skal* (e_2) en skriftlig reklamation *være* firmaet *i hænde* senest 7 dage efter lejemalets ophør.

- (28) **Er tilbudet gjort i telegram** (e_1), *skal* (e_2) antagelsen *sendes* telegrafisk, hvis den ikke på anden måde kommer lige så tidligt frem.

Desuden anvendes *skal* efter nominalisering, dvs. i forbindelse med verbalsubstantiver som i (29) og (30):

- (29) **Reklamationer** (e_1) *skal fremsættes* (e_2) over for den lokale repræsentant snarest muligt og senest 72 timer efter ankomsten eller manglens opståen.
- (30) **Aftaler** (e_1) vedrørende ydelsens nærmere udførelse, indgået under møder mellem kunder og Agora, *skal foreligge* (e_2) skriftligt.

hvorved afspejles en diskursrepræsentation hvor den første eventuelitet (e_1) (dvs. 'i tilfælde af reklamationer' og 'hvis der indgås aftaler') udtrykkes ved et nominalsyntagme og angiver forudsætningen for (e_2) som udtrykkes ved modalverbum *skulle* + infinitiv.

Disse anvendelser af det danske modalverbum *skulle* + infinitiv – og som alle har det tilfælles, at de findes i en kontekst, hvor der eksplicit eller implicit udtrykkes en forudgående betingelse som ligger til grund for realiseringen af konsekvensen – modsvarer de franske forekomster af *devoir* (futur) + infinitiv. Min analyse peger således på at dansk anvender modalverbum *skal* + infinitiv i kontrakter, hvor fransk ofte vil anvende *devoir* (fut) for at angive en forpligtelse som er konsekvens af en forudliggende eventuelitet.

Derimod peger mine analyser på at der ikke altid er direkte overensstemmelse mellem *doit* + infinitiv og *skal* + infinitiv, men at dansk nøjes med at anvende præsens af fuldverber som i visse tilfælde modsvarer af fransk *doit* + infinitiv, men som i andre modsvarer af præsens af fuldverber. Denne forskel har min hidtige analyse ikke kunnet forklare. Der kræves således yderligere undersøgelser af denne problematik, også med inddragelse af andre teksttyper, for at afgøre om der er tale om et fænomen der kan være genrebestemt.

6. Konkluderende bemærkninger

Uagtet at der for begge typer kontrakter, agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter (bilaterale kontrakter) på den ene side og generelle købs- og salgsbetingelser (unilaterale kontrakter) på den anden, er tale om at modalverberne *devoir* og *skulle* kun anvendes i mindre omfang end fuldverber i henholdsvis présent, futur simple og præsens, ser mine foreløbige resultater ud til at bekræfte at:

I generelle købs- og salgsbetingelser anvendes modalverberne *devoir/skulle* generelt oftere end i agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter. Denne forskel kan forklares ved at der i de ægte bilaterale kontrakter er tale om fælles konsensus de to kontrahenter imellem, hvilket ikke gør sig gældende i generelle købs- og salgsbetingelser som repræsenterer en unilateral form for kommunikation. Ved i højere grad at anvende fuldverber i présent, futur simple og præsens udtrykkes at de to parter aftale bygger på nogle for forholdet naturlige, allerede eksisterende og evidente love og regler, hvis realisering afsender/modtager, ud fra sit kendskab til den juridiske og kontraktuelle verden, **ved** vil blive effektueret hvis aftalen respekteres. Anvendes derimod modalverbet *devoir/skulle* gives der udtryk for en vis usikkerhed med hensyn til realiseringen af handlingen/loven. Der lægges ganske vist op til love og regler som eksisterer i selve situationen, men som sprogligt og konkret først ophøjes til lov eller regel på selve udsigelsestidspunktet. Afsender skaber med andre ord en lov i kraft af sin ytring, en lov der indeholder en forpligtelse, som afsender dog ikke med sikkerhed kan vide om modtager vil respektere.

Som allerede nævnt giver min undersøgelse anledning til videre analyser af modalverberne *devoir* og *skulle*, idet den ikke har givet noget klart billede af under hvilke omstændigheder fx *devoir* + infinitiv modsvarer af præsens af fuldverber på dansk. Den har dog forhåbentligt kunne vise nogle tendenser som er gældende for anvendelsen af modalverberne *devoir* og *skulle* som udtryk for forpligtelse i kontrakter.

Henvisninger

Birkelund, M. (2000). *Modalité et temporalité dans les contrats commerciaux rédigés en français. Une analyse des temps verbaux dans les énoncés perfor-*

- matifs*. Ph.d.-afhandling. Institut for Sprog og Kommunikation. SDU, Odense.
- Blanco, D. (1993). *Négocier et rédiger un contrat international*. Paris: Dunod.
- Brandt, S. (1999). *Modal verbs in Danish*. Travaux du cercle linguistique de Copenhague, XXX. København: C.A. Reitzel.
- Code Civil*. (1997). Paris: Dalloz.
- Dendale, P. (2001). Le futur conjectural versus *devoir* épistémique : différences de valeur et de restriction d'emploi. In: *Le français moderne* 1. 1-20.
- Diderichsen, P. (1957). *Elementær dansk grammatik*. Gyldendal.
- Gaotone, D. (1998). *Le passif en français*. Paris/Bruxelles: Duculot.
- Halliday, M.A.K. (1970). Functional diversity in language as seen from a consideration of modality and mood in English. In: *Foundations of language* 6. Dordrecht: D. Reidel. 322-361.
- Hansen, E. (1972). Modal interessens. Nu bør det (komme) frem. In: *Danske Studier*. København: Akademisk Forlag. 1-36.
- Heltoft, L. (1975). Lingvistik i pragmatikken. In: *Nys* 9.
- Hengeveld, K. (1987). Clause structure and modality in functional grammar. In: Auwera, J. van der, Goossens, L. (udg.). *Ins and outs of the predication in functional grammar*. Dordrecht: Foris. 53-66.
- Herslund, M. (1989). Modality. A presentation. In: Herslund, M. (ed.). *On modality*. Travaux du cercle linguistique de Copenhague. Vol. 23. 7-15.
- Jensen, B.L. (1998). Om brugen af modalverber på italiensk og dansk. *Dovere* sammenlignet med *måtte* og *skulle*. In: Colliander, P. og Korzen, I. *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 5. Sophienbergsymposiet. Odense Universitetsforlag. 109-128.
- Kratzer, A. (1991). Modality. In: von Stechow, A., Wunderlich, D. (eds.): *Semantics – An international handbook of contemporary research*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 639-650.
- Kronning, H. (1996). *Modalité, cognition et polysémie: sémantique du verbe modal devoir*. Uppsala : Studia Romanica Upsaliensia 54.
- Nølke, H. (1989). Modality and polyphony. In: Herslund, M. (eds.). *On modality*. Travaux du cercle linguistique de Copenhague. Vol. 23. 45-63.
- Nølke, H. (1994). *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Louvain/Paris: Peeters.

- Rasmussen, K.W. (1996). La motivation du passif. Etude de corpus. In: Benninger, C., Theissen, A. (udg.). *7ème Rencontre linguistique en pays rhénan*. Strasbourg: Université des Sciences Humaines de Strasbourg. 95-116.
- Rasmussen, K.W. (2000). Le passif vu à travers le contrat bilatéral: fonction de focalisation. In: Schøsler, L. (ed.). *Le passif. Actes du colloque international*. Etudes Romanes 45. København: Museum Tusulanum Press. 321-333.
- Schack, J. (1990). Hvad siger loven – om retsregler som kommunikative handlinger In: *Hermes* 5. Handelshøjskolen i Århus. 113-121.
- Spang-Hanssen, E. (1983). La notion de verbe auxiliaire. In: Herslund, M., Mørdrup, O., Sørensen, F. (udg.). *Analyses grammaticales. Etudes Romanes* 24. København: Akademisk Forlag. 5-16.
- Vet, C. (1996). Syntaxe et sémantique des verbes modaux. In: Nash, L. et Tsoulas, G. (eds.). *Actes du premier colloque Langues et grammaire, Paris 8 juin 1994*. Paris: Département des sciences du langage. 337-351.
- Vikner, C. (1980). L'infinitif et le syntagme infinitif. In: *Revue Romane* XV. København: Akademisk Forlag. 252-291.
- Winter, S., Gårdenfors, P. (1995). Linguistic modality as expressions of social power. In: *Nordic Journal of Linguistics* 18.2. 137-165.

En instruksional analyse af den bestemte artikel i spansk

Helle Dam & Lotte Dam

1. Problemkompleks og antagelser

Semantiske studier i artikelparadigmer beskriver typisk den bestemte artikel i en taksonomisk fremstilling ved en række forskellige referencetype- eller anvendelsestyper (se f.eks. Korzen (1998) og Hawkins (1978)). Udgangspunktet for en klassificering af referencetyper kan f.eks. være lokaliseringen af referenten (anatorisk, deiktisk eller associativ reference). Bestemte nominalsyntagmer kan i henhold hertil bruges til at udtrykke sådanne typer, der således forstås som præeksisterende i den bestemte artikel. Konsekvensen heraf er at artiklen fremstilles som om den indeholder flere forskellige betydninger. Der er således ikke tale om en homogen karakteristik af den bestemte artikel som udtryksklasse. Man støder i litteraturen på flere måder at skelne mellem referencetyper. En anden skelnen er partikulær over for generisk reference. Nogle grammatikere taler om en decideret artsartikel. En logisk konsekvens heraf er at der derfor også må være en partikulær artikel – dvs. flere forskellige bestemte artikler.

Udgangspunktet for en klassificering af referencetyper kan således være forskelligt. Termerne anatorisk, deiktisk og associativ reference anvendes om **måden** hvorpå identifikationen af en given størrelse sker, mens partikulær og generisk reference er betegnelser for hvordan selve entiteten der refereres til, opfattes.

Et yderligere problem ved taksonomiske fremstillinger er at der ved konfrontation med data kan genereres nye typer som der ikke er taget højde for i systemet. Man vil i yderste konsekvens fortsætte med at skabe nye typer og dermed skabe et meget detaljeret, uoverskueligt og ufærdigt system.

Et andet problem er at ikke alle syntagmer lader sig klassificere entydigt. Et eksempel herpå er følgende:

- (1) *Dame el artículo* (“giv mig artiklen”)

I den tekst hvori denne sætning forekommer, optræder substantivet *artículo* i et nominalsyntagme, *este artículo* (“denne artikel”) ca. 20 linier før i teksten. Samtidig får vi at vide at en person står med en artikel i hånden. Hvis vi skal anvende en klassifikation med lokalisering som udgangspunkt, er det vanskeligt at afgøre om *el artículo* skal klassificeres som anafor til det tidligere forekommende nominalsyntagme, eller om det refererer til objektet i ytringssituationen.

En taksonomisk tilgang til artikelparadigmet er derfor problematisk. Konsekvensen er en uensartet fremstilling af artikelparadigmet, der ikke lever op til principperne om uniformitet og generalisering.

Udover det taksonomiske problem er forholdet mellem sproglige udtryk og ting i verden problematisk. Reference defineres som bekendt traditionelt som en relation mellem sprog og verden. Denne relation betragtes ofte som en direkte relation hvor sproglige udtryk peger direkte på ting i verden. Denne karakteristik forudsætter et et-til-et forhold mellem sprog og verden. Dette er problematisk da vi ikke kan forklare lingvistiske udtryk der ikke peger på egentlige forekomster i verden. Det kan for eksempel være når vi taler om imaginære ting som f.eks. trolde og feer, men det kan også være når vi identificerer et objekt ved at beskrive et andet objekt, som for eksempel i følgende sætning:

- (2) *José Cela es un autor muy leído* (“José Cela er en meget læst forfatter”)

I en bogstavelig forståelse af denne sætning læser man personen José Cela. Men det man egentligt forstår, er at der er mange der læser José Celas bøger. Vi er altså i stand til at lave en konceptuel kobling mellem en forfatter og hans værker. Der er altså ikke tale om at de sproglige udtryk i denne sætning peger direkte ud i verden.

Efter vores opfattelse er det muligt at give en ensartet beskrivelse af den bestemte artikel i spansk. Vi antager at den bestemte artikel har

én betydning, der kan give anledning til etablering af referencetyper, som her forstås som de måder hvorpå selve entiteten der refereres til, opfattes.

Grundlæggende mener vi at en entitet kan opfattes på to måder. En entitet kan forstås som en samling, en matrix, af egenskaber der er essentielle for at **være** den pågældende entitet, dvs. generisk reference. Dette kaldes hos Fauconnier en **rollelæsning**. Hvis disse egenskaber samles i en bestemt entitet, er referencen partikulær. I Fauconniers terminologi er der tale om en **værdilæsning**. Det essentielle ved denne distinktion er at der ikke er tale om to særskilte referencetyper. Rollen er primær i forhold til værdien, rollen "ligger bagved" værdien så at sige. Kort sagt kan den bestemte artikels betydning altså give anledning til enten rollelæsning (generisk reference) eller til værdilæsning (partikulær reference). Det er konteksten der er afgørende for om det er den ene eller den anden læsning der fremkommer. Konteksten består af information af såvel lingvistisk som ekstralingvistisk materiale der inddrages i en interpretationsproces.

Det ses nu at reference ikke forstås som en statisk relation mellem sproglige udtryk og ting i verden som i traditionel referenceteori. I stedet definerer vi reference kognitivt som en relation mellem konceptualiseringer af entiteter skabt af modtagere af sproglige udtryk.

Vi vil i det følgende foreslå en enhedsbetydning for den bestemte artikel på spansk og sandsynliggøre den ved en analyse af en række eksempler. Den teoretiske tilgang som vi vil anvende til dette formål, er **instruktionel**.

2. Den instruksionele tilgang

Det er vores opfattelse at en instruksionele tilgang kan forklare den bestemte artikel i spansk på en ensartet måde. Generelt vil vi karakterisere denne retning som kognitiv i den forstand at betydning og reference ikke ses som noget på forhånd fastlagt, men som noget der konstrueres mentalt hos modtager gennem en diskurs. Den information der indeholdes i en diskurs, er altså input til en interpretationsproces. Modtager modellerer dette input i en række mentale repræsentatio-

ner, eller mentale modeller, i sin gang gennem diskursen således at hver ny information løbende opdaterer de modeller der allerede er skabt. Mentale modeller kan ekspliciteres teoretisk på forskellig måde. Som eksempler på teoretikere der arbejder med mentale modeller, kan nævnes Fauconnier, Dinsmore, Kamp og Johnson-Laird.

I denne tilgang til betydning har ordene således ikke en på forhånd fastlagt betydning, sådan som det traditionelt forklares i kompositionalitysprincippet. Betydning skabes i kommunikationssituationer på baggrund af sproglig information. Definerende kan vi sige at betydningen af et sprogligt udtryk opstår som følge af en interpretationsproces foretaget af modtager på basis af sproglig information. Modtager trækker dernæst på information fra konteksten for at kunne præcisere informationen fra selve det sproglige udtryk.

Mere specifikt definerer vi betydningsbegrebet som et kompleks af grammatisk og leksikalsk betydning. Disse er kategorialt forskellige. Leksikalsk betydning angår leksemer, og grammatisk betydning grammemer. Hvor man om leksemers betydning kan sige at de beskriver kategorier, er det straks vanskeligere at sige hvad grammemer beskriver. Hvad beskriver f.eks. den bestemte artikel? I stedet for at sige at den bestemte artikel beskriver noget, vil vi sige at den *instruerer*. Eller mere generelt: Vi vil antage at grammemer instruerer; de har en instruksional værdi. De instruerer om hvad vi skal gøre med de kategorier der beskrives af leksemene. Til et grammem hører én instruksional værdi. Det er denne værdi der danner basis for forskellige læsninger. Det er på baggrund af interaktionen mellem grammatisk og leksikalsk betydning at betydningen af et sprogligt udtryk opstår.

3. Forslag til en instruksional værdi for den bestemte artikel

Den bestemte artikel har altså grammatisk betydning og instruerer modtager om hvordan det leksem som den determinerer, nemlig den kategori som den semantiske kerne i nominalsyntagmet beskriver, skal opfattes. Som før nævnt, er vores formål at give en ensartet forklaring af den bestemte artikels betydning. Vi vil derfor ikke opstille forskellige instruksionalle værdier for forskellige forekomster af den bestemte artikel, men i stedet foreslå én instruksional værdi. Det er desuden

et krav til denne værdi at den skal være singularer for den bestemte artikel, dvs. der må ikke være sammenfald mellem forskellige gramme-mers instruksionele værdi. Vores forslag til en instruksioneel værdi for den bestemte artikel lyder som følger:

Indsæt en entitet i en mental model, og skab en relevant referentiel forbindelse til en anden entitet i modellen der matcher den betydning som den semantiske kerne i nominalsyntaxet beskriver.

Forudsætningen for denne karakteristik er at der præsупponeres en entitet som man kan skabe en referentiel forbindelse til. En sådan entitet skal ikke forstås som en entitet i verden, men som en mental repræsentation, en konceptualisering, der skabes hos modtager. Med andre ord medfører ovenstående karakteristik en præsупposition om eksistens; ikke i verden, men i en mental model.

En tydelig fordel ved at lade reference foregå i en mental model er at det er uden betydning om vi taler om faktisk eksisterende størrelser eller om fantasiføstre.

Reference er således flyttet fra verden og ind i en mental model. I en kognitiv tilgang indsætter sproglige udtryk entiteter i mentale modeller, og det er mellem disse entiteter at den referentielle forbindelse skabes. En logisk konsekvens af denne antagelse er at skellet mellem for eksempel tekstuel og situationel reference ophæves, som eksemplificeret på følgende måde:

- (3) *y una vez que se pone el sol.....* (“...når solen endelig er gået ned...”)
- (4) *Llegaron un policía y dos periodistas; el policía se alojó en el mejor hotel* (“der kom en betjent og to journalister; betjenten tog ind på det bedste hotel”) (Jensen (1990: 18))

I det første eksempel gives den præsупponerede entitet ved baggrundsviden, og i det andet introduceres den af et sprogligt udtryk, et ubestemt nominalsyntaxme. I begge eksempler er der tale om værdilæsning, men den information der er trukket på i interpretationsprocessen, er af forskellig karakter.

4. Eksempelgennemgang

Vi vil med udgangspunkt i den foreslåede instruksionsværdi for den bestemte artikel forklare en række eksempler på bestemte nominalsyntagmer i forskellige kontekster. Som før nævnt, er det en forudsætning for vores foreslåede instruksionsværdi for den bestemte artikel at der er en entitet der kan skabes en relation til.

I eksempel (4) antager vi at det ubestemte nominalsyntagme *un policía* i denne sekvens introducerer en ny entitet i en model. Denne entitet gives en beskrivelse ved leksetet [POLICIA]. I den videre læsning af sekvensen optræder det bestemte nominalsyntagme *el policía*. Ifølge den instruksionsværdi for den bestemte artikel skal der indsættes en entitet i modellen der indgår i en referencerelation med en allerede eksisterende entitet. Vi afsøger derfor modellen for en entitet der matcher beskrivelsen [POLICIA], og finder entiteten indsat af *un policía*. Vi har nu etableret en værdilæsning af entiteten i modellen. Det er i dette eksempel leksikalsk information der gør at vi kan relatere de to entiteter i modellen.

(5) *El lobo tiene cuatro patas* (“ulven har fire ben”)

Også her indsætter det bestemte nominalsyntagme en entitet i en model der ifølge den instruksionsværdi for den bestemte artikel skal indgå i en referentiell relation med en allerede indsat entitet. Vi leder nu i modellen efter en sådan, men konteksten, dvs. prædikatet, giver ikke informationer om en individualiseret entitet, og vi forstår i stedet entiteten som uindividualiseret, altså som en rolle. Når vi således skaber en referentiell relation i modellen, er det altså til en entitet forstået som type.

(6) *El lobo es un mamífero* (“ulven er et pattedyr”)

Også dette eksempel har rollelæsning. Nogle skelner dog mellem denne type og den der blev eksemplificeret i (5). Den proposition der ytres i eks. (6), kan ikke bestrides: hvis man er en ulv, er man nødvendigvis et pattedyr. Med hensyn til eksempel (5) kan man derimod godt forestille sig at man møder en trebenet ulv. Denne forskel skaber hos nogle teoretikere basis for at etablere to referencetyper (se f.eks. Kor-

zen (1998)). Vi mener dog ikke at der er belæg for at opretholde denne distinktion. For det første er det i en kognitiv tankegang uden betydning om prædikatet tillader undtagelser eller ej med den virkelige verden som referencepunkt. For det andet er det, selvom man har den virkelige verden som referencepunkt, efter vores opfattelse uproblematisk at etablere en rollelæsning selvom der skulle være afvigelser fra prototypen da defaultlæsningen er prototypen.

(7) *El lobo se está extinguiendo* (“ulven er ved at uddø”)

I dette eksempel er den betydning verbet beskriver, essentiel for interpretationen af nominalsyntaxmet. *Extinguir* er et såkaldt kollektivt verbum, dvs. det forudsætter at subjektet beskriver en flerhed af entiteter. Der genereres derfor en læsning af *el lobo* hvor den entitet det indsætter i modellen, ikke forstås som en enkelt entitet, men som en type hvoraf en flerhed af instantieringer over en periode i tid formindskes i antal.

(8) *El otro día en el zoológico los niños se entristecieron al ver al oso polar. El pobre animal se balanceaba constantemente con la mirada perdida y con un aire de desesperación* (“forleden dag da vi var i zoologisk have, blev børnene kede af det da de så isbjørnen. Det stakkels dyr vuggede hele tiden fra side til side med et fortabt og desperat blik i øjnene”)

I dette eksempel introducerer det bestemte nominalsyntaxme (*el oso polar*) en entitet i modellen der relaterer sig til en allerede indsat entitet. Denne forbindelse skabes ved information fra den semantiske kerne i det styrende nominalsyntaxme i præpositionssyntaxmet, *en el zoológico*. Vores viden om verden giver os den information at zoologiske haver ofte har isbjørne. Dernæst indsætter *el pobre animal* endnu en entitet der skal indgå i en referentiel relation med en allerede eksisterende entitet. Informationen til at skabe denne relation får vi fra lekserne [OSO POLAR] og [ANIMAL] (vi ser her bort fra at det sidstnævnte syntaxme indeholder et adjektiv). Der er her ikke leksikalsk sammenfald som i eksempel (4), men derimod om et hyponomiforhold hvor [ANIMAL] er hyponym for [OSO POLAR]. Denne information bruger vi til at skabe en referentiel forbindelse mellem de to

entiteter i modellen. Dette eksempel viser hvordan den leksikalske information fra det bestemte nominalsyntagme interagerer i interpretationsprocessen med leksikalsk information fra et syntagme i den forudgående kontekst.

I det følgende eksempel har den substantivtype som kernen i nominalsyntagmet tilhører, indflydelse på interpretationsprocessen.

- (9) *Yo no creo que haya deteriorado la imagen de la Caixa, pero esto no lo puedo decir yo, sino los clientes* (“Jeg tror ikke at la Caixas image er blevet forringet, men det tilkommer ikke mig at vurdere det, men derimod kunderne”)

I dette eksempel optræder det bestemte nominalsyntagme *los clientes*. Den bestemte artikel instruerer os om at indsætte en entitet i en model og skabe en relation til en allerede indsat entitet. Den semantiske kerne udgøres af en form af leksetet [*CLIENTE*], der tilhører den gruppe af substantiver der kaldes relationelle substantiver. Relationelle substantiver kan betegnes som syncategorematiske i den forstand at deres betydning ikke er autonom – den er konceptuelt afhængig. Det er en inhærent del af det relationelle substantivs betydning at dets leksikalske struktur implicerer en konceptuel relation til andre entiteter der eventuelt er udtrykt ved en anden sproglig størrelse. Det er denne information der bidrager til fortolkningen af syntagmer som *los clientes*. For [*CLIENTE*]’s vedkommende kan dette forklares på den måde at man ikke kan være kunde uden at være kunde for nogen. I eksempel (9) vil vi ifølge denne antagelse afsøge modellen for en entitet som entiteten indsat af *los clientes* kan relateres til. Hvis vi antager at det bestemte nominalsyntagme, *la Caixa* (en katalansk bank), allerede har indsat en entitet i modellen (vi ser her bort fra at *la Caixa* er styrelse i et præpositions syntagme), er vi forsynet med den nødvendige information til at skabe en relationel forbindelse: ’kunde – bank’, og vi kan skabe en præcis interpretation af entiteten indsat af *los clientes* – det er kunder i banken la Caixa.

- (10) *El juez es el juez* (“dommeren er dommeren”)

Problemet i denne sætning er at den indeholder to identiske bestemte

nominalsyntagmer, der begge får os til at skabe reference – og til det samme/hinanden fordi de er ens. Man skal nu forklare hvordan sådan en sætning kan være informativ og altså ikke en tautologi. Som udgangspunkt indsætter begge syntagmer en entitet i en model. Hvis vi antager at SP-funktionen som grammatisk kategori er instruksional, kan vi formulere en værdi for den. Vi foreslår følgende instruksional værdi for SP-funktionen:

Applicer den deskriptive information fra lekset i subjektsprædikativet på entiteter der beskrives af syntagmet i subjektet

De to entiteter i modellen indsat af *el juez* og *el juez* vil ifølge denne instruks forstås i kraft af hinanden: de har samme referent i modellen. Vi søger efter en relevant betydning, og derfor fremkommer den tautologiske læsning ikke. I stedet forstår vi den ene som individualiseret og den anden som uindividualiseret således at vi anvender den beskrivelse syntagmet indeholder som en karakteristisk af den anden entitet. Den læsning vi dermed opnår er noget i retning af: *dommeren er nu engang dommeren*, dvs. med de karakteristika en sådan har.

Analysen af det næste eksempel viser hvordan verbalets bøjning i person og tal influerer på læsningen af nominalsyntagmet.

(11) *Todos los hombres sois iguales* (“Alle [I] mændene er ens”)

I eks. (11) står verbalet i 2. person pluralis, mens det bestemte syntagme i subjektet kun er markeret for tal. Denne kongruens som findes på spansk, gør at modtager er omfattet af den entitet som syntagmet indsætter i den mentale model. Dette indebærer at denne entitet opfattes som lænket til ytringssituationen som modtager jo er en del af. Ytringssituation kan kort defineres som noget der opstår som konsekvens af en ytring. Den omfatter, bortset fra ytringen selv, et deiktisk centrum, hvorfra ytringen udgår, og et orienteringspunkt, hvorimod ytringen rettes. Ytringssituationen kan desuden indeholde de ting der tales om¹.

1. Når vi her taler om ytringssituation, mener vi en konceptualisering af ytringssituationen.

I fortolkningen af nominalsyntagmet indsætter modtager en entitet i en mental model der er lænket til en allerede eksisterende entitet i modellen. Person og tal i verbalet instruerer ydermere modtager om at placere entiteten i modellen på det punkt hvorimod ytringen rettes, nemlig orienteringspunktet.

Når læsningen af sproglige udtryk er afhængige af ytringssituationen, taler vi om deixis. Vi mener dog ikke at deixis er kodet i den bestemte artikels indhold, men nærmere skal betegnes som en læsning der fremkommer som resultatet af interaktionen mellem interpretationen af det bestemte nominalsyntagme og den kontekst hvori det indgår.

Det følgende eksempel viser hvordan læsningen af bestemte nominalsyntagmer interagerer med andre nominalsyntagmer i sætningen.

- (12) *Se estaban comiendo el bocadillo de la mañana* (“De var ved at spise deres formiddagssandwich”)

I eks. (12) kan det bestemte syntagme i objektsfunktionen enten læses distributivt, hvor hvert medlem af de entiteter der beskrives i subjektet, får en sandwich, dvs. der genereres en plural betydning af syntagmet i singularis, eller den kan have den mere usandsynlige læsning hvor de entiteter der beskrives i subjektet, deler den samme sandwich. Man siger at sådanne sætninger er tvetydige idet de både kan have kollektiv og distributiv reference. Sætningen indeholder to nominalsyntagmer, et implicit syntagme som subjekt og et eksplicit som objekt. Læsningen af syntagmet der udgør objektet, er tvetydig pga. det plurale subjekt. Der er tale om en såkaldt skopus-afhængighed. Læsningerne betegnes som henholdsvis “læsning med udvidet objektskopus og “læsning med udvidet subjektskopus”.

Det er konteksten der giver os information til interpretationsprocessen. Hvis vi forestiller os den noget teoretiske situation at flere personer indtager den samme sandwich, forstår vi ytringen således at det er objektet der har skopus, eller rækkevidde, over subjektet. Hvis vi på den anden side forestiller os den mere naturlige situation at flere personer indtager hver deres sandwich, forstår vi ytringen således at det er subjektet der har skopus over objektet. I sidstnævnte tilfælde genere-

res der altså en læsning af den entitet som *el bocadillo* indsætter i modellen som et kompleks bestående af flere sub-entiteter. Lige gyldig hvilken læsning konteksten rummer information for, skabes der reference mellem entiteter i en mental model.

5. Opsummering

- Bestemte nominalsyntagmer bærer information til modtagers interpretationsproces.
- Denne information er kompleks: den består af leksikalsk og grammatisk betydning.
- Den bestemte artikel instruerer os om hvad vi skal gøre med den kategori som den semantiske kerne i nominalsyntagmet beskriver
- Den instruksionsværdi er singular.
- Nominalsyntagmer rummer generelt mulighed for enten rolle- eller værdilæsning.
- Eksempelgennemgangen viser at det er muligt med udgangspunkt i en singular instruksionsværdi for den bestemte artikel at forklare forekomster på en ensartet måde. Både information fra den semantiske kerne, yderligere grammatisk betydning i selve nominalsyntagmet og dertil kontekst og baggrundsviden inddrages for at opnå en præcis interpretation.

Henvisninger

- Cann, R. (1993). *Formal Semantics*. Cambridge University Press
- Dam, L. (2001). *En instruktionssemantisk analyse af ser + participio på spansk*. Ph.d.-afhandling, Aalborg Universitet. Udgivet.
- Dam, H. (2001). *A referential analysis of definite NPs in Spanish*. Ph.d.-afhandling, HHÅ. Udgivet.
- Dinsmore, J. (1991). *Partitioned Representations*. Klüwer Academic Press
- Donnellan, K. (1966). Reference and Definite Descriptions. In Ostertag, G. (ed.): *Definite Descriptions*. Cornell University, 1998.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental spaces*. Cambridge University Press.
- Hawkins, J.A. (1978). *Definiteness and Indefiniteness*. Croom Helm.
- Herslund, M. (ed.) (1999). Nominalsyntagmet. I *DET FRANSKE SPROG*, foreløbig version, kap. VI. København.
- Jensen, K. (1990). *Spansk basisgrammatik*. Akademisk forlag.

- Johnson-Laird, P.N. (1983). *Mental Models*. Cambridge University Press.
- Kamp, H. (1984). A Theory of Truth and Semantics Representation. I Groenendijk, J., Janssen, T.M.V. and Stokhof, M. (eds.): *Truth, Interpretation and Interpretation. Selected papers from the Third Amsterdam Colloquium*. Dordrecht: FORIS, Publications.1-41.
- Kleiber, G. (1999). Associative anaphora and part-whole relationship: The condition of alienation and the principle of ontological congruence. I *Journal of pragmatics*, vol.31/3. 339-362.
- Korzen, I. (1999). At tale om ting. I *Copenhagen Working Papers in LSP*, vol. 2.
- Leonetti Jungl, M. (1999). El artículo. In Bosque, I. And Demonte, V. (eds.): *Gramática Descriptiva de la lengua española*. Editorial Espasa. 787-890.
- Thrane, T. (1997). Understanding Semantics. I Bache, C. and Klinge, A.: *Sounds, Structures and Senses*. Odense Universitetsforlag.

En analyse af den spanske passiv fra et kognitivt og funktionelt perspektiv

Susana Silvia Fernández

1. Indledning

Diskussionen om passiv har i årenes løb fyldt mange sider, og alle lingvistiske skoler har givet deres bud på, hvordan man kan analysere fænomenet. I den spanske tradition er der også utallige studier om emnet. Man kunne så spørge, om det virkelig er nødvendigt at komme med en ny analyse. For mit vedkommende er svaret ja. Den spanske tradition har ikke kunnet gøre rede for flere vigtige aspekter af den passive diatese, og den mangel prøver jeg at afhjælpe gennem min ph.d.-afhandling.

Denne artikel har til formål at præsentere nogle foreløbige betragtninger og resultater vedrørende anvendelsen af passiv på spansk, men den forsøger på ingen måde at være udtømmende eller definitiv. Tværtimod skal den betragtes som en orientering om min nuværende forskningssituation i den første fase af mit ph.d.-forløb.

Kapitel 2 består af en kortfattet revidering af, hvordan grammatikerne har behandlet problemet om passiv på spansk. Jeg sætter fokus på de ting, jeg opfatter som misledende eller decideret forkerte i mainstream-analysen og foreslår en ny måde at tænke passiv på. Kapitel 3 reviderer, hvordan funktionalismen generelt har set på emnet, samtidig med at jeg skitserer mit eget standpunkt. I kapitel 4 inkluderer jeg nogle kognitive betragtninger, som jeg anser for en nødvendig og indlysende del af analysen. Til sidst laver jeg en kort opsummering i kapitel 5.

2. Nogle problemer i den traditionelle analyse af den spanske passiv

2.1. *De to passive konstruktioner som synonymmer*

En gennemgang af forskellige spanske grammatikbøger viser, at forfatterne generelt opfatter den perifrastiske passivkonstruktion (med ko-

pulativt hjælpeverbum og participium) og den refleksive passivkonstruktion (med partiklen *se* og aktivt verbum) som synonymmer.

- (1) Las casas fueron vendidas el año pasado.
"Husene blev solgt sidste år."
- (2) Las casas se vendieron el año pasado.
"Husene solgtes sidste år."

Fra et kognitivt synspunkt er det svært at acceptere, at sproget har to konstruktioner, som er perfekte synonymmer. Selvom eksemplerne (1) og (2) ved første blik kan virke ombyttelige, drejer det sig om to forskellige konceptualiseringer med forskellig diskursiv værdi. Dog har mange grammatikere lagt mærke til, at den refleksive konstruktion gradvist bliver brugt i kontekster, som før var dækket af den perifrastiske passiv. Hvis en korpusanalyse viser, at dette er tilfældet, vil det være tegn på, at der er en igangværende ændring, hvor den ene form kommer til at omfatte den andens virkefelt, eller hvor de to former er ved at specialisere sig, således at hver konstruktion bliver brugt i nogle specifikke kontekster. Indtil videre kan jeg ikke udtale mig kategorisk om emnet, da min korpusanalyse er i en startfase, men jeg håber at kunne komme med et svar derpå. Mine foreløbige resultater tyder dog på, at den perifrastiske passiv generelt har en topikaliseringfunktion i teksterne, mens den refleksive bruges til at skitsere sekundær information, når læsningen er specifik. Når dens betydning er generisk, får den modale værdier.

2.2. *Klassificering af se-sætninger*

Alle skolegrammatikker uden undtagelse klassificerer *se*-sætninger, hvor der underforstås en menneskelig agent, som passive hhv. aktive (upersonlige) afhængigt af, om der er konkordans: hvis nominalet kongruerer med verbet i person og numerus, er sætningen passiv, da der er tale om et patiens-subjekt. Hvis kongruensen ikke finder sted, klassificeres sætningen som aktiv upersonlig. Se tabel 1:

Passive

Aktive (upersonlige)¹

- (3) Estos coches se vendieron en un día.

1. Dansk oversættelse af eksemplerne i tabellen: (3) "Disse biler solgtes på en dag." (4)-(5)

- (4) Se venden coches. (5) Se vende coches.
 (6) Se los vende.
 (7) Se vende coche. (8) Se lo vende.
 (9) Se necesitan profesores. (10) Se necesita profesores.
 (11) Se saluda a los profesores.
 (12) Se dice que Juan está loco.
 (13) Se habla de política.
 (14) Se come bien aquí.
 (15) Se está a gusto aquí.

Table 1: Traditionel klassificering af *se*-sætninger

Her er konkordansen den eneste faktor, som fremkalder en diateseforskel. Men bemærk eksemplerne (7) og (12), som jeg har placeret i midten, da det er umuligt at afgøre, om der er tale om kongruens eller blot tilfældigt nummerussammenfald. Er disse eksempler så aktive eller passive? Den spanske tradition giver ikke et klart svar. Når man vil afgøre, om der er konkordans, tester man det normalt ved at omskrive sætningen til pluralis, hvor konkordansen vil fremgå klart. Men når vi prøver det på eksempel (7), får vi to muligheder, nemlig (4) eller (5). Og selvom grammatikerne ofte påstår, at eksempel (5) er ukorrekt, bliver det flittigt brugt af de spansktalende.

Kongruensen mellem nominalet og verbet i disse monoargumentale sætninger er ikke tilstrækkelig til at afgøre en diateseforskel. Subjekterne i eksempler (4) og (9) viser kongruens men har ellers mere tilfælles med et direkte objekt: de er efterstillede, flertal, ubestemte. Desuden er subjektet i (4) inanimeret. En topikalitetsanalyse (med anvendelse af Givóns (1983) test om referentiel afstand og topikal persistens²) vil efter

"Biler sælges." (6) "De sælges". (7) "Bil sælges". (8) "Den sælges". (9)-(10) "Lærere søges". (11) "Man hilser på lærere". (12) "Det siges, at J. er skør". (13) "Der tales om politik". (14) "Man spiser godt her". (15) "Man har det godt her".

2. Givóns tællinger hedder på engelsk *referential distance* og *topic persistence*. For en anvendelse af dem på spansk passiv se fx Fernández 2000.

min opfattelse vise, at de har et topikalitetsniveau magen til et direkte objekt og ikke et subjekt. López García (1996) fremfører, at de spansk-talende opfatter de nominale i både (4) og (5) som direkte objekt. Kongruensen i (4) kan sammenlignes med, hvad det sker i andre monoargumentale sætninger, fx med de upersonlige verber *haber* eller *hacer*.

- (16) (*)Hubieron muchas personas. "Der var mange mennesker".
 (17) (*)Hacen 3 horas que te espero. "Jeg har ventet på dig i 3 timer".

I eksemplerne (16) og (17) er kongruensen ukorrekt ifølge grammatikbøgerne, mens det modsatte gælder i eksempel (5). Ifølge Bobes (1974) skyldes dette, at *se*-sætningen bliver sammenlignet med den semantisk nærliggende perifrastiske passiv, hvis struktur med patienssubjekt tages som model.

Den spanske tradition har prøvet at retfærdiggøre den ovennævnte analyse af *se*-sætninger ved at påstå, at de passive eksempler (kolonnen til venstre) kan parafraseres med en perifrastisk passiv, mens de upersonlige eksempler (kolonnen til højre) svarer til en sætning med det upersonlige pronomener *uno*. Men dette er forkert. Hvis vi tager eksempel (4), kan vi se, at en perifrastisk passiv (18a) ville være agrammatisk:

- (18a) *Coches son vendidos. "Biler bliver solgt".
 (18b) Los coches son vendidos. "Bilerne bliver solgt".

Eksempel (18b) er grammatisk korrekt men kan ikke træde i stedet for (4) i nogen kontekst. Med hensyn til parafrasen med *uno*, er den kun acceptabel i nogle få tilfælde, men jeg vil påstå, at det er irrelevant med hensyn til at adskille diateserne.

López García, som meget skarpsindigt har forstået dette problem, hævder som følge af dette, at kun (3) er passiv. I modsætning hertil vil jeg i løbet af denne artikel prøve at argumentere for, at alle sætninger på tabellen er passive.

2.3. Forholdet mellem de forskellige anvendelser af *se*

I deres analyse af *se*-konstruktioner har spanske grammatikere stort set begrænset sig til at beskrive hver konstruktion for sig og har glemt det

generelle billede, nemlig forholdet mellem de forskellige anvendelser af *se*. Kemmer (1993) påstår, at hvis forskellige betydninger er udtrykt med det samme morfologiske eller syntaktiske middel, er det et bevis på, at der er et tæt forhold mellem dem. Dette svarer til en kognitiv tilgang til sprog, hvor man betragter grammatikken som ikonisk, dvs. formen symboliserer betydningen. Og det er dette syn på sproget, som jeg gerne vil inddrage i min analyse af *se*-konstruktioner. Bemærk de følgende eksempler:

- (19) Juan se lava. "Juan vasker sig".
- (20) Juan y María se aman. "Juan og Maria elsker hinanden".
- (21) Juan se levantó de su silla. "Juan rejste sig fra stolen".
- (22) La puerta se abrió. "Døren gik op".
- (23) Los papeles se amontonaron en el escritorio.
"Papirerne dyngede sig op på skrivebordet".
- (24) Esta camisa se plancha fácilmente.
"Denne skjorte er nem at stryge".

Den traditionelle opfattelse er, at der findes flere slags *se*: reflektivt pronomen (19), reciprokt pronomen (20), partikel som danner pronominelle verber (21), antikausativ *se* (22) – (23), medialt *se* (24), og selvfølgelig et passivt *se* i (3), (4) og (9) og et upersonligt *se* (øvrige eksempler i tabel 1). Kun de to førstnævnte anses som bærende en syntaktisk funktion (argumentfunktion), dog skal man også bemærke, at nogle forfattere (fx Llorente (1976)) betragter det upersonlige *se* som syntaktisk subjekt. I løbet af denne artikel vil jeg prøve at argumentere imod denne splittede analyse og i stedet foreslå, at alle disse anvendelser af *se* kan grupperes sammen under den mediale diatese som beskrevet af Kemmer (1993). Og forskellen mellem dem kan forklares gennem grammatikaliseringsteorien (Haspelmath 1990). Jeg vender tilbage til denne diskussion i afsnit 3 og 4.

2.4. Manglende analyse af "rigtige" tekster

De fleste spanske grammatikere har koncentreret sig om at beskrive de passive sætningers struktur og har højst specificeret, at de bruges, når man har til hensigt at skjule agenten, eller når agentens identitet er ukendt eller irrelevant. Som eksempler bruges konstruerede sætninger eller rigtige sætninger, som tages ud af konteksten, da det vigtigste er at

analysere formen³. Jeg har som formål i min ph.d.-afhandling at fokusere på en diskursiv analyse af de passive konstruktioner, således at jeg kan redegøre for, hvorfor der i en bestemt kontekst vælges en passivsætning i stedet for en aktiv, og hvordan anvendelsen af de perifrastiske og refleksive former fordeles. Til det formål skal jeg som en vigtig del af mit projekt foretage en undersøgelse af et omfattende korpus bestående af tekster fra adskillige genrer. Den slags arbejde har kun på meget begrænset vis været udnyttet i en analyse af passiv på spansk.

De mangler, som jeg har præciseret i afsnittene 2.1. til 2.4., er måske generaliseret lidt *grosso modo*, da der i de sidste år selvfølgelig er kommet nogle bud på nye tilgange i den forbindelse. På grund af begrænset plads i denne artikel kan jeg desværre ikke gennemgå eller anføre de forskellige forfattere, som har beskæftiget sig med nogle af disse problemstillinger (dog vil nogle af dem blive citeret i de følgende kapitler). Jeg har blot villet markere en tendens i traditionen og de nye veje, som skal undersøges.

3. Funktionelle analyser af passiv

I dette afsnit vil jeg kort opsummere funktionalisternes og typologernes bud på en analyse af passiv, og jeg vil relatere det til min egen undersøgelse.

3.1. *Forfremmelse af patienten vs. nedtoning af agenten*⁴

De fleste funktionalister ville være enige i, at en prototypisk passivsætning består af følgende træk:

- topikalisering/forfremmelse af patienten
- detopikalisering/nedtoning af agenten
- stativisering

Dog har der været og er der stadigvæk stor diskussion om, hvad der er den mest basale betydning af den passive diatese. Mens fx Perlmutter

3. Den opmærksomme læser vil have lagt mærke til, at jeg selv bruger konstruerede eksempler i denne artikel. Dette er jeg klar over, men det er kun for skematisk sammenligning og kun i denne indledende fase af min analyse!

4. De engelske begreber er *promotion* og *demotion*.

& Postal (1983) har påstået, at passiv først og fremmest er en forfremmelse af patienten (i deres terminologi forfremmes en nominal størrelse som bærer 2-relationen, således at den bærer 1-relationen), har andre lingvister (fx Keenan 1975, Shibatani 1985, etc.) argumenteret for, at det er nedtoningen af agenten, som spiller den vigtigste rolle. Dette kan blandt andet bekræftes af eksistensen af upersonlige passive konstruktioner i flere sprog, hvor ingen nominal størrelse er forfremmet til subjekt.

I forhold til spansk vil jeg sige, at det at finde den basale betydning af passiv slet ikke er tilstrækkeligt til at beskrive fænomenet. Sånsø (upubliceret) betegner med rette passiv som en "kompleks" kategori. Selv om jeg er enig med Shibatani et al. i, at nedtoningen af agenten altid sker i passiv, og at forfremmelsen af patienten ikke behøver at være tilstede (husk at jeg påstår, at de upersonlige eksempler i den højre kolonne af tabel 1 er passive), ville det altså ikke være nok at sige, at nedtoningen af agenten er den vigtigste betydning af den spanske passiv. Faktisk er forfremmelsen af patienten allervigtigst i den perifrastiske konstruktion.

3.2. *Forfremmende og degraderende passiver*

En teori som har haft stor betydning for mit projekt, er Foley & Van Valins (1984) "Role and Reference Grammar", især deres bud på to universelle passiviseringsprocesser. De fremfører, at der universelt findes en forfremmende passiv, som topikaliserer en ikke-aktør og forfremmer den til subjektstatus⁵, og en nedtonende eller degraderende passiv⁶, som degraderer aktøren⁷ fra subjektsplassen. Disse to passiviseringsprocesser er logisk uafhængige af hinanden, men ofte kombineres de.

Inspireret af denne teori har jeg i lang tid arbejdet med hypotesen om to slags passive konstruktioner på spansk, nemlig en forfremmende

5. De taler om *pivot* og ikke *subjekt*, da de betragter subjektet som en ikke-universel kategori. Men med hensyn til spansk svarer *pivot* til subjekt, så jeg har valgt at beholde den traditionelle begreb.

6. Begreberne på engelsk er henholdsvis *foregrounding* og *backgrounding passive*.

7. De bruger ikke begreberne *agent* og *patient*, men i stedet *actor* og *undergoer*, to makroroller. Jeg har valgt at kalde dem henholdsvis *aktør* og *ikke-aktør* på dansk.

passiv (den perifrastiske konstruktion og den refleksive konstruktion i eksempel (5)) og en degraderende passiv (resterende eksempler på den refleksive konstruktion). Men jeg er ikke helt sikker på, om man kan tillade sig at mene, at de to passiviseringsprocesser virkelig sker uafhængigt af hinanden. Foley & Van Valin finder kun ét eksempel på et sprog (Lango, et Nil-Saharansk sprog fra Østafrika), hvor forfremmelsen af en ikke-aktør, sker uden at aktøren degraderes fra sin centrale funktion. Under alle omstændigheder virker det klart, at på spansk er den forfremmende konstruktion samtidig også logisk degraderende (fx i (1) eller (2)), men ikke omvendt (jf. de "upersonlige" eksempler).

Forfremmende og degraderende er måske derfor ikke de bedste begreber til at definere de to slags funktioner, som passiv har på spansk. I den næste passus vil jeg skitsere Haspelmaths synspunkt, som efter min mening er et skridt i den rigtige retning.

3.3. *Passiv morfologi og grammatikalisering*

I en meget interessant artikel bidrager Haspelmath (1990) til diskussionen om den oprindelige og mest basale funktion af passiv. Han påpeger, at den oprindelige funktion fra et diakronisk eller grammatikaliseringssynspunkt ikke behøver at kunne gøre rede for den dominerende synkroniske funktion på et bestemt sprog. Når konstruktionen bliver mere og mere grammatikaliseret, bliver den også mere udbredt og opnår i hvert sprog forskellige pragmatiske funktioner. Dette er en vigtig betragtning, som mange funktionelle analyser har overset.

Haspelmath påstår at, hvis man kigger på de historiske kilder til passiv morfologi, er det tydeligt, at det virkeligt basale ved passiv ikke er nedtoningen af agenten men inaktiveringen af verbalsituationen. Ved inaktivering forstår han, at situationen præsenteres som "ikke-agentiv". Som en logisk konsekvens af dette følger bagefter nedtoningen af agenten. På denne måde giver han Shibatani og andre, som har postuleret overlegenheden af agentnedtoning, ret, men hævder, at inaktiveringen faktisk kommer først. Den logiske retning kan skitseres som:

1.

2.

3.

Inaktivering af verbalsituationen → nedtoning af agenten → forfremmelse af patienten

Jeg har lidt svært ved at forstå forskellen mellem inaktivering, når det betyder "ikke-agentiv", og nedtoningen af agenten. Måske forstår han ved nedtoningen af agenten den syntaktiske degradering, og dette skulle være en logisk og uundgåelig følge af inaktivering. I hvert fald virker det som om de to første led af Haspelmaths logiske struktur hænger tættere sammen end de to sidste.

Han påstår, at inaktiveringsfunktionen bedst kan ses i de tilfælde, hvor passivmorfologien har et inaktivt verbum som kilde (måske den vigtigste kilde på tværs af sprog). Med hensyn til spansk svarer dette til den perifrastiske konstruktion med *ser* eller *estar*. På side 54 i sin artikel angiver Haspelmath de forskellige kilder til passiv morfologi og deres grammatikaliseringsproces. I det følgende gengiver jeg de kilder, som gælder for spansk, nemlig reflexive pronominer og inaktivt hjælpeverbum:

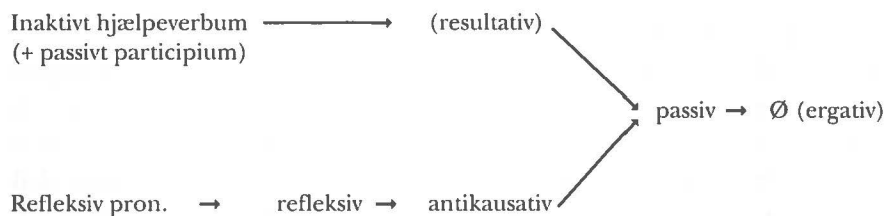

Diagram 1 Udsnit fra Haspelmath (1990:54): *Kilder til passiv morfemer og deres konvergens*

Diagram 1 viser grammatikaliseringen af reflexive pronominer til passiv morfologi, som kan hjælpe med til at definere forholdet mellem de forskellige funktioner af *se*, som jeg har nævnt i afsnit 2.3. På det reflexive udviklingstrin markerer *se* en situation, hvor subjektet samtidig er påvirket og agentivt (i (21) og (22)⁸). Det næste trin er et eksempel på semantisk afblegning, hvor den agentive restriktion forsvinder. Dette giver en antikausativ sætning (spontan betydning), hvor der ikke underforstås en agent (fx i (24)).

8. Den reciproke læsning er en variation af den reflexive betydning, som kan opstå ved pluralis. I disse tilfælde er hver enkelt referent både agent og patient, men af hinandens handling. Om der er tale om en reflexiv eller en reciprok betydning bliver afgjort af konteksten og nogle gange direkte af verbets betydning (fx *Los novios se besaron*).

Den antikausative (spontane) betydning er kun mulig, når situationen kan konceptualiseres uden agent. Når dette ikke er tilfældet (når verbet kræver en menneskelig agent), kan der opstå en “medial” betydning ved hjælp af et adverbium som i eksempel (26). Grammatikaliseringsprocessen for den refleksive partikel fortsætter ved, at restriktionen vedrørende spontane verbalsituationer helt bortfalder. På denne måde opstår den passive betydning med en underforstået agent (eksempler (5) til (17)).

Bemærk, at forskellige sprog kan befinde sig på forskellige udviklingstrin i denne henseende. Fx kan engelsk udtrykke refleksive eller antikausative situationer ved hjælp af en reflektiv størrelse (fx den tvetydige *John hurt himself*), mens tysk desuden kan udtrykke den “mediale” situation (fx *Der Brief schreibt sich leicht*). I modsætning til spansk er hverken engelsk eller tysk gået videre til det passive udviklingstrin.

3.4. *Passiv og perspektiv*

Flere forfattere har brugt begrebet *perspektiv* til at forklare betydningen af passiv. Fx foreslår Sånso inspireret af Cornelis (1997), at passiv giver en instruktion om, at der skal vedtages et perspektiv, der er anderledes end normalt, dvs. at agentens perspektiv ikke gælder. Begrebet *perspektiv* skal her forstås i Langackers ånd (vi kommer tilbage til dette i afsnit 4.1.). Jeg er enig i denne analyse af en negativ instruktion ved passiv, som giver os to muligheder: enten vedtages en anden participants perspektiv – og her kan de enkelte sprog sætte forskellige grænser for, hvilke participantter der kan perspektiveres – eller hele verbalsituationen kan præsenteres med lille grad af intern strukturering. Sånso forklarer dette ved begrebet “network of demotion”, som skulle bestå af to poler. Se diagram 2:

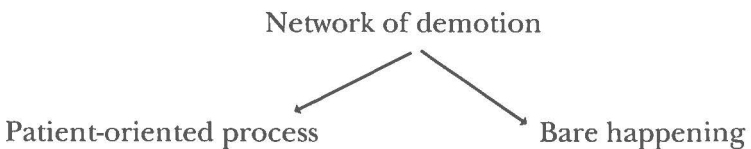

Diagram 2: Network of demotion (fra Sånso upubliceret)

Sånso fremhæver en interessant pointe, men jeg ville foreslå nogle terminologiske rettelser. For det første kan jeg ikke se behovet for at

snakke om et netværk, når der kun er tale om to poler. Jeg ville måske foretrække at tale om en *nedtoningsmekanisme*. For det andet synes jeg ikke, at kun patienter kan perspektiveres. Såno har måske kun fokuseret på de to sprog, som han har med at gøre, nemlig spansk og italiensk, men fx engelsk tillader forfremmelsen af lokativer eller dativer (*This chair was sat on by the Queen; He was given a present*). For det tredje er det ikke kun agenter – i den fillmorienske betydning – som deperspektiveres. Foley & Van Valin foretrækker at tale om *aktører*; Kirsner (1976) foreslår begrebet *high participant*. Efter min mening er det hvilken som helst participant, hvert enkelt verbum normalt vælger som grammatisk subjekt. Selvfølgelig sætter hvert sprog og hver slags passivkonstruktion forskellige restriktioner i forhold til hvilke verber, der kan passiviseres. Den spanske reflexive konstruktion tillader at passivisere inakkusative verber (hvilket måske er lidt usædvanligt), men kræver, at participanten skal være en menneskelig størrelse.

Det er i dette lys, at jeg i afsnit 2.2. har påstået, at alle *sæ*-konstruktionerne i tabellen er passive. I samtlige er aktørens perspektiv blevet udeladt, men kun i nogle af dem erstattet af patientens perspektiv. I de andre tilfælde er det selve handlingen, som bliver skitseret.

3.5. *Passiv og modalitet*

Heltoft & Falster Jakobsen (1986) har analyseret de to passivkonstruktioner på dansk som et modussystem. Meget kortfattet kan man opsummere deres påstand ved at sige, at den perifrastiske og den reflexive passiv udtrykker henholdsvis subjektiv og objektiv modalitet. Herslund (1997) har anvendt denne hypotese i sin analyse af diatese på fransk. Jensen (1998) har rejst spørgsmålet om analysens relevans for italiensk. Jeg finder det interessant at rejse det samme spørgsmål for spansk. Udfra mit nuværende kendskab til passivanvendelse på spansk kan jeg foreløbig ikke tilslutte mig Heltoft & Falster Jakobsens analyse som gældende for spansk, men specielt den reflexive konstruktion viser en interessant opførsel i forhold til modalitet. Måske er den spanske reflexive passiv modalt ladet, mens den perifrastiske er mere "neutral"? Det er et spørgsmål, som jeg ikke kan svare på i denne artikel, men som jeg vil beskæftige mig med som en del af min afhandling.

4. Nogle kognitive betragtninger

Som jeg lovede i det indledende afsnit, vil jeg nu kommentere nogle kognitive synspunkter, som jeg anser for en vigtig del af analysen, og som allerede er blevet mere eller mindre direkte inddraget i det 3. afsnit.

4.1. *Canonical event model*

I 3.4. introducerede jeg begrebet *perspektiv* og specificerede, at det skulle forstås i Langackers forstand. Langacker (1991) har netop introduceret en vigtig model til forklaring af, hvordan en verbalsituation bliver konceptualiseret. Modellen hedder *canonical event model* (se diagram 3) og kan forklares på følgende måde: fra en fordelagtig ekstern placering ser en tilskuer en energiudveksling mellem en agent og en patient. Denne udveksling sker indenfor en bestemt ramme og udgør en unik handling. Partisanernes rækkefølge er identisk med energiens retning: fra kilde til mål. Dette er ifølge Langacker den ikke-mærkede konceptualisering ved en aktiv transitiv sætning. De passive konstruktioner, som perspektiverer en anden participant, vender denne naturlige retning rundt.

I et vigtigt værk om den spanske *se*-konstruktion har Maldonado (1992) anvendt denne model til at systematisere de forskellige passive og upersonlige konstruktioner på spansk. På grund af pladsmangel kan jeg ikke her gengive hans analyse, som jeg finder utroligt interessant og banebrydende, selvom jeg ikke er enig i den.

Canonical
Event
Model

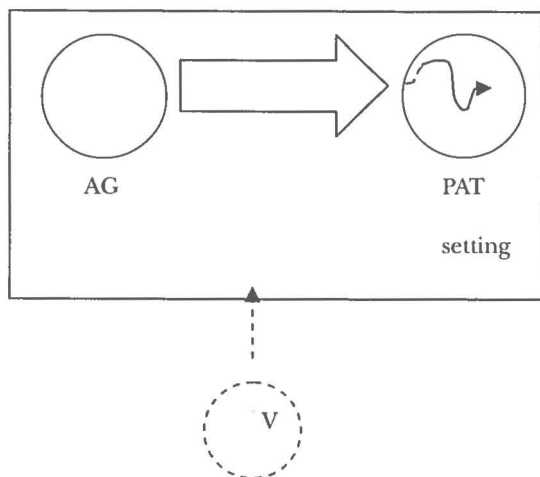

Diagram 3 Langackers

4.2. *Windowing of attention*

Talmy (2000) har beskrevet en kognitiv proces, som han kalder *windowing of attention*, der forklarer, hvordan man ved konceptualisering henholdsvis sætter fokus og udelader visse dele af scenen (verbalsituationen). Verbalsituationen (*event frame* i Talmys ord) består af en del elementer, som bliver fremkaldt sammen. Til en salgssituation hører fx en køber, en sælger, en handelsvare, et betalingsmiddel, osv. Ved *windowing*-processen kan man sprogligt sætte fokus på nogle elementer, mens andre bliver udeladt. Det vigtige er, at de elementer, som ikke bliver specificeret, alligevel underforstås af tilhøreren, da de hører til rammen. I eksempel (4) er agenten udeladt men underforstået som en del af situationen. Man kan vise det grafisk ved at sætte et "vindue" ovenpå Langackers model:

Canonical
Event
Model

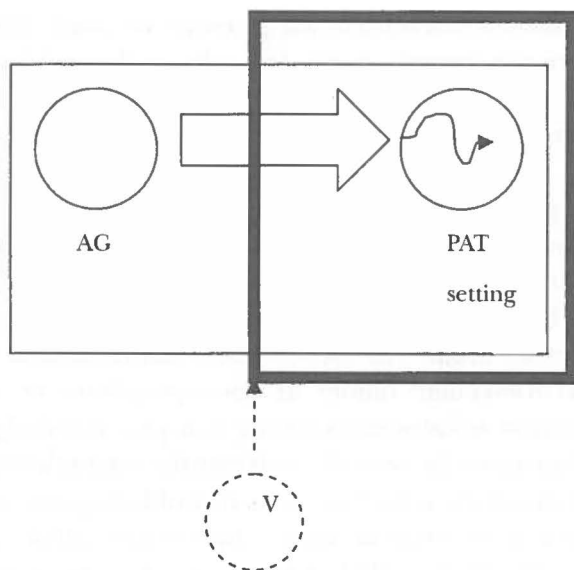

Diagram 4 Talmys *window of attention* på Langackers model

4.3. *Kemmers mediale diatese*

Det er næsten umuligt at arbejde med passiv og diatese uden at inddrage Kemmer (1993) i diskussionen. Hun har meget præcist og enkelt defineret den mediale diatese som bestående af følgende træk:

- ringe adskillelse af partcipanter
- ringe udarbejdelse af verbalsituationen

Denne beskrivelse kan med fordel anvendes til at sammenligne de forskellige *sæ*-konstruktioner på spansk, og kan hjælpe til at adskille den perifrastiske og den refleksive passiv, således at kun den sidstnævnte inkluderes i denne diatese.

Jeg vil ikke gå i dybden med dette nu, men vil kort nævne, at begrebet *medium*, som defineret af Kemmer, er et andet bud på konceptualisering, som kan relateres til Talmys *windowing of attention* og til Langackers *canonical event model*. Disse tre koncepter vil være centrale i min analyse.

5. Konklusioner

I denne artikel har jeg præsenteret mine nuværende betragtninger om den spanske passiv. Jeg er begyndt med at præcisere, hvad jeg synes er mangelfuldt ved den traditionelle analyse. I den forbindelse har jeg fremhævet manglen på en diskursiv tilgang.

Jeg har forklaret hensigten med at anskue problematikken fra flere forskellige synsvinkler. En diskursiv tilgang kan vise, at den perifrastiske og den refleksive passiv ikke kan anses for synonyme, da deres tekstuelle anvendelser afviger. En kognitiv tilgang kan hjælpe med til at forklare denne forskel ved at tilføje, at disse to passive former udgør to forskellige måder at konceptualisere en verbal situation på. En grammatikaliseringstilgang kan give det diakroniske perspektiv, som kan kaste lys over de synkroniske anvendelser. En typologisk tilgang kan udvide vores horisont i forhold til spansk ved at inddrage en forståelse af, hvordan de samme funktioner udfyldes på andre sprog. På den måde bliver nogle koncepter, som har været uacceptable i den spanske tradition (fx passive konstruktioner med intransitive verber), sat i et nyt perspektiv og medtaget som en naturlig del af diskussionen.

Uden endnu at kunne dokumentere det har jeg fremført, at den perifrastiske passiv udfylder en topikaliserende funktion, mens den refleksive passiv præsenterer verbalsituationen uden stor bearbejdelse og har forskellige modale værdier. Der er dog et muligt overlappingsfelt (som skal undersøges), hvor den refleksive passiv nogle gange synes at overtage den topikaliserende funktion.

En anden påstand, som jeg har fremsat, er, at det er nødvendigt at udvide gruppen af passive *se*-konstruktioner, således at man inkluderer alle dem, hvor der underforstås en menneskelig agent, uanset om der er et patiens-subjekt til stede eller ej. Dette er i overensstemmelse med en definition af passiv som blot en instruktion om, at det ikke er det normale (agent-orienterede) perspektiv, som gælder.

6. Henvisninger

- Bobes, C. (1974). "Construcciones castellanas con *se*. Análisis transformacional". *RsEL*, 4^{1/2}.
- Comrie, B. (1988). "Passive and voice" in M. Shibatani (ed.).
- Cornelis L.H. (1997). *Passive and perspective*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Engberg-Pedersen, E. (ed.) (1986). *Content, expression and structure: studies in Danish functional grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Fernández, S. (2000). "Un acercamiento a la voz pasiva en español." (*Pré*) *Publications* No. 176. Aarhus: Aarhus Universitet, Romansk Institut.
- Givón, T. (ed.) (1983). *Topic Continuity in Discourse: A quantitative Cross-language Study*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins [TSL 3].
- Haspelmath, M. (1990). "The grammaticalization of passive morphology." *Studies in Language* 14-1. 25-72.
- Heltoft, L. & L. Falster-Jakobsen (1986). "Danish passives and subject positions as a mood system" i Engberg-Pedersen, E. (ed.).
- Jensen, M.W. (1998). "Passiv på italiensk" i *Ny Forskning i grammatik* No. 6.
- Keenan, E. L. (1975). "Some Universals of Passive in Relational Grammar" *CLS* 11.340-52.
- Kemmer, S. (1993). *The Middle Voice*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. [Typological Studies in Language-24].
- Kirsner, Robert (1976). "On the subjectless pseudo-passive in standard Dutch and the semantics of background agents" i Li, C. (ed.).
- Langacker, R.W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar. Vol II. Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- Li, C. (ed.) (1976). *Subject and topic*. New York: Academic Press.
- Llorente Maldonado de Guevara, A. (1976). "Las construcciones de carácter impersonal en español" i *Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach*. Oviedo: Servicio de Publicaciones Univ. de Oviedo.

- López García, A. (1996). *Gramática del español. II La oración simple*. Madrid: Arco Libros.
- Maldonado Soto, R. (1992) *Middle Voice: the Case of Spanish SE*. UMI Dissertation Services.
- Perlmutter, D. og P. M. Postal (1983). "Towards a universal characterization of passivization" in D. Perlmutter (ed.).
- Perlmutter, D. (ed.) (1983). *Studies in relational grammar*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sansò, A. "The Network of Demotion: Towards a Unified Account of Passive Constructions", to appear in K. Turner, K. Jaszozolt (eds.) *Meanings in contrast: The Cambridge Papers*. Amsterdam/Philadelphia: J. Benjamins.
- Shibatani, M. (1985). "Passives and related constructions: a prototype analysis". *Language* 61.
- Shibatani, M. (ed.) (1988). *Passive and voice*. Typological Studies in Language 16. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Talmy, L. (2000). *Toward a cognitive semantics Vol I Concept Structuring Systems*. Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

Udvikling i fransk timbre gennem 30 år. En projektskitse og nogle indledende resultater

Anita Berit Hansen

1. Indledning

Inden for fransk fonologi bruges begrebet *timbre* (egentlig “klang”) om forskelle i åbningsgrad ved visse af oralvokalerne. Timbrevokalerne er nærmere bestemt identiske med de 8 ikke-høje oralvokaler /e/-/ɛ/, /ø/-/œ/, /o/-/ɔ/, /ɑ/-/a/, der adskilles parvis ved at have en mere eller mindre åben klang: Således har /e/, /ø/, /o/ og /ɑ/ “lukket timbre”, mens /ɛ/, /œ/, /ɔ/, og /a/ har “åben timbre”. Den relative forskel i åbningsgrad inden for hvert vokalpar er et spørgsmål om tungehøjde for /E/, /Ø/ og /O/-parrenes vedkommende, men et spørgsmål om tungerodens afstand fra svælgets bagvæg for /A/-parret (tungeroden er trukket længst tilbage ved vokalen /a/) (se Jensen & Thorsen 1996:214-215)¹.

Eksempler på minimale par, hvori timbre-vokalerne indgår, er vist i figur 1.

/e/ parlé	/ø/ jeûne	/o/ saute	/ɑ/ mâle
/ɛ/ parlait	/œ/ jeune	/ɔ/ sotté	/a/ mal

Figur 1. Minimale par

De seneste årtiers fonologiske fremstillinger har imidlertid peget på,

1. /E/, /Ø/, /O/, og /A/-parrene omtales i nogle fremstillinger som arkifonemerne /E/, /Ø/, /O/ og /A/.

at dette oppositionssystem er ved at gå i opløsning (fx Walter 1977, Herslund 1989, Léon 1993, Léon & Léon 1997, Coveney 2001, Walker 2001). I en dansk fremstilling kan man bl.a. læse følgende:

“(...) hvis man betragter den fonetiske udvikling, går tendensen i retning af en ophævelse af den distinktive timbre modsætning, så standardfransk tenderer mod et forenklet vokalsystem med kun fire ikke-høje vokalfonemer: /e/, /œ/, /o/ og /a/ (hvis konkrete udtale vil kunne udledes af den fonologiske kontekst). (..) de kommende år må vise om denne udvikling vil blive ført til ende”. (Jensen & Thorsen 1996:153)

I denne artikel skitseres et forskningsprojekt, der har til formål at undersøge om denne hypotese er rigtig. Er den distinktive timbre modsætning ved at forsvinde, således at timbreforskellene indenfor de enkelte vokalpar ikke længere bruges til at adskille ordbetydninger i fransk? Hvis der stadig findes både lukkede og åbne fonetiske varianter i omløb, hvordan er så reglerne for fordelingen af dem? Eller er resultatet af udviklingen eventuelt en åbningsgrad så at sige midt imellem? Projektet udføres i samarbejde med Caroline Péretz-Juillard fra Université de Paris V og består grundlæggende i en sammenligning af data optaget blandt parisere med ca. 30 års interval, i henholdsvis 1972-74 og 2001. Projektets resultater vil naturligvis være af pædagogisk interesse, men vil i høj grad også kunne belyse et generelt lingvistisk problem, nemlig bortfaldet af fonologiske oppositioner.

2. Bortfald af timbre modsætningerne – teoretisk diskussion og konkrete hypoteser

Bortfald af fonologiske oppositioner medfører, at visse ordpar ikke længere kan skelnes lydligt. Dette udgør et lingvistisk problem, som er blevet diskuteret teoretisk af flere forskellige lingvistiske skoler i løbet af det 20. årh. Jeg vil indledningsvis kort se på to af disse skolers – strukturalismens og sociolingvistikens – behandling af sådanne bortfald. Dette udgangspunkt leder frem til en diskussion af, hvorfor timbrevokalerne i fransk specifikt skulle være kandidater til at forsvinde, samt af hvordan man mere præcist forestiller sig, at denne udvikling vil forme sig.

2.1. Generelt om bortfald af fonologiske oppositioner

2.1.1 Strukturalisternes standpunkt

Ifølge strukturalisterne burde fonologiske oppositioner ideelt set ikke kunne forsvinde, fordi de jo tjener til at adskille betydninger. Især den funktionalistiske gren af strukturalismen, som André Martinet i Frankrig repræsenterede, har insisteret på dette.

Vu que les phonèmes servent, par définition, à distinguer entre des mots et des formes, toute confusion phonologique impliquera inévitablement des malentendus nuisibles au fonctionnement normal de la langue (...), (Martinet 1964:53)

Beviser for, at fonologiske oppositioner modsætter sig nedbrydning, har man i de mange dokumenterede fonetiske kædeskift (*changements en chaîne, chain shifts*), hvor ét fonem flytter sin fonetiske realisering, men hvor nabofonemet samtidig flytter sin realisering, osv., i en slags kædereaktion, således at der stadig er fysisk afstand imellem dem, og distinktionerne opretholdes (jf. fx *The Great English Vowel Shift*, der begyndte omkring det 15. årh., samt vokaludviklingen fra Proto-romansk til hhv. italiensk og sardisk, Aitchison 1991:144, 153). Men i sprogdudviklingen findes også eksempler på sammenfald, som reducerer antallet af oppositioner. Dette teoretiske problem har Martinet forholdt sig til ved at fremhæve tre fænomener:

Artikulatoriske træk

Fonemsammenfald kan for det første ikke ramme en hvilken som helst opposition, men kun fonemer, der adskilles af højst ét artikulatorisk træk.

(...) il conv[ient] de s'attacher seulement aux oppositions phonologiques qui font intervenir des phonèmes dont l'analyse phonétique a montré qu'ils ne se distinguent que par un trait pertinent (...) (Martinet 1964:55)

Det vil sige, at fonemer som /i/ og /u/ ikke skulle kunne falde sammen, fordi de adskilles af to træk, trækket +/-fortune og trækket +/-rundet.

Symmetri, integration

For det andet fremhæver Martinet, at hvis et fonem forsvinder, må det være fordi det er dårligt integreret i det fonologiske system som hel-

hed, mens et velintegreret fonem, der er en del af en korrelation af symmetriske oppositioner, ikke er truet af eliminering.

Un phonème intégré dans un de ces faisceaux d'oppositions que sont les corrélations sera en principe plus stable qu'un phonème non intégré. (Martinet 1966:214-215)

Funktionel vægt (Rendement fonctionnel, Functional load)

For det tredje er det ifølge Martinet karakteristisk, at en fonologisk opposition, der forsvinder, ikke tjente til at adskille særligt mange minimale par, for hvis det var tilfældet, ville den have modsat sig nedbrydning.

(...) toutes choses égales d'ailleurs, une opposition phonologique qui sert à maintenir distincts des centaines de mots parmi les plus fréquents et les plus utiles n'opposera-t-elle pas une résistance plus efficace à l'élimination que celle qui ne rend de service que dans un très petit nombre de cas? (Martinet 1964:54)

Dette synspunkt handler med andre ord om funktionel vægt – med Martinets egen term *rendement fonctionnel* eller *functional load*. Med eksempel i de franske nasalvokalers udvikling har Martinet således ofte fremhævet, at /œ̃/ og /ẽ̃/ sagtens kunne smelte sammen, fordi de adskiller ganske få minimale par (*brun/brin, emprunte/empreinte*), altså har en lav funktionel vægt, mens det ville være umuligt for /ã/ og /õ/, der adskiller mange ordpar (*blanc-blond, banc-bon, lent-long, partant-partons*, osv.) og dermed har en høj funktionel vægt (Martinet 1964:57-58 og 1966:210-211).²

2.1.2 Sociolinguisternes standpunkt

Alle disse interne, strukturelle begrænsninger på fonemsammenfald afvises af sociolinguisterne Weinreich, Labov og Herzog i deres manifest fra 1968 (Weinreich et al. 1968). De fremhæver, at der er tilfælde hvor fonemer, der adskilles af mere end et fonologisk træk, falder sammen (det er fx sket for /i/ og /u/ i visse yiddish-dialekter, jf. p. 135-137), at der sker fonemreduktioner som ødelægger velintegrerede, symmetriske, fonologiske systemer, og endelig at begrebet "funktionel

2. Hvordan udviklingen i praksis forløber i det franske nasalvokalsystem kan fx læses af observationerne fra Paris i Hansen 1998.

vægt" *ikke* kan begrunde dokumenterede fonemsammenfald eller det modsatte (i den sidstnævnte kritik baserer forfatterne sig især på en artikel af Robert D. King (King 1967)). Weinreich, Labov og Herzog konkluderer, at der må være andre og stærkere kræfter på spil, når fonologiske modsætninger forsvinder:

Apparently there are motivating forces in linguistic change which can ride roughshod over any tendency to preserve cognitive distinctions. (Weinreich et al. 1968:135)

Disse andre kræfter er efter forfatternes mening *systemeksterne*. Det kan dreje sig om de talendes behov for at signalere identitet, gruppetilhørsforhold, afstand m.v. i forhold til andre grupper i sprogsamfundet (ibid.: 186-187). Labov revurderer dog dette synspunkt i en senere publikation (Labov 1976 [1972]), idet han konstaterer, at begge typer af faktorer – interne som eksterne – tilsyneladende spiller ind. Men han forbliver overbevist om vigtigheden af de sociale faktorer og konkluderer mht. Martinet:

Néanmoins, l'équilibre purement interne qu'il postule ne fournit pas une théorie cohérente des mécanismes du changement phonétique. Pour nous, ce type d'équilibre n'est qu'une partie d'un processus plus vaste, inséré dans la structure sociolinguistique de la communauté. (Labov 1976:255)

I denne fremstilling vil der blive taget højde for begge typer tilgange til analyse af fonetisk udvikling. De interne, strukturelle forhold omkring timbremodsætningerne vil blive behandlet i sektion 2.2 herunder, mens de sociale faktorer, hvis medvirken fremgår af tidligere undersøgelser af timbre (sektion 2.3), vil blive afspejlet i valget af informanter og eksterne analysedimensioner (sektion 3.1).

2.2. *Timbrevokalerne som fonologiske oppositioner – regler for timbre*

Timbrevokalerne lever op til kravet om, at de parvis adskilles af ét enkelt artikulatorisk træk, nemlig som tidligere nævnt tungehøjden for /E/, /Ø/ og /O/-parrene og tungerodens afstand fra svælgvæggen for /A/-parrets vedkommende. De er derfor efter Martinets begreber potentielle kandidater til sammenfald.³

Symmetrien i timbrevokalerne, med de parvist matchende fire lukkede og fire åbne vokaler, taler umiddelbart imod fonologiske sammenfald. Når der alligevel rapporteres skred, er det interessant – og ikke overraskende ud fra et fonologisk integrationssynspunkt – at netop /A/-distinktionen (/a/-/ɑ/), der adskiller sig fra de andre ved at præsentere en artikulatorisk opposition af en lidt anden art end de øvrige, har været beskrevet som værende på retur som den første (fx Martinet 1969, Carton 1974). Det ændrede system – med tre modsætningspar, men kun ét /A/-fonem, kan dermed siges at være destabiliseret og lægge op til en yderligere forenkling.

I begrebet “funktionel vægt” kan man dog måske finde det bedste strukturalistiske bud på, hvorfor timbre-oppositionerne er ustabile. Det er naturligvis svært at kvantificere den funktionelle vægt af en fonologisk opposition præcist (og dette var i høj grad én af grundene til at begrebet blev kritiseret i 1960’erne, jf. King 1967): Skal man kun regne et minimalt par som vigtigt, hvis de to ord kan indgå i samme kommunikationskontekst (dvs. kun ord fra samme grammatiske kategori)? Skal man kun regne et par som vigtigt, hvis det involverer hyp-pigt brugte ord, osv.?

Men visse ting fremgår umiddelbart. Skemaet i figur 2 udgør et forsøg på at danne overblik over disse ting. De otte timbrevokaler kan fx ikke parvis danne fonologisk modsætning i alle stillinger af et ord (se kolonne 4 “Er der minimale par?” Ja/Nej). I visse ordstillinger ophæves (neutraliseres) forskellen imellem dem og bruges ikke til at danne minimale par.

I disse stillinger optræder eventuelt kun den ene af vokalerne (se figur 2, kolonne 5). Dette er fx tilfældet for /E/-parret i lukket ordaccentstavelse (den stavelse, der vil få tryk i isoleret ordudtale, herefter OAS), idet der kun er åben timbre foran ordfinal konsonant, uanset grafi, (*père* [pɛ:r], *sec* [sɛk], *fête* [fɛt]), og gælder også /Ø/- og /O/-parrene i

3. Man kan diskutere, om det forhold, at vokalerne /ø/, /o/ og /ɑ/ er lange under tryk før alle typer ordfinale konsonanter, mens vokalerne med åben timbre, /ɛ/, /œ/, /ɔ/, og /a/, kun bliver lange under tryk før ordfinalt /v/, /r/, /vr/, /z/ og /ʒ/, skal spille ind i omtalen af træk (jf. at fx *jeune - jêune* parret i isoleret udtale dermed adskilles både af tungehøjde og vokallængde ([ʒœn], [ʒø:n]), men jeg mener stadig, man kan sige, at selve de artikulatoriske træk i timbreparrene taler for bortfald af oppositionerne.

åben OAS, hvor der kun er lukket timbre: *peu* [pø], *jeux* [ʒø], *veut* [vø]; *peau* [po], *mot* [mo], *trop* [tro]. For /A/-parrets vedkommende er det i lukket ikke-ordaccentstavelse (IOAS), at der sker en neutralisering: Her høres kun åben timbre *admire* [ad 'mi:r], *factice* [fak 'tis].

Modsætningen kan også være ophævet på den måde, at der enten bruges en mellemtimbre (hverken lukket eller åben timbre), eller således at timbren kan påvirkes mere eller mindre af forskellige kontekstuelle faktorer. Disse faktorer er som følger (Jensen & Thorsen 1996:147-153):

1. **Stavelsesstruktur:** Der er en generel tendens i IOAS til lukket timbre i lydligt åben stavelse og åben timbre i lydligt lukket stavelse, fx for /Ø/: *peupler* [pø 'ple], *heurter* [œr 'te].
2. **Grafi:** Det gælder fx for /O/, at hovedreglen i lukket IOAS er åben timbre (*porter* [pør 'te]), men at grafierne *ô* og *au*, *eau* kan trække i retning af lukket timbre *côtelette* [kot 'lɛt], *hautement* [ot 'mã].
3. **Omgivende konsonantfonemer:** /z/ har en lukkende virkning, jf. at der for /Ø/ og /O/ kun findes lukket timbre foran ordfinalt /z/, uanset grafi: *chanteuse* [ʃã 'tø:z], *nerveuse* [nɛr 'vø:z], *pause* [po:z], *rose* [ro:z]. /r/ har modsat en åbnende virkning, jf. at der igen for /O/, uanset grafi, kun findes åben timbre før ordfinalt /r/: *fort* [fɔ:r], *Laure* [lɔ:r].
4. **Vokalharmoni:** Den følgende betonedede vokals åbningsgrad kan påvirke timbrevokalen, således høres fx ofte lukket timbre i den første stavelse af *aimer* [e 'me] på trods af grafien *ai*, idet den følgende betonedede vokal er lukket.
5. **Analogi:** Timbrevokalen kan påvirkes af den åbningsgrad, der findes i andre ordformer, således høres fx sommetider åben timbre i et ord som *peuplade* [pœ 'plad], på trods af faktor 1, i analogi med ordet *peuple* ['pœpl], der altid har åben timbre.

Opsummerende med hensyn til funktionel vægt kan det siges om timbreoppositionerne, at de er svage, fordi de ikke er repræsenteret i alle positioner af et ord. Der er mange stillinger, hvor modsætningerne ikke bruges. Der hvor der ikke er neutralisering til kun én fonetisk variant, bliver der i nogen grad usikkerhed om timbren, fordi så mange faktorer kan påvirke den. For nogle talere synes løsningen i visse af disse positioner at være brugen af en mellemtimbre (Jensen & Thorsen 1996:152).

	Oas/ Ioas	Lydligt åben/lukket	Er der minimale par?	Hvilken timbre høres?
/E/	Oas	Lukket	Nej	/ɛ/ (<i>père, sec, fête</i>)
		Åben	Ja (parlé-parlait)	/e/: -é, -ez, -er /ɛ/: -ai, -aî, -è, -ê, -et Variabel timbre eller mellemtimbre ved små- ordene <i>ces, des, les, mes, ses,</i> <i>tes, est, (j')ai.</i>
	Ioas	Lukket	Nej	/ɛ/ oftest /e/ mulig i EsC, Egz, Eks (<i>escalier, exemple, exprès</i>) samt ord af typen <i>médecin.</i>
		Åben	Ja (pêcher- pêcher)	/e/ oftest /ɛ/ mulig Valg afh. af <u>grafi</u> <i>é:/e/</i> , <i>ai, aî, ê:/ɛ/</i> , <u>vokalharmoni</u> <i>aimer</i> ; <u>analogi</u> <i>bêtise</i> (~ <i>bête</i>). Mellemtimbre.
/Ø/	Oas	Lukket	Ja (jeûne-jeune)	/ø/ før /z/, /s/, /t/, /d/ (<i>chanteuse, lass, émeute,</i> <i>leude</i>), /œ/ før øvrige <u>konsonantfonemer</u> (<i>seuil,</i> <i>veuf, peur, meurtre</i>).
		Åben	Nej	/ø/ (<i>peu, jeux, veul</i>)
	Ioas	Lukket	Nej	/œ/ oftest, især før /r/ (<i>heurter</i>), dog /ø/ før /z/ (<i>heureusement</i>).
		Åben	Nej	/ø/ oftest, /œ/ mulig Valg afh. af <u>vokalharmoni</u> <i>jeudi, analogi</i> <i>peuplade</i> ~ <i>peuple</i> , /r/ <i>écauré</i> . Mellemtimbre.
/O/	Oas	Lukket	Ja (saute-sotte)	/o/: <i>ô, au, eau</i> /ɔ/: <i>o</i> – dog kun /o/ før /z/ (<i>pause, rose</i>) og kun /ɔ/ før /r/ (<i>Laure, fort</i>) – kun /o/ i visse ord m. <i>o:</i> <i>grasse, atome, gnome</i> mv.

	Oas/ Ioas	Lydligt åben/lukket	Er der minimale par?	Hvilken timbre høres?
		Åben	Nej	/o/ (<i>mot, peau, piano</i>)
	Ioas	Lukket	Nej	/ɔ/ oftest, altid før /r/ (<i>porter</i>), /o/ mulig Valg afhængig af <u>grafi</u> <i>côtelette, hautement</i> og <u>analogi</u> <i>roseraie ~rose</i> .
		Åben	Ja (<i>beauté-botté</i>)	/o/: <i>ô, au, eau</i> /ɔ/: <i>o</i> men afhængigt af <u>omgivende</u> <u>konsonantfonemer</u> /r/: <i>aura; /z/: rosier</i> , <u>analogi</u> (<i>dossier ~dos</i>) samt <u>særlige endelser</u> <i>-otion (notion, émotion)</i> . Mellemtimbre.
/A/	Oas	Lukket	Ja (<i>mâle-mal</i>)	/ɑ/: <i>-asse, â+C, -able, -al</i> (<i>passé, pâte, sable, salé</i>) /a/: ellers. Uenighed om timbre ved <i>oi (foiré)</i> .
		Åben	Ja (<i>ras-rat</i>)	/ɑ/: <i>â, -as</i> (<i>mât, bas, tas</i> , dog /a/ i vokalendelser: <i>parlât</i>) /a/: ellers. Uenighed om timbre ved <i>oi (moi)</i> .
	Ioas	Lukket	Nej	/a/ ? (<i>admir, factice</i>)
		Åben	Ja (<i>passions-passion</i>)	/a/ oftest /ɑ/ mulig Valg afhængig af <u>grafi</u> <i>pâté, analogi passer ~passe</i> , /r/ <i>décoration</i> .

Figur 2. Timbrevokalerne som fonologiske oppositioner

2.3. Hypoteser om udvikling i timbresystemet

Timbremodsætningernes svaghedstegn er blevet signaleret gennem lingvistiske undersøgelser fra midten af det 20. århundrede. Den første strukturalistiske undersøgelse af disse vokaler i nyere tid er Marti-

nets fra 1941. Under en internering i en fangelejr blandt andre officerer under anden verdenskrig benyttede Martinet lejligheden til at foretage en fonologisk spørgeskemaundersøgelse blandt sine medfanger (Martinet 1971 [1945]). Skemaet indeholdt spørgsmål af typen *Prononcez-vous de façon identique **p**âte et **p**atte?* Ca. 400 personer i alderen 20-50 år, heraf 250 fra Paris-området og det øvrige Nordfrankrig, foretog en sådan fonologisk selvevaluering. Samme type fremgangsmåde (dog suppleret med notater om faktisk udtale) blev senere anvendt af to af Martinets elever, Ruth Reichstein (Reichstein 1960) og Guiti Deyhime (Deyhime 1967a, b). De studerede populationer var i det første tilfælde 556 skolepiger i Paris (13-15 år), i det andet 500 mandlige og kvindelige studerende i Cité Universitaire i Paris (23 år i gennemsnit).

Martinets opsamling af resultaterne fra de tre undersøgelser, der blev udført i henholdsvis 1941, 1957 og 1962-63 (Martinet 1969:168-190), viser for timbrevokalernes vedkommende, at distinktionen mellem to /A/-vokaler var kraftigt på retur. Mens 100% af Pariserne i den første undersøgelse bekræfter, at de udtaler *patte* og *pâte* forskelligt, er tallet kun 88% blandt Deyhimes studerende og 49% blandt Reichsteins helt unge piger. De tilsvarende tal for ordparret *rat-ras* var 85%, 38% og 11%.

I samme opsamlende artikel gør Martinet opmærksom på (p.189), at også /E/-parret er begyndt at være truet. Uden at fremvise konkrete databelæg fremhæver han, at der ofte er uenighed blandt franskmænd om /E/-timbren i åben OAS, trods de grafiske regler for fordelingen på /e/- og /ɛ/-fonemet (jf. figur 2). Et ord som *quai* høres således både som [kɛ], [ke], og med mellemtimbre [kɛ̃].

I de følgende årtier har de empiriske lingvistiske analyser af timbrevokalerne ikke baseret sig på selvevaluering, men på faktisk udtale. Således har Caroline Péretz-Juillard, som også deltager i nærværende projekt, udført en impressionistisk analyse af 71 Pariseres udtale (20-70 år) i data fra 1972-74 (Péretz 1977), mens Marie Landick har udført en analyse af 21 veluddannede unge parisiske mænd (20-24 år) i 1986, samt af 102 mænd af blandede sociale kategorier (22-56 år) i 1988 (impressionistisk analyse og selvevaluering), hvis samlede resultater er

fremstillet i (Landick 1995). Landick kan bekræfte Martinets idé om, at der er problemer med /E/-parret. I åben OAS (*parlé-parlait*) oprettholdes oppositionen /e/-/e/ stadig vanskeligere. Der er ikke længere systematisk korrespondance mellem grafi og udtale. Yderligere kunne hun konkludere, at modsætninger mellem de to /E/-vokaler i åben IOAS (*pécher-pêcher*) kun respekteres af ganske få informanter. Generelt er der en stærk tendens til at lukke /ε/ til [e]. Om /Ø/-oppositionen (*jeune-jeûne*) har Landick konstateret, at den er stabil blandt de veluddannede, men i fare blandt de øvrige informanter, mens /O/-oppositionen generelt fastslås som den mest stabile, dog også svagt på retur.

Siden Landicks undersøgelse fra 1986-88 er der ikke i Paris-området udført større undersøgelser af timbre. Der er brug for en ny evaluering, dels af oppositionernes stabilitet, afspejlet i parisernes udtale af ord, der indgår i minimale par, dels af de faktorer, der bestemmer den konkrete udtale, hvis der da ikke blot efterhånden er mellemtimbre eller kun én timbre overalt. Udviklingen lader desuden til at berøre de fire vokalpar i forskelligt tempo, og til at være mere eller mindre fremskreden afhængigt af den talendes sociale og uddannelsesmæssige baggrund, hvilket taler for en nuanceret undersøgelse på både det lingvistiske og det sociolingvistiske plan.

3. Projektet : Udvikling i fransk timbre gennem 30 år

3.1. Datadesign – informanter og sproglige data

3.1.1. Tidsperspektiv og informanter

Projektet, som udføres i samarbejde med Caroline Péretz-Juillard, er som nævnt i indledningen en sammenligning mellem data optaget i 1972-74 (Péretz 1977) og nye data optaget af os begge i 2001. Spændet på knap 30 år er ifølge erfarne sprogforandringsforskere nok til at påvise fonetisk udvikling (se fx Labov 1976:234).

I analysen vil vi komme til at arbejde i såkaldt "reel tid" (*temps réel, real time*) pga. den reelle tidsafstand mellem de to datakorpora, snarere end i "tilsyneladende tid" (*temps apparent, apparent time*), som kendetegner studier, der baserer sig på forskellige generationer af talende på et

givent tidspunkt (jf. Labov 1976:234 for disse begreber). Vi vil altså få en direkte snarere end en indirekte afspejling af udviklingen.

Vi vil udvælge 20 unge personer fra 1970-materialet, 10 uden studentereksamen eller videregående boglig uddannelse (10 “-bac” for *sans baccalauréat*), og 10 med videregående uddannelse (10 “+sup” for *études supérieures*). Tilsvarende har vi i 2001 allerede optaget 10 unge med videregående uddannelse, mens 10 uden studentereksamen stadig venter på at blive optaget (se figur 3). Vi formoder, at informanternes kontakt til uddannelsessystemet og dermed deres læsevanthed spiller ind på timbrebrugen, idet normen for standardudtalen i nogen grad er baseret på grafi, som det fremgik af figur 2.

1950	1960	1970	1980	1990	2000
.....
		10 -bac		*	10-bac
		10+sup			10+sup
		(CPJ)			(CPJ+ABH)

Figur 3. Informanter i projektet

Hvis vi finder nogle interessante forskelle mellem 1970 og 2000 materialet, kan det være relevant at se, om data fra omkring 1990, ligeledes fra Paris (Hansen 1998), jf. stjernen i figur 3, udgør en slags gradvis mellemstation i udviklingen (26 parisere optaget i perioden 1989-93). Ulempen ved disse data fra omkring 1990 er dog, at de ikke blev indsamlet specifikt med henblik på timbre-problematikken, mens der i 1970/2000 materialet bliver en høj grad af sammenlignelighed fordi samme dataskabelon er brugt.

3.1.2 De sproglige data

Vi bruger i projektet ikke selvevaluering (som i Martinet, Reichstein og Deyhimes undersøgelser), men vil forsøge at vurdere informanternes ubevidste produktion. Vi støder her ind i et tilbagevendende problem i empirisk sproglig dataindsamling: Mens det er let at få meget formelle talestilarter ud af informanter – bl.a. gennem forskellige former for oplæsning – er det traditionelt svært at få det mere spontane

sprog frem. Så snart man som observatør nærmer sig med sin båndoptager, ændres det sprog, man gerne vil studere. Dette er kendt som "observatørens paradoks" (Labov 1976:289-290). Men da vi har en hypotese om, at situationens formalitet og informantens opmærksomhed på talen spiller ind på udtalen af timbre-vokalerne, vil vi i det mindste prøve at graduere opmærksomheden ved at indsamle både *oplæsning* og *samtale med intervieweren*. De spørgsmål, der danner implicit grundlag for samtale, fremgår af bilag A. Det drejer sig om et typisk sociolingvistisk interview. Vi har forsøgt os med en endnu mindre formel ramme i form af en slags "hyggeludren" mellem informanten, en god ven af denne og intervieweren (se figur 4), men den var svær at opnå med succes fra alle deltagere, jf. også egne og andres erfaringer (Hansen 1998, Labov 1984, Milroy 1987).

Oplæsning	: sætninger, tekst
Samtale	: et "sociolingvistisk interview" over selvbiografiske emner (jf. bilag A)
(Hyggeludren)	: informanten, en ven og intervieweren i uformel samtale

Figur 4. Datatyper

I oplæsningen genbruges Péretz-Juillard's model og tekstmateriale fra 1972-74. Minimale fonologiske ordpar dukker ikke uden videre op i almindelig samtale (informanter bruger ikke lige *jeune* og *jeûne*, *sotte* og *saute*, *malle* og *mâle*, når de taler om deres personlige baggrund). Disse ord har Péretz-Juillard til gengæld anbragt diskret i oplæsnings-sætningerne, som det vil fremgå af figur 5 nedenfor (se fx sætning 4 og 8). I sætningerne er de otte vokalfonemer overordentlig hyppigt repræsenteret, og dermed giver de samtidig mulighed for at vurdere forskellige kontekstuelle faktorer's indflydelse (der er eksempler på alle de positioner og stavelsestyper, der er interessante at undersøge, samt på forskellige grafier, forskellige omgivende konsonantfonemer, forskellig grad af vokalharmoni etc.).

Af de i alt 68 sætninger er nr. 1 - 8 vist i figur 5, idet de repræsenterede timbrevokaler er vist i linien under sætningen.

1. La fête à Neu Neu, c'est une vraie foire.
/A/ /E/ /A/ /Ø/ /Ø/ /E/ /E/ /A/
2. Sur ce, je vous quitte.
(/Ø/) (/ə/)
3. Ce breuvage est infect.
(/ə/) /Ø/ /A/ /E/ /E/
4. Il est en neuvième au lycée de Nevers ; il est encore jeune.
/E/ /Ø/ /E/ /O/ /E/ (/ə/ (/ə/)/E/ /E/ /O/ /Ø/
5. Ton thé va être froid, bois-le !
/E/ /A/ /E/(/ə/) /A/ /A/(/Ø/)
6. Ils ont pris un brevet.
(/ə/)/E/
7. Elle travaille dans la broderie ; cela est admirable !
/E/ /A//A/ /A/ /O/ (/ə/)/A/ /E/ /A/ /A/
8. On ne pratique plus guère le jeûne.
(/ə/) /A/ /E/ (/ə/) /Ø/

Figur 5. Eksempler på sætninger fra tekstmaterialet (Péretz 1977:43-46)

Der optræder desuden i tekstmaterialet to små sammenhængende tekster (se figur 6), især for at bøde på manglen på /A/-fonemer.

Tekst K: Kiki, c'est mon chat ; il a le poil ras. C'est un mâle, pas une femelle ; il mange des souris, pas des rats ; il lui en faut des tas ; il aime aussi le chocolat, le riz et les pâtes. En ce moment, il a mal à une patte ; il est dans un bel état.

Tekst F: Mon frère aîné travaille à l'école des Beaux-Arts à Paris ; il vit une grande passion ; j'en suis tout épaté ; ce n'est pas croyable. Ma petite sœur joue au tas de sable, elle fait des pâtés ; elle aime aussi la balançoire.

Figur 6. Tekstmaterialets to små sammenhængende tekster (Péretz 1977:47)

Det er ikke umiddelbart synligt, at disse sætninger og tekster skjuler minimale ordpar, idet de relevante ord sjældent er anbragt i nærheden af hinanden. Af opstillingen i figur 7 fremgår det, hvor de minimale par er skjult:

/E/: /e/ - /ɛ/

/e/ (35) L'avion a fait un looping puis un *piqué*.

/ɛ/ (29) La fermière attache les chevaux au *piquet*.

/ɛ/ (33) Il faisait un froid sec qui *piquait*.

/e/ (36) Bien qu'il soit interdit de *pêcher* la truite, il *pêchait* quand même.

/ɛ/ (36) Bien qu'il soit interdit de pêcher la truite, il *pêchait* quand même.

/e/ (32) La gourmandise est son *péché* mignon.

/ɛ/ (34) Un *pêcher* se couvre de pêches en été.

/Ø/: /ø/ - /œ/

/ø/ (8) On ne pratique plus guère le *jeûne*.

/œ/ (4) Il est en neuvième au lycée de Nevers ; il est encore *jeune*.

/ø/ (43) L'infirmière a l'air *veule*.

/œ/ (46) Mais qu'est-ce qu'ils nous *veulent* ces gens du Nord ?

/O/: /o/ - /ɔ/

/o/ (54) Je *saute* sur un pied en tournant autour du saule.

/ɔ/ (52) Quelle *sotte* ! elle est couverte de boue, elle est toute sale !

/o/ (54) Je saute sur un pied en tournant autour du *saule*.

/ɔ/ (47) A la mer, j'aime manger des filets de *sole* ; donnez-m'en un petit bout.

/o/ (41) Cette femme a une jolie peau, elle est d'une grande *beauté*.

/ɔ/ (37) Après Peau d'âne, le Chat *botté* : voilà ce que je lis.

/A/: /ɑ/-/a/

/ɑ/ (K) C'est un *mâle*, pas une femelle.

/a/ (K) En ce moment, il a *mal* à une patte ;

/ɑ/ (K) (...) il aime aussi le chocolat, le riz et les *pâtes*./ (56)
Pour le déjeuner, il y avait des *pâtes* Lustucru et de la viande crue.

/a/ (K) En ce moment, il a mal à une *patte* ;

/ɑ/ (59) La salle d'attente de mon dentiste est toujours *sale*./
(52) Quelle sotte ! elle est couverte de boue, elle est toute *sale* !

/a/ (57) La réunion se tient dans la grande *salle*.

/ɑ/ (K) Kiki, c'est mon chat ; il a le poil *ras*.

/a/ (K) il mange des souris, pas des *rats*.

/ɑ/ (68) Il faut que nous *passions* par là.

/a/ (F) (...) il vit une grande *passion* ;

/ɑ/ (42) Elle fait de la potée aux choux, pas de la *pâtée* pour chiens.

/a/ (F) (...) il vit une grande passion ; j'en suis tout *épaté* ;

Figur 7. De minimale ordpar, der er skjult i sætningerne fra tekstmaterialet.

Derudover giver Péretz-Juillard's tekstmateriale mulighed for at teste tendensen til at udtale /O/-fonemet /Ø/-agtigt, jf. Martinets artikel *C'est jeuli le Mareuc* (Martinet 1969) samt flere senere arbejder (Walter 1976, Malderez 1995), idet også nedenstående ordpar er indlagt i sætningerne (se figur 8). Denne artikulatoriske fremskydning af /O/-fonemet skulle dog være et fænomen på retur ifølge Landicks analyser (Landick 1990, 1995). Ligeledes er der mulighed for at se nærmere på oppositionen /O/-/A/, idet /A/-fonemets mest tilbagetrukne variant, [ɑ], hos nogle informanter eventuelt kunne være så lukket og samtidig en anelse rundet, at den nærmest udtales som en åben /O/-vokal.

/Ø/ - /O/

/œ/(53) C'est place de la Nation que vous allez ? toute *seule*?

/ɔ/ (47) A la mer, j'aime manger des filets de *sole* ; donnez-m'en un petit bout.

/œ/(46) Mais qu'est-ce qu'ils nous *veulent* ces gens du Nord ?

/ɔ/ (44) J'en ai vraiment marre de ces canards qui *volent* et qu'on ne peut rattraper : cela me porte sur les nerfs.

/œ/ (17) Il a été décoré de la légion d'honneur, et pas moi !
J'en suis tout *éccœuré*.

/ɔ/ (17) Il a été *décoré* de la légion d'honneur, et pas moi !
J'en suis tout *éccœuré*.

/O/ - /A/

/ɔ/ (47) A la mer, j'aime manger des filets de *sole* ; donnez-m'en un petit bout.

/a/ (52) Quelle sotte ! elle est couverte de boue, elle est toute *sale* ! / (59) La salle d'attente de mon dentiste est toujours *sale*.

/ɔ/ (55) Je n'ai aucune *notion* de mathématiques.

/a/ (53) C'est place de la *Nation* que vous allez ? toute seule?

Figur 8. Testning af andre oppositioner i området. (Péretz 1977:46)

3.2 Analyse og nogle indledende resultater

3.2.1 Lytteproblemet

Et problem i sammenligningen af Péretz-Juillard's analyser fra 1970'erne og analysen af de nyindsamlede data fra 2001 er den – nødvendigvis – subjektive fonetiske transskription. Vil undertegnede høre vokalerne på samme måde, og være opmærksom på samme nuancer, som Péretz-Juillard? I en artikel af Kerswill og Wright diskuteres dette generelle problem som værende fundamentalt (Kerswill & Wright 1990). Ikke bare kan to transskriptører være uenige ("across transcriber variability"), når de lytter til den samme lyd. Den enkelte transskriptør kan også nå frem til et forskelligt symbol ved samme lyd, hvis der lyttes med nogle ugers mellemrum ("within transcriber vari-

ability”) (Kerwill & Wright 1990:258). I nærværende projekt har Péretz-Juillard og undertegnede besluttet begge at transskribere dele af de nye optagelser og derpå sammenholde symbolbrugen. Til grund for denne artikels rapportering af indledende resultater ligger dog foreløbig kun undertegnede lytning og transkription.

3.2.2 De fonetiske symboler

De fonetiske symboler, jeg har haft brug for i denne pilotdel, hvor jeg har lyttet til én af de unge fra 2001 i oplæsningsdelen og til én af informanterne fra 1972 i udvalgte dele af oplæsningen, fremgår af figur 9. Længdesymbol (:) er tilføjet efter behov.

/E/	e	ɛ̃	ɛ	ɛ̃	
/Ø/	ø	œ̃	œ	œ̃	
/O/	o	õ	ɔ	ɔ̃	NB: og œ
/A/	a		a	ɑ̃	NB: og ɑ̃

Figur 9. Fonetiske symboler i pilotfasens transskription

Det drejer sig ved /E/- og /Ø/-fonemet om notering af forskellige åbningsgrader. Ved /O/-fonemet er der behov for at skelne mere [ã]-agtige udtaler som i det danske ord “under”, “(feje)kost” fra mere åbne og mindre rundede realiseringer som i dansk “tosse”, “krop”. Dertil har jeg stødt på, at /O/ udtales [œ], jf. /O/-/Ø/-problematikken (*joli*–“jeuli”). For /A/-fonemets vedkommende har jeg ikke haft brug for at notere varianter mellem det tilbagetrukne [ɑ], som i dansk “kar”, og det almindelige [a], som i dansk [kat], men har derimod haft behov for et symbol, der kunne markere at fonemet sommetider udtales længere fremme, og dermed automatisk mere lukket, nærmende sig [ɛ]: [ɑ̃]. Her skal det bemærkes, at jeg også har hørt [ã]-agtige udtaler af fonemet, hvilket genkalder diskussionen om /O/-/A/-oppositionen.

3.2.3 Databasens opbygning

Resultaterne af analysen af én af 2001-informanternes oplæsning (JO-f, en 24-årig kvindelig studerende) er blevet lagt ind i en database (SPSS). Databasen rummer ikke bare oplysninger om udtalen af de enkelte forekomster af timbrevokalerne, men også i hvert tilfælde oplysninger om de yderligere faktorer, der har vist sig relevante for deres realisering (jf.

tidligere sektioner). Dette muliggør en hurtig kombination og en mere effektiv analyse af sammenhænge mellem udtalen og disse faktorer. Et uddrag af databasen, for arkifonemet /E/ hos JO-f, 2001, er vist i bilag B. Én forekomst af /E/ er behandlet pr. vandret linie. Mens kolonnerne 1-5 er reserveret baggrundsoplysninger vedrørende optagelsen (informantkoden, korpuset, stilarten (L: *lecture*), alder (j: *jeune*), uddannelsestrin (sup: *études supérieures*), som kan blive relevante i den diakrone og sociolingvistiske analyse, rummer kolonne 10-19 lingvistiske oplysninger om eksemplet (10: tryk, 11-12: vokalharmoni: vokal før / efter i udtalen, 13-14: omgivende konsonantfonemers indflydelse: konsonant før/ efter i udtalen, 15: grafiens indflydelse, 16-17: stavelsesstrukturen (lukket eller åben) (lydligt: 16, grafisk: 17), 18: ordaccent (oas)/ikke-ordaccentstavelse (ioas), 19: ord). I de mellemliggende kolonner angives i 6 det relevante arkifonem: /E/, /Ø/, /O/ eller /A/, i 7-8 reference til sætningens nr. og konteksten, og i kolonne 9 udtale af fonemet.

Databaseprogrammet gav ikke mulighed for at anvende de rigtige fonetiske symboler, som dem vist i figur 9, således svarer [E] i bilag B til [ɛ], [Et] til [ɛ̃] og [Eâ] til [ɛ̃].

3.2.4 Resultater

En sammenligning af JO-f, 2001, med en 28-årig kvindelig informant fra 1972-74-materialet, 23f, gav den opstilling vedrørende ord, der indgår i minimale par, som fremgår af figur 10. De tilfælde, hvor standardnormen foreskriver en udtaleforskel, men hvor informanterne ikke har fulgt normen, er fremhævet. NB: Eventuel vokalforlængelse er ikke angivet her.

Fonem	Oas / Ioas	ord	23-f, 1972	JO-f, 2001
/E/	Oas	/ɛ/: <i>piqué</i>	[e]	[e]
		/ɛ/: <i>piquet</i>	[e]	[e]
		/ɛ/: <i>piquait</i>	[ɛ̃]	[e]
		/e/: <i>pêcher</i> (vb)	[e]	[e]
		/e/: <i>pêchait</i>	[e]	[e]
	Ioas	/e/: <i>pâché</i>	[e]	[ɛ̃]
		/e/: <i>pâcher</i> (sb)	[ɛ̃]	[e]
/Ø/	Oas	/ø/: <i>jeûne</i>	[ø]	[œ]
		/œ/: <i>jeune</i>	[œ]	[œ]
		/ø/: <i>veule</i>	[ø]	[ø]
		/œ/: <i>veulent</i>	[œ]	[œ]

/O/	Oas	/o/: saute /ɔ/: sottte /o/: saule /ɔ/: sole	[o] [ɔ] [o] [œ] (NB)	[o] [ɔ] [â] [ɔ]
	Ioas	/o/: beauté /ɔ/: botté	[o] [â]	[â] [â]
/A/	Oas	/a/: mâle /a/: mal /a/: pâtes /a/: patte /a/: sale /a/: salle /a/: ras /a/: rats	[a] [a] [a]/[a] [a] (NB) [a]/[a] [a] [a] [a]	[a] [a] [a]/[a] [a] [a]/[a] [a] [a] [a]
	Ioas	/a/: passions /a/: passion /a/: pâtée /a/: épaté	[a] [a] [a] [a]	[a] [a] [a] [a]

Opposition	Oas / Ioas	Ord	23f, 1972	JO-f, 2001
/Ø/ - /O/	Oas	/Ø/: seule /O/: sole /Ø/: valent /O/: volent	[œ] [œ] NB [œ] [œ] NB	[œ] [ɔ] [œ] [ɔ]
	Ioas	/Ø/: écœuré /O/: décoré	[œ] [œ] NB	[ø] [â]
/O/ - /A/	Oas	/O/: sole /A/: sale	[œ] [a]/[a]	[ɔ] [a]/[a]
	Ioas	/O/: notion /A/: Nation	[o] [a]	[â] [a]

Figur 10. Fonologiske oppositioner hos JO-f, 2001 (24 år) og hos 23f, 1972 (28 år).

Blandt eksemplerne på minimale par vedrørende de fire timbreoppositioner /e/-/ɛ/, /ø/-/œ/, /o/-/ɔ/, /ɑ/-/a/ (første del af figur 10) havde informanten fra 1972-74 problemer med 6 ordpar, mens informanten fra 2001 har problemer med 8 ordpar. Dette grundlag er selvfølgelig ikke nok til at spå om timbresystemets endelige sammenbrud, men set helt isoleret, er der altså flere usikre oppositioner hos den nyligt båndoptagne informant. I overensstemmelse med Martinet/Reichstein/Deyhimes og Landicks iagttagelser er det fonemerne /A/ og /E/, der er angrebne hos informanten fra 1972-74, mens JO-f fra 2001 derudover udviser problemer for /Ø/ (i lukket OAS) og for /O/ i IOAS. Til gengæld viser anden halvdel af figur 10, at /Ø/-/O/ sammenblandingen ikke findes i 2001-informantens oplæsning, men kun er repræsenteret hos informanten fra 1972-74.

Ovenstående type analyse kunne sagtens have været udført uden brug af et databaseprogram. Databasens styrke ligger i at kunne udvælge og kombinere parametre. Som eksempel på dette har jeg valgt afslutningsvis at belyse problemet med grafiens indflydelse på realisering af /E/-fonemet i åben OAS (typen *parlé-parlait*). Hvis man i databasen for JO-f sørger for at holde fonemet konstant på /E/ (kolonne 6), værdien i kolonne 18 fast på "oas" og i kolonne 16 fast på "ou" (for *ouverte*) og derefter beder om en krydstabulering for udtale (kolonne 9) og grafi (kolonne 15), får man en tabel, der efter lidt layout præsenterer sig som i figur 11.

Hvis grafiens indflydelse var sådan, som de traditionelle normer foreskriver, skulle alle endelser på *-ai*, *-ais*, *-ait*, og *-et* udtales [ɛ], og alle *-é*, *-er*-*ez*, og *ai* i *j'ai* samt *-ed* i *pied*, udtales [e]. Som det fremgår af figur 11 er dette mønster ikke overholdt hos JO-f. Derudover er der en høj grad af usikkerhed i nogle af de ord, der også i fonetikmanualer (fx Jensen og Thorsen) beskrives som havende varierende timbre (ordene *ces*, *les*, *des* etc, samt ordene *est* og *et* ("og")).

Fonem /E/	Grafi-Udtale	[e]	[ɛ]	[ɛ]	I alt
/ɛ/	<i>ai, ais, ail</i>		6	6	12
	<i>et</i> ⁴	3	1		4
/e/	<i>é(e)</i>	20	3		23
	<i>er</i>	14			14
	<i>ez</i>	2	1		3
	<i>ai-e</i> ⁵	1	2		3
	<i>ed</i>	1			1
?	<i>es</i> ⁶	19	3		22
	<i>est</i>	8	12	12	32
	<i>eT</i> ⁷	6	2		8
I alt		74	30	18	122

Figur 11. Grafiens indflydelse på udtalen af /E/ i åben OAS (JO-f, Paris, 2001)

4. Afrunding

Foreløbig er kun de 122 forekomster af /E/ i oplæsningen fra én informant analyseret, men billedet på opløsningen af grafiens indflydelse på udtalen i åben OAS er der allerede. Med flere tusinde forekomster, som analysen af de i alt 40 informanter i projektet vil give, kan vi få et meget sikrere billede, også af andre faktorer end grafiens indflydelse. Baggrundsoplysningerne om informanterne vil kunne give os et fingerpeg om, hvordan timbresystemets udvikling forløber i forhold til de talendes socialklasse (er opløsningen mere fremskreden hos dem, der ikke har en videregående uddannelse?) og i forhold til talestilart (er opløsningen tydeligere i de uformelle datatyper som samtale og hyggesnak end i oplæsning?). Der forestår altså et stort analysearbejde, men databasen vil utvivlsomt kunne gøre dette arbejde væsentlig lettere og samtidig mere præcist end tidligere tiders analyser. Om der så bliver færre franske vokaler i den sidste ende – til glæde for de franskstuderende – er en anden sag.

4. Ord der ender på *-et* (*filet, muguet, ..*)

5. Ordet *ai* (*j'ai, j'en ai...*)

6. Ordene *ces, des, les, mes, ses, tes*

7. Ordet *et*

Bibliografi

- Aitchison, J. (1991). *Language change : progress or decay ?* Cambridge : Cambridge University Press [2. udg.].
- Carton, F. (1974). *Introduction à la phonétique du français*. Paris : Bordas.
- Coveney, A. (2001). *The Sounds of Contemporary French*. Exeter : Elm Bank Publications.
- Deyhime, G. (1967a). Enquête sur la phonologie du français contemporain. *La linguistique* 3 (1), 97-108.
- Deyhime, Guiti (1967b). Enquête sur la phonologie du français contemporain. *La linguistique* 3 (2), 57-84.
- Hansen, A. B. (1998). *Les voyelles nasales du français parisien moderne. Aspects linguistiques, sociolinguistiques et perceptuels des changements en cours*. København : Museum Tusulanum Press.
- Herslund, M. (1989) (1. udg. 1983). *Fransk Fonologi*. Trondheim: Tapir.
- Jensen, O. K. & Oluf M. Thorsen (1996). *Fonetik for franskstuderende*, København : Museum Tusulanums Forlag.
- Kerswill, P. & Susan Wright (1990). The validity of phonetic transcription : limitations of a sociolinguistic research tool. *Language Variation and Change* 2, 255-275.
- King, R. D. (1967). Functional load and sound change. *Language* 43, 831-852.
- Labov, W. (1976). *Sociolinguistique*. Paris: Les Editions de Minuit (oversat fra *Sociolinguistic patterns*. University of Pennsylvania Press [1972]).
- Labov, W. (1984). Field methods of the project on linguistic change and variation. J. Baugh & J. Sherzer (eds.). *Language in use*. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, 28-53.
- Landick, M. (1990). Le Mareuc revisited... et qu'en dit Vaugelas. *French Review* 34, 1-2.
- Landick, M. (1995) The mid-vowels in figures : hard facts. *French Review* 69 (1), 88-103.
- Léon, M. & Léon, P. R. (1997). *La prononciation du français*. Paris : Nathan.
- Léon, P. R. (1996) (1. udg. 1993). *Phonétisme et prononciations du français*. Paris: Nathan.
- Malderez, I. (1995). *Contribution à la synchronie dynamique du français contemporain: le cas des voyelles orales arrondies*. Thèse de doctorat, Université de Paris 7, ikke udgivet.
- Martinet, A. (1964) (1. udg. 1960). *Eléments de linguistique générale*. Paris: Armand Colin.

- Martinet, A. (1966) (1. udg. 1955). *Economie des changements phonétiques*. Bern: Francke.
- Martinet, A. (1969). *Le français sans fard*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Martinet, A. (1971) (1. udg. 1945). *La prononciation du français contemporain*. Genève: Droz.
- Milroy, L. (1987). *Observing and Analysing Natural Language*. Oxford/ New York: Basil Blackwell.
- Reichstein, R. (1960). Etude des variations sociales et géographiques des faits linguistiques. *Word* 16, 55-99.
- Péretz, C. (1977). *Les voyelles orales à Paris dans la dynamique des âges et de la société*. Thèse de IIIème cycle, Université de Paris V, ikke udgivet.
- Walker, D. C. (2001). *French Sound Structure*. Calgary : University of Calgary Press.
- Walter, H. (1976). *La dynamique des phonèmes dans le lexique du français contemporain*. Paris : France-Expansion.
- Walter, H. (1977). *La phonologie du français*. Paris : PUF.
- Weinreich, U. & William Labov & Marvin Herzog (1968). Empirical foundations for a theory of language change. W. P. Lehmann & Yakov Malkiel (eds.). *Directions for Historical linguistics*. Austin/London: University of Texas Press, 95-188.

Bilag A

Spørgsmål til det sociolingvistiske interview

1. Quel est votre âge ?
2. Quelles études avez-vous faites ? C.E.P. – Brevet élémentaire – C.A.P. – Premier baccalauréat – Second baccalauréat – Études supérieures – Lesquelles ?
Où avez-vous été scolarisé ? dans le primaire ? dans le secondaire ?
3. Quels ont été vos domiciles successifs ?
4. Quelle est votre profession actuelle ? Quelle a été la première profession que vous ayez exercée ?
Quelle est celle de votre conjoint ? Celle de vos enfants (ou quelles études font vos enfants ?)
Eventuellement : êtes-vous établi à votre compte ?
5. Quelle est l'origine géographique de vos parents ? quelle est la dernière profession de vos parents ? de vos grands-parents ?
6. Faites-vous beaucoup de voyages ? En France particulièrement ?

7. Quelles sont les occupations des gens (collègues, amis) avec lesquels vous avez des échanges fréquents ? de quel milieu sont-ils ?
8. Comment vous situez-vous parmi tous ceux qui parlent le français ?
Que pensez-vous de votre manière de parler le français ?

Bilag B

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	inf	korpus	stil	al	edu	fonem	sætn	contexte	udtale
1	jo-f	2001	L	j	sup	E	1	La f ^{ête} à Neu Neu	E
2	jo-f	2001	L	j	sup	E	1	/c ^{*est} une vr ^{ale} foire	E
3	jo-f	2001	L	j	sup	E	1	une vr ^{ale} folre //	Et
4	jo-f	2001	L	j	sup	E	3	brevuage ^{*est} infect //	E
5	jo-f	2001	L	j	sup	E	3	est inf ^{ect} //	E
6	jo-f	2001	L	j	sup	E	4	Il ^{*est} en neuvième	Et
7	jo-f	2001	L	j	sup	E	4	en neuvi ^{ème} au	Et
8	jo-f	2001	L	j	sup	E	4	au lyc ^{ée} de Nevers //	e
9	jo-f	2001	L	j	sup	E	4	lycée de Nev ^{ers} //	Eâ:
10	jo-f	2001	L	j	sup	E	4	Il ^{*est} encore	E
11	jo-f	2001	L	j	sup	E	5	Ton th ^é va être	e
12	jo-f	2001	L	j	sup	E	5	va ^{*êt} (re) froid	Et
13	jo-f	2001	L	j	sup	E	6	pris un brev ^{*et} //	Et
14	jo-f	2001	L	j	sup	E	7	^{*Elle} travaille	E
15	jo-f	2001	L	j	sup	E	7	cela ^{*est} admrable	Et
16	jo-f	2001	L	j	sup	E	8	plus gu ^{*ère} le	Eâ
17	jo-f	2001	L	j	sup	E	9	Donn ^{*ez} -moi une	e
18	jo-f	2001	L	j	sup	E	9	l'env ^{*errez} à	Et
19	jo-f	2001	L	j	sup	E	9	l'enver ^{*ez} à domicile	Et
20	jo-f	2001	L	j	sup	E	10	le quer ^{*elle} voulez-vous	Et
21	jo-f	2001	L	j	sup	E	10	vou ^{*ez} -vous	e
22	jo-f	2001	L	j	sup	E	11	H ^{*er} les Russes	e:
23	jo-f	2001	L	j	sup	E	11	Hier l ^{*es} Russes ont	e
24	jo-f	2001	L	j	sup	E	11	ont l ^{*ait} partir	E
25	jo-f	2001	L	j	sup	E	12	Conn ^{*aissez} -vous	e
26	jo-f	2001	L	j	sup	E	12	Connais ^{*ez} -vous la	e
27	jo-f	2001	L	j	sup	E	12	la lib ^{*airie} Croville	Et
28	jo-f	2001	L	j	sup	E	13	creus ^{*er} dans le	e
29	jo-f	2001	L	j	sup	E	13	trouv ^{*er} des crevettes	e
30	jo-f	2001	L	j	sup	E	13	trouver d ^{*es} crevettes	e

Bilag B

	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	tryk	vf	ve	cf	ce	gra	stph	stgr	oas/loas	ord
AG	a	a	f	t	ê	fer	ou	ou	oas	fête
-	/	y	s	t	est	ou	fer	ou	oas	est
AM	y	wa	vr	f	ai	ou	ou	ou	oas	vraie
-	a:	ê-â	3	t	est	ou	fer	ou	oas	est
AG	ê-â	//	f	kt	e	fer	fer	ou	oas	infect
-	l	â	l	t	est	ou	fer	ou	oas	est
AG	oet	â	v	m	ê	fer	ou	ou	oas	neuvième
AG	â	oet	s	d	é	ou	ou	ou	oas	lycée
AG/	oet	/	v	r	e	fer	fer	ou	oas	Nevers
-	l	â	l	t	est	ou	fer	ou	oas	est
AG	ô	aT	t	v	é	ou	ou	ou	oas	thé
-	at	A	-	t	ê	fer	ou	ou	oas	être
AG//	oe	//	v	-	et	ou	fer	ou	oas	brevet
-	//	a	-	l	e	fer	fer	ou	oas	elle
-	aT	aT	-	t	est	ou	fer	ou	oas	est
AG	y	oet	g	r	ê	fer	ou	ou	oas	guère
-	â	aT	n	m	ez	ou	fer	ou	loas/oas	Donnez-moi
-	â	Et	v	r	e	ou	fer	ou	loas	l'env*errez
AG	Et	a	r	-	ez	ou	fer	ou	oas	l'env*errez
AG	e	u	r	l	e	fer	fer	ou	oas	querelle
-	u	u	l	v	ez	ou	fer	ou	loas/oas	voulez-vous
AG	l	e	-	r	e	fer	fer	ou	oas	hier
-	e:	y	l	r	es	ou	fer	ou	oas	les
-	ô	a	f	p	ait	ou	fer	ou	oas	fait
Al	â	e	n	s	ai	ou	fer	ou	loas	Conn*aissez-vous
-	e	u	s	v	ez	ou	fer	ou	loas/oas	Connaissez-vous
-	l	l	br	r	ai	ou	ou	ou	loas	librairie
AG	oet	â	z	d	er	ou	fer	ou	oas	creuser
AG	u	e	v	d	er	ou	fer	ou	oas	trouver
-	e	oe	d	kr	es	ou	fer	ou	oas	des

Sproglig modellering af den ikke-sproglige event

Lisbeth Falster Jakobsen

1. Indledning

Inden for kognitiv lingvistik er der i den senere tid kommet forskellige behandlinger af det problem, at den samme ikke-sproglige situation kan modelleres sprogligt på forskellig måde. En af behandlingerne er Berman og Slobins bog om frøhistorierne. Grundideen er, at

[...] we proposed that experience is filtered through language for purposes of speaking and that event descriptions are packaged into larger units for purposes of narrating. (Berman og Slobin 1994: 515)

Det er først og fremmest *experience is filtered through language*, der er interessant her; det falder nemlig særdeles godt i tråd med de forestillinger, som vi insisterer på inden for Dansk Funktionel Grammatik. Nemlig det forhold, at det enkelte sprog i sit tegn- og tegnskonstruktionsudvalg udstikker en række indholdsformer, som indeholder stykker af den ustrukturerede indholdssubstans, den samlede masse af potentielle tegnindhold. Det er en ren sprogintern betragtning, der understreger, at der ikke er en umiddelbar ufiltreret relation mellem den kognitive erfaring af virkeligheden og det sproglige indhold. Om indholdssubstansen er lig med virkelighedsopfattelsen i Bermans og Slobins forstand, skal jeg lade stå hen. I hvert fald er der den forskel på indholdssubstans og virkelighedsopfattelsen, at den sidste er særdeles struktureret for os, medens indholdssubstansen netop forestilles at være ustruktureret som det blotte indholdsmateriale, hvorefter der kan udtages til indholdsformer.

Vores virkelighedsopfattelse er struktureret og tegnenes indholdsformer er struktureret; problemet er i denne forbindelse relationen mel-

lem de to. De sproglige indholdsformer udmærker sig ved at skære radikalt ned på træk og detaljer i forhold til et udsnit af f.eks. en situation i den ikke-sproglige virkelighed. Det er det, der ligger bag termen *filtering*¹; andre termer, der har været brugt er *event construal* (Halliday-skolen), *mapping* mellem *experience* og den sproglige gengivelse, som Russ Tomlin kalder det (Tomlin 1999: 164), eller *windowing* (Talmy 1996). Alle går – ud fra lidt forskellige forestillinger – ud fra, at tegnkonstruktionen i sit indhold skærer ned på det antal faktorer, der kan erkendes kognitivt, men ikke-sprogligt i opfattelsen af en generel eller en specifik situation. Derved kan der forekomme forskellige sproglige modelleringer, *construals*, af samme ikke-sproglige situation. Ikke blot kan sætningsindhold i sin helhed individualiseres til at opbygge forskellige modeller, men allerede i sprogets grundbygggestene, f.eks. typisk centreret rundt om verberne og deres valensmuligheder, kan den forskellige modellering afspejles.

Derfor kan det synes rimeligt at undersøge sproglige paradigmer², som antages at modellere samme ikke-sproglige situation efter, hvilke faktorer der filtreres væk i de enkelte led i paradigmet, og dernæst hvilken funktion valget af en type filter fremfor et andet har i teksten. Det vil sige, at jeg her interesserer mig ikke blot for filtreringen, men især også for den funktion, som det valgte filter får i teksten.

2. Windowing

Det mest detaljerede forsøg på at skildre relationen mellem en type (barberet) situation og den sproglige modellering har jeg fundet hos Talmy i hans *windowing*, som er:

[...] the system with which language can place a portion of a coherent referent situation into the foreground of attention by the explicit mention of that portion, while placing the remain-

-
1. Berman og Slobin interesserer sig for narrative strukturer, heraf resten af citatet: *event descriptions are packaged into larger units for purposes of narrating*. Men alle tekstmodi opererer med større enheder og filtrerer *event*faktorerne efter det tekstlige meddelelsesbehov.
 2. Paradigme skal altså forstås i en langt videre forstand end bøjningsparadigmer. Det skal blot stå klart, hvilken trækramme der konstituerer det enkelte paradigme.

der of that situation into the background of attention by omitting mention of it. Terminologically, the cognitive process at work here is called the *windowing of attention*, the coherent referent situation with respect to which the windowing must take place is an *event-frame*, the portions that are foregrounded by inclusion are *windowed*, and the portions that are backgrounded by exclusion are *gapped*. (Talmy 1996: 235)

Talmy analyserer en situation ud i et antal – kognitive – elementer og ser så på, hvilke af disse elementer der kommer i forgrunden i den sproglige formulering. Hvis der f.eks. er tale om en situation, der har et forløb, kan der fokuseres på begyndelsen, midten eller slutningen af forløbet. Dette forudsætter, at man har en opfattelse af situationens enhed. Generelt kan den samme situation konceptualiseres og modelles på flere måder. En måde at lave et vindue er at udelade af sætningen resten af faktorerne i situationen, de bliver så *gapped*. Det er dog så en forudsætning, at modtageren kan tænke sig til resten af situationen, hvis konteksten er fornuftig. Men:

To be viable, the concept of windowing requires a basis on which to distinguish between two kinds of material missing from a sentence: a kind whose referent would indeed be understood as belonging to the represented scene, and another kind whose referent would be felt as peripheral or incidental. Arising from whatever causes, whether in part innately universal ones or in part linguistically or culturally specific ones, language-users apparently tend to conceive certain elements and their interrelations as belonging together as the central identifying core of a particular event or event type. Other elements, which on other grounds might have seemed to share an equally intimate involvement in the event, are instead conceptualized as peripheral or incidental. (Talmy 1996: 238)

Af i det mindste kulturelle grunde, nemlig det forhold, at det er sprogligt forprogrammeret i det enkelte sprog, vil jeg anse verbets valens for en af måderne til at forgrunde elementer i en situation³: de realise-

3. Jf. her "Im Deutschen, wie in den meisten Sprachen, ist der verbale Wortschatz gegenüber den Wörtern anderer Wortarten auch in der Hinsicht ausgezeichnet, als er nicht nur die

rede valensbundne størrelser, komplementerne, er den absolutte forgrund, resten er mere eller mindre baggrund afhængigt af grammatisk status. Således vil ikke-realiserede valensbundne størrelser være *gapped*, men kan medtænkes af modtageren. En størrelse kan også blokeres på den måde, at den ikke kan medkonstrueres i sætningen, men stadig medtænkes ud fra den ikke-sproglige situation (Talmy 1996: 241). Den hører også til baggrunden, men er *gapped* på en mere effektiv måde. Talmy har mange eksempler, hvor f.eks. enkelte momenter i en handlingssekvens inden for en *event-frame* forgrundes og andre *gappes*. Der er her stof til mange undersøgelser af leksikalisering, f.eks. af verber.

3. Event og sagsforhold

Og hvad skal vi så med *event construal* eller *windowing* i en grammatik, hvis det først og fremmest er et leksikonspørgsmål? Det skal vi beskæftige os med, fordi valg af leksikon-elementer for det første selvfølgelig har stor konsekvens for den grammatiske udformning af en sætning, og for det andet fordi forskellige *event construals*, set som et paradigme af muligheder til at *windowe* og *gappe* forskellige faktorer ind og ud af den samme situation, giver forskellige muligheder for kohæsi on og kohærens i en tekst.

Et simpelt eksempel på *event construal* er diatese. Det er sådan, at de fleste verber på tysk danner et funktionelt paradigme aktiv-passiv, hvor passiven er perifrastisk. Paradigmet består af tre forskellige konstruktionsderivationer af det samme verbum med en given valens. Passiven eksisterer i 2 versioner, dynamisk og statisk passiv. Det har mindre betydning for emnet her, bortset fra det generelle forhold, at derivationer kan antage træk, som verbet ikke anses for at have, hvis man betragter aktivderivationen alene. Den statiske passiv bytter trækket +Dynamisk ud med trækket +Statisk i konstruktionen.

Det er den almindelige anskuelse, at det enkelte verbum i en minimal-konstruktion med sine komplementer (hvoraf partipanterne er de

Grundlage der Satzorganisation darstellt, sondern auch generell die wesentlichen Prädikationsmöglichkeiten enthält, das heißt, die Typen bereitstellt, mit denen über die Welt Aussagen formuliert werden können. (Eroms 2000: 383).

nominale dele af komplementerne) både i den aktive og den passive version danner kernen i den sproglige modellering af den samme ikke-sproglige *event*. Ordet *event* står her for det, der sker i den ikke-sproglige situation, og sagsforhold om den tilsvarende sproglige modellering. Kun i de tilfælde, hvor den ikke-sproglige *event* er perciperbar for os, som i frøhistorierne, hvor en billedbogs handling genfortælles og altså modelleres i sprog, går synsretningen fra *event* til sagsforhold; det er noget, som man typisk oplever på fjernsynet ved sportsbegivenheder eller f.eks. royale begivenheder, men ellers kun sjældent. Men Berman og Slobin har taget fat her, og andre, der også har den synsretning, er Russ Tomlin med sin fiskefilm og det danske team med Gunver Skytte som leder i Mister Bean-undersøgelserne. Russ Tomlin siger:

When an individual observes visible activity ongoing in some local context, say, watching a sporting event, the conceptual representation arising out of that experience must be a complex one. While it is no doubt related to utterances produced about the experience, seldom will the utterances exhaust the detail of the conceptualization. (Tomlin 1997: 168)

Det er tydeligt, at de mange forskellige faktorer, der forekommer i situationen, ved modelleringen bliver skåret ned, filtreret til et fåtal. Det er samme tankegang som hos Talmy. I de tilfælde, hvor man har både *the event* og den sproglige modellering, bliver ens udsagn om relationen mellem de to ikke cirkulært, fordi det er to helt forskellige dimensioner, der relateres. De fleste tekster oplever vi imidlertid uafhængigt af en perciperbar ikke-sproglig verden, og så går synsretningen på en måde den modsatte vej: fra sagsforholdet med det antal faktorer, som afsenderen har fundet det passende at give med, explicit eller implicit, og så til vores mentale aktivitet, hvor der opbygges en tekstverden ud fra de givne sproglige instruktioner. Tekstverdenen antager normalt mere "indholdskrop" for modtageren, end den sproglige instruktion er til; men hvor mange faktorer og hvor detaljerede faktorer sagsforholdet ender med at have i hovedet på den enkelte modtager, afhænger i nogen grad af dennes sproglige kunnen, fantasi og kendskab til det, der refereres til.

Man skal heller ikke overse, at et verbum kan sammenfatte en række handlinger, således at verbets indhold allerede abstraherer over en række *events* i den ikke-sproglige verden. Hvis jeg siger:

(1) Jeg leder efter mine læsebriller

så er *at lede* en sammenfatning af adskillige enkelt*events*, der kan være ret forskellige indbyrdes. Det konciperes som en enkeltsituation. Sammenfatningen i *at lede* vil så, efter Talmy, være den mediale del af *event*-enheden, *at finde/ikke at finde*, altså et eventuelt fund, den terminale del, og den initiale del har vi ikke et enkelt verbum for, men en konstruktion *at begynde at lede*.

Hvad skal der forstås ved *event*? Det er lidt vanskeligt at sige: Tomlin har lånt en definition fra et forfatterpar, Shaw and Pittenger, som åbenbart er psykologer eller almene kognitivist. I hvert fald er pointen, at definitionen er sproguafhængig og ikke lavet af lingvister; den lyder:

[An event is] a minimal change of some specified type wrought over an object or object-complex within a determinate region of space-time. (Tomlin 1999: 171)

I (1) er *a determinate region of space-time* svarende til Talmy i den ene ende afgrænset af begyndelsen af eftersøgningen, i den anden ende af ophøret, med en af to alternative muligheder: et fund eller en opgivelse af den handling. Tomlin lægger meget vægt på *change*, men mon ikke resultatet af en forandring, nemlig en tilstand, som at opgive at lede, derved også kommer til at gælde som en *event*? Talmy ser mere kognitivt på det i sine *event-frames*⁴:

We have seen that human cognition appears to systematically segment the occurrences of phenomena into certain types of unitary coherent conceptual packets, here termed *event-frames*, where each type of event-frame includes certain numbers of con-

4. *Frame* skal forstås som havende en afgrænsning til begge sider, *boundaries*, således at hvad der er elementer inden for det kognitive frame, kan gøres til genstand for alternativ *windowing*.

ceptual material but not other kinds. We posited a number of conceptual factors that help determine which phenomena are in this way packeted together into an event-frame. A common cognitive principle was posited as running through these different factors: we conceptualize an event-frame as demarcated by a boundary, one that encloses a region of coherence, corelevance, and connectivity. (Talmy 1996: 285)

Det er nu os, der konceptionelt afgør, hvad der hører til en *event*, ud fra de angivne kriterier kohærens, korelevans og konnektivitet. Ud fra dette vil jeg betragte både dynamiske og statiske sprogligt modellerede situationer som minimale *events*⁵.

Afsenderen har altså et betydeligt valgpotentiale, når han/hun skal udforme en *event*. Det er uundgåeligt, at der skal skæres ned i antallet af *event*faktorer i forhold til situationen, når der skal produceres en acceptabel helsætning. Alene af den grund, at modtagerens opmærksomhed skal holdes fast på de faktorer, der konstituerer sætningens budskab. Foruden dette rent extralingvistiske valgpotentiale, som er skabt af situationen, er der også det valgpotentiale, der består i de præfabrikerede sproglige muligheder, som det enkelte sprog giver en. Det drejer sig om leksik, syntagmer og de sproglige vaner for opsætning af et sagsforhold, som det enkelte sprog har⁶. I sidste ende kan man normalt ikke komme uden om at vælge en af de sproglige muligheder, når man skal tage stilling til, hvordan man vil modellere en situation sprogligt.

En af de ting, som Berman og Slobin gør, er at iagttage, på hvilken måde den enkelte *event* i frøhistorien typisk skildres i det enkelte sprog. Det er *event construal*; her sætter de 4 dimensioner op, som man kan undersøge den enkelte *construal* efter:

-
5. *Event* kommer herved til at svare til Berman og Slobins *individual act*: "For our purposes, the level of "event" is smaller than the episode and often larger than an individual act." (Berman og Slobin 1994: 516).
 6. I Slobins artikel "Two Ways to Travel: Verbs of Motion in English and Spanish" (1996) skildres, hvordan en leksiko-grammatisk norm i et sprog kommer til at præge hele den retoriske opsætning i teksten.

- * selection of **topic**
- * selection of **loci of control and effect**
- * selection of **event view** (Cause, Become, State)
- * selection of **degree of agency**.

.....

Together they determine the form and content of a particular verbal message: number of participants mentioned, syntactic and thematic roles of participants (in one or more clauses), word order and construction type (voice, valence). (Berman og Slobin 1994: 517)

Topic er således den participant, som der fokuseres på, hos Slobin forstået som den, der bliver subjekt, og som sagsforholdet så tager sit udgangspunkt i. Det kommer til at hænge sammen med *degree of agency* på den måde, at hvis f.eks. et transitivt verbum konstrueres i almindelig personlig passiv, opgraderes patienten til subjekt; tilsvares nedgraderes agenten, sommetider så langt, at denne faktor graderes helt ud af sætningen. *Control* and *effect* er agens og patiens; de er variabler i forhold til *topic*. Hvad angår *event view*: i frøbogen er der en situation, hvor 'drengen pludselig kommer op og hænge på en hjorts gevir'. Sådan som jeg siger det nu, tager jeg *become view*: drengen skifter status, her lokation; jeg kunne også sige 'pludselig hænger drengen på en hjorts gevir', det er *state view*, eller jeg kunne sige 'en hjorts gevir griber pludselig drengen', eller 'en hjort får pludselig drengen op på sit gevir'; det er så *cause views*.

4. Cirkularitet i analysen

Det er klart, at Slobin har en tydelig fordel i, at han kan se på det ikke-sproglige billede og dernæst på, hvordan situationen udmøntes sprogligt. Det bliver det ikke-cirkulære ved hans undersøgelser. Desværre har vi i de allerfleste tilfælde kun den sproglige modellering af et eller andet; vi påstår så, at den og den konstruktion fremkalder den og den *construal*, uden at vi kender den tilgrundliggende *event* for vores påstand. Det er cirkulært. Det er svært at undgå, men, som Givón altid siger, man skal prøve at finde argumentationer på en anden måde, i form af forudsigelser af typen: hvis det er korrekt, at konstruktion X modellerer en *event* på denne måde, så kan man måske forudse at fin-

de Y i konteksten, f.eks. i kohæsionen. Man kan så prøve at se på, hvor mange gange det slår til.

Jeg vil nu prøve især Slobins's dimensioner på et par områder, som er specielt egnede til denne emnekreds, nemlig passiv- og passiviske konstruktioner og konstruktioner med *lassen* med akkusativ og infinitiv.

5. Aktiv- og passivkonstruktioner

De fleste verber indgår på tysk i konstruktioner med både aktiv og passiv. Disse konstruktionsformer modellerer altså begge samme *event*, men de er ikke synonyme af den grund, sådan som der sommetider står i meget traditionelle grammatikker. Der er en forskellig perspektivering eller *event construal* af sagsforholdet. Kort fortalt: der kommer en anden kobling af kasusrolle og sætningsled for to valentielle partipanter: på tysk rykker det direkte objekt (hvis det i aktiv skulle stå i akkusativ) op til subjektsværdighed, det bliver opgraderet og får ny *topic*værdi (efter Slobins forståelse af *topic*). Det vil sige, at det indtræder i subjektets muligheder, bl.a. positionsmuligheder, hvoraf de, der står til venstre i sætningen er de mest interessante i forhold til *topic*. Normalt siger man her, at subjektet får tematisk funktion, men det er ud fra en statisk opfattelse af sætningskonstruktionen i sin helhed. Man kunne også se mere dynamisk på *topic*funktionen og sige, at den opstår ved, at det giver subjektet en position som et af startsætningsleddene, når man ser sætningen ud fra et processeringssynspunkt. Tomlin siger om det engelske subjekt, men det gælder også for det tyske, at

The claim is neither that subject should be 'defined' via attention nor that theme should be so defined; instead the notion of theme is reduced to and replaced by attention in a process model of language. This attention state is mapped onto subject during discourse production. (Tomlin 1999: 168)

Nu er det sådan, at der i andre germanske sprog end engelsk er andre seriøse kandidater til 1. pladsen i sætningen, så man bliver nødt til at have dobbeltbetingelser for *attention*. En måde at skabe *attention* på er at placere en størrelse på 1. pladsen i sætningskonstruktionen. Her-

ved sættes rammen for gyldigheden af det udsagn, sætningen indeholder. En anden form for *attention* ligger i, at valensleddene forgrundes; afledt heraf skal ses det forhold, at subjektet som regel kommer til at stå i den venstre side af sætningen, hvorved det også får del i den *attention*, der opnås ved at stå relativt i begyndelsen af en sætning. Dette kan forstærkes ved, at subjektet regelmæssigt står på 1. plads og således kommer til at fungere både som sætningens ramme og som protagonist for den meddelte handling.

Subjektet fra aktivsætninger går det i passivsætninger på en af to måder: enten bliver det et adverbialled, en præpositionsgruppe med *von* eller *durch* (som regel, men der findes andre konstruktionsmåder); det bliver nedgraderet i agentivitet. Og da den slags adverbialled umarkeret står i højre side af sætningen, aspirerer leddet til en mere rematisk funktion, eller sagt ud fra en processeringsforståelse, at det processeres senere og derfor som oftest forstås som det nye, som modtageren skal erfare. Dette adverbialled er optionalt, og hvis det ikke realiseres, forsvinder det også ud af selve sætningens informationsperspektivering og opmærksomhed, og således også af forgrunden i sætningen. Det bliver udgraderet (*gapped* ud) af sætningen, men derfor er det som faktor ikke nødvendigvis forsvundet ud af tekstverdenen: man kan altid lede efter en identifikation til den ikke-realiserede *event*-faktor i den omgivende tekstverden; i (2) er det ret let at finde:

- (2) (et fotografi af arbejdsgangen i begyndelsen af *New York Times'* levetid:)

Ungefähr ein Dutzend kräftiger, meist vollbärtiger Männer mit geschwärtzten Händen macht sich an einer Reihe großer Druckerpressen zu schaffen; Schatten tanzen über die Wände. An einem Tisch sitzen einige durchweg distinguiert gekleidete Herren und gehen mit der Feder in der Hand allerlei Schriftstücke durch, *die schließlich einem noch jungen Mann mit einem kräftigen Schnurrbart vorgelegt werden*. Sein Name ist Henry J. Raymond (Zeit 13.9.2001: 96)

Aktiv- og passivsætninger er to forskellige syntagmatiske afledningsmuligheder af samme verbum med en bestemt valens; de to afledningsmuligheder står i et paradigmatisk forhold til hinanden. Det forhold, at

der ligger den samme afledte abstrakte størrelse bag: et verbum med en given valens, er bestemmende for, at modtageren er villig til at anerkende en specifik agent i sagsforholdet, selvom denne ikke måtte være eksplicit udtrykt; og hvis der er en specifik, men implicit agent, vil modtageren også gerne prøve at identificere vedkommende. Parret aktiv- og passivderivation er en funktionel kategori med næsten samme hyppighed over ordklassen verbum, således at det nærmer sig hyppighed for tilfælde, der indgår i en bøjningskategori. Derfor betragtes det som to afledninger at det samme verbum med en bestemt valens.

6. Aktivkonstruktioner med *agency demotion*/Subjektschub

Lidt anderledes er det forhold, at en del verbalstammer også kan indgå i relativt regelmæssigt, men dog sjældnere forekommende konstruktioner, der er aktivkonstruktioner. Forskellen er imidlertid, at der ved disse ikke så typiske konstruktioner forekommer *agency demotion*, på tysk undertiden kaldet *Subjektschub* ligesom ellers i passiv.

Beim Subjektschub wird in die Subjekt-Stelle eines HANDLUNGS-Verbs die Bezeichnung einer dafür eigentlich nicht vorgesehenen Bezugsstelle "geschoben", z.B. eines OBJEKTS, eines INSTRUMENTS usw. Im Unterschied zum Passivsatz ist dabei aber für den eigentlichen AGENS der HANDLUNG keine syntaktische Position mehr vorgesehen, sodaß man hier in noch stärkerem Maße als bei agenslosen Passivsätzen von Deagentivierung/AGENSschwund sprechen kann. (v. Polenz 1985: 187)

Hvordan kan man nå frem til den anskuelse, at man opfatter den faktor, som nu er subjekt, som stående på et uegentligt sted, som Polenz siger? Enten må det være, fordi man opretholder en paradigmatiske forståelse af, at denne mindre typiske konstruktion skal sammenholdes med en prototypisk konstruktion med samme verbalstamme, men med en anderledes indholdsvalens i aktiv. Eller man går ud fra betegnelsen *Handlungsverb*, på den måde, at handlingsverber har agenten som subjekt i aktiv, og hvis det ikke har det, så har subjektet forskubbet sig. Nært knyttet til dette ræsonnement er selvfølgelig en ikke-sproglig anskuelse af, hvem eller hvad der kan handle i verden.

Tysk har forskellige konstruktioner, der skubber til subjektet; en af dem består i, at det, der ville blive objekt og patiens i den prototypiske aktivkonstruktion, nu er subjekt i en mindre typisk aktivkonstruktion. Valensen er stadigvæk 2 på udtrykssiden, idet objektspladsen er fyldt ud med et ægte reflektiv.

- (3) (om Elf-Aquitaine-Leuna-korruptionsanklagen mod tyske politikere:)

¹Seit Jahren spüren Genfer Untersuchungsrichter dem Fluss der gut 80 Millionen Mark nach, ^{1a}die Elf als "Kommissionen" über Schweizer Konti schleusen ließ. ²Die Genfer Ermittler haben Bankunterlagen beschlagnahmt und Zeugen befragt, ³sie haben ein Geflecht aus Firmen und Stiftungen enttarnt, dessen Ziel nur eines gewesen sein dürfte: Geldwäsche. Und ⁴sie verfolgen, was sie "die deutsche Spur" der Bestechung nennen – Zahlungen unter dem Codewort "Ostdeutsches Observatorium".

⁵Überprüft werden im März 2000 jene deutschen Politiker, ^{5a}deren Namen sich in beschlagnahmten Kontounterlagen gefunden haben. ⁶Es sind Namen, die damals in Deutschland ein jeder kennt, die täglich in der Zeitung stehen, das Who's who? der CDU-Finanzaffäre. ⁷Aber es tauchen jetzt auch solche Namen auf, deren Träger zwar öffentlich bekannt, aber nie öffentlich in Verdacht geraten sind. ⁸Nicht alle sollen von Elf Geld erhalten haben (Zeit 5.7.2001: 9).

- (4) (den talende er samleren i teknoopførelserne:)

¹Das Musikstück entschlüsselt sich immer wieder neu im Mix, am Abend. Und ²ich spiele keine andere Rolle, als Künstler immer gespielt haben. ³Das Sampeln ist eine Kunstform wie andere auch. [...] ⁴Kritik ist immer an das einzelne Werk gebunden. Aber ⁵bei Techno gibt es kein geschlossenes Werk mehr, ⁶es ist nicht fassbar. ⁷Nur im Mix entschlüsselt es sich. ⁸Es zerfällt in ein Kontinuum von Momenten. ⁹Da kommt der Kritiker nicht hinterher (Zeit Mag. 7.11.97: 37)

Hvad er det karakteristiske? Både *finden* i (3^{5a}) og *entschlüsseln* i (4^{1,7}) er verber, som i prototypisk aktiv form har en tydelig agent som subjekt. Hvad man så forvente af denne passiviske konstruktion? Selve verbalet

får sin aktionsart neutraliseret på den måde, at forståelsen af aktionsarten bliver afhængig af hele sætningssemantikken⁷; konstruktionen er tovalent som den prototypiske aktiv, og den er ægte reflexiv. Og vigtigst: agenten kan ikke konstrueres ind i sætningen på udtryksiden, som v. Polenz siger; denne faktor er således endnu mere deagentiviseret end i passivsætninger med urealiseret agent. Talmy ville sige blokeret. Effekten er, at konstruktionen taler modtageren fra at lede efter en agent, der kan identificeres. Det kan tydeligt ses i (4): der er ingen komponist, agent, bag det stykke musik, der bliver spillet. Prøv ikke at identificere ham; han spiller ingen rolle her. I (3^{5a}) er der gode identifikationsmuligheder for agenten til *finden*, nemlig *die Genfer Untersuchungsrichter* eller *Ermittler*, som er subjekt og *topic* i (3^{1,4}), men alligevel skiftes der til den passiviske konstruktion. Hvorfor?

Det er for at opnå den anden effekt ved dette *Subjektschub*, nemlig at en anden faktor får subjekt- og *topic*-status i kombination med handlingsverbet. Instruktionen er: stryg den faktor helt ud af opmærksomheden, der er det naturlige subjekt og i kraft af det *topic* i en tekstpassage, dvs. den gennemgående protagonist. Der skiftes nu gear til et nyt *topic* i (3^{5a}), nemlig *Namen*, der så holder som protagonist til og med (3⁸), hvor navnenes indehavere overtager funktionen. Man kan sige, at konstruktionen er en opmærksomhedsletter, den stryger den paradigmatiske medforståelse af agenten, som man ellers har, og som man har i almindelig passiv.

En anden effekt af et sådant *Subjektschub* er, at det skaber mulighed for at få skubbet et abstraktum op som subjekt. Effekten af det kan være

7. *Finden* er et absolut transformativt verbum, som giver sagsforholdet et *cause view* (Slobin), men følgende to eksempler tillader en statisk læsning, et *state view*; jf. også dansk *findes* som statisk, modsat *bliver fundet* som transformativ aktionsart:

In unserem Lande, so seuft es aus der Seele vieler Bürger, werden die Reichen reicher und *finden sich die Armen schon in nächster Nachbarschaft*. (Zeit 23.4.1998: 1)

Wer jemals längere Zeit im Ausland lebte, der hat nach der Rückkehr ein besonderes Auge für die Eigenarten der Heimat. Wenn *sich im Keller ein Schild mit der Aufschrift findet*: "Das Öffnen der Müllcontainer nach 21.30 Uhr ist zu unterlassen", dann weilt man wieder im Lande (Zeit 14.5.1998: 50)

mangelunde; sprogkritikere peger på, at det er en måde at fordunkle den egentlige agent på, således at det kommer til at virke, som om det i stedet er en kraft, der ikke beherskes af mennesker. Det kan man bl.a. finde i mange behandlinger af Det tredje Rige og 2. Verdenskrig (v. Polenz 1985: 191f.). Eller i skildringer af økonomiske udsving. Men det behøver ikke at være ideologisk ment, men kan skyldes, at den egentlige agents identifikation står hen i det helt uvisse, som *das Kaisertum gründete sich* i (5²), eller det bliver for kompliceret at opregne som i (6^{1a}):

- (5) (om en udstilling om kejser Otto den Store og hans rige:)
¹Der entstehende allmählich deutschwerdende Staat wurde erst durch das in Rom vom Papst legitimierte Kaisertum an den Hauptstrom der Kultur angeschlossen, dem höchsten Stand der Zivilisation angenähert.
²*Das Kaisertum gründete sich nicht zuletzt auf die exklusive priesterliche Gelehrtenkultur*; die Wirkung auf die wenigen deutschen Zentren, Fulda, Corvey, Reichenau, war sofort spürbar. ³Die Dekadenz der nachkarolingischen Epoche wurde innerhalb einer Generation überwunden. ⁴Kaiser Otto I. durfte seinen Sohn Otto II. mit einer byzantinischen Prinzessin verheiraten: ⁵Der Wettbewerb mit der erdrückend überlegenen oströmischen Kultur ließ sich nicht mehr vermeiden. ⁶Eines der reizvollsten Stücke der Ausstellung, die Heiratsurkunde von 972, lässt die Anstrengung sinnfällig werden (Zeit 2001: 36)

Et helt andet forhold ved kategoriseringen af denne konstruktions-type udspringer af det forhold, at interessen for den egentlige agent underbindes:

- (6) (Interview med Wolfgang Thierse, formand for Forbundsda-gen, om højreekstremisme:)
Zeit: ¹Sie besuchen seit Jahren Initiativen, ^{1a}*die sich gegen Rechtsextremismus engagieren*. ²Haben sich deren Arbeitsbedingungen verändert?
Thierse: ³*Die finanzielle Situation hat sich für die meisten erheblich verbessert* (Zeit 23.8.2001: 4)

Verberne *verändern* og *verbessern* er begge transformative verber med to forskellige valenser, begge tovalente. Den ene mulighed ligger inden

for kategorien *cause view*, en anden, den refleksive variant som *verändern* (6²) eller *verbessern* (6³), ligger inden for kategorien *become view*. Da hyppighedsforskellen ikke er så stor mellem de to konstruktionsmuligheder, og da agenten ikke lader sig medkonstruere ved den refleksive konstruktion, er det nærliggende at betragte den refleksive variant som en "ergativ" variant. Verbalpar, hvoraf den ene del er semantisk ergativ, som *kochen* eller *rollen*, er der ikke så mange af på tysk; men konstruktionsvarianten med reflektiv kan måske generelt betragtes som en sådan ergativmulighed.

7. Konstruktioner med *lassen* + akkusativ med infinitiv

En konstruktion med mange muligheder er *lassen* + akkusativ + infinitiv (ACI-konstruktion) med eller uden realiserede valensstørrelser for hovedverbet, f.eks. akkusativen. Denne konstruktion er relativt hyppig især i ikke-narrative tekster, typisk argumentative tekster. Dette er forståeligt ud fra det synspunkt, at netop argumentative tekster har brug for hyppigt at indføre nye partcipanter i teksten eller se de allerede forekommende partcipanter ud af forandrede vinduer, med eller uden *gapping* af mulige andre faktorer i den pågældende *event*.

En af *lassen*'s muligheder er at indføre endnu en handlende faktor ved siden af hovedverbets egentlige agent. Dette er den typiske *cause view* konstruktion:

- (7) (om en koncert med Bruce Springsteen:)
 Ein Sonderlob gilt Co-Star Nils Lofgren, der einst Neil Young so lange manisch verfolgte, bis *der ihn 1970 auf "After the Gold-rush" Klavier spielen ließ*. Später hatte Lofgren einigen solistischen Erfolg (Dieckmann: 18)

Man ser, hvordan sagsforholdet indeholder en agent, *ihn*, en patient, *Klavier*, samt en en kausator / instigator / initiator *der*. Denne faktor har mange navne. Hovedhandlingen er *spielen*, og *lassen* tilføjer sammen med sit subjekt sagsforholdet et ekstra *cause view*. Akkusativen i ACI-konstruktionen behøver imidlertid ikke at være agenten, men kan også være patienten i forhold til hovedverbet, således at agenten er udeladt (*gapped*). Det bliver *lassen* + passivisk ACI, i (8) med *die* som akkusativen og *Elf* som initatoren:

- (8) Seit Jahren spüren Genfer Untersuchungsrichter dem Fluss der gut 80 Millionen Mark nach, *die Elf als "Kommissionen" über Schweizer Konten schleusen ließ* (Zeit 5.7.2001: 9)

Der kan også anlægges et kausalt-passivisk perspektiv ved at lade patienten for hovedverbet være akkusativ og agenten være et adverbialled som i (9). Initiatoren er her ikke eksplicit, da *lassen* selv er infinitiv, men det logiske subjekt er lig personen bag *ihr*, nemlig Madame Kollontai, der kæmpede specielt for mødre og børn efter den russiske revolution:

- (9) Als ihr Versuch, *das ehrwürdige Alexander-Newski-Kloster als Obdach für ihre Schützlinge durch rote Matrosen räumen zu lassen*, auf den wütenden Widerstand der Mönche stieß ... (Zeit 28.2.2002: 90)

Fordelen ved dette vindue er den fokusfunktion, som *rote Matrosen* får via sin stilling til højre i konstruktionen. Diatesedimensionen kan også vindues væk, således at kun initiatoren og handlingen står tilbage; det er stadigvæk *cause view*.

- (10) (om en ny bestikkelsesaffære i Tyskland:)
Parteispenden, Schweizer Konten, illegal verbucht? Da war doch was ... Richtig, *Helmut Kohl lässt grüßen* (Zeit 7.3.2002: 5)

En anden vej at gå er, at den logiske akkusativ for ACI-konstruktionen indtræder som subjekt for *lassen*, medens den grammatiske akkusativ nu er repræsenteret ved reflektiv. Der må nu skelnes mellem subjekter, der er +Hum eller +Anim, altså størrelser, som har en intention, og subjekter, hvor dette ikke er tilfældet. I de konstruktioner, hvor subjektet er +Hum eller +Anim, er det normalt også patients for hovedverbet. Herved svækkes selve det kausale element fra, at initiatoren er en aktiv *controller* i Slobins forstand til, at han er en mere passiv *controller*, der 'tillader' handlingen at gå hen over sig eller 'får en (som regel uidentificeret) nogen eller noget til' handlingen. Dette ses tydeligt i (11), hvor den eneste forskel mellem *er wurde getrieben* og *er ließ sich treiben* er kontroreffekten i anden halvdel:

- (11) (om rockmusikeren Joe Cocker:)
Cocker hatte tiefe Täler von Depression durchirrt, teils, weil

das Musik-Management seine Empfindsamkeit jahrelang schamlos zu Markte trug, teils aus Labilität. Er wurde getrieben und *ließ sich treiben*, ein großer Gefühlsmensch in Sieg und Verlust (Dieckmann: 18)

Noget andet er, hvis subjektet for *lassen* er -Anim, som i (5^{5,6}) og (12). I så fald er der ingen intention, og subjektet er ofte lig patiens for hovedverbet.

- (12) (en kritisk stillingtagen til en Rolling Stones massekoncert:) Aber schon "Ruby Tuesday" zeigt, was sich in "Angie" und "Gimme Shelter" wiederholt: *Töne lassen sich erneuern, Passionen nicht*. "You're Not The Only One With Mixed Emotions" – die Stones kommentieren ein Dilemma, das sie nicht verhindern können: Songs, die längst aus ihrem Besitz in unseren gewechselt sind, reißen sie wieder an sich und schleudern sie, rabiat vergrößert, erneut unters Volk (Dieckmann: 33)

Da der ingen intention er i subjektet for *lassen*, er *cause view* reduceret til 'at tillade', 'at kunne'. Det bliver en konstruktion, der er passivisk med modale træk. Instigatoren kan undertiden, alt efter leksikalsk udfyldning, antage rollen +Caus (13) eller +Instr (5⁶):

- (13) (om en flyvetur i 1924 med et luftskib, LZ136, i nød:) Noch als wir über dem Nebel der Neufundlandbank auf zweitausend Meter Höhe stiegen und wenig später, als bei Sturm ein Verspannungsdraht brach, wollte ich die immer näher rückende Schmach der Übergabe von LZ 126 von uns abwenden, aber es blieb beim bloßen Gedanken.
Was ließ mich zögern? Angst gewiß nicht (Jahrhundert: 88)

Behandlingen af *lassen* + ACI har her indskrænket sig til selve vinduet. For at følge Givóns påmindelser refterer der nu for mig at analysere, hvilken funktion initiatoren får i konteksten, og hvilke yderligere funktioner de forskellige måder at realisere selve ACI har i teksten. Det rækker pladsen ikke til.

8. Metode

Tysk har adskillige passiviske konstruktionsmåder og *lassen*-konstruktioner, som alle er i brug i hvert fald i det seriøse skriftsprog. Normalt er der i nye grammatikker på højt niveau en beskrivelse af konstruktionernes indhold, men den er baseret på sætningsniveau og er ret intuitiv. Opgaven er at tage konstruktionerne mere alvorligt som *event construals* og undersøge, hvad konstruktionerne gør for tekstverdensens opbygning: for udvalget af situationsfaktorer, som den sproglige formulering filtrerer ind (eller ud), for opmærksomhedsstyringen af modtageren, for kohæsion og kohærens. Desuden kan man overveje, om konstruktionerne skifter fra +Dynamisk til +Statisk eller omvendt, samt om de kan bruges til at indicere et bestemt rum inden for mentale rum. Endelig kan man analysere samspillet mellem ægte passivformer, passiviske former og andre konstruktioner med *man* eller *es*. De har alle det tilfælles, at de kan reducere en participants specificitet eller identitet inden for selve sætningen. Det er mit program.

9. Slutord

En anden grund til, at jeg har kastet mig over dette emne, er en overvejelse over de danske skolegrammatikker. De, der handler om tysk, er egentlig ikke kommet ud over et koncept, som er mindst 50 år for gammelt i forhold til moderne sprogforståelse. Dispositionen er ordklasserne, med lidt syntaks til sidst, nærmest kun ordstilling. Der behandles næsten kun udtrykssyntaks, med få undtagelser for indholdet af fleksiver. Tankegangen er bortset fra bøjningsparadigmerne egentlig totalt syntagmatisk; paradigmatikken lider en krank skæbe. Der står f.eks. adskillige sider om konjunktiv, medens indikativ dårligt nævnes. Dvs. at den egentlige indholdsfunction ved paradigmet modus lades ubehandlet.

Synsvinklen er bottom-up-grammatik, men beskrivelserne bliver hængende på halvvejen. Enkelte ordgrupper behandles, men kravene til en hel sætningskonstruktion er ikke nævnt. Fordi dispositionen er ordklasserne, og ordklasserne for en stor del er baseret på bøjninger, og fordi de vestlige sprog, der er med i vores dannelseskanon, stort set har de samme bøjningstyper, så begynder man i den ende af grammatikken, hvis funktion alt i alt turde være mest indlysende for eleverne.

Paradigmer på højere konstruktionsniveauer, som f.eks. passiv og passiviske konstruktioner behandles ikke. Trods flere sider om passivens konstruktion nævnes det normalt ikke, hvad glæde man kan have af passiv, fordi et spørgsmål som kohæsion ikke er et emne.

Skolegrammatikkerne er den mest samlede sprogbeskrivelse, man har på det trin. Så meget mere er det katastrofalt, hvad der ikke er med. Det egentlige formål med konstruktionerne, som nu f.eks. *event construal*, altså hele relationen mellem virkeligheden og de sproglige gengivelser, omtales overhovedet ikke. Disse grammatikker er receptive koncepter, de er syntagmatiske, baseret på bøjninger, således at en læser med lidt flid kan stave sig igennem en tekst. De ligner totalt en latinsk grammatik. Det er så langt, som man overhovedet kan forestille sig, fra at være et redskab til kommunikation; kravet er jo ellers, at der skal undervises til et vist kommunikativt niveau. Det er intet under, at elever ikke gider fremmedsprog. Derfor er det også et programpunkt hos mig at prøve at overtale skolegrammatikforfatterne til at forbedre deres produkter med flere oplysninger om indholdssiden og de kommunikative funktioner.

Primærlitteratur

- Dieckmann, Christoph. 2000. *Hinter den sieben Bergen. Geschichten aus der deutschen Murkelei*. München: dtv 1950. (Dieckmann)
- Grass, Günter. 1999. *Mein Jahrhundert*. Göttingen: Steidl. (Jahrhundert)
- Die Zeit* (Zeit)
- Zeit Magazin* (ZeitMag)

Henvisninger

- Berman, Ruth A. og Dan I. Slobin. (1994). *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Georgakopoulou, Alexandra og Dionysis Goutsos. (2000). Revisiting discourse boundaries: The narrative and non-narrative modes. I *Text* 20/1. 63-82.
- Polzen, Peter von. (1995). *Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens*. Göschen 2226. Berlin: de Gruyter.

- Shibatani, M. og S.A. Thompson. (1996). *Grammatical Constructions. Their Form and Meaning*. Oxford: Clarendon Press.
- Skytte, Gunver et al. (eds). (1999). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Vol. I-III*. Københavns Universitet: Museum Tusulanum.
- Slobin, Dan I. (1996). Two Ways to Travel: Verbs of Motion in English and Spanish. I Shibatani og Thompson. 195-220.
- Slobin, Dan I. (1997). Mind, Code, and Text. I Joan Bybee, John Haiman, and Sandra A: Thompson (eds). *Essays in Language Function and Language Type. Dedicated to T. Givón*. Amsterdam: Benjamins. 437-466.
- Slobin, Dan I. (2002). Verbalized Events. A Dynamic Approach to Linguistic Relativity and Determinism. I Susanne Niemeier and René Dirven (eds.) *Evidence for Linguistic Relativity*. Amsterdam: John Benjamins. 107-138.
- Talmy, Leonard. (1996). The Windowing of Attention in Language. I Shibatani og Thompson. 235-288.
- Tomlin, Russell S. (1999). Mapping Conceptual Representations into Linguistic Representations: The Role of Attention in Grammar. I Jan Nuyts og Eric Pederson. (1999 paperback). *Language and Conceptualization*. Cambridge: CUP. 162-189.
- Zifonun, Gisela, Ludger Hoffmann og Bruno Strecker. (1997). *Grammatik der deutschen Sprache*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Zifonun, Gisela. 2000. "Man lebt nur einmal." Morphosyntax und Semantik des Pronomens *man*. I *Deutsche Sprache* 2000/3. 232-253.

Spatialpartikler

Forstudier om brugen af præpositioner og lokative adverbier på italiensk og dansk

Hanne Jansen

1. Indledning

Den spatiale eller rumlige dimension er grundlæggende i kognitiv-semantisk henseende og central i beskrivelsen af både præpositioners og stedsadverbiers betydning. Disse to klasser af ord fremviser dog ikke kun semantisk en række fællestræk og paralleller, men også i forhold til inventar og brug. Jeg vil i første del af det følgende diskutere nogle af disse fællestræk og lægge op til en mere integreret beskrivelse af præpositioner og stedsadverbier under fællesbetegnelsen "spatialpartikler". Jeg vil inddrage danske og italienske eksempler på brug af spatialpartikler til belysning af nævnte paralleller, og det kontrastive aspekt vil dernæst blive behandlet mere indgående.

Sammenligningen mellem netop italiensk og dansk er interessant dels fordi der er oplagte forskelle i såvel inventar som brug af spatialpartikler, dels fordi de to sprog har forskellige leksikaliseringmønstre hvad angår spatialpartikler i forbindelse med bevægelsesverber. Dette sidste punkt er ydermere interessant fordi italiensk viser en væsentlig større tendens end de andre romanske sprog til, sideløbende med syntetiske verballeksemer (som *estrarre*, svarende til dansk *fremdrage*), at gøre brug af mere eller mindre synonyme analytiske verbalforbindelser af typen: verbum + partikel (som *tirare fuori*, svarende til dansk *hive frem*), jf. følgende paralleleksempler fra Mr. Bean-korpusset¹:

1. En samling danske og italienske genfortællinger, såvel mundtlige som skriftlige, af to Mr. Bean-episoder, jf. Skytte, Korzen, Polito & Strudsholm (1999).

- (1) poi **estrae** dalla sua valigetta tutto l'occorrente per scrivere (skriftlig)
[så fremdrager han fra sin mappe alt det nødvendige for at skrive]
- (2) apre la borsa, **tira fuori** tutte le sue cose (mundtlig)
[han åbner tasken, han hiver alle sine ting frem]

Den udbredte brug af spatialpartikler i forbindelse med de analytiske konstruktioner vil blive diskuteret både i forhold til diamesisk variation (dvs. forskelle i skriftsprog versus talesprog) og i forhold til mere generelle leksikaliseringmønstre i hhv. dansk og italiensk.

Som titlen på indlægget angiver, er der tale om forstudier, altså et forsøg på at samle iagttagelser og overvejelser omkring præpositioner og stedsadverbier som er dukket op i forbindelse med arbejdet med andre ordklasser og/eller i kontrastivt perspektiv. Jeg vil derfor ikke præsentere systematiske analyser, men til gengæld afslutningsvis fremlægge en liste over forslag til mulige empiriske undersøgelser vedrørende brugen af spatialpartikler i italiensk-dansk, i tale-skrift, i børnesprog, i oversat sprog-originalsprog.

2. Det spatiale og partiklerne

Med betegnelsen spatialpartikler vil jeg understrege den rumlige dimension som kernebetydning for såvel præpositioner som stedsadverbier: Hvad enten der refereres til retning eller placering, vil begge ordklassers primære funktion være at kode relationer der involverer genstande i rum.

Rumopfattelse er en grundlæggende kognitiv struktur, sandsynligvis en af de første i barnets konceptuelle udvikling. Den tager udgangspunkt i en først overvejende passiv perception af rummet og de rumlige genstande der bevæger sig i dette og i forhold til hinanden, og går derefter over i en mere aktiv sensomotorisk indtagelse af rummet, hvor barnet selv begynder at bevæge og håndtere rumlige genstande, og dernæst at bevæge sig selv i rummet og i forhold til genstandene². Det er her i den før-lingvistiske fase, at grunden for de kognitive struk-

2. Jf. Johnson (1991: 9)

turer der angår spatiale relationer mellem genstande lægges: relationer som *x på y*, *x i y*, *x ved y*, *x ud af y*, *x ind i y*, *x fremme i forhold til y*, *x tilbage i forhold til y*, *x op til y*, *x ned i y*, *x inde i y*, *x ude af y*, *x tæt på y*, *x langt væk i forhold til y*, osv. Det synes evident at rumopfattelsen, netop fordi den bygger på den umiddelbare perception af virkeligheden, er på plads før fx tidsopfattelsen, og det afspejler sig også i den sproglige udvikling³. De elementer der bruges til sprogligt at kode de spatiale strukturer indlæres meget tidligt, og udgør en basal konceptuel ramme der siden hen overføres til relationer i andre domæner: temporale (vi taler om *tidspunkter*, *tidsrum*, *tidslinier*, *tiden løber fra os*, *toget ankommer på minuttet*, *vi er bagefter*), emotionelle (*vi er hlv. oppe og nede*, *vi kommer ud for / gennem / over noget*), intellektuelle (*hun er langt fremme*, *ting går op for os*, *tænke noget igennem*) etc. Den rumlige metaforik styrer vores opfattelse, vores kortlægning og vores håndtering af virkeligheden, som beskrevet af bl.a. George Lakoff og Mark Johnson i deres centrale værk fra 1980, *Metaphors We Live by*.

Det er dog vigtigt at understrege at såvel den mentale som den sproglige strukturering af rumlige forhold ikke er en simpel afbildning af en objektiv og for én gang givet "virkelig" verden uden for os, men at den altid er betinget af subjektet og dettes sensomotoriske og funktionelle møde med virkeligheden⁴ (og nogle gange er denne subjektivitet mere tydelig, mere eksplicit angivet i det sproglige udtryk end andre gange). Omvendt giver den kropsbaserede forankring af sproglige kategorier, netop i kraft af det fysiologiske, biologiske og derfor almenmenneskelige udgangspunkt, en mulighed for at nå ud over et rent relativistisk syn på sproglig betydning.

Selvom der findes rumlige aspekter ved leksemer inden for praktisk talt alle ordklasser, så vil de kategorier man typisk vil gribe til for at kode spatiale relationer på en lang række sprog udgøres af netop præpositioner (*på*, *i*, *ved*, *over*, *til*, *fra*, etc.) og stedsadverbier (*ud/ude*, *ind/inde*, *frem*, *tilbage*, *op*, *ned*, *tæt på*, ect.).

3. Jf. bl.a. Tomasello (1992).

4. Om den funktionelle vinkel versus den geometriske vinkel i beskrivelsen af kodning af rumlige relationer, se Herskovits (1988) og Spang-Hanssen & Rue (1996); se også en interessant artikel af Weinrich (1978) om præpositioners "antropologiske" basis.

I sin *Philosophy of Grammar* (1924/1965: 87) samler Jespersen præpositioner, adverbier (tilsyneladende alle adverbier, selvom han dog ikke er særlig specifik omkring hvad man almindeligvis betegner mådesadverbier), konjunktioner og interjektioner i én klasse, og kalder dem partikler. Dette gør han primært ud fra det kriterium at det drejer sig om ubøjelige elementer, et kriterium fra den klassiske græsk-latinske grammatik, hvorfra termen også kommer: *particulae*, små dele eller smådele. Dette er et fællestræk ved de prototypiske medlemmer af de fire klasser – og altså også ved de almindeligste præpositioner og stedsadverbier – og et ikke uvæsentligt træk, som jeg vil vende tilbage til senere. Jespersens gruppering af de nævnte klasser under ét forekommer dog vel bred. Jeg mener at man i hvert fald bør holde mådesadverbier uden for, da disse snarere kan ses som en slags adverbialbøjningsform af adjektivet, en slags “verbets adjektiver”⁵. Stedsadverbier synes derimod at have meget mere til fælles med præpositioner end med størstedelen af de andre elementer der traditionelt placeres i klassen af adverbier, en notorisk meget heterogen klasse (jf. Brøndal 1928, der kalder steds- og tidsadverbier for “situationer” og definerer dem grundlæggende anderledes end såvel mådesadverbier som modaliserende/epistemiske adverbier). Når jeg har valgt at koncentrere mig om præpositioner og stedsadverbier, og ikke inddrage fx konjunktioner, som jo også har mange fællestræk med præpositioner, skyldes det to forhold:

- 1) Den spatiale dimensions centrale funktion og forklaringsværdi i forhold til de to valgte ordklasser;
- 2) Den tætte relation til verbet, som giver mulighed for dels at danne analytiske forbindelser med verbet, så at sige horisontalt, syntagmatisk (*phrasal verbs* eller, på italiensk, *verbi sintagmatici*, jf. Simone 1996), dels for, i kraft af sine relationelle egenskaber, at “erstatte” verbet, gå i verbets sted, altså snarere vertikalt, paradigmatisk.

5. Jf. Serianni (1988/1997: 339) som, med reference til Priscian, taler om “la proprietà dell’averbio di comportarsi per così dire da ‘aggettivo del verbo’ (Prisciano V-VI sec.d.C)”.

3. Fællestræk

Jeg vil nu se på de to klassers semantiske, syntaktiske og informationsbærende egenskaber med fokus på de fællestræk, der efter min mening gør at der kan stilles spørgsmålstegn ved muligheden for og nytten ved at operere med to separate klasser. Det er interessant at der også fra italiensk side, hvor overlapninger og glidninger mellem de to klasser ikke er helt så markante eller frekvente som på dansk, tales om muligheden af at arbejde med “fuzzy boundaries” og skalaritet i forbindelse med præpositioner og adverbier (jf. Venier 1996: 156).

3.1. Semantiske fællestræk

Præpositioner og stedsadverbier betegnes ofte som grammatiske ord i modsætning til leksikalske ord, der omfatter verber, substantiver, adjektiver og mådesadverbier (som også derved adskiller sig fra størstedelen af de øvrige adverbier)⁶. En hjørnesten i kognitiv lingvistik er at alle sproglige elementer og strukturer (og dvs. ikke kun leksikon) betyder noget, har et semantisk indhold, og aldrig er blot rent grammatiske “devices”, omend deres semantik kan være mere eller mindre abstrakt/generel. Præpositioner og stedsadverbier kan placeres et sted på dette kontinuum mellem de semantisk mere specificerede elementer (prototypisk verber, substantiver og adjektiver), og elementer med en mere abstrakt semantik (prototypisk syntaktiske og morfologiske strukturer).

I semantisk/kognitiv henseende aktiverer spatialpartiklen et mentalt billede af en rumlig relation mellem nogle genstande eller mellem en genstand og et rum. Disse mentale billeder kan repræsenteres skematisk ved de forskellige diagrammer som især den kognitive lingvistik arbejder med i beskrivelsen af betydningsdannelse. Diagrammerne der anvendes i forbindelse med spatialpartiklerne griber i store træk tilbage til, eller er i hvert fald ikke spor uforenelige med traditionelle og didaktiske grammatikers tilgang, hvor præpositioner og de almindeligste stedsadverbier også defineres ud fra begreber der tager ud-

6. Jf. De Mauro et al. (1993: 123), der skelner mellem “parole grammaticali” eller “parole vuote” (tomme ord), omfattende artikler, konjunktioner, pronominer og præpositioner, over for “parole lessicali” eller “parole piene” (fulde ord), omfattende adjektiver, adverbier, substantiver og verber.

gangspunkt i det rumlige: *inklusion, ekstraktion, eksklusion, proveniens, destination, position*, etc. Disse begreber er ofte i nyere tid, især af den mere strukturelt og formalistisk orienterede tilgang, blevet forkastede som naive, forsimplende og ikke dækkende i forhold til de to ordklassers meget brede anvendelse⁷.

Ved at anerkende at den mentale og også sproglige kategorisering ikke bygger på enten/eller principper, men derimod på begreber som prototyper og skalaritet, bliver der plads til mindre prototypiske anvendelser af præpositioner og stedsadverbier, samtidig med at (eller selvom) det spatiale diagram udstikker kernebetydningen (ikke overraskende når man tænker på hvor basale de rumlige relationer er i begrebsdannelsen). Og det bliver således muligt at fange polysemien der præger mange medlemmer af denne klasse⁸.

Den grundlæggende semantiske funktion for spatialpartikler – præpositioner som adverbier – er således at aktivere billedet af en spatial relation mellem en genstand (figur / *trajector*) og en anden genstand eller et rum (grund / *landmark*)⁹, som alt efter de involverede genstandes beskaffenhed kan læses mere eller mindre konkret eller abstrakt, dvs. overført til andre domæner end det rumlige. Det er her vigtigt at understrege at de involverede genstande ikke altid er ekspliciterede i det konkrete udsagn: den genstand der fungerer som figur kan udelades

7. Her interessant at se på Hjelmslev (1935) og hans diskussioner om lokalistiske teorier i forbindelse med beskrivelsen af kasus, og i sammenhæng dermed også af præpositioner; og på den anden side Brøndal der, i sin *Præpositionernes Theorie* (1940: 7), på det bestemteste forkaster "anskuelige Billeder, især rumlige, som det egentlige Forklaringsgrundlag" og i stedet hævder at "Hvad der her behøves er Begreber af almeneste Art, Kategorier der ligger bag selv de abstracteste Ord og som blot fremtræder – eller kan fremtræde – fx i Rummets eller Tidens Form". Jf. Jansen 2001.

8. Jf. Herskovits (1988: 271): "In this article, I will propose an analysis of spatial prepositions that respects the intricacy and seeming capriciousness of their behavior, and yet accounts for the meaning of complex locative expressions, and for their use in context. This analysis will be based on a prototype – a better term would be "ideal" – meaning for the prepositions. (...) Prototypicality makes possible an account of polysemy; it also underlies some pragmatic processes of "allowance", or "tolerance"."

9. Om *trajector* og *landmark*, eller som Herskovits kalder dem: *located object* og *reference object*, vil det typisk gælde at "the reference object will be large and fixed with respect to the located object" (Herskovits *ibid.*: 274).

eller underforstås: (\emptyset , fx 'nogle børn') *ned fra det bord!*; endnu oftere udelades / underforstås den genstand eller det rum der angiver grunden: *han stod på* (\emptyset , fx 'en bus'); eller begge kan være fraværende: (\emptyset , fx 'nogle børn') *ud* (\emptyset , fx 'et køkken')¹⁰. Ikke desto mindre vil de mentale billeder der aktiveres af spatialpartiklerne, altid præsupponere (mindst) to elementer der relateres i forhold til hinanden.

3.2. Syntaktiske fællestræk

Muligheden for at udelade det ene eller begge elementer leder videre til den syntaktiske dimension, hvor der er åbenlyse forskelle. Den mest markante forskel, der ofte fremhæves som afgørende, er tilstedeværelsen af styrelse eller mangel på samme: det faktum at præpositioner tager (eller kræver) styrelse, mens adverbier ikke gør det. Den tilbagevendende fremhævelse af denne forskel bygger imidlertid på at de to klasser rent faktisk på mange andre områder opfører sig ens i syntaktisk henseende. Dette gælder ikke mindst den måde de relaterer sig til verbet og verbalrelaterede led: *at sætte sig på stolen / ned, at sætte sig hurtigt på stolen / ned; at sætte sig på stolen / ned med et hyl*.

Jespersen sammenligner tilstedeværelsen versus manglen på styrelse med forskellen mellem intransitive og transitive verber, eller mellem intransitiv og transitiv brug af samme verbum. I nogle tilfælde kan verbets semantik være udfyldt uden objekt (*jeg spiser*), i andre, og for nogle verbers vedkommende udelukkende, i kombination med et direkte objekt (*jeg fanger en mus* eller *jeg spiser et æble*). Denne forskel forhindrer dog ikke at disse leksemer stadig klassificeres samlet som verber¹¹. Kriteriet +/- styrelse som afgørende for at skelne mellem de to

10. Jeg er opmærksom på at udeladelse af eksplicit figur her også hænger sammen med den imperativiske form (jf. udeladelse af subjekt ved verbum i imperativ). Eksemplerne viser dog stadig at figuren ikke nødvendigvis skal ekspliciteres, og det samme gælder i ikke-imperativiske sammenhænge, jf. følgende konstruerede eksempel: *Drenge pakkede deres ting, og op på cyklerne og afsted, hen over markerne, gennem skoven, ud til havet*; se også eksempel (15).

11. Jespersen (1924/1965: 88): "Yet in spite of these differences in verbs no one thinks of assigning them to different parts of speech: *sing, play, begin, can, grow, be*, are always verbs, whether in a particular combination they are complete or incomplete. (...) If we now turn to such words as *on* or *in*, we find what is to my mind an exact parallel to the instances just mentioned [the complete verb in *he sings, he plays, he begins*; and the same verb followed by a complement in *he sings a song, he plays the piano, he begins work*] in their employment in combinations like

klasser modsiges ydermere af at der i enhver syntaktisk beskrivelse af præpositioner tages forbehold for den adverbielle brug af præpositioner, dvs. uden styrelse.

I følgende paralleleksempler (der repræsenterer samme rumlige relation mellem samme genstande) ses en tydelig glidning fra efterplace-ret styrelse der angiver grund i (3), altså almindelig præpositionel brug, til foranstillet pronominel styrelse i (4) – fungerer *over* her som præposition eller adverbium? – til en kun ko-tekstuel givet grund i (5), altså adverbial brug (eksemplerne er fra Mr. Bean):

- (3) lægger kalkerpapir **over** *en af siderne*
- (4) *et sted hvor* han lægger et stykke papir **over**
- (5) udvælger sig *et*, lægger kalkerpapir **over**

Omvendt fremhæves undertiden også den præpositionelle brug af adverbier, dvs. + styrelse, jf. følgende eksempler fra en italiensk grammatik (Serianni 1997: 250):

- (6) quando la vidi *in casa*, entrai subito **dentro**
[da jeg så hende i huset, gik jeg straks ind/indenfor]
- (7) quando la vidi, entrai subito **dentro** *la casa*
[da jeg så hende, gik jeg straks ind/indenfor (i) huset]
- (8) dovresti spingerti **oltre**
[du burde gå videre]

“put your cap on” and “put your cap on your head”, “he was in” and “he was in the house”; yet *on* and *in* in the former sentences are termed adverbs, and in the latter prepositions, and these are reckoned as two different parts of speech. Would it not be more natural to include them in one class and to say that *on* and *in* are sometimes complete in themselves and sometimes followed by a complement (or object)?”

I et indlæg ved en konference om *Adpositions of Movement* (Leuven, 14.-16. jan. 2002) blev Jespersens foreslag (som har givet anledning til betegnelsen “intransitive prepositions”, jf. Emonds 1970: 15) diskuteret, og telicitet versus atelicitet blev fremhævet som en for nogle partiklers vedkommende væsentlig forskel ved hhv. transitiv og intransitiv brug, jf. Cappelle 2002 (Cappelles undertitel var: *Or why directional particles aren't just intransitive prepositions*). At brugen af en partikel med eller uden styrelse er knyttet til forskelligt indhold mht. telicitet, aspekt o.a. ændrer dog ikke, efter min mening, ved berettigelsen i at operere med én fælles betegnelse snarere end med to klasser.

- (9) dovresti spingerti **oltre** *quella casa*
[du burde gå videre (end) det hus]

Betegnelsen “præpositionel brug af adverbier” finder man dog snarere på italiensk end på dansk, hvilket bl.a. kan forklares ved at italiensk traditionelt opererer med et meget begrænset antal “ægte præpositioner” (*preposizioni proprie*), mens mange medlemmer af klassen der betegnes “uægte præpositioner” (*preposizioni improprie*), netop defineres som “ord der i deres primære betydning er adverbier, brugt med præpositionel funktion”¹².

Vanskeligheden ved at benytte kriteriet +/- styrelse ligger i virkeligheden også bag Brøndals beskrivelse af forholdet mellem præpositioner og stedsadverbier, dog ikke set ud fra et syntaktisk synspunkt, men omset til en logisk eller begrebsmæssig ramme. Han siger (1940: 15) om situativerne – “de saakaldte Steds- og Tidsadverbier” – at de “er synonyme med Præpositioner og maa ofte supplere eller erstatte dem. Forskellen er dog umiskendelig: et Situativ (som *oven, supra*) indeholder et Situs- eller Rammemoment, en explicit Stedsangiver som en ægte Præposition (af typen *over, super*) altid mangler”. Udover relator- eller forbinder-elementet, som er fælles for begge klasser, og som for præpositionernes vedkommende (vel at mærke de ægte præpositioner) definerer klassen alene¹³, indgår der i situativerne også et descriptum-element, altså en ramme, et sted, et punkt der ligger åbent for beskrivelse; det er der, det er tilstede, men i ubeskrevet form. Denne måde at definere forskellen mellem de to klasser er efter min mening meget præcis, idet den netop forklarer stedsadverbiers og præpositioners henholdsvis “komplette” og “ikke-komplette” natur. At forskellen skulle være “umiskendelig” kan til gengæld diskuteres; dels kan præpositioner bruges uden at situs- eller rammemomentet tilføjes¹⁴, dels vil

12. Jf. Serianni (1988/1997: 250): “(...) parole che nel loro valore primario sono avverbi, adoperati in funzione preposizionale: ad.es. gli avverbi di luogo *sopra/sotto, davanti/dietro, dentro/fuori, vicino/lontano, verso, presso, contro, lungo, oltre.*”

13. Om de fire grundelementer – relator, Relatum, Descriptum og descriptor – ud fra hvilke alle eksisterende og tænkelige ordklasser, ifølge Brøndal, kan defineres, se Jansen 2001.

14. Også Brøndal taler om “adverbiel” brug af præpositioner (1940: 17): “Præpositionen kan staa (uden Styrelse, ‘adverbiel’) som Led i en Sætning. Ifølge sin Karakter af Forbinder eller

det situs- eller rammemoment som adverbiet angiveligt allerede indeholder, alligevel meget ofte og ganske uproblematisk uddybes, som regel ved brug af en præposition der kombineres med adverbiet¹⁵; jf. (10), hvor den analytiske verbalform *tirare fuori* anvendes, som også i paralleleksemplet (2) i indledningen, men nu med situs eller grund tilføjet; og eksempel (11), hvor spatialpartiklen først står alene, men dernæst får tilføjet grunden i den rumlige relation.

- (10) tira **fuori** *dal* ehm, dal suo eh, *dalla* sua valigetta ehm il portapenne
[han hiver frem af øhm, af sin øh, af sin mappe øhm penalhuset]
- (11) så finder han handsker **frem**, hvide handsker **frem fra** *tasken*

3.3. Fællestræk i forhold til det informationsbærende eller "prædicerende"

Spatialpartiklerne er som nævnt ovenfor grundlæggende relationelle eller "forholds-sættende", jf. fx Brøndal (1940: 16) der definerer præpositioner som rene "relatorer", mens situationer, derunder stedsadverbier, defineres som "relator-partikler". Da det meget ofte er det at sætte genstande i forhold til hinanden, der udgør det prædicerende element i en sætning (hvis det ikke ligefrem er definitionen på en prædikation), er det ikke mærkeligt at spatialpartiklen har en central informationsbærende rolle. Ofte vil de verber som spatialpartiklerne lægger sig til, være meget vage og generiske i deres betydning, så vage at de får funktion af rene og skære støtteverber som i forskellige sammenhænge kan udelades.

Man kan således i verballøse ytringer tale om "absolut brug", hvor spatialpartiklerne udfylder den sætningsbærende funktion. Dette ses fx i

Relator spiller den da fortrinsvis Rollen som relativt eller forbindende Led, snart som Indleder (eller 'Conjunction': *for* jeg mener), snart som Object (Jeg vil *med*, eng. I want *to*), snart som en Art Copula eller beskrivende Midterled (Færdig *med* dig)."

15. Hvis man i den forbindelse sammenligner engelsk og dansk, er det tydeligt at engelsk oftere kan udelade tilføjjelsen af en præposition; jf. fx de engelske eksempler der er anført af Jespersen (1924/1965: 88): "he climbs *up*" and "he climbs *up* a tree", "he falls *down*" and "he falls *down* the steps", hvor man på dansk må indføje "*op* i træet", "*ned ad* trapperne".

imperativiske konstruktioner, jf. følgende fasttømrede udtryk, såvel danske som italienske:

- (12) dansk: *hænderne op, hænderne i vejret, op med hænderne, i seng med dig*
 (13) italiensk: *mani in alto, giù le mani, a tavola, a letto*

Samme udeladelse af verbalet og promovering af spatialpartikel til at være sætningens centrale prædikative led, ses også med beskrivende eller narrativ funktion, jf. følgende eksempler fra Mikkelsen (1911: 722), hvor der angives at udeladelse af verber kan ske "i livlig tale, hvad der især er tilfældet med udsagnsord, der betegner en bevægelse":

- (14) Drengen (løb) **ud ad** døren, jeg (løb) **efter** ham. Jeg (tager) huen **af** og stiller mig op. Han **af** Hesten og lukkede den lille Laage.

Se endvidere følgende eksempler fra Mr. Bean, og bemærk bl.a. hvordan foranstillingen af spatialpartiklen i (16) muligsgøres af det ekstra "forbinder"-led *med*:

- (15) og bagefter bruger han siden til at – at pudse sin næse med og **ned i** sin taske og så noget,
 (16) **På med** et par hvide plastikhandsker, **ind med** det store røde bogmærke...

Også muligheden på dansk af at udelade bevægelsesverbet i en konstruktion med modalverbium (dog kun *skulle, ville, måtte*) og et præpositionssyntaxme eller et stedsadverbium, viser spatialpartiklernes centrale prædikative rolle, jf. Mikkelsen (1911: 722):

- (17) Jeg **skal** (stå) **op** klokken 5. Vi **skal** (tage/gå /køre/ride/sejle) **hjem** klokken 10. Jeg **vil** (gå) **ud** at spadsere....

Et eksempel på såvel rent modalverbium som narrativ "absolut brug" (henholdsvis med og uden ekspliciteret grund) ses i følgende lille tekstsekvens fra Mr.Bean-korpusset:

- (18) og- øh da den anden mand han så, vender sig om, eller er vendt 'væk fra den bog han har læst i så er han så hurtig til lige

at bytte dem om, og skynder sig hen foran ham og **skal ud** og bibliotekaren kigger der (om/nåmen) det er fint, og så, **ud af døren**

I de ovennævnte eksempler er det således den rumlige relation angivet af spatialpartiklen, der er afgørende for sætningens samlede betydning, mens verbet (eventuelt, men ikke nødvendigvis, jf. absolut brug) går ind og præciserer/specificerer omstændighederne omkring relationen. Ofte vil verbets betydning være mere eller mindre givet i kraft af relationens og de implicerede genstandes eller rums beskaffenhed, som det fremgår af eksemplerne ovenfor, hvadenten spatialpartiklerne er brugt i forbindelse med bevægelsesverbum eller står i verbets sted. Det samme forhold ses også i følgende præpositionssyntagmer, hvor Hallidays definition af præpositionen som *minor predicator* eller *minor verb* synes oplagt:

- (19) *vasen på bordet* → *vasen der står på bordet*
familien i det gule hus → *familien der bor i det gule hus*
børnene ovre i parken → *børnene der leger ovre i parken*

Konkluderende om fællestræk mellem præpositioner og stedsadverbier kan siges:

- at de semantisk/kognitivt alle i deres kernebetydning angiver spatiole relationer genstande imellem eller mellem genstande og et rum (i kognitiv grammatik ofte repræsenteret som en relation mellem en figur og en grund, eller en *trajector* og et *landmark*);
- at deres “relator”-egenskaber naturligt gør dem til informationsmæssigt centrale dele i sætningen, ofte vigtigere og mere “prædicerende” end verbet.
- at det syntaktiske forskelskriterium +/- styrelse der altid fremhæves, er meget svært at håndtere, dels fordi man meget hyppigt ser samme leksem brugt med eller uden styrelse alt efter den konkrete sammenhæng, dels fordi man ved at kombinere de to klasser indbyrdes næsten altid kan gøre plads til en styrelse (for adverbiernes vedkommende), eller omvendt undgå at eksplicite den (for præpositionernes vedkommende).

4. Kontrastivt italiensk-dansk

Spatialpartikler behandles meget ofte i forbindelse med bevægelsesverber¹⁶ og, når der anlægges et kontrastivt romansk-germansk perspektiv, med fokus på typologiske forskelle i sprogenes leksikaliseringsmønstre af verber (jf. artikler af Herslund, Korzen og i denne publikation Lepetit). De germanske sprog, derunder dansk, udtrykker prototypisk måde/bevægelsestype i verballekset, og retningen i en satellit/en partikel (*satellite-framed languages*, jf. Talmy); de romanske sprog, derunder italiensk udtrykker derimod prototypisk, i hvert fald for de højfrekvente bevægelsesverbers vedkommende, retning i verballekset, mens måde/bevægelsestype specificeres separat (*verb-framed languages*, jf. Talmy).

Der er dog også forskelle de romanske sprog indbyrdes, idet italiensk, som nævnt i indledningen, skiller sig ud ved at råde over en lang række af konstruktioner svarende til de "germanske", altså verbum + spatialpartikel. Denne tendens til analytiske former synes endvidere at være ret produktiv i moderne italiensk, jf. Schwarze 1985, Venier 1996 og Simone 1996, som faktisk opregner ikke mindre end 131 analytiske former.

Man kan her knytte an til en mulig, og efter min mening meget sandsynlig, sammenhæng mellem ekspanderende partikelbrug og diamesisk variation, jf. ovenfor anførte eksempler (1) og (2), med syntetisk form i den skriftlige tekst, *estrarre*, overfor analytisk brug i den mundtlige, *tirare fuori*. Følgende danske eksempler kan tilføjes:

- (20) øh han **tager** sine hvide handsker **på** (mundtlig)
 (21) han **iklæder** sig nogle fine, medbragte handsker (skriftlig)
 (22) øh så skal de **påføre** [?] sig hvide handsker, (mundtlig)

Igen ses analytisk form i det mundtlige eksempel (20), syntetisk form i det skriftlige (21), mens eksemplet i (22) muligvis skal læses som et ikke så vellykket forsøg på i den talte tekst at anvende den syntetiske stil, der forekommer hyppigere i skriftsproget og derfor næsten automatisk signalerer højere register.

16. Jf. fx Harder, Heltoft & Nedergaard Thomsen (1996) om "Danish directional adverbs".

Både Simone og Venier nævner at udbredelsen af de analytiske verber, udover at kunne forklares ved afsmitning fra germansk (evt. via norditalienske dialekter og regionale varianter af standarditaliensk), også synes knyttet til udviklingen af “l’italiano colloquiale”, altså italiensk dagligsprog. Italiensk indtager som bekendt en særposition i forhold til de fleste andre europæiske nationalsprog, med sin århundredlange tætte, næsten eksklusive forbindelse mellem talt sprog og dialekt på den ene side, og skriftsprog og “rigsitaliensk” på den anden. Først inden for de sidste ca. 50 år har italiensk for alvor udviklet sig fra at være forbeholdt skriftsproget og litteraturen, til at fungere som kommunikationsmiddel i almindelig dagligdags uformel kommunikation, en funktion som tidligere næsten udelukkende blev varetaget af dialekterne. Dette betyder en normudvikling og normændring, således at “rigs”-standarditaliensk i stadig højere grad optager og/eller accepterer træk fra talesproget¹⁷.

At den generelle påvirkning fra talesproget kan være med til at forklare udbredelsen af analytiske verballeksemer, underbygges af den *online*-processering der kendetegner talesprog, såvel fra et produktions- som et receptions-synspunkt. Talesprogets umiddelbarhed og relative mangel på planlægning gør det naturligt at bygge sætningen op af mindre, semantisk relativt enkle, men til gengæld mere mobile elementer, jf. *particulae*= smådele¹⁸.

Endnu en grund der kunne forklare en større andel af spatialpartikler i talt sprog, er den talte kommunikationssituations *ego/hic/nunc*-forankring, som er særlig tydeligt ved brug af direktionale adverbier på dansk der ofte præsupponerer en personlig/subjektiv placering i for-

17. At mange af de træk der nu fremhæves som karakteristiske for “il neo-standard” eller “l’italiano dell’uso medio” (jf. Sabatini 1985), faktisk kan genfindes i overleverede skriftlige tekster med talesprogs-tilsnit, er blevet fastslået i flere nyere studier (jf. fx D’Achille 1990: *Sintassi del parlato e tradizione scritta della lingua italiana*), men dog uden at have fundet vej ind i den normative grammatik.

18. Man kan i den forbindelse nævne Hallidays skelnen mellem *lexical density* der er typisk for skriftsproget versus *grammatical intricacy* der er typisk i talt sprog. I skriftsprog er de enkelte sproglige elementer ofte af et betydeligt omfang og semantisk komplekse indadtil, men indgår ofte syntaktisk ret enkle forbindelser (den krystallinske model), mens de mindre og indadtil mere simple elementer i talesproget typisk kombineres i syntaktisk ret komplekse strukturer (den koreografiske model).

hold til den rumlige relation. Endvidere ligger der også i spatialpartikler noget dynamisk, livligt, næsten "sprogligt" gestikulerende (se også Tegelberg 1998). Netop det emfatiske, eftertrykket på bevægelsen/retningen, er en af de forklaringer Simone giver på italiensk brug af *verbi sintagmatici* i sammenhænge hvor verbet, som typisk for et romansk sprog, egentlig allerede indeholder oplysning om retning (jf. Schwarze 1985, der taler om "pleonastisk" brug); se følgende eksempler fra Mr. Bean, begge fra mundtlige tekster:

- (23) emette **fuori** il fiato in una volta
[han udsender ud vejret på én gang]
- (24) farla uscire **fuori** di scena
[få den til at udgå ud af scenen]

I Korzen (1998) undersøges endnu mere generelle forskelle i leksikaliseringsmønstre for hhv. verber og substantiver på italiensk og dansk. Korzens overordnede hypotese er at der på dansk er en tendens til at verballeksemerne "leksikalisere flere og/eller mere specificerede betydningkomponenter" end på italiensk (Korzen nævner bevægelsesverbers specifikation af måde og bevægelsestype, samt også mange andre verbers ret strenge selektion af mulige objekter eller subjekter), mens det omvendt gælder at italiensk mht leksikalisering af substantiver er væsentlig mere specifikt end dansk. I den forbindelse er det interessant at se hvordan det forholder sig med spatialpartikler på de to sprog. Min umiddelbare tese er at leksikaliseringen af spatialpartiklerne følger mønstret for verberne, dvs. at de leksikaliseres mere specifikt/monosemisk på dansk og omvendt mere generelt/polysemisk på italiensk. Man kan pege på dels det større udbud og den større variation i dansk hvad angår de mest almindeligt anvendte præpositioner (Brøndal opstiller 18 "ægte" præpositioner for dansk, svarende til dem der i didaktisk øjemed generelt betegnes som de mest brugte¹⁹, men kun 10 for italiensk, svarende til dem der i italienske grammatikker defineres som "*preposizioni proprie*", et misforhold der ofte volder problemer i oversættelsessammenhæng). Man kan desuden pege på den specifikation der ligger i det danske bøjningsparadigme for mange stedsadverbier: altså *op/oppe, ned/nede, hen/henne*, etc.

19. Jf. fx Allan, Holmes & Lundskær-Nielsen (1995)

Sammenholdt med Korzens teori kunne det se ud til at dansk generelt (ikke kun i forbindelse med verber) specificerer relationer, mens italiensk omvendt specificerer entiteter. Hvis denne hypotese gælder, hvilket kræver nærmere undersøgelse, har det uden tvivl indflydelse på hvilke mentale billeder der prototypisk skabes i sproglige repræsentationer af ikke-sproglige situationer.

Hvis man ser på spatialpartiklerne, er det forventeligt i danske tekster at finde en større fokus på det rumlige, på relationer i rum, hvilket jeg faktisk mener man kan se i følgende parallelle gengivelser af samme lille sekvens i en Mr.Bean-episode:

- (25) og så kommer der sån en helikopter **ind** med en flyvende engel, som- øh bringer Jesusbarnet **ned i** et- øh i sån et dukkehus **i** en stor lilla seng, og så- øh så holder Jesus og Maria de kommer så **over ved siden af af** sengen der **ved siden af** Jesusbarnet og holder øje med barnet (mundtlig)
- (26) Samtidig er der en engel, som er ved at blive hejst **op** ved hjælp af en helikopter **udenfor** scenen. Englen begynder nu sin flyvetur **ind over** scenen, hvor den ender med at fiske Jesusbarnet **op** og tage ham med sig **ud af** scenen, **over til** en anden, hvor to mennesker (Maria og Josef?) står og kigger på en tom seng. Englen dropper Jesusbarnet **ned på** sengen (skriftlig)
- (27) ehm, alla fine arriva un elicottero, cioè prende questo elicottero con un agn, con un-, con un angelo, e- cioè arriva **dall'alto**, con questo elicottero e quest'angelo, e prende-, la figurina del Gesù bambino e la, trasporta **in** una casetta delle bambole tipo delle Barbie... ehm e '**li**, ehm poi arriva la Madonna, e si mette, cioè lo mette **nel**, Gesù è **nel** lettino, arriva la Madonna (mundtlig)
- (28) Intanto sorretto da un elicottero militare un angelo munito di calamita solleva Gesù Bambino e lo trasporta **in** un bellissimo lettuccio di una cameretta giocattolo, **nella quale** è poi raggiunto da S. Giuseppe e Maria. (skriftlig)

Afslutningsvis vil jeg knytte an til spatialpartiklernes placering (både

med og uden styrelse), som på dansk meget ofte, næsten obligatorisk, er i afslutningen af sætningen. Når en tekst indeholder mange spatialpartikler, vil det dels give fornemmelsen af at der er strøet en masse retninger og positioner ned over teksten (teksten har en høj grad af "pegen"), og dels vil placeringen af partiklerne betyde at et stort antal af tekstens sætninger, eller "tanke/billed-sekvenser", munder ud i rumlighed, altså afsluttes med fokus på det spatiale, en ikke uvæsentlig pointe i forhold til det overordnede mentale billede som teksten efterlader sig. Partiklerne er på italiensk, modsat dansk, ofte placeret før i sætningen: partikel uden styrelse er altid tæt knyttet til verbet (jf. eksempel (2)); for partikel med styrelse er der mulighed for fremrykning før det element der står som figur (jf. eksempel (10)). Dette betyder at sætningen, i sin kodning af en given ikke-sproglig situation, ikke som på dansk næsten automatisk afsluttes med opmærksomheden rettet mod den rumlige relation.

5. Forslag til empiriske undersøgelser

Som anført i indledningen, vil jeg i stedet for en egentlig konklusion fremlægge forskellige forslag til empiriske undersøgelser der kan be- eller afkræfte nogle af de overvejelser, slutninger og hypoteser der i mere generelle vendinger er blevet fremsat i ovenstående. Jeg mener således at det kunne være relevant og interessant at gå videre med:

- en kombineret og kontrastiv inventarliste over præpositioner, stedsadverbier og kombinerede udtryk, som dels diskuterer forskellige grammatikers og grammatisk orienterede ordbøgers opstilling, dels undersøger om og hvordan man kan definere skalære kriterier inden for en samlet klasse af spatialpartikler;
- en "traditionel" komparativ undersøgelse af hvordan spatiale relationer udtrykkes på hhv. dansk og italiensk, og hvilken vægt den spatiale dimension har i tekster af forskellig type, med særlig vægt på forholdet mellem spatialpartiklerne og andre ordklasser;
- en undersøgelse af spatialpartikler i børnesprog: er der flere spatialpartikler her end i voksensprog, og hvilke rolle spiller spatialpartiklerne i de allerførste faser af sprogtilegnelsen?
- en undersøgelse af spatialpartikler i talesprog kontra skriftsprog, ikke mindst i forbindelse med "syntagmatiske verber";

- en mere specifik undersøgelse om “absolut brug” af spatialpartikler, som er en højfrekvent og meget produktiv konstruktion på dansk, og som også findes på italiensk, men i hvilken udstrækning? Og er der eventuelle tegn på ekspansion?
- en sammenligning af brugen af spatialpartikel (frekvens, placering etc.) i hhv. oversættelser og ikke oversatte tekster (såvel danske som italienske).

Bibliografiske henvisninger:

- Allan, R., P. Holmes & T. Lundskaer-Nielsen (1995). *Danish: A Comprehensive Grammar*. London/New York: Routledge.
- Bowerman, M. (1996). The origins of children’s spatial semantic categories: cognitive versus linguistic determinants. Gumperz & Levinson (red.). 145-176.
- Brøndal, V. (1928). *Ordklasserne. Partes Orationis. Studier over de sproglige Kategorier*. København: Gad.
- Brøndal, V. (1940). *Præpositionernes Theori. Indledning til en Rationel Betydningslære*. København: Bianco Luno.
- Cappelle, B. (2002). Paths and goals (and parts and wholes), and the aspectual difference between certain prepositions and particles. Or why directional particles aren’t just intransitive prepositions. Indlæg ved *International Conference on Adpositions of Movement*, Leuven, Jan. 14-16, 2002.
- De Mauro et al. (1993): *Lessico di frequenza dell’italiano parlato*. Milano: ETAS Libri.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The syntax of Danish verbs. Lexical and syntactic transitivity. Engberg-Pedersen et al. (red.). 65-102.
- Engberg-Pedersen et al. (red.) (1996). *Content, expression and structure: studies in Danish functional grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Halliday, M.A.K. (1994). *An introduction to functional grammar. Second edition*. London: Edward Arnold.
- Harder, P. & L. Heltoft og O. Nedergaard Thomsen (1996). Danish directional adverbs. Content syntax and complex predicates: A case for host and co-predicates. Engberg-Pedersen et al. (red.). 159-198.

- Herskovits, A. (1988). Spatial Expressions and the Plasticity of Meaning. Rudzka-Ostyn-Brydgidia (red.): *Topics in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: Benjamins. 271-297.
- Jansen, H. (2002). *Densità informativa. Tre parametri linguistico-testuali. Uno studio contrastivo*. København: Museum Tusulanum.
- Jansen, H. (2001). Brøndal og Langacker. Omkring ordklassers semantik. Bache et al. (red.): *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 8. Gilbjerghovedsymposiet 2000*. Odense Universitetsforlag. 127-148.
- Jespersen, O. (1924/1965). *The Philosophy of Grammar*. New York: The Norton Library.
- Johnson, M. (1991). Knowing through the body. *Philosophical Psychology*, Vol. 4, No. 1. 3-18.
- Korzen, I. (1998). Leksikaliseringmønstre i italiensk og dansk. Herslund (red.): *Lingvistisk oversættelse*. Copenhagen Business School.
- Langacker, R.W. (1987/1991). *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I + II*. Stanford University Press.
- Mikkelsen, Kr. (1911). *Dansk Ordføjningslære med sproghistoriske Tillæg*. København: Lehmann & Stages Forlag.
- Schwarze, Chr. (1985). *Uscire e andare fuori: struttura sintattica e semantica lessicale*. A. Franchi de Bellis & L. Savoia (red.): *Sintassi e morfologia della lingua italiana d'uso. Teorie e applicazioni descrittive*. 2 voll. (=SLI 24). Roma: Bulzoni. 255-271.
- Serianni, L. (1988/1997). *Italiano. Grammatica, sintassi, dubbi*. Milano: Garzanti.
- Simone, R. (1996). Esistono verbi sintagmatici in italiano? *Cuadernos de Filología Italiana*, 3. Madrid: Servicio de Publicaciones UCM. 47-61.
- Skytte, G., I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (red.) (1999). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse / Struttureazione testuale in italiano e in danese. Risultati di una indagine comparativa*. København: Museum Tusulanum.
- Spang-Hanssen, E. & H. Rue (1996). The functions of locative prepositions. Engberg-Pedersen et al. (red.). 361-383.
- Talmy, L. (1985). Lexicalisation patterns: semantic structure in lexical forms. T. Shopen (red.): *Language Typology and Syntactic Description*. Vol III. Cambridge University Press. 57-149.
- Tegelberg, E. (1998). Generalisering och analys: två semantiske tendenser vid översättning av svenska rörelsesverb til franska. O. Eriks-

- son (red.): *Språk- och kulturkontraster. Om översättning til och från franska*. Åbo Akademis Förlag. 131-150.
- Tomasello, M. (1992). *First verbs. A case study of early grammatical development*. Cambridge University Press.
- Venier, F. (1996). I verbi sintagmatici. Blumenthal, Rovere & Schwarze (red.): *Lexikalischer Analyse romanischer Sprachen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 149-156.
- Weinrich, H. (1978). Antropologia delle preposizioni italiane. *Studi di grammatica italiana* 7. 255-279.

Udtrykker italienske verbalformer høflighed?

Bente Lihn Jensen

1. Introduktion

Udtrykker italienske verbalformer høflighed? Eller rettere: Tror danske *lørnere* at de italienske verbalformer, især *condizionale*, i sig selv udtrykker høflighed? Spørgsmålet blev igen aktuelt sidste sommer da nogle af de studerende til BA-eksamen brugte især *condizionale* ukorrekt, som illustreret i eksemplerne (1)-(5) nedenfor. De tilhørende eksempler er eksempler hentet fra Sofia (1989) der er en italiensk handelskorrespondance. Som det fremgår, anvendes der i de fire første tilfælde *præsens* indikativ, hvor de studerende brugte *condizionale*, og i sidste tilfælde *imperativ*, stadig hvor de danske studerende brugte *condizionale*:

- (1) Intanto Vi **porgeremmo** i ns. migliori saluti
[imens *jer*¹ række_{1,p,pl.,cond.} de vores bedste hilsner]
- (1a) (Restiamo in attesa di cortese risposta e) **porgiamo** i nostri migliori saluti (Sofia: 51)
[(...) række_{1,p,pl.,præs.ind.} de vores bedste hilsner]
- (2) **Coglierei** l'occasione per inviare a Lei e alla Sua famiglia (i più distinti saluti)²
[tage_{1,p,sg,cond} den lejlighed for sende til Dem og til+Det Deres familie (de mest ærværdige hilsner)]

-
1. *vi* er 2. p.pl., og derfor gengives ordet med *jer*. I tiltale til flere bruges på italiensk 2. p.pl. såvel i uformel som i formel sammenhæng. Der er her tale om formel sammenhæng, hvorfor den tilsvarende form på dansk pragmatisk set svarer til *Dem*; men her er valgt den leksikalske gengivelse.
2. Parentesen om *i più distinti saluti* skyldes at jeg ikke er sikker på at dette er den eksakte ordlyd.

- (2a) (Vi ringraziamo per la Vostra cortese attenzione e) **cogliamo** l'occasione per porgerVi i nostri migliori saluti. (Sofia: 131)
 [(...) tage_{1.p.pl.præs.ind.} den lejlighed for sende-jer de vore bedste hilsner]
- (3) Intanto Vi **chiederemmo** di spedirci i Vs. cataloghi aggiornati insieme con i listini prezzi
 [imens jer bede_{1.p.pl.cond} at sende-os de jeres kataloger gældende sammen med de lister priser]
- (3a) Vi **chiediamo** quindi di volerci fornire i Vostri cataloghi, allegando il listino prezzi... (Sofia: 55)
 [Jer bede_{1.p.pl.præs.ind.} således at ville-os tilsende de jeres kataloger, vedlæggede den liste priser...]
- (4) **Saremmo** lieti di potervi comunicare che la merce che ci avete ordinato, ieri vi è stata spedita
 [være_{1.p.pl.cond.} glade at kunne-jer meddele at den vare som os bestille_{2.p.pl.trapass.ind.}, i går jer er blevet sendt]
- (4a) **Siamo** lieti di potervi comunicare che la merce che ci avete richiesta con la Vostra del 29 u.s. Vi è stata spedita in data odier-na... (Sofia: 95)
 [være_{1.p.pl.præs.ind.} glade at kunne-jer meddele at den vare som os har-I ønsket med det jeres af-Det 29 forgange måned jer er blevet sendt i dato dags]
- (5) **Gradireste** i nostri migliori saluti
 [værdsætte_{2.p.pl.cond.} de vores bedste hilsner]
- (5a) **Gradite** i nostri migliori saluti. (Sofia: 68)
 [værdsætte_{2.p.pl.imperativ} de vores bedste hilsner]

Da det ikke har været muligt at spørge de pågældende, og da der såvidt vides ikke er foretaget introspektionsundersøgelser blandt italiensk-studerende, kan det andet spørgsmål ikke besvares med sikkerhed. En mulig forklaring kunne være at brugen skyldes påvirkning fra dansk: hvis de studerende kan indfortolke et *ville gerne* eller et *venligst*, benyt-

tes condizionale. Men det er ikke altid tilfældet (se eks. (4)). En anden mulig forklaring findes måske i de eksisterende grammatikker. I grammatikker som Forsberg (1998) og Plum (1986^{3. udg.}), der formentlig er de mest brugte i gymnasiet, på VUC og 1. år på de højere læreanstalter, synes en sådan udlægning mulig, som det fremgår af Citat 1 og 2, forudsat at de anvendte udtryk 'bruges som udtryk for høflighed' og 'anvendes som en særlig høflighedsform' skal forstås som at formen i sig selv udtrykker høflighed.

Citat 1

A. Condizionale som høflighedsform

Condizionale presente anvendes som en særlig høflighedsform

1. Vorrei un cappuccino.	Jeg ville gerne have en cappuccino
2. Mi potrebbe indicare
la strada per Parma?	Kunne De sige mig vejen til Parma?
2. Starei ancora due giorni
a Roma.	Jeg ville gerne blive endnu to dage i
Rom.

(Forsberg, op.cit: 206)

Citat 2 ...

b) Konditionalis bruges ofte som udtryk for høflighed:

*desidererei sapere*³

(Plum, op.cit: 172).

Mens det andet spørgsmål: Tror danske *lørnere* at de italienske verbalformer, især condizionale, i sig selv udtrykker høflighed? ikke kan besvares med et uforbeholdent Ja/Nej, er svaret på det første spørgsmål efter min opfattelse (jf. Jensen 2001a, 2000a, 2000b) et entydigt Nej, da den enkelte modus-tempus form tilskrives én og samme egenbetydning i samtlige dens anvendelser.

Spørgsmålet bliver så hvordan man kan sætte de studerende, dvs. dansksprogede *lørnere*, i stand til at producere ytringer på italiensk der er i overensstemmelse med den sprogbrug modersmålsbrugere anvender.

3. *Desidererei sapere* [ønske_{1,prog.cond.} vide] grosso modo = jeg ønsker hvis det er muligt, at vide.

Målet med denne artikel er med udgangspunkt i de nævnte eksempler at vise hvordan en mere formålstjenlig sprogbeskrivelse end den vi har set i Citat 1 og 2, kunne se ud.

I diskussionen benyttes begreber som ytring, sproghandling, høflighed samt de finitte verbers grammatiske semantik, begreber som kort skal defineres/omtales inden vi går over til at beskrive eksemplerne.

1. Definitioner

2.1. Ytring

Begrebet ytring vedrører *parole*-planet og modsvares på *langue*-planet af sætning/periode.

En ytring kan opdeles på forskellig måde. I Skytte & Korzen (2000) genskrives ytringen som intention (proposition).

Iflg. Hare (1971) kan ytringen deles i tre dele: en neustisk⁴, en tropisk⁵ og en frastisk del, der forklares som henholdsvis: *sign of subscription*, *sign of mood* og *the part of sentences which is governed by the tropic and is common to sentences with different tropics*. De tre komponenter er vist i Oversigt 2.1.1. hvor 'p' står for proposition.

Oversigt 2.1.1.

Hares opdeling af ytringen:

NEUSTISK	TROPISK	FRASTISK
<i>I hereby tell you</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{it is so} \\ \textit{is it so that} \\ \textit{it be so} \end{array} \right\}$	p

Iflg. Halliday (1979) deles ytringen – og også teksten – i andre tre kom-

4. Ordet stammer fra græsk og betyder 'tilslutte sig'. I Hare (1952: 18) gengives det på engelsk ved '*to nod assent*'.

5. Også dette er græsk iflg. Hare (1971: 90) svarende til engelsk *mood* i betydningen sætningsform, dvs. fremsættende, spørgende eller bydende.

ponenter kaldet den ideationelle, den interpersonelle og den tekstuelle komponent. Den ideationelle komponent opdeles i 1. en erfaringsbaseret komponent og 2. logiske relationer. Til 1. henregnes sproglige størrelser der angiver situationer, entiteter der indgår i situationerne, samt tilknyttede omstændigheder; som eksempler tilhørende 2. kan nævnes udtryk som *og*, *eller*, *underkategori af*. Til den interpersonelle komponent henregnes forhold der vedrører afsender – modtager. Det drejer sig primært om sproghandling, høflighed, afsenders holdning til de omtalte forhold og til modtager. Den tekstuelle komponent vedrører informationsstruktur, sætningsleddenes placering og lignende.

Ser vi på følgende sproglige størrelser:

- (6) De bestilte varer er blevet afsendt herfra i går.
- (7) Vi har hermed den glæde at kunne meddele Dem at de bestilte varer er blevet afsendt herfra i går

vil de fra et sætningsgrammatisk synspunkt være meget forskelligt opbygget, mens de ud fra et ytringsmæssigt synspunkt overordnet set udtrykker det samme.⁶ Det der i sprogbrugsmæssig sammenhæng adskiller dem, er at flere af de neustiske-tropiske elementer med Hares terminologi og de interpersonelle elementer i Hallidays terminologi er ekspliciteret i (7) i forhold til i (6), hvorimod det propositionelle indhold (kaldet henholdsvis den frastiske og den ideationelle del) er det samme i begge, nemlig [afsende(NN, bestilte varer, afsenders sted)]_{1 dag før udsigelse}. Det propositionelle indhold udtrykkes tekstuel i passiv.

I den interpersonelle del kan man skelne mellem *Vi har hermed den glæde*, som udtrykker afsenders holdning til modtager (for uddybende oplysninger se afsnit 2.3.), og *at kunne meddele Dem* som udtrykker intentionen med det kommunikerede. Begge dele tilhører den neustiske del i Hares model (for uddybende oplysninger henvises her til afsnit 2.2.).

6. Mens analysen af (6) er: Subj/NP – V/VP – PræpO/adv – FT/PræpS, er analysen af (7): Subj/pron – V/v – FT/adv – Obj/NP med underordnet InfS der på sin side indeholder ledsætning.

2. Sproghandlinger

I sprogbrugsanalyse er sproghandlinger (også kaldet talehandlinger) den vigtigste komponent, i og med at de angiver intentionen med det udsagte.

Selv om mange har bekæftiget sig med sproghandlinger, og der er kommet adskillige nyttige synspunkter frem siden sproghandlingsteoriens barndom⁷, har jeg valgt her at følge den femdeling der præsenteres i Searle (1979) og som bl.a. definerer typerne efter det forhold (eng. *direction of fit*) der er mellem ord og verden. Typerne fremgår af Oversigt 2.2.1.

Oversigt 2.2.1.

Searles opdeling af sproghandlinger

SPROGHANDLING	<i>DIRECTION OF FIT</i>
Assertiver ⁸	Ordene skal passe til verden
Ekspressiver	Der er ingen tilpasningsretning
Direktiver	Verden skal passe til ordene Tilpasningen afhænger af modtager
Kommissiver	Verden skal passe til ordene Tilpasningen afhænger af afsender
Deklarativer	I og med at ordene udtales, ændres verden

Sproghandlinger kan være ekspliciteret ved hjælp af såkaldte sproghandlingsmarkører⁹, også kaldet performative verber. I eksemplerne (8)-(11) er sproghandlingsmarkøren understreget. Sproghandlingsmarkøren optræder altid i præsens, subjektet refererer til afsender, eller hvis verbet optræder i passiv (jf. (9)), til modtager, og på dansk vil adverbialt *hermed* ofte følge umiddelbart efter markøren:

7. En oversigt over de væsentligste opfattelser findes i Jensen (under udg.).

8. En anden betegnelse for samme type sproghandling er repræsentativer.

9. Denne term svarer til det der tidligere blev benævnt 'talehandlingsmarkør'. For definition se fx Jensen (1997) og (2000c).

- (8) Jeg spørger dig hermed om du kan komme. (= direktiv)
 (9) De anmodes hermed om at betale inden 14 dage. (= direktiv)
 (10) Jeg lover at komme på lørdag. (= kommissiv)
 (11) Jeg erklærer jer hermed for rette ægtefolk at være. (= deklarativ)

2.3. Høflighed

For at kunne tage stilling til om en given verbalform udtrykker høflighed, er det nødvendigt at vide hvad begrebet dækker over, og da det ikke er tilfældet i de to før citerede grammatikker, skal begrebet kort præciseres i det følgende.

Når vi taler om at en given sproglig størrelse udtrykker høflighed, tænker vi primært på strategier som dem der bl.a. er omtalt i Brown & Levinson (1987). Afhandlingen, der er inspireret af Goffman (1967), bygger sin beskrivelse på begrebet *face* (dansk: *ansigt*), et begreb som går igen bl.a. i Hermann (1990), Lim (1994) og D'Esposito (2001). Disse værker inddrages også i definitionen.

Begrebet 'ansigt', der som sagt stammer fra Goffmann (1967), dækker nogle basale følelsesmæssige behov som vi mennesker alle er udstyret med ifølge Goffmann, og som kun kan tilfredsstilles af andre. Ansigtet har ifølge Brown & Levinson to sider: 1. det såkaldt positive¹⁰ ansigt, som også ses omtalt som det sociale ansigt (se D'Esposito 2001: 32). Hermed menes vores behov for accept og for at vores ønsker også af andre anses for at være ønskværdige. I Lim (1994: 93ff) skelnes der mellem *fellowship-face* og *competence-face*, 2. det såkaldt negative¹⁰ ansigt, som også kaldes det autonome ansigt (se Lim (1994: 93) og D'Esposito (2001: 32)). Hermed menes vores behov for handlefrihed og autonomi samt behov for at vores territorium ikke krænkes.

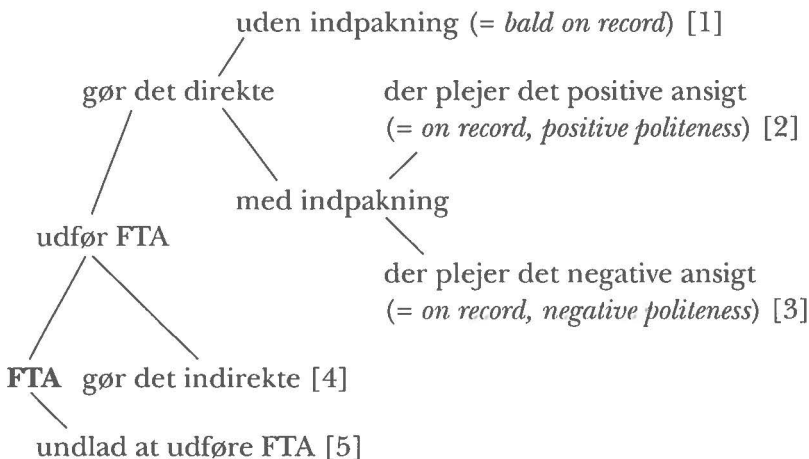
Da vores ansigt er sårbart, er det vigtigt så vidt muligt at undgå at true vores medmennesker på deres ansigt, ikke kun af hensyn til dem men også af hensyn til os selv. Vi kan dog ikke altid undgå at udføre handlinger der kan opleves som ansigtstruende, men truslen kan i så fald mindskes ved at afsender vælger en passende høflighedsstrategi. Når

10. De to betegnelser 'positiv' og 'negativ' er IKKE værdiladede.

man står over for at skulle udføre en handling som man skønner kan virke ansigtstruende (på eng. *Face Threatening Act*, forkortet FTA) enten på modtager og/eller på afsender, har man ifølge Brown & Levinson (1987: 69) fem valgmuligheder som det fremgår af Oversigt 2.3.1.

Oversigt 2.3.1

Handlemuligheder i forbindelse med udførelse af en ansigtstruende handling (FTA)

Disse handlemuligheder, der også kaldes strategier, er i Oversigt 2.3.2. illustreret med dansksprogede eksempler.

Oversigt 2.3.2.

Eksemplificering af handlemuligheder ved FTA: Hvordan man kan forsøge at få nogen til at lukke vinduet

- [1] Luk vinduet!
- [2] Luk lige vinduet!¹¹
- [3] Vil du lukke vinduet?
- [4] Jeg synes her er lidt koldt.
- [5] (Siger ikke noget men skutter sig)

Note: Betegnelserne [1] - [5] refererer til de fem strategier der er vist i Oversigt 2.3.1.

11. For betydning af *lige*, se fx Durst-Andersen (1995).

Valget af høflighedsstrategi kan iflg. Hermann (1990: 30ff) desuden påvirkes af de tre sociale variabler distance, autoritet og byrde. Med distance menes den sociale distance mellem parterne. Inden for forretningskorrespondance er distancen størst i salgsbreve og forespørgsler. Den mindskes undervejs, og faktorer som langvarige forretningskontakter samt problemfri afslutning af den enkelte forretning peger i samme retning. Mens den sociale distance mellem to parter er symmetrisk, er autoriteten mellem dem asymmetrisk og omskiftelig. I forretningssammenhæng er det i de fleste tilfælde køber der har autoriteten, men i forbindelse med eventuelle rykkerskrivelser bliver det sælger der får den. Byrdens størrelse afhænger af tre faktorer: parternes interesse i handlingen (byrden øges hvis udførelsen kun er i afsenders interesse); modtagers omkostningsniveau (jo større omkostninger jo større byrde); modtagers grad af forpligtelse til at udføre handlingen (jo mere modtager er forpligtet, des mindre er byrden).

Som påvist i Hermann (1990) og D'Esposito (2001) viser empiriske undersøgelser af dansk set i relation til henholdsvis fransk og italiensk at strategierne [2] og [3] ofte bruges flere gange i det samme udsagn og/eller kombineres. I Hermann (op.cit.: 105) introduceres således distinktionen mellem usammensatte og sammensatte strategier. De sammensatte kan vedrøre enten udelukkende den ene strategi eller en kombination af de to strategier. I sidstnævnte tilfælde tales der desuden om blandet strategi. Strategierne kan vedrøre den enkelte ytring, dele af teksten eller teksten i sin helhed.

Når vi i det følgende skal afgøre om et udsagn¹² udtrykker høflighed, vil vi se på om udsagnet kan tolkes som udtryk for hensyntagen til modtagers og/eller afsenders ansigt. Selv om begrebet høflighed hyppigst benyttes i forbindelse med strategierne [2] – [5] og fra et rent lingvistisk synspunkt især strategierne [2] – [3], er det, som det vil fremgå af afsnit 3., også nødvendigt at medtage strategi [1].

2.4. Grammatisk semantik

Termen grammatisk semantik benyttes om fleksivers semantik. De fleksiver der her er af interesse, er modus-tempusfleksiverne: condizio-

12. Hermed menes en sproglig størrelse der kan tolkes som ytring.

nale, præsens indikativ, præsens konjunktiv og imperativ. Som vist andetsteds (se Jensen 2001a, Jensen 2000a-b) kan disse fleksivers betydning siges at indeholde følgende træk:

Condizionale	[+ASSERTION], [-FAKTUEL], [+DISTANCE]
Præsens indikativ	[+ASSERTION], [+FAKTUEL] [-DISTANCE]
Præsens konjunktiv	[-ASSERTION], [+INDIREKTE], [-DISTANCE]
Imperativ	[-ASSERTION], [+DIREKTE], [-DISTANCE].

3. Diskussion af eksempler

Eksemplerne (1), (2) og (5) stammer fra slutningen af et forretningsbrev, mens (3) – (4) stammer fra nukleusdelen¹³ af teksten. (15) som er det sidste eksempel der behandles, er derimod et typeeksempel.

3.1. Eksempel (1)-(1a)

Som sagt stammer dette eksempel, der fejlagtigt optræder i condizionale, fra slutningen af et forretningsbrev hvor afsender sender sine hilsner til modtager:

- (1) Intanto Vi **porgeremmo** i ns. migliori saluti
[imens jer række_{1,p,pl..cond.} de vores bedste hilsner]
- (1a) ...e **porgiamo** i nostri migliori saluti (Sofia: 51) (*porgiamo* = præsens indikativ)

Denne sproghandling omtales ikke i Searle (op.cit.). Det gør den derimod i Cresti (2000: 87ff), hvor den henregnes til den sproghandling der dér kaldes 'rito' og som siges at være en handling hvormed der skabes juridisk og socialt gældende forandringer. Som eksempel på 'rito' anføres bl.a. hilsen, men også dåb og juridisk dom. Det betyder at den kan sidestilles med den deklarative handling i Searles taksonomi, og som sådan vil den her blive udlagt.

Det der karakteriserer deklarativer, er at de sprogligt set altid udtrykkes i præsens indikativ, hvilket er forståeligt da den ekstralingvistiske

13. Der tænkes her på nukleus-satellitdistinktionen som er behandlet i Matthiessen & Thompson (1988) og som bl.a. er anvendt i Jensen (1999) og i Skytte & Korzen (2000).

verden ændres i og med at ordene udtales. Dvs. at ordene afspejler noget [+FAKTUEL], der samtidig tillægges en sandhedsværdi [+ASSERTION], og ændringen vedrører den verden afsender befinder sig i [-DISTANCE]. Modus kan derfor ikke være *condizionale*, da *condizionale* indeholder trækkene [-FAKTUEL] og [+DISTANCE]. Sidstnævnte to træk "lukker" begge for den deklarative tolkning og bevirker til gengæld at udsagnet kommer til at udtrykke noget hypotetisk. Da betingelsen for udførelsen af hilsehandlingen ikke nævnes, bliver udsagnet svært at tolke for modtager, og udsagnet får desuden brevet til at virke uafsluttet.

3.2. Eksempel (2)-(2a)

Ligesom (1) stammer (2) fra slutningen af et forretningsbrev. Mens udsagnet i (1) kun indeholder den frastiske del *porgere*(A¹⁴,M¹⁵, *i nostri migliori saluti*), optræder størrelsen *cogliere*(A, *l'occasione*) i (2) i den neustiske del hvor verbalet som det fremgår af (a)-versionen, optræder i præsens indikativ, da den sproglige størrelse relaterer til et faktum i afsenders aktuelle verden som asserteres. Ekspliciteringen tjener til at pleje modtagers positive ansigt.

(2) **Coglierei** l'occasione per inviare a Lei e a Sua famiglia (i più distinti saluti)

[tage_{1.p.sg.cond} den lejlighed for sende til Dem og til+Det Deres familie (de mest ærværdige hilsner)]

(2a) (Vi ringraziamo per la Vostra cortese attenzione e) **cogliamo** l'occasione per porgerVi i nostri migliori saluti. (Sofia: 131)
(*cogliamo* = præsens indikativ)

3.3. Eksempel (3)-(3a)

Eksempel (3) stammer som nævnt fra nukleusdelen af forretningsbrevet, hvor afsender anmoder modtager om at sende de nyeste kataloger med tilhørende prisliste. Dog bevirker brugen af *condizionale* at det fremhævede verbal kommer til at fremstå som part af den tropisk-frastiske del af en hypotetisk konstruktion, hvilket derimod ikke er tilfæl-

14. A står for afsender.

15. M står for modtager.

det i det autentiske eksempel (3a), hvor det fremhævede verbal fungerer som sproghandlingsmarkør. Som nævnt i afsnit 2.2. udtrykkes denne funktion netop i præsens indikativ, hvilket også er tilfældet i (3a).

- (3) Intanto Vi **chiederemmo** di spedirci i Vs. cataloghi aggiornati insieme con i listini prezzi
[imens Dem bede_{1.p.pl.cond} at sende-os de Deres kataloger gældende sammen med de lister priser]
- (3a) Vi **chiediamo** quindi di volerci fornire i Vostri cataloghi, allegando il listino prezzi... (idem: 55)
[Dem bede_{1.p.pl.præs.ind.} således at ville-os tilsende de Deres kataloger, vedlæggende den liste priser...]

I forbindelse med markører der udtrykker direktiv sproghandling, vil man i den italienske handelskorrespondance ofte finde infinitiv af verbet *volere*¹⁶ foran det infinitivsyntagme der indgår i den frastiske del af ytringen. Det er bl.a. tilfældet i (3a). Dette *volere* er ikke obligatorisk, men skal ses som et element der i den givne sammenhæng tjener til at pleje modtagers autonome/negative ansigt. Derved kommer ytringen til at indeholde en blandet høflighedsstrategi (jf. afsnit 2.3.) idet der appelleres til såvel det positive *fellowship* ansigt som det autonome ansigt. Er *volere* ikke medtaget, plejes det autonome ansigt ikke, hvilket forekommer en rimeligt i fx et eksempel som (3b) hvor udsagnet indgår i en 3.gangsrykker.

- (3b) Vi chiediamo quindi, per l'ultima volta, **di procedere** all'immediato pagamento dell'importo che ci dovete... (idem: 155)
[jer anmoder-vi derfor, for den sidste gang, at skride-til til-Det øjeblikkelig betaling af-Det beløb som os skylder-I = Vi anmoder Dem derfor for sidste gang om øjeblikkeligt at indbetale det beløb De skylder os]

Det er ikke kun i udsagn med ekspliciteret sproghandlingsmarkør at man finder *volere*. Det findes også hvor kun den tropisk-frastiske del

16. På italiensk kan *volere* i modsætning til dansk *ville* på få undtagelser nær kun fungere som fuldverbum hvori trækket [+VILJE] indgår i dets betydning.

er udtrykt. I så fald optræder *volere* i præsens konjunktiv, som vist i (12):

- (12) **Vogliate** inoltre comunicarci lo sconto che concedete per pagamento in contanti (idem: 52)
[ville_{2.p.pl.præs.konj.} desuden meddele-os den rabat som giver-I for betaling i kontanter].

Konjunktiv benyttes her på linje med konjunktiv i eksempler som (13):

- (13) Signora, mi **ascolti**¹⁷.
[frue, mig lytte-til_{sg.præs.konj.}]

3.4. *Eksempel (4)-(4a)*

- (4) **Saremmo** lieti di potervi comunicare che la merce che ci avete ordinato, ieri vi è stata spedita
[være_{1.p.pl.cond.} glade at kunne-jer meddele at...]
- (4a) **Siamo** lieti di potervi comunicare che la merce che ci avete richiesta con la Vostra del 29 u.s.... (Sofia: 95)
[være_{1.p.pl.præs.ind.} glade at kunne-jer meddele at...]

Som i (3a) henregnes det fremhævede verbal også her i (4a) til den neustiske del. I dette tilfælde fungerer *siamo lieti* dog ikke som sprog-handlingsmarkør, men som holdningsmarkør i forhold til modtager. Udtrykket indgår således i en høflighedsstrategi der plejer modtagers positive *fellowship*-ansigt ved at afsender udtrykker positive følelser over for modtager.

Som det fremgår af dette eksempel og af (2a), optræder verbaler der henregnes til den neustiske del af ytringen, så godt som altid i præsens indikativ. Optræder et udtryk som *essere lieto* eller lignende derfor i en anden modus, vil udtrykket alt andet lige blive tolket som hørende til den frastiske del, som det er tilfældet i (4b) - (4c)

17. Om forskellene mellem præsens konjunktiv og imperativ som i (13a) 'Maria, ascoltami' henvises til Jensen (2001a: 162ff).

- (4b) Vi **saremmo** grati se voleste rinnovare fino al 12 p.v. il nostro effetto di Lit. 800.000, che scade il 15 di questo mese. (idem: 127)

[*jer være*_{1.p.pl.cond.} taknemmelige hvis ville_{2.p.pl.imperf.konj.} forny helt til-
Det 12 næste måned den vores gæld på L. 800.000 som forfal-
de_{3.p.sg.pres.ind.} den 15 af denne måned]

- (4c) Cara signora

Siamo uno studio di traduzioni di Vicenza e abbiamo trovato la Sua e-mail su Internet. **Saremmo** interessati a ricevere il Suo curriculum-vitae per eventuali future collaborazioni. (*L'italiano delle imprese*: 22)

[(Vi er er oversætterbureau i Vicenza, og vi har set Deres e-mailadresse på Internettet.) *være*_{1.p.pl.cond.} interesserede i modtage det Deres curriculum-vitae for eventuelle fremtidige samarbejder]

I (4) vil en modtager med italiensk som modersmål ikke umiddelbart vide hvordan udsagnet skal tolkes. Condizionale peger i retning af at *saremmo lieti* skal tolkes som del af det frastiske indhold, som det er tilfældet i (4b)-(4c). Det faktum at der er brugt passato prossimo indikativ i den efterfølgende underordnede del af udsagnet, peger dog i en anden retning og bevirker at intentionen ikke bliver klart udtrykt.

3.5. *Eksempel (5)-(5a)*

- (5) **Gradireste** i nostri migliori saluti
[*værdsætte*_{2.p.pl.cond.} de vores bedste hilsner]

- (5a) **Gradite** i nostri migliori saluti. (Sofia: 68)
[*værdsætte*_{2.p.pl.imperatv} de vores bedste hilsner]

Ligesom i (1) – (1a) og (2) – (2a) er der her tale om afslutningen på et brev; men (5) – (5a) adskiller sig såvel syntaktisk som sproghandlingsmæssigt fra de to første eksempelpar. Syntaktisk set refererer det grammatiske subjekt her til modtager, ikke til afsender; mht. sproghandling er ytringen her direktiv/ekspressiv og ikke som i de to første eksempler deklarativ.

Da det er afsender der på dette sted i kommunikationen har den største autoritet, da distancen vedrører det formelle plan hvor modtager er en institution ikke en enkeltperson, og da byrden for modtager må forudsættes at være stort set ikke eksisterende, ville den mest naturlige strategi være [1], dvs. den uindpakkede, og det er da også den vi finder hos modersmålsbrugerne. Ved i stedet at bruge *condizionale* kan afsender meget let komme til at virke uforskammet eller måske fornærmende, da *condizionale* her angiver at modtagers accept af hilsnen gøres hypotetisk.

Brugen af *condizionale* på dette sted kan på sæt og vis sammenlignes med efterstilling af værdiladede adjektiver som fx *cortese*, *gentile* (begge: = høflig, venlig), *pregiato* (= værdsat) der bevirker at adjektivet tjener som restriktivt attributiv og ikke som ved foranstilling som parentetisk attributiv:

- (14) Ringraziandovi della vs. lettera **cortese**, Vi comunichiamo che....
[takkende-jer for-Det jeres brev venlige, jer meddeler-vi at...]

I den almindelige forretningskorrespondance er det kutyme at anvende adjektivet foranstillet som vist i (14a). Hermed signalerer afsender at modtagers breve generelt er kendetegnet ved at være venlige:

- (14a) Ringraziandovi della vs. **cortese** lettera, Vi comunichiamo che...

3.6. Eksempler af typen *Vorrei un gelato*

Ud over de fem eksempler som vi hidtil har set på, fortjener det klassiske eksempel på høflighed illustreret i (15) nedenfor også en kommentar.

Når eksemplet kaldes klassisk, skyldes det at det ofte er det der bruges til at illustrere høflighed. *Condizionale* indgår i eksemplet i en dialog mellem en far og hans forholdsvis lille søn. Den lille dreng fortæller faderen at han vil have en is. Den brugte verbalform er præsens indikativ af *volere* der som nævnt er et fuldverbum med trækket [+VILJE] i sin betydning (jf. note 16). Faderen retter barnet og minder ham om at man skal bruge en anden form.

(15) Bambino al genitore:	Voglio un gelato.
[barn til forælder:	ville _{1.p.sg.præs.1} en is]
Genitore al figlio:	Come si dice?/Così non si dice.
[forælder til søn:	hvordan sig siger?/sådan ikke sig
siger]
Bambino al genitore:	Vorrei un gelato. [ville _{1.p.sg.cond.} en is]

Den ønskede form viser sig at være konditionale. Intentionelt kan barnets første udsagn dog tolkes på to måder afhængigt af synsvinkel. Fra barnets synsvinkel er handlingen assertiv: drengen oplyser hvad han vil have uden tanke på hvordan det kan realiseres og om det er byrdefuldt for den anden at skaffe det; faderen ser derimod at udsagnet i en normal social interaktion vil blive tolket som direktiv hvor afsender ikke sprogligt giver udtryk for at tage hensyn til modtagers ansigt. Da faderen ved at sønnen derved vil kunne rende sig staver i livet, anviser han ham en mere farbar vej. Ved brug af konditionale lægges der afstand til byrden og/eller truslen.

Forestiller vi os nu at udsagnet *Vorrei un gelato* siges af en voksen person der er på bjergvandring i Dolomitterne med en ven og efter 2-3 timers vandring ytrer udsagnet velvidende at der er endnu 2-3 timers gang til nærmeste refugium, vil det være svært, for ikke at sige umuligt, at forestille sig at udsagnet skulle tolkes høfligt direktivt som ovenfor, dvs at afsender med sin ytring skulle intendere at få modtager til at skaffe sig den ønskede is. Ansigtsspejle kommer her slet ikke på tale. Det der i denne situation er på spil, er at afsender signalerer at tilfredsstillelsen af hans is-behov afhænger af betingelser der præsenteres som hypotetisk-irreelle i afsenders aktuelle verden.

16. Konklusion

Som vi netop har set, kan én og samme sekvens, her *Vorrei un gelato*, med samme leksikalske og grammatiske betydning, have forskellig betydning på det ytringsmæssige plan. Der er med andre ord ikke et 1:1 forhold mellem udsagn og ytring, mellem form og indhold.

Det er årsagerne til dette manglende 1:1 forhold mellem form og indhold der er vigtigt at formidle til de danske *lørnere*.

Fremtidige grammatikker bør således i beskrivelsen af verbalsyntaks og høflighed indeholde oplysninger om:

1. de enkelte verbalformers grammatiske semantik (jf. afsnit 2.4.)
2. udsagnets ytringsmæssige opbygning: indgår et givet verbal i den neustiske eller i den tropisk-frastiske del? I første tilfælde vil man stort set altid skulle bruge præsens indikativ, i andet tilfælde er tempus-modusvalget langt mere nuanceret (jf. afsnit 3.)
3. intentionen med ytringen, dvs. sproghandlingen (jf. fx forskellen mellem de to læsninger af (15))
4. den ønskede høflighedsstrategi (sammenlign fx (5a) der optræder i imperativ og (12) der optræder i præsens konjunktiv)
5. den syntaktiske udformning. Det er ofte af betydning for tempus-modusbrugen om den størrelse der fungerer som grammatisk subjekt refererer til afsender som fx i (1a) og i (15) eller til modtager som fx i (5a)
6. hensynet til de sociale variabler. Fx er det i den direkte læsning af (15) modtager der har autoriteten, og da det er forbundet med omkostninger for modtager at udføre handlingen, må den primært ses som byrdefuld (jf. afsnit 2.3.).

Måtte der med ovenstående være rammet en pæl igennem den fejlagtige opfattelse at visse verbalformer og i særdeleshed konditionale i sig selv udtrykker høflighed.

Henvisninger

- Brown, P. & S. Levinson (1987). *Politeness*. Cambridge University Press.
- Cresti, E. (2000). *Corpus di italiano parlato*. Firenze: presso l'Accademia della Crusca.
- D'Esposito, B. (2001). *Høflighed i handelskorrespondance – en komparativ analyse af høflighed i danske og italienske rykkerskrivelser*. Specialeafhandling, upubliceret. Handelshøjskolen i København.
- Durst-Andersen, P. (1995). Imperative Frames and Modality. *Linguistics and Philosophy* 18, 611-653.
- Forsberg, F. (1998). *La Grammatica – Italiensk grammatik*. København: Gyldendal.

- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: An essay on face to face behaviour*. New York: Garden City.
- Halliday, M.A.K. (1979). Modes of meaning and modes of expression: types of grammatical structure, and their determination by different semantic functions. Allerton, D.J. & D. Holdcroft (eds.). *Function and context in linguistic analysis. A Festschrift for William Haas*, 57-79. Cambridge University Press.
- Hare, R.M. (1952). *The Language of Morals*. Oxford: The Clarendon Press.
- Hare, R.M. (1971). *Practical Inferences*. London & Basingstoke: The Macmillan Press Ltd.
- Hermann, H. (1990). *Høflig adfærd i forretningsbreve*. Handelshøjskolen i København.
- Jensen, B.L. (1999). 'Clause combining' in danese ed in italiano. Skytte, G. & F. Sabatini (a cura di). *Linguistica Testuale Comparativa*, 305-322. *Etudes Romanes* 42.
- Jensen, B.L. (2000a). La semantica del condizionale. Blücher, K. (a cura di). *Atti del V Congresso degli Italianisti Sacandinavi, Bergen 25-27 giugno 1998*, 239-246. Seksjon for italiensk, Romansk Institut, Universitetet i Bergen.
- Jensen, B.L. (2000b). Futuro e condizionale nel sistema verbale italiano. Nystedt, J. (ed.). *XIV Skandinaviska Romanistkongressen. Stockholm 10-15 augusti 1999*, 1272-1283. CD-Rom. Stockholm: Almqvist & Wiskel International.
- Jensen, B.L. (2000c). *Sproghandlinger & handelskorrespondance*. Afdeling for Italiensk. Handelshøjskolen i København.
- Jensen, B.L. (2001a). Det italienske verbalsystem. De finitte formers semantik. Bache, C. et al (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 8, Gilbjerghovedsymposiet 2000*, 149-169. Odense Universitetsforlag.
- Jensen, B.L. (2001b). *Høflighed i handelskorrespondance*. Afdeling for Italiensk, Handelshøjskolen i København. Foreløbig udgave.
- Jensen, B.L. (under udarb.) *Illokution Italiensk-Dansk*.
- Lim, T.S. (1994). Facework and Interpersonal Relationships. Ting-Toomey, S. (ed.). *The Challenge of Facework*, 209-229. State University of New York Press.
- Lim, T.S. & Bowers, J.W. (1991). Facework: Solidarity, approbation, and tact. *Human Communication Research*, 17, 415-450.

- Matthiessen, C. & S.A. Thompson (1988). The structure of discourse and 'subordination'. Haiman, J. & S.A. Thompson (eds.). *Clause combining in grammar and discourse*, 275-329. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Plum, M. (1986³). *Italiensk grammatik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Searle, J.R. (1979) [1989]. *Expression and meaning*. Cambridge University Press.
- Skytte, G. & I. Korzen (2000). *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv*. København: Samfundslitteratur.

Citerede værker

- Andersen, Z. & M. Cristofoli (2001). *L'italiano delle imprese*, Kap. 1-2. København: HHK, Afdeling for Italiensk (Foreløbig udgave).
- Sofia, G. (1989). *Corrispondenza commerciale in lingua italiana*. Milano: Sunti Cetim.

Kasus i gammeldansk

Eva Skafte Jensen

1. Indledning

For cirka 1000 år siden var dansk et overordentligt flekterende sprog med 4 kasus (NADG), 3 køn, person- og talbøjning i verbalerne osv. De forskellige fleksiver ytrede sig især (om ikke udelukkende) som bøjningsendelser. I moderne dansk trækker man som bekendt stærkt på ordstilling og prosodi, og de gamle fleksiviske kategorier er dels blevet stærkt begrænset, dels har de fået andre udseender og virkeområder. Der er altså sket store forandringer fra gammeldansk til moderne dansk, og det har selvfølgelig afstedkommet spekulationer over hvordan disse forandringer er kommet i stand. Denne artikel er et bidrag til disse spekulationer, især hvad angår de to kasus nominativ og akkusativ.

2. Kilder til gammeldansk

For at forstå vilkårene for de teorier man kan have om sprogforandringerne i gammeldansk, kan det være tjenligt at se på hvilke kilder vi har fra de forskellige stadier af det ældste danske. Fig. 1. viser en traditionel periodeinddeling og de kilder vi har til belysning af de forskellige stadier af gammeldansk.

Fig. 1. traditionel periodeinddeling med kilder:

(URNORDISK)

OLDDANSK	800-1100	Runeindskrifter på genstande og monumenter
ÆLDRE MIDDELDANSK	1100-1350	Lovskrifter, lægebøger, fragmentariske helgenlegender oversat fra latin
YNGRE MIDDELDANSK	1350-1525	Lovskrifter og retsdokumenter, breve, krøniker, opbyggelig litteratur, legendarier, lægebøger bøger, romantisk digtning, dyrerim, viser

(ÆLDRE NYDANSK)

Note: Næsten ingen dansksproglige kilder i tiden 1000-1250 (1050-1300)

Vigtigt i denne sammenhæng er for det første at man til den ældste periode udelukkende har runeindskrifter. Runeindskrifterne udgør en stærkt formaliseret teksttype både hvad angår brugsområde og tekstopbygning, og de er derfor ikke nødvendigvis direkte sammenlignelige med senere tiders lovskrifter, krøniker osv., hverken med hensyn til stil eller sprogform. I hvert fald skal man gå varsomt frem når man vil sammenligne olddansk med middeldansk, og i øvrigt huske på at det talte sprog blandt samtidens danskere sandsynligvis var lige så varieret som moderne dansk, både med hensyn til register, sociolekter, idiolekter osv.

For det andet skal man lægge mærke til noten nederst i figuren, nemlig at man næsten ingen vidnesbyrd har fra perioden 1000-1250 (1050-1300) (jf. Bjerrum 1952: 53). Der er med andre ord et empirisk hul lige midt i denne vigtige periode af det danske sprogs historie. Faktisk skal man så langt op i tiden som slutningen af 1200-tallet før man finder gedigne dansksproglige prosatekster, de ældste overleveringer af Skånske Lov skønnes at være fra denne tid. De overvejelser man gør sig om sprogudviklingen i 11- og 1200-tallet, bliver derfor baseret på de spor man kan aflæse i senere tiders kilder, og disse spor kan så med de nødvendige forbehold sammenholdes med det danske man kan læse i runeindskrifterne, og med udviklingen i beslægtede sprog (svensk, islandsk, tysk o.l.).

3. Infortissvækkelsen

Man plejer at tilskrive den såkaldte infortissvækkelse en hovedrolle når man vil forklare de forandringer i dansk der resulterer i at adskillige af fleksivkategorierne forandrer sig og måske endda helt forsvinder. Infortissvækkelsen kalder man en bestemt lydlig sprogudvikling i dansk som man regner med sker i tiden op til middeldansk. Præcis hvornår er svært at fastslå, men man kan aflæse rimeligt sikre tegn på den i tiden omkring 1100 (jf. Skautrup 1944: 225ff). Essensen af denne udvikling går ud på at der sker en trykforskydning hvorved flerstavede ord får hovedtryk på første stavelse, og alle efterfølgende stavelser til gengæld bliver tryksvage. Effekten kan vi for eksempel se i moderne dansk hvor sidste stavelse i flerstavellesord som *blommer* og *gade* ganske vist skrives med *e*, men bliver udtalt med forskellige

schwa-nuancer. I svensk hvor en sådan trykforskydning ikke har fundet sted, er der stadig fuldvokaler i de tilsvarende ord *blommor* og *gata*.

Den traditionelle forklaring på forandringerne i kasussystemet og andre fleksivkategorier er baseret på en kobling mellem infortissvækkelsen og det forhold at mange fleksiver ytrer sig som bøjnings**endelser**. Ræsonnementet går som følger: Udtalen i tryksvage endelser bliver utydelig, derved sløres distinktionerne mellem de forskellige bøjningsendelser (inkl. kasusmarkeringer), disse bøjningsendelser falder sammen i forskellige synkretismer, og pludselig har man brug for en fastere ordstilling for at kunne skelne mellem de forskellige syntaktiske funktioner. Man ser således en fastere ordstilling som en reparationsmekanisme som skal få styr på et sprog i opløsning.

Det er dog sjældent at et enkelt sprogligt fænomen – i dette tilfælde én lydlig forandring – alene forårsager så radikale omvæltninger i et sprog som for eksempel ophævelsen af kasus i nominalsystemet og person- og numerusbøjningen i verbalsystemet. Typisk kan man i et givet sprog iagttage flere forskellige samtidige forandringstendenser, nogle trækker i forskellig retning, andre i samme retning. Nogle bliver ikke rigtig til noget, men går i sig selv igen, andre får blivende status og kommer til at danne grundlaget for senere tiders grundlæggende strukturelle træk i de pågældende sprog. Det hører også til sjældenhederne at strukturelle sproglige forandringer foregår udefra og ind, eller sagt på en anden måde, fra udtrykket til indholdet. I stedet foregår de fleste strukturelle sprogforandringer som en omfortolkning af indholdskategorier, som så som ledsagefænomen kan medføre forandringer i udtrykket (jf. fx Hansen 1956; Andersen 1973).

Hvis vi nu, i stedet for at gå ud fra at den fastere ordstilling opstår som reaktion på infortissvækkelsen, antager at ordstillingen allerede er i fuld gang med at stabilisere sig hen imod den vi kender fra senere dansk ved den tid hvor infortissvækkelsen holder sit indtog i dansk, så kunne den igangværende ordstillingsstabilisering være med til at forklare den kraft hvormed infortissvækkelsen slår igennem. Hvis man gennem ordstillingen kan fastslå grammatiske relationer som subjekt

og objekt og hvilke attributive og prædikative led der lægger sig til hvilke sætningsled, så er det ikke længere strengt nødvendigt at opretholde indholdsforskelle mellem for eksempel nominativ og akkusativ, og dermed heller ikke nødvendigt at opretholde disse forskelle som de kommer til udtryk lydligt (i udtrykket). I stedet for at udnævne den fastere ordstilling til at være den medicin hvormed det syge sprog gøres rask, kan vi se på den fastere ordstilling som det sproglige træk der tillader at bøjningsendelserne forsvinder.

4. En empirisk kuriositet

Gammeldansk fremviser den empiriske mærkværdighed at kasusreduktionerne skrider ujævnt frem. Det gælder dels for de fire kasus indbyrdes, nominativ forsvinder tilsyneladende tidligere end akkusativ og dativ, og genitiv løsriver sig tidligt fra resten af kasussystemet og følger egne selvstændige udviklingsveje. Disse forskelle i tempo er vel ikke i sig selv mærkværdigt. Mere mærkværdigt er det at svindet af en kasus som nominativ også skrider ujævnt frem i forhold til ordklasser. Først ryger nominativ i substantiverne, derefter i adjektiverne og til sidst i pronominerne (jf. fx Skautrup 1944: 266-272).

Disse ujævnheder i tempo viser sig på forskellig vis i de eksisterende fremstillinger af gammeldansk. I sin *Grammatik over Skånske Lov* illustrerer Bjerrum ligefrem kasussystemet ved hjælp af adjektiverne og pronominerne (og numeralierne) da det er ved disse ordklasser kasussystemet "fremtræder klarest" (Bjerrum 1966: 29f). Ved substantiverne er der nemlig allerede sket mange synkretismer og især mange bortfald af stærke nominativendelser. I *Det danske Sprogs Historie* opstiller Skautrup bøjningsskemaer for substantiver, adjektiver og pronominer gældende for perioden olddansk ('runedansk') (Skautrup 1944: 135-137), mens han ved perioden ældre middeldansk undlader at opstille bøjningsskemaer for substantiverne, og nøjes med regulære bøjningsskemaer for adjektivbøjningen og pronominalbøjningen (Skautrup 1944: 270, 271-272). Hvordan hænger disse observerbare forskelle i tempo sammen med infortissvækkelsen? Hvis den ændrede udtale kan bortreducere bøjningsendelser i substantiver som *hund-ær* og *hæst-ær*, hvorfor så ikke i adjektiver som *full-ær* og *ræt-ær*? I alle fire tilfælde betyder endelsen *-ær* nom.sing.mask.

Det tror jeg jeg kan forklare, men det kræver at visse af de ting vi normalt tager for givet, både med hensyn til nominativ og akkusativ og med hensyn til empirien, tages op til revision.

5. Hvilke sprogtilstande afspejler empirien?

Vi begynder med det sidste. Som regel antages det at kasussystemet i ældre middeldansk stort set er væk, og at de kasusendelser man kan finde rundt omkring i håndskrifterne, er overført fra tidligere tiders forlæg og ikke har bund i hverken den samtidige udtale eller i et aktivt kasussystem. Situationen opsummeres for eksempel således af Brøndum-Nielsen:

“Men fra denne oversigt over bøjningsformer i opløsning eller forvirring uddrager vi da – ligesom af andre arkaiserende vidnesbyrd – det sikre resultat, at lovsproget som det findes i de gamle håndskrifter har været i usædvanlig grad et litterært sprog, bl. a. med en mængde døde bøjningsformer som skriversne slet ikke har magtet. Dette sprog har vel nok været mere forskelligt fra samtidigt talesprog end nutidens bibelsprog og gammeldags prædikesprog er fra almindeligt dansk talesprog.” (Brøndum-Nielsen 1918: 131)

Citatet er repræsentativt for den gældende holdning til skriversnes formåen hvad angår bøjningsparadigmer. Interessant nok er tilliden til de samme skrivere stor når det gælder gengivelse af lydene i ældre middeldansk. Ganske komplekse og nuancerede redegørelser for lydudviklinger i dansk baseres på hvordan disse skrivere gengiver vokaler og konsonanter. Skrevet *e* (snarere end *i*) i ord som *smed* og *leve* tages som udtryk for lydåbning (jf. fx Torp og Falk 1898: 149; GG I: 268, 277ff). Beskrivelsen af vokalharmonier i skånsk er foretaget i tillid til at fordelingen af skrevne vokaler (*i/a/u* vs. *e/æ/o*) er udtryk for lydlig forskelle i talt skånsk (GG I: 382f). Distributionen af skrevne *w*'er og *y*'er lægges blandt andet til grund for særdeles finmaskede teorier om spirantsvækkelse i gammeldansk. Teorier som bl.a. kan bruges til at dialektbestemme sprogformen i de gammeldanske håndskrifter (se fx Brøndum-Nielsen 1908: XI-XIIIff og andre værker).

Disse teorier om lydudviklingerne i dansk er som sagt overordentlig nuancerede og involverer mange forhold som åbne og lukkede stavelser, konsonantiske omgivelser, vokalkvaliteter i tidligere stavelser etc. etc. Når man ikke udviser samme tillid til skrivelserne mht. bøjningsmønstre, fx kasus, skyldes det blandt andet eksempler som det der citeres i (1) nedenfor. Citatet består af åbningssekvensen af en retsparagraf der handler om skadeserstatning i forbindelse med skader på agre og afgrøder. (Her, som senere, gengiver jeg teksteksempler i tre lag. Først en nøjagtig afskrift fra udgaven i DgL, derefter en ord-for-ord-gloss, og sidst en mere mundret oversættelse til moderne dansk. De relevante kasusformer fremhæves med fed skrift):

- (1) *Brytær man up uth giærthe fore hæsti sinum ællær fore wagni sinum. oc worthær scatha ofna akrum ællær ofna ængiæ manna bøde scatha oc ofna twa øra. (...)* (DgL I 249,6-8)

Bryder man op ud gærde for hest sin eller for vogn sin, og bliver skade._{M.oblik} på agre eller på enge mænds skal-bøde skade og derpå to øre (...)

‘Ødelægger en mand et hegn for sin hest eller for sin vogn, og kommer der skade på agre eller enge, da skal han erstatte skaden og betale to øre i tilgift (...)’

I den citerede sekvens er næsten alle¹ nominaler bøjet ifølge traditionelle systemer bortset fra ordet *scathi* i sætningen *worthær scatha*. I denne sætning er *scatha* subjekt, men det står ikke i nominativ, og man antager da at *scatha* med *-a* i udlyd er en fejlskrivning og ikke afspejler hverken den samtidige udtale eller en kasusdistinktion. I stedet betegnes de forskellige kasusmarkeringer typisk som overført fra forlæg eller som hyperkorrektion, og de anses i øvrigt som tilfældige og usystematiske².

-
1. Andre håndskrifter har *ængium* i stedet for *ængiæ*. b. Erstatningens størrelse *twa øra* står her i akk. Tidligere i dansk blev det beløb hvormed man skulle *bøde/erstatte* noget, bøjet i dativ ('instr. dat.'). I B 69 og senere står dette led i akk.
 2. Jörgensen (1990: 138, 167) karakteriserer også distributionen af kasusmarkering i fornsvensk som 'systematisk' og 'slumpartat'.

6. Et empirisk eksperiment

I den senere tid har jeg haft mulighed for at se grundigere på en bestemt afskrift af Skånske Lov, nemlig den man finder i Stockholm B 69 fra midten af 1300-tallet, eksempel (1) stammer herfra. Jeg har gjort det eksperiment at gå ud fra at den pågældende skriver faktisk mener hvad han skriver, og ikke blot blindt og ureflekteret afskriver hvad han har liggende ved siden af sig med diverse fejlagtige bøjningsendelser til følge. Det er der kommet nogle interessante resultater ud af som jeg vil præsentere i de følgende afsnit. Det bør dog nævnes at jeg ikke er færdig med min undersøgelse endnu, hverken empirisk eller analytisk, og de her fremlagte resultater er altså i et vist omfang foreløbige.

Jeg har som udgangspunkt undersøgt, hvordan de svagtbojede substantiver i singularis (de maskuline *an*-stammer og de feminine *ōn*-stammer) skrives. I disse paradigmer er singularis todelt, jf. fig.2.:

Fig. 2. de svage maskuliner og femininer i singularis

maskuline <i>an</i> -stammer	nom.	- <i>i</i> (skrevet <i>i</i> og <i>e</i> (evt. <i>æ</i>))
	obl.	- <i>a</i> (skrevet <i>a</i> (evt. <i>æ</i>))
feminine <i>ōn</i> -stammer	nom.	- <i>a</i> (skrevet <i>a</i> (evt. <i>æ</i>))
	obl.	- <i>u</i> (skrevet <i>u</i> og <i>o</i>)

En umiddelbar optælling viser at i de allerfleste tilfælde bruges den oblique form når det pågældende substantiv er første led i sammensætninger, udgør det possessive led i possessive genitiver, er styrelse for en præposition, og når det er direkte og indirekte objekt. I 3-4% af disse tilfælde skrives *-æ* hvilket slører en endelig afgørelse, og i tilsvarende 3-4% finder vi nominativ i stedet for oblik (disse optællinger kan ses i skemaform i Jensen (under udg.)). De virkelig store afvigelser i forhold til en traditionel kasusopfattelse finder vi ved subjekterne og subjektsprædikativerne, og det ser ud som om disse afvigelser slet ikke er tilfældige og usystematiske, men at de blot følger alternative systemer. Systemer der udnytter kasusbøjningen anderledes end det vi er opdraget med at tro på.

7. Et alternativt kasussystem

Dette leder nu frem til at lirke ved de traditionelle opfattelser af hvad nominativ og akkusativ er for nogle størrelser³. Definitionerne nedenfor er citeret efter Crystal og stemmer formodentlig fuldt ud overens med de opfattelser de fleste af os har af nominativ og akkusativ.

Crystal om nominativ:

“In a language which expresses grammatical relationships by means of inflections, this term refers to the form taken by a word, usually a noun or pronoun, when it is the subject of a verb.” (Crystal 1985: 207)

Crystal om akkusativ:

“In a language which expresses grammatical relationships by means of inflections, this term refers to the form taken by a word, usually a noun or pronoun, when it is the object of a verb.” (Crystal 1985: 4)

Med disse definitioner i lommen bliver vi nødt til at bedømme et tilfælde som *scatha* i (1) som enten ikke-subjekt eller fejlskrivning, og typisk vil man vælge den anden af disse to muligheder, altså fejlskrivning. Jeg vil foreslå en anderledes løsning, nemlig at kasussystemet og i særdeleshed nominativen bruges alternativt til det traditionelle system. Dette alternative system kan bedst illustreres ved en sekvens som den i (2):

- (2) *Thagar granna hafwa sath sæth sina tha sculu the læggia lagstæfnu fore alla the i by bo sammen | ath the giærthe alli ath the lagstæfnu ær fore lægs. thæn ær æi giærthær bôte øre. Sithæn lægs annur lagh stæfnu oc thæn ær æi gærthær bôte twa øra. || Sithæn lægs thrithia lagstæfnu oc thæn ær æi wil tha giærtha bôte half marc. (...)* (DgL I 249,16-23)

Straks naboer har sat såed sin da skal de lægge tidsfrist_{F.oblik} for alle dem i by bo sammen | at de skal-gærde alle til den tidsfrist_{F.oblik} som forelægges. den som ej gærder skal-bøde øre. Siden lægges anden_{F.nom} tidsfrist_{F.oblik} og den som ej gærder skal-

3. Se i øvrigt også Durst-Andersen 1997: 171f. Her skitseres nogle principielle problemer i traditionel behandling af kasus.

bøde to øre || Siden lægges tredje_{F,nom} tidsfrist_{F,oblik} og den som ej vil da gærde skal-bøde halv mark. (...)

‘Så snart de naboer der bor i by sammen, har sået deres sæd, så skal de fastsætte en tidsfrist der gælder for dem alle sammen, nemlig at de alle skal have sat hegn op til den tidsfrist der er fastsat. Den som ikke sætter hegn, skal betale 1 øre i bøde. Siden fastsættes en anden tidsfrist, og den som ikke sætter hegn, skal betale 2 øre i bøde. Siden fastsættes en tredje tidsfrist, og den som ikke da vil sætte hegn, skal betale en halv mark i bøde’

I denne sekvens forekommer ordet *laghstæfna* (*lovstævne* – ‘tidsfrist’) fire gange. De to første gange står det pågældende ord i oblik form hvilket ikke umiddelbart vækker undren. Ved den første forekomst er ordet direkte objekt for *læggiä*, ved den anden er det styrelse for præpositionen *ath*. Den tredje og fjerde forekomst af ordet er også i oblik form, og det er straks mere bemærkelsesværdigt eftersom *lovstævne* i disse to tilfælde er den respektive sætnings subjekt. For at gøre forvirringen komplet står det foranstillede adjektiv i de samme to sætninger i nominativ. Vi står altså over for sætninger hvor et substantiv som subjekt ikke står i nominativ, og hvor forskellige dele af nominalsyntagmet ikke kongruerer.

Hvis vi nu i stedet for at lede forgæves efter det vi synes bør være til stede, ser på hvad der faktisk er til stede i de pågældende sætninger, kan vi nu iagttage visse fælles træk. Træk som har med tekstsammenhæng og informationsstruktur at gøre.

For det første kan vi iagttage at ved både tredje og fjerde forekomst af ordet *laghstæfnu* er der tale om baggrundsinformation. Ordet er nævnt hele to gange i teksten straks forinden. For det andet kan vi iagttage at ordene *annur* og *thrithia* netop ikke udgør baggrundsinformation. Tværtimod, i begge tilfælde består de af ny relevant information, og de er det sandsynlige fokus i deres respektive sætninger. Denne skelnen mellem baggrundsinformation og ikke-baggrundsinformation, mener jeg, er et underliggende princip som styrer fordelingen af nominativ og akkusativ i subjekter, subjektsprædikativer (og muligvis andre sætningsled) i Skånske Lov i B 69 og andre steder.

Det ser således ud til at kassformerne kan bruges informationsstrukturelt til at ekspliciterer sammenhænge mellem de enkelte dele (sætninger/ytringer) af en tekst. Man bruger altså grammatiske midler til tekstsammenbinding, og derfor kalder jeg dette system for det kohæsive kasssystem (jf. Halliday & Hasan 1976).

Princip for kohæsivt kass i B 69

Subjekter, subjektsprædikativer eller dele heraf kan stå i akkusativ når de udgør baggrundsinformation.

Subjekter, subjektsprædikativer eller dele heraf kan stå i nominativ når de udgør ikke-baggrundsinformation.

De tre termer baggrund, ikke-baggrund og fokus bruges som følger:

Baggrund bruges her simpelthen som betegnelse for informationsenheder som afsender går ud fra at modtager er bekendt med ('given'), og som ikke behøver yderligere forklaring. I eksemplet ovenfor har afsender ret til at gå ud fra at ordet *lovstævne* er bekendt da det netop er nævnt i teksten forinden. Typisk baggrundsinformation ses for eksempel ved gentagelsen af allerede introducerede diskursreferenter og ved anaforisk reference.

Ikke-baggrund omfatter omvendt de informationer som afsender ikke nødvendigvis går ud fra at modtager er bekendt med. Typisk ikke-baggrundsinformation ses for eksempel i nye diskursreferenter og i ytringens fokus.

Fokus karakteriseres som ytringens nye, relevante information, den information som rammes af en evt. nægtelse.

8. Adjektiver og kohæsivt kass

Det princip der ligger til grund for kohæsivt kass, kan blandt andet forklare hvorfor adjektiverne holder fast i nominativbøjningerne i længere tid end substantiverne. Både når de bliver brugt attributivt (som i *annur* og *thrithia* i (2)), og når de bliver brugt prædikativt, vil de ofte bestå af ikke-baggrundsinformation. Det prototypiske eksempel

er subjektspredikativerne som jo netop bliver brugt til at tilskrive egenskaber til den entitet som subjektet udgør.

- (3) *Wil bonde quikær oc quitha fuldær i clostær fara tha ma han mæth allum sinum howoth lot in fara. warthær han siukur tha ma han halfwan gifwa clostre (...) oc eig mera (...)* (DgL I 211,2-5)

Vil mand levende_{M.nom} og kvidefuld_{M.nom} i kloster drage da må han med hele sin hovedlod ind drage. bliver han syg_{M.nom} da må han halvt give kloster (...) og ej mere (...)

‘Vil en mand der er frisk og rask, gå i kloster, da må han tage hele sin hovedlod med sig. Bliver han syg, da må han give det halve til klostret og ikke mere’

9. Den fakultative dimension

Ubehageligt (eller behageligt, alt efter hvordan man ser på det) er det at dette kohæsive kasussystem indeholder et skønsmæssigt element der har med afsenders intention at gøre (jf. Nølke 1995: 83, 1996: 63; Togeby 1993: 433ff). Mens udtrykssubjektet efter traditionelle kasus-systemer per definition skal stå i nominativ (jf. Crystal ovf.), er der ikke den samme automatiske styringsmekanisme i det kohæsive kasussystem. Det er snarere sådan at afsender kan **vælge** at præsentere visse størrelser som baggrund eller ikke-baggrund.

Inæste eksempel er der tale om åbningssætningen af en ny paragraf. I denne sætning står sætningens subjekt i oblik, *kunu*, ikke i nominativ, *kuna*. Hvis den aktuelle sætning netop er åbningssætningen i den pågældende paragraf, hvordan kan ordet så siges at udgøre baggrundsinformation? Det kan det fordi sætningen og paragraffen indgår i en større sammenhæng som den sidste i en række paragraffer der handler om ægteskabsbrud og andre former for utilladelig sex. Kvinder og mænd, gifte såvel som ugifte, har allerede været nævnt i tidligere paragraffer, og derfor kan *kone/kvinde* her opfattes og præsenteres som baggrundsinformation, *kunu*.

- (4) *Ær kunu san-Ø fore hordoms sac swa ath hun ma æi gen mæla tha ma hænnæ bonde um han wil hana borth hwraka (...)* (DgL I 257,16-20)

Er kone_{F.oblik} sand_{F.nom} for hordoms sag så at hun må ej genmæle da må hendes husbond om han vil hende bort vrage (...)

‘Hvis en kvinde kendes skyldig i hor sådan at hun ikke må tage til genmæle, da må hendes mand forskyde hende hvis han vil’

Det samme forhold gør sig gældende ved eksempel (1) ovenfor. Når ordet *skade* kan stå i oblik (*scatha*) i åbningsætningen af den pågældende paragraf, er det fordi denne paragraf indgår i en lang række paragraffer der handler om de forskellige måder der kan opstå skader på marker og enge, og ordet *skade* har allerede været nævnt i adskillige tidligere paragraffer. Skriveren kan derfor opfatte ordet som baggrundsinformation og vælge at præsentere det som sådan ved at sætte det i oblik.

10. Forklaring

I det følgende vil jeg foreslå en forklaring til hvordan et sådant system kan opstå, og jeg vil antage det synspunkt at der er flere forskellige forandringer i gang som i forskellig udstrækning influerer og måske oven i købet understøtter hinanden. Jeg vil desuden gå ud fra at ordstillingen allerede er i fuld gang med at stabiliseres og har været det længe, og at som følge af denne stabilisering bliver dele⁴ af kasussystemet til dels redundant. Når subjekter og objekter konstitueres ved rækkefølge, er kasus ikke mere strengt nødvendigt til den slags. Derfor bliver mulighederne for omfortolkning så meget desto større.

11. Subjektet før og nu

En af de vigtigste, relevante forandringer der sker i denne tid, berører subjektet. I moderne dansk er det den katabaktiske forbindelse mellem

4. I præp.forb. holder kasus sig længere end ved subj., obj. og præd. Dette giver et fingerpeg om at kasussystemet ikke er et homogent system med ligebyrdige medlemmer (se også Durst-Andersen 1997: 171), men at de enkelte medlemmer af kategorien fungerer inden for forskellige dele af sprogstrukturerne, og at de dermed også kan udvikle sig i forskellige retninger. Man bør ikke nødvendigvis forvente fælles fodslag i forandringerne inden for kasussystemet, hverken hvad angår materiale, udviklingsretning, tidspunkt for specifikke udviklinger, eller ‘slut’resultat.

subjekt og finit der konstituerer en sætning (neksus). Alt efter valens kan verbet så knytte forskellige aktanter til sig hvoraf én – nemlig subjektet – altid skal aktualiseres. Subjektet har altså en særlig status i moderne dansk som obligatorisk led. Dette ytrer sig i en sådan grad at selv hvor der vitterlig ikke forekommer noget som helst indholdssubjekt ('psykologisk subjekt', 'agent'), skal der være et udtrykssubjekt til stede. Standardeksemplet på dette er vejrudtryk som i moderne dansk har obligatorisk subjekt udtrykt ved *det*:

(5) Det regner

I moderne dansk kan man grafisk skildre disse dependenser som i fig. 3:

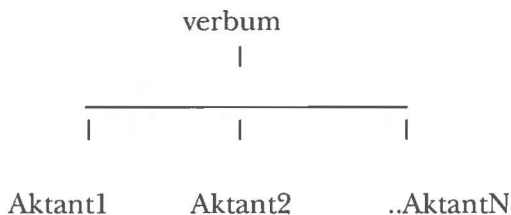
Fig. 3. forskellig slags dependens mellem finit verbal og subjekt og andre sætningsled

Subjekt < -> finit verbal -> andre sætningsled, fx objekt

Der er med andre ord interdependens mellem subjektet og finittet, og således får subjektet en særlig status i forhold til de andre sætningsled (objekter, faste adverbialer).

Sådan er situationen ikke i det ældste danske. I det ældste danske fungerer subjektet på lige fod med andre sætningsled. Sætningskonstituerende er det finitte verbum, og alt efter verbets valens knyttes et vist antal aktanter som kan aktualiseres eller ej.

Fig. 4. samme slags dependens mellem verbum og tilknyttede sætningsled

Disse aktanter kan så – alt efter hvad verbets semantik kræver – stå i forskellige kasus:

mistæ (divalent: den der mister noget (N); det der mistes (G))

kuna	mistær	thæs
kone.N	mister	det.G

bøtæ (tetravalent: den der skal betale erstatning (N); den der skal betales erstatning til (D); skadeserstatningens størrelse (D); den skade der bødes for (A))

bøte	han	bonda	threm marcum	afhogg
bøde.konj.	han.N	bonde.D	tre.D-mark.D	afhug.A.

Der gøres ikke forskel på de forskellige aktanter for så vidt realisering/aktualisering angår: de aktanter man ikke lige har brug for i (tekst) sammenhængen kan udelades, og det gælder for subjektet lige så vel som for andre sætningsled. Subjektet er med andre ord syntaktisk jævnbyrdigt med de andre sætningsled i denne periode af dansk.

12. Subjektets øgede hyppighed

En af de forandringer der finder sted i ældre middeldansk, er at subjektet er ved at blive en fast bestanddel af alle danske sætninger. Det viser sig på forskellig vis. En af fordelene ved at have med afskrifter at gøre er at man kan sammenligne flere versioner af samme tekststykke:

(6a) *Hafwær man sløkefrithu barn oc ær thæt eig thing liusd tha scal han eig taka arf æftir thæt (...)* (Skånske Lov, B 69, DgL I, 216,15-16)

Har man slegfredbarn og er det ej tinglyst da skal han ej tage arv efter det (...)

'har en mand børn uden for ægteskab, og er faderskabet ikke tinglyst, så kan han ikke arve efter det'

(6b) *Haur man sløkifrihu børn, oc æræ ll ey þinghliusd, tha scal han ey taki arf æftir þæt* (Skånske Lov, B 76, DgL I, 38,8-9. Redaktørernes interpunktion)

(6c) *Haur man sløkefrithu børn. oc æræ æy thingliusd. tha scal han [sen.hd. ou.l., ca.1430] arf æy tækæ æftir thæt* (Skånske Lov, B 74, kap. 61, foreløbig udg. Gammeldansk ordbog)

I disse tre versioner kan man se forskellige opfattelser af om der behøves et subjekt eller ej. De tre stykker repræsenterer⁵ fire forskellige 'tider'. De yngre repræsentationer har flere ekspliciterede subjekter end de ældre. Oven i købet har en senere skriver i 1400-tallet følt behov for at tilføje et subjekt i B 74 som ikke var der i forvejen. Disse eksempler viser en generel tendens i de middelalderlige håndskrifter: Der kommer flere og flere subjekter i sætningerne, og disse subjekter ytrer sig især som anaforiske personlige pronominer. Situationen refereres til med *thæt*, manden med *han*. Subjektet bliver altså en fast og med tiden obligatorisk bestanddel af danske sætninger, og det viser sig blandt andet empirisk ved et mylder af anaforiske personlige pronominer.

13. Omfortolkningen af nominativ

Der er altså store forandringer i gang i ældre middeldansk og i tiden umiddelbart forinden. Ordstillingen bliver mere og mere stabil, subjektet er i færd med at ændre status syntaktisk set, og undervejs i disse forandringer bliver kasussystemet i traditionelt tilsnit til dels redundant. Ordstillingen overtager nemlig langsomt, men sikkert, opgaven med at identificere subjekter og objekter.

Derved ligger det lige for at den samtidige sprogbruger så småt holder op med at forbinde nominativ med subjekthed. I stedet kan denne samtidige sprogbruger lidt efter lidt begynde at forbinde nominativ med noget informationsstrukturelt, som fx ikke-baggrundsinformation (jf. (2)-(4) ovf.), og efterhånden omfortolke nominativ i overensstemmelse hermed, så det kommer til at betyde ikke-baggrund. En sådan omfortolkning ville i så fald være sket på det tidspunkt da aktualiseringen af sætningsled var pragmatisk motiveret snarere end syntaktisk. Sagt på en anden måde: På det tidspunkt i dansk da et sætningsled i nominativ ikke var til stede i sætningen fordi det var syntaktisk obligatorisk, men fordi det var vigtigt på grund af tekstlige sammenhænge. Et tekstligt vigtigt subjekt ville stå i nominativ, et tekstligt vigtigt subjektsprædikatv ville også stå i nominativ, men en sætning med et tekstligt vigtigt subjektsprædikatv ville ikke nødvendigvis indeholde et eks-

5. Ordet 'repræsenterer' er her valgt med omhu. Der postuleres intet om de indbyrdes forhold mellem håndskrifterne.

pliciteret subjekt. I et sådant dansk ville frekvensen af subjektsprædikativer (i nominativ) formodentlig være højere end frekvensen af subjekter, og dermed ville associationen **nominativ – ikke-baggrundsinformation** ikke være overraskende.

At de subjekter (og andre led (og dele af led)) der udgør baggrundsinformation så sættes i akkusativ, kan også forklares. Der er forskellige tegn på at akkusativ i gammeldansk har udgjort en slags neutral kasus (default/umarkeret kasus). Morfologisk kan man blandt andet se at akkusativen er lig med stammen i de stærke bøjningers singularisformer. I diakront perspektiv kan man desuden se at efterhånden som de forskellige præpositioner holder op med at styre kasus, ændrer de pågældende præpositionsforbindelser kasus til akkusativ (bortset fra en gruppe idiomatiserede forbindelser, *til lands, for fode* etc.). Endvidere er et overvældende antal danske substantiver lydrette udviklinger af akkusativformerne, ikke for eksempel af nominativformerne (jf. mod.da. sing. *hund*, ikke *hunder*, pl. *heste*, ikke *hester*; etc.). Se også Jensen 2001.

Således opstår et nyt system som en omfortolkning af eksisterende kategorier. Vi har nu et kasussystem som blandt andet kan bruges kohæsitiv i udmøntningen af en teksts informationsstruktur. De eksisterende former, nom. og akk., får tilskrevet nye funktioner, dvs. nyt indhold. I hele denne omstrukturering kan infortissvækkelsen godt have spillet en (væsentlig) rolle, men som medspiller, ikke som hovedrolleindehaver.

14. Det kohæusive kasussystems udbredelse

Det er endnu uklart hvor udbredt det kohæusive kasussystem er, både geografisk, kronologisk og strukturelt. I B 69 er det ret udbredt, og i andre kilder (både danske og svenske) kan man finde tegn på tilsvarende systemer. Dog er det muligvis især et østdansk/svensk fænomen. Hvad angår tid, anslår jeg at det kohæusive kasussystem fungerer i den periode vi ikke har ret mange kilder til, altså i det empiriske hul fra omkring år 1000, og at det vi ser i håndskrifterne fra midten af 1200-tallet og fremefter, er resterne af et sådant system.

Nedenfor gives et bud på hvordan systemet forsvinder igen, men først nogle ord om dets udbredelse strukturelt set. Jeg har indtil videre tø-

vet med at sætte et skarpere skel end det mellem baggrund og ikke-baggrundsinformation. Det er muligt at man kan trække fronterne hårdere op og simpelthen sige mellem baggrund og fokus, men det kræver en del mere empirisk arbejde. Jeg har også indtil videre tøvet med at inkludere andre syntaktiske led end netop subjekter og subjektsprædikativer. Det ser ud til at det traditionelle kasussystem fungerer fuldt ud ved præpositionerne (skønt man også her kan iagttage en tendens henimod flere og flere akkusativer). Jeg har dog en lille gruppe præpositionalforbindelser (ca. 3%) hvor substantivet står i nominativ. Det er muligt at de kan tolkes som fokuseret eller på anden måde som ikke-baggrundsinformation. Yderligere forskning vil belyse det.

15. Den nødvendige accept af forskellige, simultane systemer

Analysen i nærværende artikel forudsætter at man accepterer at der er flere forskellige slags kasussystemer på spil i ældre middeldansk. Som eksemplerne ovenfor viste, fungerer det traditionelle kasussystem for eksempel upåklageligt ved de fleste præpositionsforbindelser osv. Vi har altså både med det traditionelle og det kohæsive kasussystem at gøre. Desuden kan det nævnes at genitiven begynder at gå sine egne veje. Genitiven skiller sig i middelalderen ud fra de andre kasus og får en særlig funktion der ikke minder meget om traditionelt kasus. Denne særlige funktion kan illustreres med eksempler fra moderne dansk: I vores sprog bruges morfemet *-s* til at omdanne et nominal så det kan bruges prædikativt eller som bestemmer: *bolden er min søn-s*; *huset-s forfald*; *det er ham-henne-på-hjørnet-s cykel*. Denne særlige funktion, som så småt begynder at tage form i løbet af middelalderen, er et eksempel på endnu en brug af kasus som fungerer alternativt i forhold til både traditionelle systemer og i forhold til det kohæsive kasussystem. Se i øvrigt detaljerede analyser af *-s* i Hansen 1956 og Hansen & Heltoft 1999. Genitivens egne udviklinger er endnu et indicium om at kasussystemet (*-systemerne*) ikke består af ligebyrdige medlemmer som har samme typer opgaver i samme typer (syntaktiske og semantiske) kontekster og situationer (jf. note 4 ovf.).

Det at man overhovedet har flere forskellige systemer i gang samtidig, er for så vidt ikke noget problem, bortset fra normativt – dvs. når man vil monopolisere opfattelsen af rigtigt og forkert. Som eksempel kan

nævnes forskellen i udtryksrektion over for indholdsrektion som den ses i (7ab):

- (7a) Politiet var træt af kritikken
 (7b) Politiet var trætte af kritikken

I (7a) retter *træt* i singularis sig efter grammatisk numerus i *politiet*. I (7b) retter *trætte* sig efter det kollektive indhold i *politiet*. (7ab) viser velkendte konkurrerende systemer i moderne dansk.

Et andet eksempel på konkurrerende systemer ser vi i forbindelse med *dem/de* + relativ (jf. Heltoft 1992; Jørgensen 2000; Duncker 2001). Sætningen i (8) kan have enten *dem* eller *de* alt efter hvordan forbindelsen tolkes i det konkrete tilfælde.

- (8) Giv alle dem/de der kom til tiden, en god plads
- (8a) Alternativ 1:
dem er indirekte objekt for *give* og derfor ikke i nominativ
- (8b) Alternativ 2:
de er bestemt artikel for hele syntagmet inkl. relativsætningen, og et af den bestemte artikels særkender er at den ikke kasusbøjes, jf.: *Giv alle de punktlige en god plads*

Uanset hvad man i øvrigt mener om denne analyse, er det en kendsgerning at begge varianter (*dem/de*) forekommer i denne type sætninger, endda i rigeligt mål, og at der derfor kan formodes at være en tolkningsmæssig forskel, dvs. to forskellige underliggende systemer/strukturer som afgør om man gør det ene eller det andet i spontan tale, og at begge disse systemer fungerer side om side i hundredvis af år. I ODS er b-varianten belagt allerede hos Holberg (jf. ODS, opslagsord *de*). Der er altså ikke principielt noget til hinder for tilstedeværelsen af flere simultane, til dels konkurrerende, systemer i et sprog.

16. Konkurrencen fra bestemthed

Til sidst vil jeg give et bud på hvordan det kohæsive kasussystem forsvinder igen. En af de andre vigtige forandringer i middeldansk er at

bestemthed efterhånden bliver en prominent kategori. I de fleste af de viste eksempler er der ikke nogen bestemte eller ubestemte artikler. Den ubestemte artikel (afledt af talordet *en*) er knap nok opstået endnu, og den bestemte artikel bruges endnu kun sparsomt. Man kan forestille sig at bestemtheds kategorien på længere sigt er med til at udkonkurrere det kohæsive kasussystem. Eksempler fra svensk er interessante i denne sammenhæng. I fornsvensk er det simpelthen en konstateret kendsgerning at stærktbøjede maskuline substantiver i nominativ mister sin *-ær*-endelse (nominativendelsen) når de har en tilføjet bestemt artikel. Dette understøtter en generel tendens i retning af 1) baggrundsinformation sættes i akkusativ (jf. den manglende nom.-endelse), og 2) baggrundsinformation bliver bøjet i bestemt form.

Brøndum-Nielsen (GG III: 186, 261) har også observeret nogle særlige tendenser i Arvebog & Orbodemål i forbindelse med ordet *bonde* (mask. *an*-stamme, jf. fig. 2. ovf.). Dette ord er et af de hyppigste ord i lovene, det omfatter betydninger som *jord ejer*, *husbond* dvs. *patriark*, *ægtemand*, og simpelthen *mand*. De tendenser Brøndum-Nielsen bemærker, kan stilles op i et skema som det i fig. 4.:

Fig. 4. ordet *bonde* i Arvebog og Orbodemål:

bestemt form	ubestemt form	
<i>bonden/bondan</i>	<i>bonde</i>	når det fungerer som subjekt og subjektsprædikat
<i>bondan</i>	<i>bonda/bonde</i>	når det fungerer som objekt o.l.

Det viser at der er en tendens til at når ordet *bonde* bliver brugt som subjekt eller subjektsprædikat, så står det i nominativ i ubestemt form (altså to træk der begge trækker i retning af ikke-baggrundsinformation), mens der i bestemt form (stadig som subjekt og subjektsprædikat) er forekomster både i nominativ og i oblik. Omvendt er der en tendens i ord der bruges som objekt etc., til at dette ord i ubestemt

form både kan forekomme i nominativ og oblik, mens det (som objekt etc.) kun forekommer i oblik form når det står i bestemt form.

17. Afslutning

I denne artikel har jeg fremlagt de foreløbige resultater fra et forskningsprojekt om kasusudviklingen i dansk. Jeg har vist eksempler på et alternativt kasussystem, et såkaldt kohæsivt kasussystem, som benytter allerede eksisterende grammatiske formanter, nemlig kasusbøjningen, som tekstsammenbindingsmiddel. Jeg anser det for sandsynligt at dette system har fungeret i ældre middeldansk og måske i tiden forinden, og at systemet er opstået ved at samtidige sprogbrugere har omfortolket nominativen (og akkusativen) som en informationsstrukturel markør snarere end en syntaktisk (subjektmarkør). Systemet er tilsyneladende midlertidigt (som de fleste andre systemer), og det er meget muligt at den efterhånden mere prominente bestemthedskategori har haft indflydelse på det kohæsive kasussystems forsvinden.

Henvisninger

- Andersen, H. (1973). Abductive and deductive change. *Language* 49. 765-793.
- Bjerrum, A. (1952). De tryksvage vokaler i danske runeindskrifter fra tiden ca. 1000 – ca. 1250. *Acta Philologica Scandinavica*, vol. XXI. København. 53-65
- Bjerrum, A. (1966). Grammatik over Skånske Lov efter B 74. København.
- Bjerrum, A. (1967). Grammatik over De sjællandske Love efter AM 455, 12°. Med tillæg om Jyske Lov efter Flensborghåndskriftet. København.
- Blake, B. J. (1994). Case. Cambridge University Press.
- Brøndum-Nielsen, J. (1908-9). De gamle danske Dyrerim. Udgivet med Indledning og Anmærkninger. *Universitets-Jubilæets danske Samfund*, vol. 179 og 187. København: Thiele.
- Brøndum-Nielsen, J. (1918). Danske lovhåndskrifter og dansk lovsprog i den ældre middelalder. *Arkiv för nordisk Filologi*, vol. 34. Lund. 105-137.
- Brøndum-Nielsen, J. (1928). Gammeldansk Grammatik, Vol. I. Indledning. Tekstkildernes Lydbetegnelse. Vokalisme. København: J.H. Scultz.

- Brøndum-Nielsen, J. (1935). *Gammeldansk Grammatik*, Vol. III. Substantivernes Deklination. København: J.H.Scultz.
- Brøndum-Nielsen, J. (1944). Indledning. In: *Nordisk Kultur XXVIII: A*. J. Brøndum-Nielsen (Red.). *Palæografi A, Danmark og Sverige*. Stockholm, Oslo & København. 1-35.
- Christoffersen, M. (1993). Setning og sammenheng. Syntaktiske studier i Magnus Lagabøters landslov. Agder distriktshøgskole.
- Christoffersen, M. (1995). Om forholdet mellom filologi og historisk lingvistik. I: B. Holmberg (red.): *Sproghistorie i 90'erne*. Selskab for Nordisk Filologi. København. 169-192.
- Crystal, D. (1985). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell (1978).
- DgL I – Danmarks gamle Landskabslove, bd. I. J. Brøndum-Nielsen et al. (udg.). København: Gyldendal & Nordisk Forlag, 1933.
- Diderichsen, P. (1941). Sætningsbygningen i Skaanske Lov. København.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær Dansk Grammatik*. 3. udg., 9. oplag, København 1987.
- Duncker, D. (2001). Hvad hedder det? *Mål & Måle*, 24. årg., nr.1.
- Durst-Andersen, P. (1997). Præpositioner og kasus i russisk. In: L. F. Jakobsen & G. Skytte: *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 4*. Odense Universitetsforlag. 171-192.
- Frederiksen, B. O. (1991). Variantapparatet og sproghistorien. I: M. Kunøe & E. V. Larsen: *3. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus 1991. 75-88.
- Faarlund, J. T. (1989). Pragmatics and syntactic change. In: L. E. Breivik & E. H. Jahr (eds.): *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 71-98.
- GG I – se Brøndum-Nielsen (1928).
- GG III – se Brøndum-Nielsen (1935).
- GO – Gammeldansk ordbog (under red.). M. K. Jørgensen & M. A. Nielsen et al. DSL.
- Halliday, M.A.K. & R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London & New York: Longman.
- Hansen, Aa. (1956). Kasusudviklingen i dansk. In: *Festskrift til Peter Skautrup*. Universitetsforlaget i Aarhus.
- Hansen, E. & L. Heltoft (1999). *Grammatik over det Danske Sprog*, kap. 1-2. Foreløbig udgave.
- Harder, P. (1990). The Pragmatics and Semantics of Reference. In: L.

- Lundquist & L. S. Rasmussen: *Pragmatics and its Manifestations in Language. Copenhagen Studies in Language, 13*. Handelshøjskolens Forlag, Kbh. 1990. 41-78.
- Heltoft, L. (1992). Topologiens plads i en sprogteori. In: F. Gregersen: *Lingvistisk festival. Sprogvidenskabelige Arbejds-papirer fra Københavns Universitet 1992*. København. 67-98.
- Heltoft, L. (1995). Grammatikaliseringsprocesser i dansk syntakshistorie. I: B. Holmberg (red.): *Sproghistorie i 90'erne*. Selskab for Nordisk Filologi, København. 125-168.
- Heltoft, L. (1996). Topics in Danish and in Universal Pragmatics. In: L. Heltoft & H. Haberland (eds.): *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*. Roskilde. 251-262.
- Heltoft, L. (1998). Analogy, weight and content. *Acta Linguistica Hafniensia, vol. 30*. Copenhagen: Reitzel.
- Heltoft, L. (2001). Recasting Danish Subjects – Case System, Word Order and Subject Development. In: J. T. Faarlund (ed.): *Grammatical Relations in Change*. John Benjamins.
- Herslund, M. (1995). Valens og grammatiske relationer. In: P. Durst-Andersen & J. Nørgård-Sørensen: *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 2*. Odense Universitetsforlag. 48-72.
- Jensen, E. S. (2001). Udforskningen af kasussystemet i ældre middeldansk – a case of squinting grammar? In: P. Widell & M. Kunøe (red.): *8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus. 171-179.
- Jensen, E. S. (under udg.). Case in Middle Danish. A double content system. In: B. Blake & K. Burridge (eds.). *Selected Papers from the 15th International Conference of Historical Linguistics*.
- Jørgensen, H. (2000). Studien zur Morphologie und Syntax der festlandskandinavischen Personalpronomina – mit besonderer Berücksichtigung des Dänischen. *Acta Jutlandica LXXV:2, Humanities Series 73*. Aarhus University Press. Aarhus.
- Jørgensen, N. (1989). Studier över textstrukturen i medeltida svensk historiografi. *Samlingar utgivna av svenska forskriftsällskapet, häft. 259, bd. 79*.
- Kroman, E. (1944). Dansk Palæografi. In: *Nordisk Kultur XXVIII: A. J. Brøndum-Nielsen (Red.). Palæografi A, Danmark og Sverige*. Stockholm, Oslo & København. 36-81.
- Kroman, E. & S. Iuul (1945-48). *Danmarks gamle Love paa Nutidsdansk, I-III*. København.
- Nølke, H. (1995). Utterance Focus. Elements of a Modular Theory. In:

- M. Herslund (ed.): Information Structure. *Copenhagen Studies in Languages* 18. København: Samfundslitteratur.
- Nølke, H. (1996). Det attributive adjektivs stilling på fransk. *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*. I: M. Herslund (red.). Odense. ODS – Ordbog over det Danske Sprog, vol. I-XXVIII. (1918-1956) V. Dahlerup et al. (red.). København.
- Pedersen, K. M. (1993). Letledsreglen og lighedsreglen. Novation, ekspansion og resistens. In: *Jyske Studier tilegnede Magda Nyberg og Bent Jul Nielsen*. Institut for Dansk Dialektforsknings Publikationer. København: C. A. Reitzels Forlag.
- Skautrup, P. (1944). *Det danske Sprogs Historie*, Bd.1. København.
- Sørensen, F. (1995). Sætningsled. In: P. Durst-Andersen. & J. Nørgård-Sørensen: *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 2*. Odense Universitetsforlag. 41-47.
- Togeby, O. (1993). *Praxt*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Togeby, O. (1997). Nominalernes bestemthedsformer informations-teoretisk anskuet. In: P. Widell & M. Kunøe: *6. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus 1997. 289-300.
- Torp, A. & Hj. Falk (1898): *Dansk-norskens lydhistorie*. Kristiania: Aschehoug & co.

Tempus i spansk

Kjær Jensen

1. Indledning

Med basis i instruksionssemantik og relevanst teori analyseres presente, pretérito imperfecto og pretérito indefinido med henblik på at finde ud af hvad der er kodet i de forskellige tempora og dermed give en definition af tempusfleksiverne. Der gås ud fra at tempusfleksiverne har en begrænset, men konstant betydning. Det søges vist at de mange betydninger der i adskillige grammatikker tillægges fleksiverne kommer andetsteds fra, fra andre sætningsled eller fra teksten. Der er hentet inspiration og ideer hos Peter Harder (1996), Torben Thrane (1997) og Figueras, C. & Marisa Santiago (2000).

2. Kort om det spanske tempussystem

Det spanske tempussystem minder meget om det franske og det italienske, med de to iøjnefaldende datider: pretérito imperfecto – pretérito indefinido; imparfait – passé simple, imperfetto – passato remoto

Usammensatte tider

Presente:	cantas
Pretérito indefinido:	cantaste
Pretérito imperfecto:	cantabas
Futuro:	cantarás
Condicional:	cantarías

Sammensatte tider

Pretérito perfecto:	has cantado
Pluscuamperfecto:	habías cantado
(Pretérito anterior:	hubiste cantado)
Futuro perfecto:	habrás cantado
Condicional perfecto:	habrías cantado

Perifraser:

Vas a cantar
etc.

Af de usammensatte tempora forholder presente, pretérito indefinido og futuro sig direkte til udsigelsestidspunktet, mens de to andre relaterer sig til en anden tempus som de forudsætter og placerer sig i forhold til. Den spanske pretérito indefinido er et levende tempus der bruges også i det talte sprog i modsætning til den franske passé défini. Pretérito anterior derimod må betragtes som et tempus der er forsvundet fra talesproget og de fleste skriftsprogsgenrer.

2.1. Grammatisk tid

Grammatisk tid – tempus – tager sit udgangspunkt i udsigelsestidspunktet, m.a.o. tempus er fleksibel, idet udgangspunktet er den talendes tid. Spanske tempora angiver om noget ligger før, efter eller er samtidigt med udsigelsestidspunktet eller et andet tempus. Tempusfleksiverne opfattes her som sproglige midler vi bruger til at organisere informationer med. I sig selv har de intet med kalendertid at gøre omend de kan kombineres som fx i *Ayer; el 27 de marzo de 2001, vino Juan*. 'I går, den 27 marts 2002, kom Juan'.

Der er en relation til "virkeligheden", men tempus repræsenterer ikke eller afspejler ikke virkeligheden. De sproglige tempora er nogle midler vi anvender på State of Affairs (= situation eller eventualitet) for at danne propositioner.

The state-of-affairs, herefter benævnt situation, er den begrebsmæssige kerne i sætningen. En situation kan ikke være sand eller falsk. En situation kunne fx være "Peter-sove-på-sofa". Vi får en proposition ved at sætte verbet i en tempusform *Peter sover/sov/vil sove på sofaen*. Og denne proposition kan bekræftes eller afkræftes i henhold til vort kendskab til "virkeligheden" eller til noget uvirkeligt som fx en opdigtet historie.

Betydningsdannelsen opfattes her som en kognitiv proces som vi kan følge når modtageren afkoder en sproglig ytring. De sproglige elementer, ordene, fleksiverne, etc. peger på forskellig vis på "noget som findes i hjernen". Substantiver, adjektiver og verber peger på kategorier, hvorimod artikler, tempusfleksiver, etc. giver en instruks om hvad modtageren skal gøre ved kategorien. Når modtageren hører lydene i ordet 'bilen', aktiveres kategorien 'bil' i hans hjerne, og fleksivet '-en' giver ham en instruks om at han skal (og kan) identificere et eksem-

plar af kategorien ‘bil’. Sproglig betydning skabes på basis af de sproglige informationer i en interpretationsproces i modtagerens hjerne. Den analytiske synsvinkel er rettet mod modtager, ikke mod afsender eftersom det kan være svært at vide med sikkerhed hvad afsender har tænkt. Når der i det følgende tales om afsender og modtager, menes der afsender og modtager i en kommunikationssituation.

Eksempelvis kan presente give følgende instruks til modtageren: Forstå denne situation som gyldig samtidig med udsigelsestidspunktet. En sådan definition indebærer for det første en instruks til modtageren om at identificere et gyldighedstidspunkt og dermed etablere en relation til virkeligheden eller en opdigtet historie. For det andet viser instruksen at temporas funktioner er at pege imod noget (deixis), enten udsigelsestidspunktet, et punkt før udsigelsestidspunktet eller et punkt efter udsigelsestidspunktet. Tempora angiver retninger og er ikke “reelle” tider som det vi måler med kalender eller ur.

Dvs. tempus “står ikke for noget”, men er instrukser om hvordan situationen skal forstås. Tempus er en betragtningsmåde eller måde at organisere informationer på. Tempus er som nogle briller hvorigennem vi kigger.

2.2. *Spanske eksempler på den samme situation i forskellige tempora – forskellige briller*

Følgende eksempler viser at den samme, uændrede situation må tolkes forskelligt alt efter de forskellige tempora der anvendes. Det eneste der ændres i de følgende fem sætninger er verbalets tempus.

- (1) Abandonó la casa aquella misma tarde; diez días después **alquiló** un apartamento en el otro extremo de la ciudad
 ‘Han forlod hjemmet samme aften; ti dage senere lejede han en lejlighed i den anden ende af byen’
 Abandonó la casa aquella misma tarde; diez días después **alquilaba** un apartamento en el otro extremo de la ciudad
 Abandonó la casa aquella misma tarde; diez días después **alquilaría** un apartamento en el otro extremo de la ciudad
 Abandonó la casa aquella misma tarde; diez días después **había alquilado** un apartamento en el otro extremo de la ciudad

Abandonó la casa aquella misma tarde; diez días después **habría alquilado** un apartamento en el otro extremo de la ciudad (GDLE: 3064)

2.3. *Hvilken betydning er kodet i tempus?*

Umiddelbart vil man synes der er grænser for hvor megen information der kan ligge i et fleksiv som *-aba*, *-ó*, men iflg. grammatikkerne synes der at ligge mange forskellige betydninger: fortidighed, samtidighed, gentagelse, beskrivelse, fremtid, høflighed etc. Ud over disse temporale og modale betydninger ligger der betydninger af person, tal og modus. Det har været hævdet at der skulle bestå et styringsforhold mellem adverbialer og tempusbrug. Det synes ikke at være tilfældet fordi de pågældende regler i grammatikkerne indeholder “oftest”, “dog ikke altid” o.l. der røber at det må være regler der bygger på høj frekvens.

I denne artikel går der ud fra den opfattelse at der ligger en begrænset, præcis betydning i tempusfleksivet, men at denne betydning til gengæld vil være at finde i alle anvendelser af det pågældende tempus. En støtte for opfattelsen af den begrænsede betydning kunne være at børn selv i ret ung alder behersker tempussystemet, måske endda selv bruger tempussystemet kreativt – der tænkes her på børns brug af datid ved begyndelse af leg: Nu var jeg Robin Hood, ikke?

3. Presente

Presente kan defineres således: Forstå denne situation som gyldig samtidig med udsigelsestidspunktet. I (2) får modtageren instruksen: Det her gælder i nutiden (dvs. samtidigt med udsigelsestidspunktet).¹

(2) El niño **llora** ‘Barnet græder’

I (3) får præsensfleksivet modtageren til at tolke udsagnet som sandt nu. Det er en kendsgerning at sådan forholder det sig: Alle/de fleste regner med et sekstog. Udsagnet er gyldigt og sandt allerede nu, nogen tid før afgang. Selve begivenheden, “afgangen”, finder først sted senere.

1. Når presente bruges i løgnehistorier, er instruksen den samme. Sproget har ikke midler til at skelne mellem en sandfærdig og en usandfærdig ytring.

Selvfølgelig kan man altid betvivle togplanen, men det er ikke aktuelt fordi præsens instruerer os om at vi skal opfatte sætningen som sand nu.

- (3) El tren **sale** mañana a las seis ‘Toget går kl. 6 i morgen’

Præsensfleksivet i *desde hace*-konstruktioner (svarende til præsens i de franske *depuis*-konstruktioner) har samme betydning. Den eneste grund til speciel omtale af konstruktionen i en grammatik er at denne spanske tempusbrug er afvigende fra dansk; omtalen hører altså rettelig hjemme i en kontrastiv grammatik.

- (4) Inés y yo **somos** novios **desde hace** un año ‘Inés og jeg har været kærester i et år’

Presente i en isoleret sætning som (5) vil i overensstemmelse med instruksen blive tolket som “gyldig” i nutiden, dvs. en konstatering.

- (5) El agente **vende** los artículos ‘Repræsentanten **sælger** varerne’

Men hvis sætningen sættes ind i fx en kontrakt eller en kontraktlignende sammenhæng (6) må modtageren af relevansgrunde tolke den deontisk (= skal sælge). Betydningsændringen skyldes ikke præsensfleksivet, men pragmatikken (evt. tekstgenren). Denne betydning omtales her for at vise at presente ikke er årsag til betydninger som denne og lignende, men blot tillader denne læsning i en interaktiv tolkningsproces.

- (6) El agente **vende** los artículos que le han sido confiados por cuenta de la empresa
‘Repræsentanten **skal sælge** de varer han har fået overdraget for firmaets regning’

Af de følgende eksempler fremgår det ligeledes at de forskellige nuancer skyldes andre led i sætningen eller vort kendskab til verden.

- (7) Siempre **bebe** leche ‘Han drikker altid mælk’
 (8) El niño **bebe** solo ‘Barnet kan selv drikke’
 (9) **Bebe** demasiado/contínuamente ‘Han drikker for meget/ hele tiden’
 (10) Se lo explica todo y luego **bebe** ‘Han forklarer ham alt og drikker derefter (= giver sig til at drikke)’

- (11) **Duermo** poco ‘Jeg sover [normalt] kun lidt’
 (12) **Juego** al fútbol, pero hoy no me apetece ‘Jeg spiller fodbold, men i dag har jeg ikke lyst’

At sætninger i presente hyppigst er imperfektive (13) og sjældent perfektive, skyldes at perfektivitet vanskeligt kan forbindes med et tidspunkt, men det har intet at gøre med fleksivet.

- (13) **Trabaja** en Madrid, pero **vive** en Toledo ‘Han arbejder i Madrid, men bor i Toledo’

Presente med perfektivisk betydning forekommer fx i referater fra fodboldkampe.

- (14) Va a disparar ... **dispara** ... goool (GDLE: 2968) ‘Han skal til at skyde ... nu skyder han ... mååål’

Den såkaldte **historiske præsens** (15) er også i overensstemmelse med presentes instruks: Forstå situationen som gyldig samtidig med udsigelsestidspunktet. Presente virker som et par briller i kraft af hvilke modtageren skal tolke sætningen som nutidig uagtet situationen “i virkeligheden” er placeret før udsigelsestidspunktet. Presente er en anskuelsesmåde, ikke en refleks af kronologisk tid. Modtageren tolker sætningen ud fra en helhedsanalyse, og hans virkelighedsopfattelse bliver ikke ændret. Ret beset er der ikke brug for at tale om metaforisk brug af presente. Normalt hævdes det at historisk præsens har en livlig, dramatiserende effekt. Historisk præsens skal også betragtes på tekstniveau: I en fortidig sammenhæng, i en narrativ del af diskursen bruges presente, ofte i en beretning om en række hurtigt efter hinanden følgende situationer (Jf. Comrie (1987: 77).

- (15) Y entonces **va** el tío, **se acerca** y **me dice**... ‘Så dukker ham fyren op, han kommer hen til mig og siger ...’²

2. Som set ovenfor i (13) bruges presente typisk imperfektivt ligesom imperfecto, hvorfor der kan være god grund til at sammenholde den historiske præsens med pittoresk imperfecto (48). Fortælleteknisk bruges de begge til at signalere noget narrativt: Presente angiver en koncentreret, dramatisk serie af situationer, pittoresk imperfecto markerer slutscenen i en sammenhængende serie af situationer, se (48).

Præsensfleksivet udtrykker kun at udsagnet gælder nu, men siger ikke om situationen indtræffer lige nu, om det er en gentagelse, om det er en tilstand eller en indtrædende begivenhed. Det er noget andet i sætningen eller i teksten der fremkalder disse betydninger. Mens presenten tillader alle disse betydninger, præciserer perifraseren *estar*+gerundio at situationen realiseres samtidigt med udsigelsestidspunktet.

4. Pretérito indefinido

Pretérito indefinido kan defineres således: Find et punkt eller interval før udsigelsestidspunktet hvor situationen var gyldig og knyt den hertil.

Situationen skal ansues i sin helhed, dvs. modtageren skal ikke se på dens interne dele såsom begyndelse, midte eller afslutning (16)

(16) **Tuvo** miedo ‘Han var/blev bange’

Ofte hævdes det at pretérito indefinido angiver succession eller rækkefølge. I (17) ses en række verbaler i pretérito indefinido, og umiddelbart opfatter modtageren de tre fremhævede verbaler som betegnelser for succession eller rækkefølge.

(17) **Entró, saludó, compró** algo y se marchó. ‘Han kom ind, hilste, købte noget og gik igen’

Men sammenlign med sætningerne i eksempel (18) - (19) hvor de fremhævede verbaler i pretérito indefinido ikke angiver succession: “**fuieron**” følger ikke efter de andre fremhævede verbaler i (18), og “**giró**” følger ikke efter “**probó**” i (19). Det er altså ud fra vort kendskab til verden at vi indfortolker en succession når det er muligt. Pretérito indefinido rummer kun instruks om at situationen skal placeres før udsigelsestidspunktet.

(18) Juan Vitta **sucumbió** a la depresión, **renunció** a comer, **durmió** mal, **perdió** el norte, y **optó** por la solución compasiva de morirse de una vez y no morirse millones de veces cada día. Estaba pálido, se le dormía un brazo, tenía la respiración difícil y el sueño sobresaltado. Sus únicos diálogos **fuieron** entonces con

sus parientes muertos que veía en carne y hueso alrededor de su cama. (García Márquez (1996: 77))

‘Juan Vitta **bukkede under** for depressionen, han **opgav** at spise, **sov** dårligt, **blev rundt på gulvet** og **valgte** den ynkelige løsning at dø på en gang i stedet for at dø en million gange hver dag. Han var bleg, den ene arm sov, han havde svært ved at trække vejret og han sov uroligt. De eneste han snakkede med, **var** dengang de afdøde slægtninge som han så i kød og blod omkring sin seng.’

(19) Copérnico **probó** que la tierra **giró** alrededor del sol (Gutiérrez (1995: 29)) ‘Copernicus beviste at jorden havde drejet rundt om solen’³

I sætningerne (20) - (21) er der tilsyneladende krav om succession, men det må være konjunktionen *y* der ved denne type verber (aktionsverber) kræver denne tolkning. *Y* sætter de to situationer (i indefinido) i relation til hinanden, og så må den “virkelige” rækkefølge respekteres (ikonisk sprogbrug). Hvis de to situationer som i (22) ikke er forbundne ved en konjunktion, er der ingen krav til rækkefølge, og modtageren indfortolker en relevant betydning, fx årsag.

- (20) Saltó del octavo piso y murió ‘Han sprang ud fra ottende sal og døde’
- (21) *Murió ayer y saltó del octavo piso ‘*Han døde i går og sprang ud fra ottende sal’
- (22) Murió ayer. Saltó del octavo piso ‘Han døde i går. Han sprang ud fra ottende sal’

Den ingressive betydning, der i grammatikkerne ofte omtales som typisk for pretérito indefinido, er ligeledes en følge af tekstsammenhængen som det ses i (23) og (24). I (23) er det ledsætningen der får modtageren til at finde frem til en ingressiv betydning, jf. (16).

- (23) **Tuve** miedo cuando me amenazó ‘Jeg **blev bange** da han truede mig’

3. Jf. *Luisa me contó que a los 10 años tuvo la rubeola* ‘Luisa fortalte mig at hun som tiårig **havde haft** røde hunde’. Med *girar* i imperfecto fås betydningen *noget stadigt varende*, se afsnit 5.

- (24) Aquella gripe fue espantosa. **Tuve** fiebre una semana entera
 ‘Det var en frygtelig influenza. Jeg **havde** feber en hel uge’

5. Pretérito imperfecto

Pretérito imperfecto kan defineres sådan: Ansku en intern del af situationen og sæt den i relation til en anden situation placeret før udsigelsestidspunktet.

“Ansku en intern del af situationen” skal forstås sådan at begyndelse og afslutning af situationen er irrelevante; muligvis er situationen blevet påbegyndt, afsluttet og fuldbyrdet, muligvis ikke (Jf. GDLE: 3138). I imperfecto skal situationen **sættes i relation til**, “forankres” til et andet verbal.

5.1. Imperfecto i relation til en anden situation placeret før udsigelsestidspunktet

Man kan ikke fortælle noget, fx en historie, alene i imperfecto. Hvis man blot siger som i (25), vil modtageren føle sig foranlediget til at fremkomme med et spørgsmål som i (26).

- (25) *Esta mañana **salía** de casa a las ocho. (jf. Gutiérrez (1995: 28))
 ‘*I morges var jeg på vej hjemmefra kl. otte’
 (26) Y ¿qué **pasó**? ‘Og hvad skete der så?’

men man kan udmærket fremsætte den samme situation i pretérito indefinido (27). Tilhøreren vil opfatte det som en fuldstændig meddelelse.

- (27) Esta mañana **salí** de casa a las ocho ‘I morges gik jeg hjemmefra kl. 8’

Når imperfecto relaterer sig til et verbal i pretérito indefinido, bliver tolkningen typisk **samtidighed** som i (28) - (31):

- (28) María salió mientras Pablo **dormía** ‘Maria gik medens Pablo sov’
 (29) Cuando acabó la guerra, ella **tenía** ocho años (Figueras, C. & Marisa Santiago (2000)) ‘Da krigen sluttede, var hun otte år’

- (30) Me dijo que **estudiaba** química ‘Han sagde til mig at hun studerede kemi’
- (31) Soñé que **estaba** en Canarias ‘Jeg drømte at jeg var på De Kanariske Øer’

Men imperfecto angiver ikke altid samtidighed med et andet verbal. I (32) - (33) kan de to situationer ikke være samtidige. I (32) angives noget der **tidsmæssigt er placeret før** *dijo*; i (33) noget der **tidsmæssigt er placeret efter** *dijo*. Eftersom imperfecto instruerer om en intern del af situationen, kan modtageren intet vide om begyndelse eller afslutning. Situationen kan derfor ligge før, efter eller være samtidig med pretérito indefinido.

- (32) Juan me dijo ayer [2002] que en 1997 su hermana **estaba** embarazada
 ‘Juan sagde i går [2002] at i 1997 var hans søster gravid’
- (33) Dijo que **se quedaba** en casa aquella tarde (Figueras, C. & Marisa Santiago (2000)) ‘Han sagde at han ville blive hjemme den aften’

I (33) kan modtageren ikke afgøre med sikkerhed at handlingen blev realiseret, for det er muligt at fortsætte sætningen *pero tuvo que salir a ver a un cliente* ‘men han blev nødt til at tage ud til en kunde’.

En situation i imperfecto kan blive placeret efter udsigelsestidspunktet som i (34).

- (34) Dijo que **se quedaba** en casa mañana ‘Han sagde at han ville blive hjemme i morgen’

Ud fra de faktiske oplysninger i sætningen (datoer, tidsadverbialer, etc) eller fra vort kendskab til verden indfortolker vi en relevant betydning fordi vi forventer at den talende vil meddele os noget relevant.

For senere, i (39) - (42), at kunne kontrastere pretérito imperfecto med pretérito indefinido anføres i (35) - (38) nogle sætninger i indefinido ifølge hvilken situationen skal placeres i fortiden. I overensstemmelse hermed tolker modtageren i (35) - (38) situationen som realiseret, som et faktum.

- (35) Ayer **se fue** a París ‘I går tog han til Paris’
 (36) Ana **lloró** ‘Ana græd’
 (37) El único tren **salió** a las seis ‘Det eneste tog gik kl. seks’
 (38) Me dijeron que el único tren **salió** a las seis ‘Man fortalte mig at det eneste tog gik kl. seks’

Men i (39) instruerer imperfecto om at modtager skal anskue en intern del af situationen og se den i relation til verbalet *dijeron*. Da imperfecto intet oplyser om at situationen blev afsluttet, kan modtageren ikke med sikkerhed tolke at handlingen blev fuldbyrdet, modsat (35) og (38) hvor der foreligger fuldbyrdede situationer. I (39) kan man fortsætte sætningen med *pero cayó enfermo* ‘men han blev syg’.

- (39) -¿Qué sabes de Juan? -Me dijeron que **se iba** a París ayer ‘Hvad ved du om Juan? Man sagde at han skulle til Paris i går’

Det anførende verbal, *dijeron*, kan udelades (40), især hvis afsender formoder det er kendt af modtageren. Modtageren må efter omstændighederne tolke at nogen har sagt at Juan skulle til Paris, eller at det var planen. (Set fra afsenders synspunkt kunne denne regel formuleres som “den talende står ikke inde for at han faktisk kom af sted”). Dette eksempel viser at en anden person end afsenderen kommer til orde i teksten takket være imperfecto (polyfonisk sprogbrug).

- (40) -¿Qué sabes de Juan? -Ayer **se iba** a París (Jf. Figueras, C. & Marisa Santiago (2000)) ‘Hvad ved du om Juan? – I går skulle han til Paris’

Heller ikke i (41) kan modtageren med sikkerhed tolke at Ana faktisk græd, og denne betydning støttes af *parece que*. I (41) og (42) er der tale om polyfoni.

- (41) Parece que Ana **lloraba** ‘Det lader til at Ana græd’
 (42) Eran las nueve. El único tren **salía** a las seis. ‘Klokken var ni. Det eneste tog var gået / skulle gå klokken seks (dvs. kl. 6 samme dag eller den følgende morgen)’

I (43) hvor det anførende verbal også er “udeladt” ses den tidsmæssige placering af situationen at være helt uafhængig af udsigelsestidspunktet.

- (43) Ya son las once, ¿a qué hora **llamaba** mi mujer? 'Den er allerede elleve. Hvornår var det min kone ville ringe?'

Ovenstående eksempler (39) - (43) viser at imperfecto i alle tilfælde instruerer om en intern del af situationen, men uanset om kilden angives eller ikke, får modtageren mulighed for at tolke det som om den talende lægger afstand til sandheden i udsagnet. Dette er blevet kaldt en modal værdi: neutral holdning hos den talende, men pretérito imperfecto er brugt i overensstemmelse med definitionen. Denne brug af imperfecto er hyppig i talt spansk, men konkurrerer i en del tilfælde med condicional (= fortids fremtid). Det er langt fra altid nødvendigt at underforstå et anførende verbum, men ofte synes det at dreje sig om noget der har været fremme tidligere i samtalen fx i (43) - (44).

Der kan komme flere forskellige betydninger ud af denne anvendelse: overraskelse, bebrejdelse etc. (45) der udtrykker overraskelse, må tolkes som om den talende tænker tilbage på at han spurgte sig selv: Hvem mon der ringer på? Ligeså i (46) der udtrykker bebrejdelse.

- (44) Tu novia **venía a verte** mañana, ¿verdad? (Gutiérrez (1995: 52)) 'Din kæreste ville komme i morgen, ikke?'
- (45) ¡Anda! Si **eras** tú ... ¡Qué alegría! (Gutiérrez (1995: 52)) 'Næh, er det dig. Hvor dejligt!'
- (46) ¿Qué te **figurabas**, Pablo? ¿Que **era** tonta? (Gutiérrez (1995: 53)) 'Hvad forestiller du dig, Pablo? At hun er dum?'

(Jf. senere i teksten, 5.3., hvor der omtales anvendelse af imperfecto uden relation til et verbal i fortid.)

Sammenlign (32) hvor det overordnede verbal står i pretérito indefinido, med (47) hvor der findes en presente som anførende verbal. Her kan der foreligge referat af et tidligere udsagn (med *dijo*), men dette *dijo* er blevet erstattet af presente *dice* fordi sætningen stadig har gyldighed, dvs. *dice* = *dijo*, jf. (2).

- (47) **Dice** que su hermana estaba embarazada [en 1997] 'Han siger at hans søster var gravid [i 1997]' (= han sagde og siger stadig-væk ...)

(48) viser et stilistisk raffinement: Inde i en tekst og efter en tidsangivelse såsom en dato eller et tidsadverbial fx *poco más tarde*, der præciserer at vi er i fortid, står en imperfecto hvor man ville forvente en pretérito indefinido og hvor man kan finde en pretérito indefinido. Effekten af denne **pittoreske imperfecto** hævdes at være den fra grammatikkerne velkendte *dvælende anskuelse*. Det er et stiltræk der er grammatisk forklarligt ud fra imperfectos instruks om anskuelse af en intern del af en situation set i relation til en situation i datid. Fortælleteknisk set markerer imperfecto slutscenen i en narration (jf. historisk præsens (15)). Når pittoresk imperfecto især forekommer i journalistisk prosa, der typisk indeholder narrative og beskrivende dele, kan funktionen være at signalere at en narrativ del er slut, (og nu gås der eventuelt over til beskrivelse) (jf. Comrie (1987 s.77)).

- (48) El 19 de noviembre de 1975//a los pocos días **moría** Franco.
'Den 19. november 1975//få dage efter **var** Franco **død**'

5.2. Sammenligning af sætninger i pretérito indefinido og pretérito imperfecto

I (49), (50) og (51) har vi ugrammatiske sætninger fordi konjunktionen *y* ikke kan sideordne den første proposition hvor situationen ses i sit forløb, med en situation der ikke kan realiseres af den samme agent før den første situation er blevet afsluttet. Den "virkelige" rækkefølge må respekteres, dvs. ikonisk sprogbrug.

- (49) ***Abría la carta y la leyó** '*Han var ved at åbne brevet og læste det'
(50) ***Se moría [de risa] y fue enterrado** '*Han var ved at dø [af grin] og blev begravet'
(51) ***Leía varias veces esa página y cerró el libro** (Gutiérrez (1995: 58)) '*Han sad og læste denne side flere gange og lukkede bogen'

I (52) har vi en grammatisk sætning fordi den første situation kunne realiseres mens den anden situation sås i sit forløb (= *var ved at vælte*).

- (52) **Retiré el vaso porque se caía** Jeg fjernede glasset fordi det var ved at vælte'

I (53) bliver tolkningen af pretérito indefinido, *cayó*, at situationen er blevet realiseret engang i fortiden jf. (35) - (38); pga. *porque* må modtageren tolke det som årsagen til *retirar el vaso*. Da årsagen finder sted før følgen, bliver betydningen *var væltet* (= pluscuamperfecto).

(53) **Retiré** el vaso porque **se cayó** 'Jeg fjernede glasset fordi det var væltet'

(54) er ugrammatisk fordi konjunktionen *y* ikke kan sideordne to sætninger hvor det fælles subjekt både ses i en "afsluttet" situation og i en intern del af en anden situation inden for det samme tidsrum, *ayer* (ikonisk sprogbrug).

(54) *Javier **se marchó** de casa ayer y **se paseaba** todo el día (Gutiérrez (1995: 58)) '*Javier gik hjemmefra i går og var ude at gå tur hele dagen'

Men i (55) forbinder konjunktionen *y* to sætninger med hver sit subjekt. Den første sætning tolkes som en afsluttet situation i fortiden og i den sidste anskues en intern del af en anden situation der tolkes som en tilstand efter den første sætning. Der er intet modsætningsforhold mellem præsentationen af de to situationer.

(55) Entonces **hicieron** la nueva carretera y **era** muy fácil llegar hasta la playa (GDLE: 3150) 'Så byggede man den nye vej, og det **var** let at komme til stranden'

Men en pretérito indefinido i stedet for en imperfecto medfører betydningen succession som vist i (56) Jf. (20)

(56) Entonces **hicieron** la nueva carretera y **fue** muy fácil llegar hasta la playa
'Så byggede man den nye vej, og det **blev** let at komme til stranden'

I alle disse tilfælde, (49) - (56), ved konjunktionerne *y* og *porque*, drejer det sig om ikonisk sprogbrug.

5.3. *Pretérito imperfecto anvendes uden relation til et verbal i datid*

Imperfecto bruges i tilfælde hvor der ikke er nogen relation til et andet verbal i datid (57) og (58). I disse tilfælde har imperfecto kun betydningen "intern del af en situation". Når modtageren skal anskue en information eller anmodning som en intern del af en situation, og kommunikationssituationen viser at det er samtidigt med udsigelsestidspunktet, må det tolkes som en information eller anmodning "i sit forløb" eller som ikke fuldbåret. Ud fra et relevanskriterium tolker modtageren det som en ikkepåtrængende og dermed en høflig information eller anmodning der gælder på udsigelsestidspunktet.

- (57) Tan sólo **quería** avisar de que ha habido un cambio de horario: La lectura de mi tesis será el 22 de octubre a las 17:30 horas. 'Jeg ville bare meddele at der er sket en ændring af klokkeslet. Forsvaret af min afhandling bliver den 22 oktober kl. 17.30'
- (58) **Iba a preguntarle** una cosa, María (Gutiérrez (1995: 54)) 'Jeg ville gerne spørge Dem om noget, Maria'

De såkaldte høflighedsimperpektiver som i (58) bruges ved et begrænset antal verber. Det drejer sig om performativer der næsten udelukkende forekommer i 1. person.

I (59) - (60) lægger afsender, et barn, op til en ny leg ved at bruge imperfecto. Instruksen siger at modtageren skal opfatte en intern del af situationen. Ud fra et relevanskriterium (og i modsætning til presente) forstår modtager at situationen må tolkes som noget der ikke er blevet realiseret, noget der ikke er virkeligt, "noget der ikke er rigtigt" på udsigelsestidspunktet, fx en leg.

- (59) Yo **era** el príncipe, tú **eras** una esclava. 'Nu var jeg fyrsten og du var en slave'
- (60) Ahora yo **era** el médico, ¿vale? (Figueras, C. & Marisa Santiago (2000)). 'Nu var jeg lægen, ikke?'

Prétérito imperfecto kan bruges om noget rent fiktivt, også af voksne (61).

- (61) Es como ir en barco, ¿verdad, tú, que sí? Y el oleaje, ¿no sientes el oleaje? -se reía-. Tú hazte cuenta que vamos los dos en una barca. Oye, ¡qué divertido! Tú **eras** el que **iba remando**; la mar

estaba muy revuelta, muy revuelta; ¡**era** una noche terrible y no **veíamos** la costa ni a la de tres!; yo **tenía** mucho miedo y tú entonces... Ya estoy diciendo bobadas, ¿a que sí? (R. Sánchez Ferlosio: El Jarama, cit. GDLE, s. 2917)

‘Det er ligesom at sejle, er det ikke også rigtigt? Og bølgerne, kan du ikke mærke bølgerne?, lo hun. Mærk at vi to er ude at sejle. Orv, hvor skægt. Det **er** dig der **ror**, havet **er** meget oprørt, meget oprørt; det **er** en frygtelig nat og vi **kan ikke se** kysten, uanset hvor meget vi prøver; jeg **er** meget bange og du ... Nu sidder jeg og siger noget dumt, ikke også?’

I kraft af sin betydning, en intern del af situationen, tillader imperfecto at der indfortolkes andre betydninger betinget af andre led i sætningen eller af noget i teksten. Imperfecto kan på den måde komme til at “erstatte” andre tempora, fx condicional med betydning af ønske (62), bl.a. i kraft af den implicitte nægtelse der ligger i udtrykkene, fx *no voy al cine*, eller hypotese (63) fx *no haremos un viaje*.

- (62) De buena gana **me iba** al cine esta tarde (Gutiérrez (1995: 50))
‘Jeg ville gerne i biografen i aften’
- (63) Si tú quisieras acompañarme, **nos hacíamos** un viaje a México (Gutiérrez (1995: 46)) ‘Hvis du ville med, kunne vi to rejse til Mexico’

Ud fra kommunikationssituationen og ud fra sammenhængen indser modtageren at fortidsbetydningen er udelukket, men eftersom den talende formodes at ville udtrykke noget meningsfuldt, søger modtageren en tolkning som er relevant.

Det særprægede ved disse konstruktioner er at kun ét af kravene fra definitionen opfyldes, nemlig “en intern del af situationen”, og der er ingen relation til en anden situation placeret før udsigelsestidspunktet. Se diskussion nedenfor.

6. Kort diskussion af forholdet mellem pretérito indefinido og pretérito imperfecto

Iflg. M.L.Gutiérrez Araus (1995) angiver pretérito indefinido førtidighed i forhold til udsigelsestidspunktet (*anterioridad al origen*) og preté-

rito imperfecto samtidighed med noget fortidigt (*simultaneidad respecto a un punto anterior al origen*) (Gutiérrez (1995: 28)), men det er tidligere vist at imperfecto ikke altid angiver samtidighed, (34) og (35).

Gutiérrez hævder også, ligesom mange andre, at i en tekst står hovedhandlingerne i indefinido og sekundære handlinger i imperfecto (Gutiérrez (1995: 29)).

Gutiérrez går ikke i detaljer i analysen af forholdet mellem definitionerne og begreberne *hovedhandling* – *sekundære handlinger* og definerer heller ikke ud fra hvilke kriterier man kan afgøre om en situation skal være en hovedhandling eller en sekundær handling. Sådan som Gutiérrez fremstiller det, kan begreberne hovedhandling og sekundære handlinger ikke anvendes i regler beregnet til sprogproduktion. Derimod kan det være rimeligt at betragte begreberne hovedhandling – sekundære handlinger som et betydningsprodukt på teksthiveau, baseret på indefinidos og imperfectos grammatiske instrukser. Ved læsningen af en spansk tekst kan læseren følge afsenderens instrukser og tolke noget som vigtigere end andet fx. i (64) **eran**, der gælder bipersoner og **fue**, der gælder den kommende hovedperson.

- (64) Un perro cenizo con un lucero en la frente **irrumpió** en los vericuetos del mercado el primer domingo de diciembre, **revoló** mesas de fritangas, **desbarató** tenderetes de indios y toldos de lotería, y de paso **mordió** a cuatro personas que se le **atravesaron** en el camino. Tres **eran** esclavos negros. La otra **fue** Sierva María de todos los Angeles, hija única del marqués de Casalduero, que había ido con una sirvienta mulata a comprar una ristra de cascabeles para la fiesta de sus doce años. (García Márquez: Del amor y otros demonios, cit. in Gutiérrez (1995) s. 32)
- ‘En askegrå hund med blis i panden løb ind på den ufremkommelige torveplads den første søndag i december, væltede borde med stegemad, bragte uorden i indianernes salgsboder og lotteritelte og bed i forbifarten fire personer som krydsede dens bane. De tre var sorte slaver. Den sidste var Silvia María de todos los Ángeles, Marquisen af Casaldueros eneste datter, som sammen med en mulattjenestepige var kommet for at købe et flettet bånd med bjælder til festen i anledning af sin 12 års fødselsdag.’

Figueras, C. & Marisa Santiago (2000) definerer pretérito indefinido således: Introducer en tidsmæssig forankring før udsigelsestidspunktet og placer her begivenheden eller situationen som udtrykkes af prædikatet (*Introduzca un anclaje temporal anterior al momento de la enunciación y sitúe en él el evento o situación expresado por el predicado verbal*). De definerer pretérito imperfecto således: Find en situation forskellig fra den aktuelle som ytringen som inkluderer imperfecto skal være en tolkning af (*Busque una situación distinta de la actual, de la que el enunciado que incluye al imperfecto sea una interpretación*).

Fordelen ved deres definitioner er at de stort set svarer til alle forekomster af de to tempora, men pga. deres store "bredde" er de ikke anvendelige til at skelne mellem de grammatiske og ugrammatiske sætninger der er nævnt i afsnit 5.2. I deres definition er der ingen begrænsning af begrebet *fortolkning* (= interpretación), og i deres imperfectodefinition er den temporale betydning reduceret til "ikke-aktuel", men så bliver det svært at forklare imperfecto anvendt om fx leg og høflighed.

I denne artikel fastholdes enhedsbetydningen for pretérito indefinido. For pretérito imperfectos vedkommende deles der op i to anvendelser: Fælles for begge anvendelser er at imperfecto tolkes som "en intern del af situationen". I den første anvendelse, 5.1., er situationen i imperfecto knyttet til en anden situation i datid. I den anden anvendelse, 5.3., er situationen i imperfecto ikke knyttet til nogen datid og bliver dermed relateret til udsigelsestidspunktet. Denne opdeling, der bygger på et formelt grundlag, er begrundet i at 5.1. må opfattes som den prototypiske brug af imperfecto, hvorimod 5.3. må opfattes som en sekundær anvendelse. Der er betydningsmæssige overlapninger mellem de to anvendelser og begge anvendelser giver betydninger der traditionelt kaldes modale. Hensigten med denne analyse er at beskrive betydningerne af de forskellige situationer i imperfecto. Disse betydninger, temporale som modale, kan og må grupperes ud fra et andet synspunkt.

Hvorfor kommer indefinido og imperfecto på tekstplan til at betegne henholdsvis hovedhandlinger og sekundære handlinger?

Mulige grunde til at indefinido og imperfecto kommer til at betegne henholdsvis hovedhandlinger og sekundære handlinger (jf. Gutiérrez (1995: 29)) kan udledes af de ovennævnte anvendelser og betydninger.

Indefinido kan udgøre en tekst alene (27) og angiver fortidige situationer der er blevet "realiserede" (35) - (38).

Imperfecto er prototypisk afhængig af andre tempora ("sekundær" i forhold til noget andet). Endvidere, i kraft af sin instruks om anskuelse af en intern del af situationen kan imperfecto ikke signalere noget om begyndelse eller afslutning og dermed heller ikke noget om situationers realisering der hermed bliver indefinidos domæne.^{4 5}

7. Konklusion

Der synes altså at være basis for den antagelse at meget lidt er kodet i de spanske tempusfleksiver. De øvrige betydninger, der ofte tillægges verbalfleksivet, kommer andre steder fra, hyppigt fra adverbialer eller de situationelle elementer. Det synes muligt ud fra fleksivets samspil med andre tekstuelle og pragmatiske betydningselementer at forklare de forskellige temporale og modale betydninger i de enkelte sætninger. En fordel ved denne analyse måde er at syntaksen og pragmatikken ikke fremstår som skarpt adskilte, men som samarbejdende i betydningsproduktionen. Denne sammenkædning af syntaks og pragmatik får som konsekvens at antallet af betydninger hvori det enkelte tempus indgår, ikke kan afgrænses præcist, men til gengæld bliver det muligt at analysere sig frem til og forklare den præcise betydning af den enkelte sætning (parole).

Tilbage står at analysere yderligere og beskrive og gruppere de forskellige betydninger.

-
4. I sammenligning med fransk synes spansk at have en friere syntaks i nogle tilfælde:
 1. Efter anførende verbal af typen *decir que* (at sige) kan spansk have både imperfecto og indefinido, fransk har næsten kun imparfait. (John Pedersen, E. Spang-Hanssen & C. Vikner (1998, § 156.1)).
 2. I forbindelse med tidsbisetninger indledt af *cuando* synes spansk at have flere muligheder (Kjær Jensen (1980 § 66.6)) i modsætning til fransk ved *quand* (John Pedersen, E. Spang-Hanssen & C. Vikner: (1998, §156.3.1)). Brugen af de to datider på spansk er ret fri, men der er dog meget stærke tendenser til en differentieret brug.
 5. I en fortidskontekst finder vi ofte indefinido – imperfecto anvendt om henholdsvis "gyldigt – ikkegyldigt i fortiden". I en nutidskontekst finder vi – parallelt hertil – presente anvendt om noget "gyldigt", og sjældnere imperfecto om noget "ikkegyldigt".

Henvisninger

- Comrie, B. (1987). *Aspect*, Cambridge.
- Doiz-Bienzobas, A. (1995). *The Preterite and the Imperfect in Spanish. Past situation vs. Past Viewpoint*. Upubliceret ph.d.-afhandling. University of California, San Diego.
- Figueras, C. & M. Santiago (2000). *La interpretación de las formas de pasado en el discurso: la oposición pretérito indefinido / pretérito imperfecto de indicativo*. Universidad de Barcelona. Upubliceret paper.
- García Márquez, G. (1996). *Noticia de un secuestro*, Barcelona: Mondadori.
- Gutiérrez Araus, M.L. (1995). *Formas temporales del pasado en indicativo*, Madrid.
- Harder, Peter (1996). *Functional Semantics. A theory of Meaning, structure and tense in English*, Berlin – New York.
- Jensen, Kjær (1987). *Spansk grammatik*, København: Akademisk Forlag.
- Pedersen, J., E. Spang-Hanssen, C. Vikner (1980). *Fransk Grammatik*. København: Akademisk Forlag.
- Real Academia Española (1999). *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Forkortet GDLE, Madrid.
- Thrane, T. (1997). *Understanding semantics* i C. Bache & A. Klinge (eds.), *Sounds, Structures and Senses – Essays Presented to Niels Davidsen-Nielsen on the Occasion of his Sixtieth Birthday*, s. 235-250.

Hvordan vælter en hund en bikube? Kausalitet og bevægelser på dansk og fransk, en undersøgelse baseret på et stimuleret korpus

Xavier Lepetit

0. Indledning

Formålet med denne undersøgelse er at påvise forskelle og ligheder mellem det franske og det danske sprog. Sammenligningen angår to fænomener. For det første vil jeg lave en sammenligning af leksikaliseringsmønstre på de to sprog og derefter vil jeg vende blikket mod kausalitetsudtryk og undersøge i hvilket omfang kausalitet bliver udtrykt implicit eller eksplicit.

Med denne kontrastive analyse vil jeg belyse nogle grundlæggende forskelle mellem de to sprog, som er repræsentanter for hver deres gruppe inden for de indoeuropæiske sprog, nemlig de romanske og de germanske. Udover dette typologiske perspektiv, vil jeg også inddrage nogle oversættelsesteoretiske overvejelser samt en analyse af L2 sprogproduktion i begge sprog.

1. Korpuset

Det korpus jeg har analyseret består af indtalingen af en tegneserie kaldet “Frog, where are you?”

Jeg skylder at definere titlens “stimuleret korpus”. Termen “stimuleret” er valgt af to årsager:

For det første i opposition med spontant. Et korpus, der består af avisartikler eller romaner, kan siges at være spontant, idet baggrunden og

motivationen for sprogproduktionen ikke var at danne materiale til en sproglig undersøgelse. Det kan man ikke sige om det materiale jeg anvender her. Selvom jeg ikke har sagt hvad det præcise formål med eksperimentet var, har jeg alligevel fremprovokeret informanternes sprogproduktion ved at bede dem om at indtale den historie de kunne se på billederne. I dette omfang har jeg **stimuleret** deres sprogproduktion.

Den anden årsag er at informanterne alle reagerer på den **samme stimulus**. Stimulusen er tegneserien "Frog, where are you?" som Berman & Slobin (1994) og Slobin (1996) har brugt.

Nedunder ses de tre første billeder ud af i alt 24. Tegneserien indeholder ingen form for tekst.

(Frog, where are you?, billeder 1-3)

Historien drejer sig om denne lille dreng der går på jagt efter sin frø sammen med sin hund, efter at frøen forsvandt i løbet af natten, som man kan se her på billederne.

Mine informanter kan deles i fire grupper. To grupper dansktalende, som udtrykker sig henholdsvis på dansk, og på fransk og to grupper fransktalende, som også udtrykker sig henholdsvis på dansk og på fransk.

Man kan dele korpuset igen, men på en anden måde, en **indfødt** del med fransktalende og dansktalende informanter og en **lørner** del, hvor fransktalende udtrykker sig på dansk, og hvor dansktalende ud-

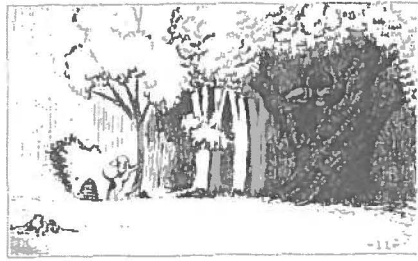
trykker sig på fransk. For at opnå den højeste grad af spontanitet har jeg brugt forskellige informanter for hver gruppe.

- Dansktalende på dansk er de 30 informanter som Lotte Jansen (Jansen, 99) brugte til sin afhandling om russisk og dansk. Det drejer sig om 10 voksne informanter i alderen 26-40 som blev bedt om at verbalisere tegneserien mundtligt, samt 20 gymnasieelever i alderen 16-20.
- Dansktalende på fransk er 15 førsteårsstuderende fra Københavns Universitetet som indtalte historien på sproglaboratoriet i oktober 2000.
- Fransktalende på fransk er 8 studerende på et kursus i sprogvidenskab fra Universitetet i Caen i Frankrig optaget på sproglaboratorium i løbet af foråret 2001.
- Fransktalende på dansk kommer også fra Caen. Det viste sig at franske førsteårsstuderende slet ikke var i stand til at gennemføre testen. Det skulle være andet, tredje eller fjerde års studerende. Der var 4 studerende på andet år, en på tredje og ingen på fjerde. Det var så kun muligt at opnå 5 informanter.

De to lærergrupper fik en vejledning som indeholdt gloser, for at de ikke skulle blive bremset i deres fortælling. Gloserne indeholdt ingen verber, men kun substantiver, idet det var verberne som jeg ville undersøge.

2. Leksikaliseringmønstre

Det første, korpuset har vist, har været en forskel i leksikaliseringmønstre af det sagsforhold der kan ses på billederne 9-11:

(Frog, where are you?, billeder 9-11)

Vi er nu midt i historien, og drengen og hunden er ude i en skov for at lede efter frøen der er forsvundet i løbet af natten (som vi så på billederne 1-3). Jeg har registreret de verballeksemer, de to indfødte grupper anvendte for at udtrykke det sagsforhold der foregår i baggrunden i de tre billeder, nemlig det at hunden gør ad bikuben på billede 9, at den rører ved træet på billede 10, hvad der får bikuben til at bevæge sig lidt og det at bikuben er faldet ned på jorden på billede 11. Efter at have registreret samtlige udsagn fra de forskellige informanter har jeg kunnet konstatere dels en forskel i antallet af anvendte leksemer og dels en forskel i graden af leksemernes semantiske præcision.

Generelle leksemer versus præcise leksemer

Tabel 1 viser en oversigt over de leksemer der er blevet anvendt for at gengive det pågældende sagsforhold. Tallet i parentes efter "fransktalende" og "dansktalende" i tabellen angiver antallet af tilfælde (tokens).

Hvis man sammenligner de to spalter kan man konstatere det meget større antal forskellige leksemer (types) som dansktalende anvender.

Fransktalende (7)	Dansktalende (19)
–faire tomber (86%) –se décrocher (14%)	–(få) vælte ned (21,05%) –få raget ned (5,25%) – ryge ned (5,25%) – falde ned (63,20%) –ende med at lande nede (5,25%)

(tabel 1)

Fransktalende bruger kun to leksemer. *Tomber*, som man kan oversætte med *falde*, med det faktitive *faire* (få) og *se décrocher* (rive sig løs). Ud af 7 tilfælde i alt, bruger 6 fransktalende vendingen *faire tomber*.

Dansktalende bruger 5 forskellige leksemer *vælte*, *rage*, *ryge*, *falde* og *lande*. Nogle informanter tilføjer et kausativt *få*, andre gør det ikke, derfor står *få* i parentes.

Man kan starte med at konstatere denne forskel, men man kan også spørge sig selv hvorfor det forholder sig således.

Herslund (1997, kap. 1:16) opstiller en polarisering mellem de franske og de danske verbers leksikaliseringsmønstre, hvor de franske verber som regel placerer sig til venstre på skemaet, dvs. at de er generelle, abstrakte og polyseme:

Generelt Abstrakt Polysem	Præcis Konkret Monosem
Franske verber	Danske verber

(tabel 2, Herslund, 1997)

De danske verber har til gengæld tilbøjelighed til at være mere præcise, konkrete og monoseme, dvs. at de placerer sig til højre på skalaen.

Hvis man accepterer Herslunds fremstilling, skal det forstås som en tendens og ikke opfattes bogstaveligt. Selvfølgelig findes der præcise og konkrete franske verber og omvendt generelle og abstrakte danske verber. Men man kan ikke undgå at lægge mærke til at det franske verbum *tomber* kunne placeres til venstre i Herslunds skema, dvs. generel, abstrakt og polysem, mens de danske verber kunne placeres mere til højre. *Tomber* lægger ikke nogen speciel restriktion på naturen af den entitet der udfører handlingen. *Se décrocher* er til gengæld mere specifik, idet det kræver at entiteten hænger fast i noget. Blandt de danske verber virker *falde ned* også som et modeksempel. Det er det verbum der kan placeres længst til venstre. De andre verber er mere specifikke. *Vælte* og *rage* angiver for eksempel en voldsom måde at falde på.

Det generelle mønster synes at bekræfte Herslunds skelnen om at man bruger et neutralt leksem på fransk mens man på dansk anvender mere specialiserede leksemer¹. Jeg har valgt et andet eksempel for at

1. Jeg vil i et senere arbejde forsøge at opstille kriterier for at klassificere bevægelsesverber som hhv. generelle / abstrakte / polyseme eller præcise / konkrete / monoseme.

vide at dette ikke er et isoleret fænomen, men et mønster, som man finder i korpuset. Det andet eksempel vedrører handlingen vi så i billederne 1-3 i starten.

Fransktalende (12)	Dansktalende (33)
<ul style="list-style-type: none"> – Sortir (<i>gå ud</i>): 8... <i>la grenouille sort discrètement du pot</i> – S'en aller (<i>gå</i>): 2... <i>la grenouille s'en va</i> – S'enfuir (<i>flygte</i>): 1 – S'échapper (<i>slippe fri</i>): 1 	<ul style="list-style-type: none"> Liste + ud af : 2 Slippe fri: 1 Klatre + ud af : 1 Gå + ud af : 1 Forsvinde: 1 Løbe + ud : 1 Være på vej + ud af : 1 Snige sig + ud af : 2 Stikke af + ud : 7 Hoppe + ud af : 2 Kravle + ud af : 13 Smutte + ud af : 1

(tabel 3)

Over for ses en liste over de verber der er blevet brugt for at udtrykke det sagsforhold der foregår i baggrunden på billederne, nemlig det at frøen *kravler ud af* (jeg tilslutter mig flertallet...) glasset. Grunden til at der er flere tilfælde end informanter er at nogle informanter betegner sagsforholdet flere gange.

Fransktalende bruger kun 4 forskellige leksemer. Det er slående at samtlige 8 informanter anvender det neutrale (se nedenfor) *sortir*. *S'échapper* og *s'enfuir* udtrykker at entiteten der udfører handlingen var fysisk inde-spærret og udfører en handling (som regel en bevægelse) som resulterer i at den er fri igen. Men leksemerne siger intet om den måde den omtalte bevægelse er foregået på. *S'en aller* (*gå, tage af sted*) udtrykker bare at entiteten der udfører handlingen forlader eller fjerner sig fra et sted. Ingen af disse 4 leksemer angiver den måde bevægelsen foregår på.

Det er faktisk det manglende element "måde" der kendetegner de franske udsagn, når man sammenligner dem med hvad de danska-

lende har sagt. Kun en informant tilføjer noget om den **måde** bevægelsen foregår på:

- (1) ...la grenouille sort **discrètement** du pot
 (1') ... frøen går ud ubemærket af glasset
 (1'') ...frøen kommer ubemærket ud af glasset

Men det er ikke leksemet *sortir* der angiver en måde at komme ud på. Det er adverbiet *discrètement*. Verbet *sortir* kan man anvende for at betegne “tandpasta ud af tuben” (le dentifrice sort du tube), “vand ud af vandhanen” (l'eau sort du robinet), “børn ud af skole” (les enfants sortent de l'école), “ord ud af munden” (les mots lui sortaient de la bouche), “biler ud af motorvejen” (les voitures sortent de l'autoroute) osv. *Sortir* er neutral overfor trækket “måde”.

De leksemer, som fransktalende anvender er ligeledes neutrale vedr. argumentvalg, dvs. de har ingen semantiske eller leksikalske restriktioner på hvilke argumenter der skal fungere som subjekt (for en dybere diskussion af denne forskel mellem de romanske sprog der er “verb frame” versus de germanske der er “satellite frame”, jf. Leonard Talmy (1975)).

Hvis man nu tæller de forskellige leksemer som dansktalende har anvendt, når man op på **12** forskellige leksemer (types).

De leksemer som, ligesom de franske, ikke angiver trækket “måde”, fx *slippe fri*, *være på vej*, bør placeres til venstre på Herslunds skema, men flertallet af de leksemer som dansktalende anvender er mere specialiserede til dels fordi de angiver trækket “måde”. Det er tilfældet for *liste*, *klatre*, *løbe*, *snige sig*, *hoppe* og *kravle* som kræver nogle egenskaber hos deres subjektargument, hvilket *sortir*, som nævnt, ikke gør. Man kan bare prøve at danne sætninger som: *tandpastaen lister ud af tuben*, *vandet klatrer ud af vandhanen*, *ordene kravler ud af munden* eller *bilerne hopper ud af motorvejen* for at blive klar over hvilke leksikalske og semantiske restriktioner på argumentet disse leksemer kræver.

De to forskellige leksikaliseringsmønstre bliver klart eksemplificeret

her. Fransktalende vælger typisk blandt de få leksemer der befinder sig til venstre på Herslunds skema, det vil sige generelle og polyseme leksemer, mens dansktalende anvender et større antal leksemer med et semantisk indhold som medfører et højere restriktionsniveau hos deres argumenter.

3. Kausalitet

Jeg vil nu gå over til anden del af min undersøgelse og dermed tilbage til det inhærente kausalitetsforløb i billederne 9, 10 og 11. På disse billeder koncentrerer jeg analysen om det samme baggrundsforhold som før, nemlig det at hundens adfærd har en konsekvens for hvor bikuben befinder sig. Jeg har undersøgt hver informants sprogproduktion, registreret de udsagn der gengiver dette sagsforhold og har derefter klassificeret informanterne / udsagnene i 4 kategorier.

Under kategorien **Ikke udtrykt** har jeg samlet de informanter som ikke omtaler sagsforholdet. Eftersom det drejer sig om en baggrunds-situation, er der en del af informanterne der ikke har berørt det. Jeg har ikke taget disse informanter i betragtning i mine statistiske analyser.

Den anden kategori har jeg kaldt **Propositionelt**. Det er de sætninger hvor bikubens bevægelse bliver udtrykt via et komplekst verbalsyntagma. Komplexiteten i verbalsyntagmet på det semantiske plan består i at den udtrykker det kausalitetsforhold der er mellem hundens adfærd og det der sker med bikuben.

Den tredje kategori består af de sætninger hvori bikubens bevægelse bliver udtrykt i en bisætning som er underordnet en hovedsætning der gør rede for hundens handling. Kausalitetsforholdet bliver ekspliciteret via denne underordning. Det er så et tilfælde af **hypotakse**.

I de tilfælde hvor hundens handling og bikubens bevægelse bliver udtrykt i hver sin hovedsætning, er der tale om **paratakse**; men det skal vi først se senere.

Hvad siger fransktalende?

Ikke udtrykt	Propositionelt	Hypotaktisk	Parataktisk
(8)	(7) Le chien fait tomber la ruche et les abeilles commencent à,...	(17) Le chien saute tellement que la ruche se décroche	
	(9) Donc le chien a fini par faire tomber la ruche...		
	(10) Le chien a réussi à faire tomber la ruche et...		
	(11) Le chien a réussi à faire tomber l'essaim d'abeilles		
	(14) le chien pendant ce temps, intrigué par les abeilles dans la ruche, fait tomber la ruche		
	(16) le chien, qui s'amuse avec la ruche, la fait tomber de l'arbre		
1	6	1	0

(tabel 4, fransktalende på fransk)

Man kan ikke undgå at se hvor homogent et mønster fransktalende bruger. I 6 ud af 7 tilfælde udtrykkes sagsforholdet propositionelt, og indenfor denne kategori, har 100 % af informanterne udtrykt forholdet ved hjælp af verbalsyntagmet *faire tomber*.

Ved at vælge det neutrale og polyseme leksem *tomber*, som de kombinerer med faktitiven *faire* ekspliciterer de fransktalende den logiske forbindelse der er mellem hundens adfærd og det der sker med bikuben. Det er så en kausalitetsforbindelse, de ekspliciterer her. I den hypotak-

tiske sætning er kausalitetsforbindelsen også ekspliciteret. Ingen fransktalende informant har brugt en parataktisk struktur.

Det vil sige, at alle fransktalende ekspliciterer det kausalitetsforhold der er mellem hundens adfærd og bikubens bevægelse. Hvis man regner om i procent har 86% af franskmændene brugt den propositionelle struktur. 14 % af de fransktalende anvender hypotaksen.

Hvad siger dansktalende?

Ikke udtrykt	Propositionelt	Hypotaktisk	Parataktisk
Da2 ²	(da8)...og lige pludseligt lykkes det den at få hele hvepseboet til at falde ned..	(da18)...så han hopper op ved et ved et bistade, så det bistade falder ned...	da3) ...gøede hunden af (bierne og bikuben faldt ned næsten lige oven...
Da4	(da14)...nu har hunden fået skubbet så meget til træet at den har væltet hvepseboet ned...	(da1) ...og det endte med også med <i>at bisværmen landede nede på jorden...</i>	(da 27) ...og begynder så at snuse til den, men de øh de leder videre og bikuben er så faldet ned...
Da11	(da22)...men så lige pludselig så fik hunden altså raget de der bier ned , eller bikuben ned...	(da5) ...hunden forsætter med at lege med den bikube der .. <i>som nu er faldet ned fra træet...</i>	(da15)...og hunden den prøver at lede oppe i træet hvor der er en bikube, pludselig så falder den ned
Da12	(da23)...og hunden får væltet bikuben ned...	(da9)...desværre så kom den til at skubbe så meget til træet, <i>så biboet faldt ned...</i>	(da6) ... og hunden har opdaget et øhh () et bibo [tøvende 'hvad hedder det'] som den er meget interesseret i og drengen bliver helt forskrækket af en muldvarp der kommer ud af hullet biboet falder på jorden

² Jeg har genbrugt Lotte Jansens (99) koder, der består af bogstaver "da" plus et tal, for at betegne sine informanter.

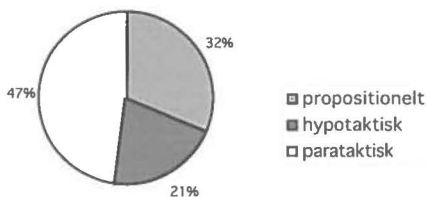
Ikke udtrykt	Propositionelt	Hypotaktisk	Parataktisk
Da13	(da25)...hunden væltede bistadet ned fra træet sådan så bierne...		(da10)...og var meget interesseret i det, og vups! bistadet faldt ned og bierne...
Da17	(da30)...og det lykkes hunden at vælte den bikube ned så...		(da16)...prøver at hoppe efter den (...) og så rø ryger ... ryger bistadet ned ...
Da20			(da29)...en bikube som hunden den snuser til og så falder bikuben ned...
Da21			(da19)...står og gør op af den, og bistaden falder så ned
Da24			(da7)... og ryster lidt på træet med sine poter og vups! siger det og så falder den ned ...
Da26			
Da28			
11	6	4	9

(tabel 5, dansktalende på dansk)

Det der fremgår af oversigten over dansktalendes sprogproduktion delt i strukturer, er dels at der overhovedet findes en parataktisk struktur (som fransktalende slet ikke anvendte), og dels at denne parataktiske struktur er hyppigst forekommende.

Hvis man kigger først på de **propositionelle** strukturer, kan man konstatere at der bliver anvendt tre forskellige leksemer: det kausative lekseme *vælte* (da14, da23, da25 og da30) der ekspliciterer kausalitet og *falde* (da8) eller *rage* (da22) + ned + den kausative *få* som man kan se i eksemplet da22: *men så lige pludselig så fik hunden altså raget de der bier ned, eller bikuben ned...* 6 ud af 19 dansktalende bruger den propositionelle model.

Diagram 2, dansktalende på dansk

I de **hypotaktiske** strukturer forekommer lekserne *falde ned* (da 18, da 5 og da9), og *ryge ned* (da 1). Blandt de hypotaktiske sætninger finder man en tilsvarende konstruktion til det franske eksempel på hypotakse, nemlig (da 9) der siger: *desværre så*

kom den til at skubbe så meget til træet, så biboet faldt ned... De andre bisætninger er relative eller kompletive sætninger som allesammen indgår i en konstruktion som ekspliciterer kausalitetsforholdet. 4 ud af 19 dansktalende anvender denne model.

Den mest spændende kategori er, for mig at se, den **parataktiske**. Som vi så, valgte ingen fransktalende at bruge denne model. Hos dansktalende er det næsten halvdelen der vælger denne model, nemlig 9 ud af 19 (47%).

Den parataktiske kategori er der hvor kausalitetsproblematikken for alvor kommer ind. Vi har set at selve valget af den propositionelle model indebærer at man ekspliciterer kausaliteten. Man kan ikke undersøge det, men jeg mener at en hypotaktisk struktur i denne kontekst også vil medføre en eksplicitering af kausalitetsforholdet. Det har i hvert fald været tilfældet for alle de, fransktalende og dansktalende, der har anvendt denne model her.

Det vil sige at hvis fransktalende begrænser sig til modellerne propositionel og hypotakse, så har de ikke andet valg end at ekspliciterer kausaliteten.

Men sådan går det ikke når man anvender en parataktisk model. Jeg har delt de parataktiske sætninger i to grupper. Dem hvor jeg mener der er eksplicit kausalitet til venstre og dem hvor jeg mener der er implicit kausalitet til højre:

Eksplicit kausalitet (44,5%)	Implicit kausalitet (55,5%)
(da16)...prøver at hoppe efter den (...) og så rø ryger ... ryger bistadet ned ...	(da3) ...gøede hunden af bierne og bikuben faldt ned næsten lige oven...
(da29)...en bikube som hunden den snuser til og så falder bikuben ned...	(da 27) ...og begynder så at snuse til den, men de øh de leder videre og bikuben er så faldet ned...
(da19)...står og gør op af den, og bistaden falder så ned	(da15)...og hunden den prøver at lede oppe i træet hvor der er en bikube, pludselig så falder den ned
(da7)... og ryster lidt på træet med sine poter og vups! siger det og så falder den ned ...	(da6) ...hunden har opdaget et, et bibo (...) som den er meget interesseret i (...) biboet falder på jorden og ...
	(da10)...og var meget interesseret i det, og vups! bistadet faldt ned og bierne...

(tabel 6, Eksplicit vs. implicit kausalitet)

Jeg har ikke kunnet finde nogen syntaktisk parameter der kan afgøre om kausaliteten var blevet udtrykt eksplicit eller ej. Rollen af "så" er sikkert afgørende, men jeg kan ikke sige hvilken præcis rolle den spiller. Pointen her er ikke at lave en eksakt og præcis fordeling mellem de to kategorier. Der er en gråzone hvor skildringen mellem den temporelle og den kausative anvendelse af *så* forbliver vanskelig at afgøre. Men uanset om nogle af sætningerne skulle vise sig at kunne klassificeres anderledes, er der sætninger som det da6 siger fx: *hunden har opdaget et øhh () et bibo [tøvende 'hvad hedder det'] som den er meget interesseret i og drengen bliver helt forskrækket af en muldvarp der kommer ud af hullet biboet falder på jorden og hvor kausalitetsforhold ikke bliver ekspliciteret. Hvis man hører fortællingen uden at have billeder at støtte sig til, kan man ikke rekonstruere ud fra udsagnet at det er hundens adfærd der er årsagen til at bikuben falder ned.*

Det vil sige, for at opsummere, at der er to grader af forskel mellem dansk og fransk. For det første anvender dansktalende den parataktiske model, hvad fransktalende ikke gør, og for det andet, udelader en del af de dansktalende informanter at ekspliciterer kausalitetsforholdet, mens samtlige fransktalende informanter gør det.

Før min konklusion vil jeg kigge på hvad der sker hos lærerne.

Hvad sker der hos lærerne?

Situationen hos lærerne er ikke den samme, og der kan være andre motiver til at man vælger én konstruktion frem for en anden. Graden af kompleksitet spiller en større rolle her end hos de indfødte.

En parataktisk struktur er nemmere at konstruere end en hypotaktisk struktur. Det kan forklare at Philippe (Phi2) der er 2. årstuderende anvender den "simple" paratakse her, og undlader at udtrykke kausaliteten.

Ikke udtrykt	Propositionelt	Hypotaktisk	Parataktisk
(Isa3)	(Mat2) hunden øh prøver at øh at øh at øh bikuben falder		(Phi2) det er en bikube et træ, den bikube er faldet fra den skov
(Cam2)	(Van2)og øh hunden øh prøvede at øh øh at øh "faire tomber la ruche"		
2	2	0	1

(tabel 7, fransktalende på dansk)

Hvad der er mere interessant er at de to andre informanter anvender den lidt mere komplicerede propositionelle struktur, og hvis vi ikke vidste at den underliggende struktur på fransk er typisk propositionel, kunne vi undre os over det. Mængden af tøven i deres udsagn kan bruges til at måle de vanskeligheder de har kastet sig ud i.

Mathilde (Mat2), der går på andet år, prøver at gengive kausalitet, som man gør på fransk, men hun kender åbenbart ikke det danske faktitive *fa*. Hun ender med at forenkle sit udsagn så meget, at det bliver svært at forstå. Jeg har klassificeret det under propositionelt fordi jeg mener at det er den propositionelle struktur hun prøver at opbygge, selvom resultatet ikke kan siges at være propositionelt og ligner en forenklet form for hypotakse.

Vanessa (Van2), der også går på andet år, har den samme underliggende strategi. Hendes resultat er lidt anderledes, hun tøver også me-

get før hun opgiver helt at producere noget på dansk og siger på fransk det hun prøvede at få til at passe i det begrænsede dansk hun kan.

Det er meget få informanter jeg råder over, men læg alligevel, mærke til at den mere komplicerede struktur hypotakse ikke bliver anvendt.

Lad os nu kigge på de dansktalende lærere:

Ikke udtrykt	Propositionelt	Hypotaktisk	Parataktisk
A5	(A1) Le chien a fait tomber maintenant la ruche qui est par terre		A2) ...le chien est toujours près du (tronc d'arbre (...)) maintenant la euh ... la ruche est par terre, elle est tombée par terre...
A7	le chien fait tomber euh ...mtkshhh euh il a fait tomber la ... rrr..ruche, ruche		(A3) ...le chien euh trouvé encore de de prendre le le le ruche euh, qui est euh dans la tête des arbres, d'arbres, le ruche est tombé dans dans la terre et....
B2			(A4)... on voit le chien qui euh qui euh ... qui bouge l'arbre euh de la ruche et euh (...)on voit la ruche qui est tombée
B4			(A6) le chien et il il jouer avec avec les abeilles (...) le la ruche est tombée
B5			(A8) le petit chien fait wow wow wow à la ruche (...)la ruche a tombé à la terre et le petit chien ... euh ... a fait de wow wow à la ruche
B6			(B1) Le chien continua à regarder se, les abeilles, et essaya de grimper le, l'arbre dans lequel était la ruche. Ah, mais hélas, la ruche est tombée (B3) la ruche euh tombe, tombe de l'arbre et le chien ... et le chien est stoppé de ... et le chien ... euh s'arrête euh et le chien arrête de, de « barker »
6	2	0	7

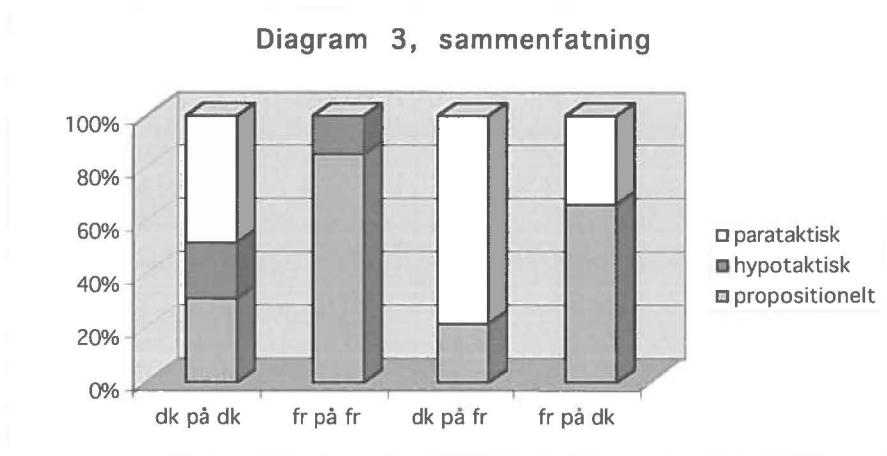
(tabel 8, dansktalende på fransk)

Hos de dansktalende lørnere kan man se indflydelsen af graden af kompleksiteten. Kategorien hypotakse er også blevet udryddet. Der er ingen danske førsteårsstuderende der vover at kaste sig ud i sådan en struktur her.

Til gengæld er der et par stykker der kender det faktitive *faire* og som anvender det ligesom indfødte fransktalende gør sammen med det neutrale *tomber*.

Flertallet bruger dog en simpel parataktisk struktur, men lørnerne forbinder ikke disse sidestillede sætninger med en kausal forbindelse i så høj grad som dansktalende gør det når de udtrykker sig på deres modersmål. Jeg har nemlig ikke kunnet pege på nogen form for kausalitetsforbindelse i de 7 parataktiske strukturer som de dansktalende lørnere har produceret. Dette må forklares med at det ville medføre en højere grad af kompleksitet at introducere en kausalitetsforbindelse. Regnet ud i procenter har vi den følgende fordeling: 78 % af de danske lørnere anvender en parataktisk konstruktion, 22 % en propositionel konstruktion, og ingen bruger den hypotaktiske model.

Til sidst har jeg lagt de forskellige procenter sammen i et diagram:

4. Konklusion

Dansk og fransk adskiller sig på to punkter, når det drejer sig om at gengive det analyserede sagsforhold.

De adskiller sig på det **leksikalske** plan, idet dansk har et større udvalg af specifikke verballeksemer, mens fransk nøjes med mere neutrale og polyseme verber.

På det **syntaktiske** plan vælger flertallet af de dansktalende en parataktisk struktur som giver dem mulighed for at lade den kausalitetsforbindelse implicit, som fransktalende udtrykker eksplicit når de anvender propositionelle eller hypotaktiske modeller. I denne sammenhæng kan man sige at fransk opfører sig som et andet af de romanske sprog når man sammenligner det med dansk, nemlig italiensk.

I sin analyse af makrotalehandlinger på italiensk og dansk konkluderer Gunver Skytte (1999: 480) sin artikel således: *“det kan konstateres at der oplagt er forskelle mellem de to grupper sprogbrugeres valg af makrotalehandling, idet de danske sprogbrugere fortrinsvis referer, og de italienske fortolker”*. Den samme konklusion kunne man anvende her, fransktalende fortolker situationen og gengiver de logiske forbindelser de er kommet frem til, mens dansktalende ikke i så høj grad har den samme trang og kan nøjes med at referere til det de ser.

Henvisninger

- Berman, R.A. & I. Slobin. (1994). *Relating events in narrative: a crosslinguistic developmental study*, LEA publishers, Hillsdale, New Jersey.
- Herslund, M. et al. (1997). *Det Franske Sprog*, Kapitel I. Grundlag, Kapitel II. Konsistens, Handelshøjskolen i København.
- Jansen, L. (1999). *Tekst og grammatiske kategorier, – en sammenligning af russiske og danske frøhistorier* –, ph.d.-afhandling, Handelshøjskolen i København.
- Skytte, G. et al. (eds.) (1999): *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Vol. 2*, Museum Tusulanum, Københavns Universitet.
- Slobin, D. I. (1996). “Two ways to travel: Verbs of Motion in English and Spanish”, In: Shibatani and Thompson (eds.). *Grammatical Constructions: Their Forms and meanings*. Clarendon Press, Oxford, 195-219.
- Talmy, L. (1975). “Semantics and Syntax of Motion”, In: Kimbal (ed.): *Syntax and Semantics* vol. 4. Academic Press, London, 181-238.

Kategorien reflektiv i spansk. På tværs af sprog og på tværs i sproget

Johan Pedersen

Indledning

En kontrastiv analyse af reflektive konstruktioner i spansk vil normalt indebære at man sammenligner kategorien reflektiv i spansk med en tilsvarende kategori i et andet sprog, fx dansk:

- (1) Fernando vasker **sig** (selv??)
- (2) Fernando **se** lava (**a sí mismo**)

I en sådan analyse vil det være naturligt at forholde sig til:

- A) Hvordan er det reflektive udtryks distribution i spansk, sammenlignet med det reflektive udtryk i dansk?,
- B) Hvori består den reflektive betydning i spansk sammenlignet med dansk?

Ud fra sådanne betragtninger kan man slå fast at reflektivkategorien ikke er den samme på spansk og dansk. De reflektive formers syntaktiske distribution, og den betydning de koder, viser sig nemlig at være forskellig på de to sprog.

Et kontrastivt perspektiv kan imidlertid også anlægges på tværs i det enkelte sprog, således at der fokuseres på forskellige konstruktioner med det tilfælles at de udtrykker koreferentialitet med subjektet. Sådanne konstruktioner ses i (3) - (5), hvor de koreferentielle elementer er sat i kursiv:

- (3) *Ana* confía en *sí*. (*ella* vil normalt give en ikke koreferentiel læsning)
[Ana tror på sig selv]

- (4) *Luis vio un pájaro junto a él. (sí*)* (Otero 1999: 1499)
 [Luis så en fugl ved siden af sig]
- (5) *Ana sintió unos pasos tras sí/ella* (Fernández Ramírez 1951: §116).
 [Ana mærkede nogle skridt bag sig]

Hvis vi et øjeblik glemmer den for så vidt arbitrære lingvistiske konvention der fortæller os hvordan reflexsiven kan genkendes på dens form (fx *se/sí*), så rejser det følgende spørgsmål: hvad forstår vi ved en reflexivmarkør i spansk? Umiddelbart synes spørgsmålet kun at kunne besvares tilfredsstillende hvis man kan opstille præcise syntaktiske (distributionelle) og semantiske betingelser for brugen af hhv. reflexive og personlige pronomener i spansk.

Eksemplerne (3) - (5) viser at dette ikke er nogen nem opgave. I (3) er det tydeligvis valget af pronomen (refleksivt eller personligt) der afgør hvorvidt der udtrykkes reflexivitet. Men er der dermed tale om en ikke-reflexiv konstruktion i (4) blot fordi denne konstruktion ikke tillader pronomenet *sí* som markør? Begge konstruktioner har reflexiv betydning; dog er den koreferentielle læsning i (4) ikke lokalt bundet, men derimod kontekstuelt bestemt. Pronomenet kan enten vise tilbage til subjektet, eller til en anden person. Spørgsmålet om hvorledes vi skal afgrænse reflexivkategorien, skal ses i lyset af at konstruktionen i (5) implicerer, i modsætning til (3) og (4), den samme reflexive betydning, uafhængigt af hvilket pronomen der vælges. Dette viser at denne konstruktion ikke afspejler den samme pronomielle distinktion som fx (3).

En entydig bestemmelse af reflexivmarkøren ud fra dens form og syntaktiske betingelser må således betragtes som værende temmelig problematisk. På den anden side forekommer en ensidigt funktionelt orienteret fokus på de semantiske betingelser at være en, omend mulig, så dog utilstrækkelig vej at gå.

Jeg vil i denne artikel argumentere for en alternativ løsningsmodel, idet jeg støtter mig til egen forskning inden for et andet grammatisk område (den komplekse sætning) og til hovedprincipperne i Crofts nye Radical Construction Grammar (Croft 2001). Jeg foreslår at flytte fokus fra præetablerede morfologiske, syntaktiske og semantiske kate-

gorier (dvs. de kategorier vi normalt forbinder med betegnelsen reflektiv markør) til den grammatiske konstruktion (form-betydningspar). Denne gøres derved til den primære analyseenhed hvoraf kategorierne kan afledes. Med denne fremgangsmåde må vi først og fremmest analysere (3) - (5) som værende tre forskellige koreferentielle konstruktioner. Ud over at lægge op til en helt anderledes syntaktisk beskrivelse, baseret på en taksonomi af grammatiske konstruktioner i stedet for kategorier, er det afgørende at man med denne tilgang naturligt forsøger at få afdækket hvilke betydningsstrukturer konstruktionen indeholder. Disse er nemlig ud over at være en integreret del af konstruktionen også dennes motiverende elementer.

For at klargøre problemets art og omfang, vil jeg indledningsvis skitsere en beslægtet problemstilling: bestemmelsen af sideordning overfor underordning, og komme med eksempler på andre områder af spansk grammatik der kunne tale for at sætte mere fokus på den grammatiske konstruktion som analytisk primitiv. Fremstillingen vil være struktureret på følgende måde:

1. Bestemmelsen af sideordning overfor underordning: en beslægtet problemstilling.
2. Radical Construction Grammar (RCG): en beskrivelse der har den grammatiske konstruktion som primitiv.
3. Eksempler på grammatiske kategorier/relationer der kan afledes af bestemte konstruktioner i spansk.
 - 3.1. Konstruktionsspecifik ergativitet.
 - 3.2. Konstruktionsspecifik underordning.
 - 3.3. Konstruktionsspecifik passiv.
4. Refleksivitet i spansk:
 - 4.1. En sprogspecifik kategori: spansk overfor dansk.
 - 4.2. En konstruktionsspecifik kategori: koreferentialitet på tværs i spansk.
5. Konklusion.

1. Sideordning-underordning? en beslægtet problemstilling

Tilgangen til den skitserede problemstilling er en naturlig udløber af mit arbejde med adverbielle bisætninger og underordnings/sideord-

ningsproblematikken. En af hovedproblemerne i min afhandling (Pedersen 2000) var spørgsmålet om hvordan man kan skelne systematisk mellem underordning og sideordning i en grammatisk beskrivelse. Problemstillingen opstår fordi de grammatiske tests for underordning/sideordning langt fra entydigt viser om en konjunktion underordner eller sideordner på de forskellige sprog. Forskellige teoretiske tilgange bestemmer disse kategorier arbitrært ved at udvælge nogle for teorien og lejligheden passende grammatiske konstruktioner, og/eller operationer (tests), som basis for bestemmelsen. Jeg har i andre sammenhænge (fx i Pedersen 2000: 34) vist hvorledes man i funktional grammatik ofte forsøger at komme ud over dette arbitrære præg der typisk er forbundet med underordnings/sideordnings tests. Et eksempel ses i (6):

- (6) Adverbial subordinators are free forms or bound adverbial morphemes which specify some semantic interclausal (or: circumstantial, adverbial) relation between the subordinate clause over which they operate and the modified matrix clause". (Kortmann 1997: 56).

Som det imidlertid fremgår, er problemet her at den traditionelle argumentations arbitrære præmisser for opstilling af tests og definitioner blot er afløst af en cirkulær argumentation. Hermed mener jeg at kategorien 'adverbiel underordner' defineres ud fra forholdet mellem en underordnet sætning og en overordnet sætning, eller omvendt. Problemet afspejler i virkeligheden et generelt problem ved komponentielle analyser: den grammatiske konstruktion ses opbygget af et inventar af basale grammatiske kategorier som er konstruktionens primitive størrelser. Disse kategorier kan imidlertid vanskeligt bestemmes som sådanne primitiver ved at manipulere med grammatiske konstruktioner (definitioner, tests) hvori de selv samme kategorier indgår (underordner på basis af underordnende konstruktion osv.), uden at man på den ene eller anden måde gør sig skyldig i cirkulære slutninger.

I min phd.-afhandling forsøgte jeg at eliminere såvel den arbitrære som den cirkulære bestemmelse ved simpelthen som udgangspunkt at opløse distinktionen mellem underordner og sideordner. I stedet fandt jeg det interessant at se på hvordan forbinder-fænomenet som sådant kan konstrueres i sproget (Pedersen 2000: kap. 3-5, 2001). Kon-

struktionen (form-betydningspar) blev hermed gjort til det centrale. På den måde kom det til at handle om hvordan forskellige forbindelsestyper mellem verbalsituationer kan udtrykkes i forskellige sproglige konstruktioner. Med denne anderledes tilgang kan man påvise at en bestemt grammatisk konstruktion af en sådan forbindelse har indbygget en række restriktioner. Strategien ændrer altså en række velkendte grammatiske operationers status, fra at være forskellige teoriretningers mere eller mindre arbitrære tests for hypotakse/paratakse, til blot at være distributionelle restriktioner på bestemte form-betydningskonstruktioner af forbindelsesfænomenet. Bemærk at vi derved kan bevare den distributionelle metode i en semantisk (kognitivt) orienteret grammatisk analyse. Ikke med henblik på at definere grammatiske kategorier, men simpelthen fordi den grammatiske konstruktion, med dertil knyttede distributionelle restriktioner, gøres til det centrale i beskrivelsen.

Jeg når frem til at dette giver en mere konsekvent og systematisk beskrivelse af en række grammatiske fænomener der ellers behandles som et spørgsmål om tilhørsforhold til bestemte prædefinerede grammatiske kategorier: hypotakse overfor paratakse. Disse kategorier hævdes ofte at udgøre et i øvrigt vanskeligt bestemt kontinuum, simpelthen for at håndtere de definitoriske vanskeligheder der er forbundet med at bestemme hypotaksen og parataksen som basale grammatiske kategorier, på tværs af sprogets forskellige konstruktioner. I afhandlingen ses kontinuum-tankegangen som et uomgængeligt udslag af et dybereliggende princip: kategorierne har kun gyldighed som abstraktioner i en beskrivelse der sætter den enkelte konstruktionstype i centrum for abstraktionen.

Synspunktet er altså at den eneste mulighed for at undgå en arbitrær såvel som en cirkulær bestemmelse af fænomenet underordning/sideordning derfor er at gøre selve de grammatiske konstruktioner, her forbindelses-konstruktioner, til det centrale i beskrivelsen. Hermed får de grammatiske kategorier *hypotakse* og *paratakse* status af at være afledte størrelser der er snævert knyttet til bestemte grammatiske konstruktioner. Fx kan kategorien underordning ikke i samme grammatiske forstand appliceres på konstruktioner hvori der indgår kompletivsætninger, relativsætninger eller adverbelle ledsætninger. Kun i en

overordnet begrebsmæssig, dvs. ikke grammatisk, forstand vil man kunne sige at der i alle tre tilfælde er tale om en form for underordningsforhold. Jeg vil ikke her komme nærmere ind på den konkrete analyse af den koncessive konstruktion i spansk, som afhandlingen primært handler om (se Pedersen 2000: kap. 5, 6), en analyse som selvfølgelig også implicerer en række problemer. Man kan fx indvende at analysen, der er centreret omkring den grammatiske konstruktion, ikke præsenterer et færdigt billede af problemstillingens substans: distinktionen mellem hypotakse og paratakse i dens mange forskellige afskygninger, men først og fremmest omformulerer den. Her bør man vel retfærdigvis tage teoriens og analysernes nuværende udviklingsstadium i betragtning. Det afgørende er imidlertid at en sådan omformulering, efter min mening, er metodologisk mere holdbar og perspektivrig, og at man på den baggrund kan fastholde at fremgangsmåden, som beskrevet ovenfor, gør en forskel. Dermed siger jeg også at den er interessant i kraft af at den rækker ud over hvad der snævert set vedrører den komplekse sætningsproblematik.

2. Radical Construction Grammar (RCG)

Når jeg vover denne påstand, så støtter jeg mig til en ny grammatisk teori der er aktuel netop nu: Crofts *Radical Construction Grammar* (RCG) (Croft 2001). RCG er en særlig version af konstruktionsgrammatikken (se fx Goldberg 1995). Teorien er kognitivt-funktionelt orienteret og ligger som sådan meget tæt op af Langackers *Cognitive Grammar* (Langacker 1987/91). Langacker fokuserer mest på den grammatiske konstruktion, herunder navnlig de konceptuelle strukturers, universelle karakter. Croft er mere interesseret i den grammatiske konstruktion som sådan, herunder dens distributionelle betingelser, og er i den henseende mere syntaktisk orienteret. Dertil kommer at Croft tager afsæt i sprogtypologiens metoder, der så at sige gøres til kernen i analysen af det enkelte sprog. RCG bygger helt grundlæggende på et princip om at gøre den grammatiske konstruktion til den basale størrelse i beskrivelsen. En grammatisk konstruktion forstås som et symbolsk form-betydningspar der manifesterer sig som typer af sprogligt udtryk med et bestemt betydningsindhold. En grammatisk konstruktion kommer altså til udtryk som basale ytrings- og forståelsesmæssige helheder i sprogbrugen. Selve måden hvorpå vi kan identifi-

cere en konstruktion, er således et spørgsmål om at kategorisere de ytringer man hører i typer (Croft 2001: 52). Grammatiske konstruktioner er i kognitiv forstand tilsvarende mentale repræsentationer af denne grammatiske viden på forskellige abstraktionsniveauer, mens grammatiske kategorier og relationer er afledte størrelser (epifænomener), abstraheret ud fra disse repræsentationer. Grammatiske kategorier og relationer er altså i RCG ikke blot sprogspecifikke, men også konstruktionsspecifikke. Omvendt vil den enkelte konstruktions kategorier/relationer ofte ligne tilsvarende kategorier/relationer i beslægtede konstruktioner på tværs i sproget. Denne lighed på tværs af konstruktioner er der naturligt funktionelle, kognitive og semantiske forklaringer på (Croft 2001: 45).

Som det fremgår af foregående afsnit, svarer dette i princippet til hvad jeg har gjort i analysen af den komplekse sætning i spansk. I stedet for at basere analysen på kategorier som underordning og sideordning, og en lang række specifikke semantiske relationer mellem de to sætninger (kausal, konditionel, koncessiv osv...relation), har jeg som udgangspunkt analyseret hvad jeg har kaldt en forbindelseskonstruktion (*la construcción del link*). Derefter har jeg kortlagt hvilke distributionelle restriktioner der gælder for forskellige varianter af den koncessive forbindelseskonstruktion, der typisk bygges op omkring konjunktionen *aunque*.

En alternativ løsning ville være at se helt bort fra distributionsanalysen i selve definitionen af hypotakse og paratakse, og i stedet gøre brug af funktionelle forklaringer (se fx Herslund & Korzen 1999). Men hermed flytter man, så vidt jeg kan se, blot problemet fra det sproglige niveau til det konceptuelle niveau: fra at spørge hvad fx hypotakse er for noget, står vi nu over for at skulle forholde os til hvad vi forstår ved at et fænomen er underordnet, perifert o.l., eller hvad vi forstår ved at sprogbrugerenasserterer noget selvstændigt. Man må vel retfærdigvis kræve nogle klare kriterier for hvad det vil sige at en ledsætning ingen selvstændig illokutionær værdi har, lige såvel som man kan kritisere at en formel syntaktisk tilgang ikke formår at opstille entydige syntaktiske kriterier for hvad der adskiller hypotaksen fra parataksen. Derfor forekommer den rent funktionelle forklaring utilstrækkelig til belysning af denne problemstilling. Dertil kommer

at man i en rendyrket funktionel beskrivelse må give afkald på at råde over en direkte sammenhæng mellem grammatisk argumentation og en regelbaseret sproglig beskrivelse, simpelthen fordi fokus for beskrivelsen ligger uden for sproget. Fx ligger følgende konstruktionsgrammatiske argumentation: "sætningen (adverbiel bisætning) er underordnet fordi den kan foranstilles" (der refereres her til en af de distributionelle betingelser for den adverbielle bisætningskonstruktion) bag følgende instruktion: "adverbielle bisætninger er ofte foranstillet, men kan også efterstilles". En funktionel beskrivelse af typen: "i en adverbielt underordnet sætning er indholdet perifert i forhold til det centrale der siges i en anden sætning", eller "en ledsætning har ingen selvstændig illokutionær værdi" er ikke tilsvarende direkte forbundet med en instruktiv grammatisk beskrivelse. Konstruktionsgrammatikken (og navnlig RCG) "redder" så at sige distributionsanalysen metodologisk ved at gøre selve den grammatiske konstruktion til den basale analyseenhed. Men dette sker vel at mærke ikke på bekostning af funktionelle forklaringer der selvfølgelig er nødvendige for at begribe de grammatiske konstruktioners motiverende betydningsstruktur og oprindelse.

3. Konstruktionsspecifikke kategorier/relationer i spansk

3.1. Konstruktionsspecifik ergativitet

Ergativitet er typisk en betegnelse hvormed man refererer til nogle generelle grammatiske egenskaber ved et sprogs konstruktioner. Man taler om ergative sprog overfor akkusative sprog som to forskellige sprogkategorier. Bestemte konstruktioner i et sprog kan imidlertid have ergative eller akkusative træk selvom sprogkategorien i øvrigt er hhv. akkusativ og ergativ. Sådanne konstruktionsspecifikke ergative træk er for fransk (som er et akkusativt sprog) beskrevet i Herslund (1997). De ergative varianter indgår i alternationer med den for sprogkategorien prototypiske konstruktion. Tilsvarende spanske eksempler på sådanne alternationer ses i (7) - (10):

- (7) Fernando ha cambiado su actitud (prototypisk SVO-konstruktion)
[Fernando har ændret sin attitude]

- (8) Fernando ha cambiado de actitud (inkorporering)
[Fernando har ændret attitude]
- (9) Los participantes discutieron varios asuntos (prototypisk SVO-konstruktion)
[Deltagerne diskuterede forskellige emner]
- (10) Los participantes discutieron sobre varios asuntos (antipassiv)
[Deltagerne snakkede (diskuterede) om forskellige emner]

3.2. *Konstruktionsspecifik underordning*

Sprogets kategorisering af sætninger som underordnede eller sideordnede kan siges at være sprogspecifik. I tysk er der fx en generel markering af ledsætningens underordnede status idet det finite verbum i sådanne sætninger altid står på sidste plads. I spansk finder man ikke en tilsvarende distribution:

- (11) *Erhat ein neues Auto gekauft.* (Hovedsætning) (Tornberg 1995: 154)
- (12) Hast du gesehen, *dab er ein neues Auto gekauft hat.* (ledsætning)
(Tornberg 1995: 155)
- (13) Le ha tocado la lotería y *se ha comprado un coche* (Hovedsætninger)
[Han har vundet i lotteriet og han har købt sig en bil]
- (14) ¿Has visto *que se ha comprado un coche?* (kompletiv ledsætning)
[Har du set han har købt sig en bil?]
- (15) Está triste *aunque se ha comprado un coche.* (adverbiel ledsætning)
[Han er ked af det selvom han har købt sig en bil]

I spansk er den tilsvarende sætningskategorisering ikke blot sprogspecifik, men også konstruktionsspecifik. Som jeg har argumenteret ovenfor, skal dette forstås således at underordningskategorien vanskeligt kan ses som en og samme grammatisk kategori der manifesterer sig såvel i en konstruktion med kompletivsætning som i en konstruktion med sætningsadverbial. Dette afspejles i den syntaktiske distribution bl.a. ved at det kun er bisætningen i den adverbielle konstruktion, jf. (18) der naturligt foranstilles, jf. (18'):

- (16) Pretenden *que dimita el presidente* (Alarcos 1995: 313)
[De ønsker at præsidenten skal gå af]

- (17) Nos preocupaba la opinión *que expuso el delegado* (Alarcos 1995: 313)
[Vi var bekymrede over den holdning den delegerede gav udtryk for]
- (18) El frío era intenso *aunque hacía sol*.
[Kulden var intens selvom solen skinnede]
- (18') *Aunque hacía sol*, el frío era intenso.

En konstruktionsgrammatisk analyse af den grammatiske underordning i (16) - (18) har sådan set ikke større forklaringssevne når det gælder selve underordningsfænomenet, end andre funktionelt orienterede tilgange der ligeledes skelner mellem konstruktioner med indlejnings-struktur (*embedding*) og konstruktioner med sætningsadverbial (*clause combining*), se fx Matthiesen & Thompson (1988). Men for det første er der tale om en anden grammatisk teori, og for det andet gør den konstruktionsgrammatisk analyse en forskel i grænseområdet mellem underordning og sideordning, som skitseret ovenfor: Spørgsmålet om hvorledes kategorierne defineres erstattes af den opgave der ligger i at beskrive de forskellige form-indholds konstruktioner af komplekse (handlings)situationer, samt tilhørende distributionelle restriktioner. Se Pedersen 2000.

3.3. *Konstruktionspecifik passiv*

På spansk kan man udtrykke passiv betydning enten i en parafrastisk konstruktion, eller i en se-konstruktion:

- (19) La casa fue construida por los albañiles [huset blev bygget af murerne]
- (20) Se construyó la casa [huset blev bygget]

Passivkategorien er imidlertid hverken i syntaktisk eller semantisk forstand den samme i de to konstruktioner. Forskellen ses bl.a. af at *se*-konstruktionen meget vanskeligt kan have et agensled:

- (21) Se construyó la casa por los albañiles (*??) [huset blev bygget af murerne]

Se fx Mendikoetxea (1999), Maldonado (1992), Maldonado (2000), Monge (1954).

Passivkategorien er altså i spansk afledt af hvilken konstruktion der er tale om.

4. Refleksivitet i spansk

Refleksiv har som grammatisk kategori sin egen særegenhed i spansk. Mht. den refleksive form udtrykkes refleksiviteten enten i en *se*-konstruktion, evt. forstærket med *a sí mismo*, hvor *se* er et verbaltbundet pronomen, jf. (22); eller i en *sí*-konstruktion, evt. forstærket med *mismo(s)*, hvor *sí* er en særlig præpositions kasus, jf. (23):

(22) Fernando *se* lava (*a sí mismo*)
[Fernando vasker sig (selv)]

(23) Ana y Juan tiraron de la cuerda hacia *sí* (*mismos*) (Otero 1999: 1502)
[Ana og Juan trak i snoren hen imod sig selv]

Indledningsvis er det interessant at bemærke at “forstærker” (*intensificer*) – kategorien er konstruktionsspecifik i spansk. I (22) kommer den til udtryk som *a sí mismo*, mens den i (23) kommer til udtryk som *mismo(s)*. Om *reflexive*–*intensificer*kategorierne, se König & Siemund (2000).

4.1. En sprogspecifik kategori: spansk overfor dansk

Som det blev bemærket indledningsvis, er der forskel på hvordan refleksivitet kommer til udtryk i spansk og dansk, ligesom kategorien refleksiv ikke har det samme betydningsindhold i de to sprog. Refleksivitet er med andre ord sprogspecifik. Jeg vil i sammenligningen af de to sprog nøjes med at se på den prototypiske brug af refleksiver (van Hock 1995: 335), hvor det refleksive pronomen udfylder, eller markerer, verbets direkte objekt med forskellig grad af transitivitet, og hvor antecedenten er subjektet, jf. (24) - (25):

(24) Fernando vasker **sig** (selv??)

(25) Fernando **se** lava (**a sí mismo**)

I Ulrik Hvilshøjs SHF-artikel fra 1999 (Hvilshøj 1999) er *sig* overfor *sig selv* analyseret i et typologisk/funktionelt perspektiv. Sammenlignet med spansk er kodningen af den refleksive situation i dansk mere om-

fattende, i den forstand at der i kodningsmønsteret ser ud til systematisk at blive skelnet mellem *sig* og *sig selv* alt efter om betydningen skal være 'forventet koreference' (medium situation) eller 'ikke-forventet koreference' (refleksiv situation):

Refleksiv situation:

- (26) Han bebrejder **sig selv** (afspejler en svag semantisk valens til koreferentielle argumenter: han bebrejder ikke hvad man kunne forvente, nemlig en anden participant, men sig selv!)
 (27) *Han bebrejder sig

Medium situation: (Se Kemmer 1993. Her opstilles en generel typologi for mediumkategorien)

- (28) Han hyggede **sig** (afspejler en semantisk valens til koreferentielle argumenter, der som forventet refererer til samme entitet, dvs. participanterne er non-distinkte)
 (29) *Han hyggede sig selv

Hvis man kunne bruge *sig* og *sig selv* mere eller mindre i flæng, ville det være udtryk for at dansk ikke skelnede eksplicit mellem refleksiv- og mediumsituationen. Men det gør dansk altså. Tilstedeværelsen af *selv* i forbindelse med *sig* er ved en lang række verber obligatorisk når der er koreference mellem verbets argumenter. Ved andre verber er *sig selv* udelukket under de samme betingelser, og kun *sig* kan forekomme. Ved en tredje type verber kan både *sig* og *sig selv* forekomme. Eksempler på de tre typer ses i (30) - (32), jf. Hvilshøj (1999: 93):

- (30) Han bedrog/beundrede/dræbte/elskede/foragtede...**sig selv**.
 (31) Han besindede/betakkede/blærede/brokkede/brystede...**sig**.
 (32) Han vaskede/barberede/brændte/forsvarede/slog...**sig/sig selv**.

I spansk synes denne skelnen i langt mindre grad at være kodet. Der er i spansk verber der kan optræde både med *se* og med '*se + a sí mismo*', og andre verber der kun optræder med *se*:

- (33) Fernando se lava (a sí mismo) [Fernando vasker sig (selv)]
 (34) Fernando se levanta [Fernando står op]
 (35) *Fernando se levanta a sí mismo [Fernando løfter sig selv (??)]

Der ser til gengæld ikke umiddelbart ud til at være verber der kræver at koreferencen mellem verbets argumenter **skal** kodes komplekst ('*se + a sí mismo*').

'*Se + a sí mismo*' er altså tilsyneladende aldrig obligatorisk i kodningen af den koreferentielle situation, og man kan derudfra ræsonnere at denne komplekst sammensatte refleksiv i spansk ikke repræsenterer distributionelle forhold der, som i dansk, er væsentlige for refleksivkategorien. Den kan derfor ikke siges at være en egentlig refleksiv markør. Forklaringen er, som bemærket i indledningen til dette afsnit, at *a sí mismo* er en konstruktionsspecifik "forstærker" (*intensifier*), og ikke en refleksivmarkør. *A sí mismo* er derfor ikke med til at definere refleksivkategorien, men derimod en optionel emphatisk markør som visse verber tillader og andre ikke.

Eftersom der i spansk ikke ser ud til, som i dansk, nødvendigvis at være en eksplicit kodning af enten en refleksiv eller en medium situation, betyder det at *se* i spansk heller ikke nødvendigvis har funktionerne 'refleksiv-markør' eller 'medium-markør', sådan som det er den normale opfattelse blandt grammatikere. *Se* vil i stedet, på et mere generelt plan, kunne opfattes som en markør af selve koreferencen mellem de verbale argumenter. Derved overlades bestemmelsen af om der er tale om en refleksiv eller en medium situation, til en inferentiel fortolkning, baseret på verbets semantiske valensstruktur.

4.2. Den konstruktionsspecifikke koreferentialitet

Refleksiv er normalt en kategori vi forbinder med såkaldte refleksive pronomener. Det ses af (36) - (39) idet (37) og (39) vanskeligt vil kunne få den koreferentielle betydning når vi anvender et personligt pronomen:

- (36) *Ana se mortifica (a sí misma)*. [Ana plager sig selv] (Otero 1999: 1498)
- (37) **Ana la mortifica (a ella)* (der refereres til en anden person). [Ana plager hende]
- (38) *Ana confía en sí*. [Ana tror på sig selv]
- (39) **Ana confía en ella* (der refereres til en anden person). [Ana tror på hende]

Mønsteret er i spansk lige omvendt når sætningskonstruktionen bliver kompleks og den koreferentialitet vi ønsker at udtrykke går på tværs af ledsætning og overordnet sætning. Med andre ord, hvis den pronomielle reference ligger i ledsætningen, mens korrelatet ligger i den overordnede sætning, anvendes et personligt pronomen. I en sådan kompleks konstruktion kan det refleksive pronomen ikke bruges til at udtrykke koreferentialitet:

- (40) **Ana dice que Rosa se mortifica (a sí misma)*. (reference til Rosa).
[Ana siger at Rosa plager sig selv]
- (41) *Ana dice que Rosa la mortifica (a ella)*.
[Ana siger at Rosa plager hende]
- (42) **Ana dice que Rosa confía en sí*. (reference til Rosa)
[Ana siger at Rosa tror på sig selv]
- (43) *Ana dice que Rosa confía en ella*. (Otero 1999: 1498)
[Ana siger at Rosa tror på hende]

Det kan man imidlertid godt finde eksempler på i en lang række sprog, her et fransk eksempel:

- (44) *On souhaite toujours que les gens ne disent pas du mal de soi*
(Huang 2000: 92)

Opfatter vi *koreferentialitet*, og dermed refleksiv, som en ikke bare sprogspecifik, men konstruktionsspecifik grammatisk kategori, vil såvel (36) og (38) som (41) og (43) repræsentere særlige refleksive konstruktioner i spansk. Den koreferentielle strukturs distributionelle betingelser definerer så hvilken refleksiv konstruktion der er tale om.

Det skal også her pointeres at denne konstruktionsgrammatiske tilgang ikke i alle mulige tilfælde giver en øget indsigt i disse anaforske konstruktioner. Det er velkendt princip at der typisk er tale om en komplementær pronominel distribution (se fx Chomsky 1981: 188):

- A) En refleksiv eller reciprok anafor skal være bundet til et korrelat i de lokale syntaktiske omgivelser (sætningsenhed eller syntagme).
- B) En ikke-refleksiv pronominel anafor kan ikke etablere en kore-

ferentiel relation med et korrelat i lokale syntaktiske omgivelser (sætningsenhed eller syntagme) som denne er en del af.

Det er også velkendt at det refleksive og det ikke-refleksive pronomen på den anden side ikke altid er komplementært distribueret (van Hock 1995: 335; se også Huang 2000 og Gelderen 2000). Men ligesom vi har set det med den komplekse sætning, så er det netop i kategoriernes grænseområder, hvor den syntaktiske distribution ofte er tvetydig, at en konstruktionsgrammatisk analyse har særlige fortrin. I spansk er distributionsmønstret fx afvigende fra det generelle, jf. B, i følgende konstruktionstype:

- (45) **Luis* vio un pájaro junto a *sí*. [Luis så en fugl ved siden af sig]
 (46) **José* puso la manta encima de *sí*. [José lagde tæppet over sig]
 (47) *Luis* vio un pájaro junto a *él*. [Luis så en fugl ved siden af sig]
 (48) *José* puso la manta encima de *él*. [José lagde tæppet over sig]
 (Otero 1999: 1499)

Forholdene kompliceres yderligere af at man også i spansk forholdsvis let finder eksempler på at A-mønstret slet ikke følges, jf. det franske eksempel i (44); fx med *para sí*:

- (49) ...Y en el caso contrario, si *este presidente* actuara conforme al mandato constitucional de servir al pueblo, no a sus familiares, en ningún momento lo interpretarían como un intento de minimizar la importancia que tiene, por ejemplo, su esposa *para sí mismo* y como Primera Dama de la República. (CREA)
- (50) No dio la respuesta estilo Woody Allen. Dio una repuesta mucho más interesante y dice: “*Cada uno* tiene un secreto en su vida. Un secreto *para sí mismo*. Hay quien se lo lleva a la tumba y hay quien decide saber algo de él, ponerse a descifrar ese secreto”. (CREA)
- (51) El ballet, lleno de momentos de sugestión e intensidad, también demuestra que la idea y el estilo de *Gades* no dejan espacio a fáciles protagonismos y a papeles de primer bailarín, sea *para sí mismo*, sea para Elvira Andrés. (CREA)

(52) Si a alguien se parece es al Nixon de 1960, el de la falsa retirada tras la derrota ante Kennedy. Incluso *usa* los mismos argumentos, las mismas coartadas, los mismos sarcasmos. He cumplido mi tarea en la política nacional, hay que dejar paso a otros, los innobles periodistas que me han perseguido ya no tendrán a quien dar patadas en el trasero. Buscando la compasión *para sí* y el descrédito para sus críticos. (CREA)

(49) - (52) følger tydeligvis ikke komplementaritetsprincippet under A: at en reflexiv anafor skal være bundet til et korrelat i de lokale syntaktiske omgivelser.

Fra et konstruktionsgrammatisk synspunkt må man forvente at de forskellige koreferentielle konstruktioner tilsvarende har forskellige koreferentielle betydninger. Vi vil først se på om en logisk-semantisk betragtning vil kunne bestemme disse betydningsforskelle. Rent faktisk kan en typisk forskel i pronomenernes koreferentielle betydning beskrives ud fra de respektive sandhedsbetingelser, jf. Otero 1999: 1500:

- (53) Sólo Ana habla siempre de sí. [Kun Ana taler altid om sig selv]
 (54) Sólo Ana habla siempre de ella. [Kun Ana taler altid om hende (= Ana)]

I en situation hvor Ana, Rosa og Luisa altid taler om Ana, er (53) sand, mens (54) er falsk. I en anden situation hvor Ana altid taler om Ana, Rosa om Rosa, osv., vil (53) være falsk, mens (54) vil være sand. Skematisk ser de reflexive betydninger ud på flg. måde:

- (55) For Ana = x, taler x altid om x (reflexiv situation "stramt" kodet med reflexivt pronomen, hvor koreferentialiteten kun kan implicere x)
 (56) For Ana = x, taler x altid om Ana (reflexiv situation "løsere" kodet som en pronominel markering af koreferentialitet der kan implicere andre referenter end Ana)

Men konstruktionen i (57) viser at sådanne semantiske kategoribetragtninger ikke altid kan bestemme det såkaldte reflexive pronomen som markør for én koreferentiel kategori ("reflexiv") og det person-

lige pronomeren som markør for en anden (“ikke-refleksiv”). Det vil nemlig være svært at forklare pronomervalget i (57) med henvisning til kategoriernes sandhedsbetingelser, jf. (53) - (56), idet læsningen i (57) vanskeligt vil kunne implicere andre referenter end Ana selv. Den refleksive situation vil derfor i denne konstruktion være “stramt” kodet, uanset valg af pronomeren:

(57) *Ana sintió unos pasos tras sí/ella* (Fernández Ramírez 1951: §116). [Ana hørte skridt bag sig]

Betydningsvariationen er til gengæld naturligt inkorporeret i en konstruktionsgrammatisk (RCG-) tilgang. Eksistensen af forskellige koreferentielle konstruktioner er basalt set funktionelt motiveret, og konstruktionerne vil derfor forventeligt have hver deres refleksive betydningsstruktur. De indlysende semantiske ligheder på tværs af konstruktionerne vil ligeledes være funktionelt motiverede (for en forklaring af dette mere generelle princip, se Croft 2001: 45).

5. Konklusion og perspektivering

Ud fra et konstruktionsgrammatisk synspunkt bør den grammatiske analyse ikke basere sig på prædefinerede grammatiske kategorier og relationer. I princippet bør enhver grammatisk konstruktion betragtes som den primitive analyseenhed, hvoraf der udledes nogle kategorier og relationer. Tværkonstruktionelt udviser disse primært en række ligheder, men også forskelligheder.

Jeg foreslår en analyse der bestemmer kategorien refleksiv i en specifik koreferentiel konstruktion i et specifikt sprog, med ligheder og forskelle i forhold til andre koreferentielle konstruktioner. Herved er det ikke længere refleksivmarkøren der definerer den refleksive konstruktion, men den anaforiske konstruktion der bestemmer en specifik markør af koreferentialitet. ‘Refleksivmarkør’ som grammatisk kategori er i den forstand bestemt i den anaforiske konstruktion, ikke omvendt.

Med afsæt i denne tilgang til refleksivitet vil det være interessant at undersøge betingelserne for de refleksive konstruktioner i spansk hvor den anaforiske forbindelse er mere løs, og hvor reglerne for brugen af

pronomener kan være uklare (den såkaldte *long-distance reflexivization*). Det vil også være interessant at se nærmere på den upersonlige *se*-konstruktion i spansk endnu engang, vel at mærke med nye briller på. Her er bl.a. problemer med bestemmelsen af subjektet og objektet som grammatiske relationer. Artiklen skal således ses som en refleksion over hvorledes sådanne studier metodologisk kan gribes an.

Henvisninger

- Alarcos Llorach, E. (1995). *Gramática de la Lengua Española*, Real Academia Española. Madrid: Espasa Calpe.
- Chomsky, N. (1981): *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris. CREA: *Real Academia Españolas synkron korpus*. 180 millioner ord.
- Croft, W. (2001): *Radical Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Tornberg, U. (1995): Dansk bearbejdet udgave af *Die Grammatik* (1992). Gyldendals Gymnasiale Grammatikker. København: Gyldendal.
- Fernández Ramírez, S. (1951): *Gramática Española. Los sonidos, el nombre y el pronombre*. Madrid: Revista de Occidente.
- Frajzyngier, Z. (2000): Domains of point of view and coreferentially: system interaction approach to the study of reflexives. In: Z. Frajzyngier & T. S. Curl (eds.), *Reflexives. Forms and functions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gelderen, E. van (2000): Bound pronouns and non-local anaphors: The case of earlier English. In: Z. Frajzyngier & T. S. Curl (eds.), *Reflexives. Forms and functions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Goldberg, A. (1995): *Constructions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Herslund, M. (1997): Syntaktiske alternationer og funktionelle kategorier. *Ny forskning i grammatik, Fællespublikation 4*.
- Herslund, M. & Korzen, H. (1999): *Det franske sprog, kapitel VIII, I. Den komplekse prædikation 1*. Foreløbig version.
- Huang, Y. (2000): *Anaphora. A Cross-linguistic Approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Hvilshøj, U. (1999): Refleksivitet i dansk. *Sig og sig selv* i et typologisk perspektiv. *Ny forskning i grammatik, Fællespublikation 6*.
- Kemmer, S. (1993): *The middle voice*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Kortmann, B. (1997): *Adverbial Subordination. A typology and history of Adverbial Subordinators*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- König, E. & Peter Siemund (2000): Intensifiers and reflexives: A typological perspective. In: Z. Frajzyngier & T. S. Curl (eds.), *Reflexives. Forms and functions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Langacker, R. (1987/91): *Foundations of Cognitive Grammar*, Vol. I + II. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Maldonado, R. (1992): *Middle Voice: the case of Spanish 'se'*. Phd.-dissertation, University of California, San Diego. UMI, Ann Arbor.
- Maldonado, R. (2000): Conceptual distance and transitivity increase in Spanish reflexives. In: Z. Frajzyngier & T. S. Curl (eds.), *Reflexives. Forms and functions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Matthiesen, C. & S. A. Thompson (1988). The structure of discourse and 'subordination'. In: John Haiman *et al.* (eds.): *Clause combining in grammar and discourse*. Amsterdam-Philadelphia: Benjamins.
- Mendikoetxea, A. (1999): Construcciones con *se*: medias, pasivas e impersonales. In: Ignacio Bosque, Violeta Demonte (eds.), *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*.
- Monge, F. (1954): *Las frases pronominales de sentido impersonal en español*. Zaragoza 1954.
- Otero, C. P. (1999): Pronombres reflexivos y recíprocos. In: Ignacio Bosque, Violeta Demonte (eds.), *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*.
- Pedersen, J. (2000): *Conectores y relaciones gramaticales, el caso de aunque en español*, Phd-afhandling, Romansk Institut, Københavns Universitet.
- Pedersen, J. (2001): Fra forbundne konstruktioner til den konstruerede forbindelse, *Ny forskning i grammatik*, Fællespublikation 8.
- Schladt, M. (2000): The typology and grammaticalization of reflexives. In: Z. Frajzyngier & T.S. Curl (eds.), *Reflexives. Forms and functions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- van Hock, K. (1995): Conceptual reference points: A cognitive grammar account of pronominal anaphora constraints. *Language* 71-2, 310-340.

Indrømmelsesaktivitetens struktur og nuancer

Rita Therkelsen

1. Indledning

Jeg definerer en indrømmelsesaktivitet som en der realiseres ved at der er to prædikationer, et element der betegner modsætning og som går imod en kausal relation, samt et element der betegner modsætning, og som polyfonisk iscenesætter et modsat synspunkt. Mine hovedpåstande er at indrømmelsesaktiviteten som jeg har defineret den, har en fast struktur som kan relateres til argumentationen, her repræsenteret med Toulmins argumentationsmodel (Toulmin 1958, Jørgensen & Onsberg 1987), og at der ved hjælp af den sproglige polyfoniteori (Ducrot 1984, Nølke 1989, 2001, Nølke & Olsen 2000) kan påvises to typer indrømmelsesaktivitet som har forskellig funktion i dialogen / den praktiske argumentation. Jeg inddrager desuden Henning Nølkes konnektorgrammatik (Nølke 1999) og (Dansk) Funktionel Grammatik (Dik 1997, Heltoft & Hansen 1999). Betegnelsen 'aktivitet' har jeg fundet i konversationsanalysens inventar, en betegnelse som trækker den velkomne implikatur med sig at indrømmelse er noget der foregår i en dialog.

2. Foreløbig afgrænsning

Med definitionen på en indrømmelsesaktivitet udelukker jeg foreløbig alle ytringer som nok kan fungere som en indrømmelse i bred forstand i interaktionen, men hvor der ikke er nogen kausal relation involveret, som i (1) - (7):

- (1) Jeg *indrømmer* at jeg overdrev lidt.
- (2) Det *kan godt være* at jeg overdrev lidt.
- (3) Jeg *tog fejl*. Undskyld!

- (4) Du *har ret*.
- (5) *Nå ja*, hunden er plettet.
- (6) Det er *godt nok* for meget!
- (7) Det var *alligevel* satans!

Faktisk kan enhver fremsættende sætning under de rigtige kontekstuelle betingelser opfattes som en indrømmelse i interaktionen. Det er et tolkningsspørgsmål. Det der interesserer mig, er når der er tale om en indrømmelsesaktivitet hvor der polyfonisk bliver iscenesat en kausal relation, og hvordan den forholder sig til argumentationen.

3. Indrømmelsesaktivitetens struktur.

Indenfor den sproglige polyfoniteori har Jean-Claude Anscombe samt Henning Nølke i sin introduktion til den sproglige polyfoniteori (Nølke 1989) behandlet det som jeg definerer som en indrømmelsesaktivitet. Henning Nølke behandler det under spørgsmålet: hvor mange synspunkter kan der være? Anscombe mener der kan være 5 synspunkter, men med Henning Nølkes begrebsapparat er det tilstrækkeligt med 4¹. De er enige om den grundliggende struktur. Henning Nølkes eksempel er (8):

- (8) Rigtignok er det vanskeligt at give en eksakt beskrivelse af polyfoniteorien, men det er besværet værd at prøve at få det gjort.

Den polyfoniske analyse består i at der er følgende 4 synspunkter som afsender henholdsvis erklærer sig enig i eller tager afstand fra (formuleringerne er mine):

spkt. 1: Det er vanskeligt at give en eksakt beskrivelse af polyfoniteorien.

1. Forskellen er at Anscombe indskrives dette om afsender er enig eller ej, som et synspunkt, mens dette bliver afgjort uafhængigt af opgørelsen af antal synspunkter i Henning Nølkes begrebsapparat.

spkt. 2: Hvis det er vanskeligt at give en eksakt beskrivelse af polyfoni-teorien, så er det ikke besværet værd.

spkt. 3: Det er besværet værd

spkt. 4: Man kan ikke af vanskeligheden slutte at det ikke skulle være besværet værd.

Og afsender er enig i synspunkterne 1, 3 og 4, uenig i synspunkt 2. Og det vil sige at det er selve relationen i synspunkt 2, relationen mellem de to synspunkter i hvis-så relationen, som afsender erklærer sig uenig i. Man kan skrive det på en anden måde for at anskueliggøre at en indrømmelsesaktivitet bygger på en hvis-så relation. Hvis jeg siger

selvom X så Y

så iscenesætter jeg samtidig relationen

hvis X så ikke-Y

som jeg går imod. Og det er uanset om det prædikationelle indhold i Y skulle være negeret eller ej, hvis det er negeret, er den negative modpol bare positiv. Det er også vigtigt at understrege at den iscenesatte hvis X så ikke-Y relation ikke er der altid allerede. Den er der kun i og med at *selvom X så Y* tres, iscenesættelsen af den er en del af indrømmelsesaktiviteten. Det er den grundstruktur i indrømmelsesaktiviteten som jeg vil arbejde ud fra.

4. Indrømmelsesaktivitet med ledsætning

Mikkelsen inddeler indrømmelsesbisætninger i to typer (Mikkelsen 1975: 537): 1) modsættende årsagsbisætning, som indledes med fx *skønt*, *uagtet* og *til trods for at*, og 2) modsættende betingelsesbisætninger, som indledes med fx *selv om* og *om*. I anmærkning 1 uddyber han hvorfor han inddeler i de to typer:

“...Forskellen i betydningen mellem disse to underarter af indrømmelsesbisætninger ses ved en sammenligning imellem *skønt alle siger det, vil jeg dog ikke tro det* og *selvom alle siger det, vil jeg dog ikke tro det*, idet alles udsagn i første tilfælde er en kendsgerning, i sidste blot en mulighed...” (Mikkelsen 1975: 537).

Han skriver videre at *selvom* dog altid kan vikariere for *skønt*, men ikke omvendt. Men Mikkelsens grundlag for at skelne mellem to typer indrømmelsesledsætninger er altså om konjunktionen indleder en ledsætning hvis indhold skal tolkes som mulighed eller som kendsgerning. Mere siger han ikke om det, og jeg vil i det følgende vise at Mikkelsens inddeling giver mening, både i forhold til den polyfoniske analyse og i forhold til argumentationen, og at de to typer dermed har forskellig funktion i interaktionen. Som prototyper på ledsætningsindledere vil jeg bruge *på trods af at* til “kendsgerningen” og *selvom* til “den mulige”.

5. Indrømmelsesaktiviteten og argumentation

I forhold til argumentationen vil jeg relatere til Stephen Toulmins argumentationsmodel (Toulmin 1958, Jørgensen & Onsberg 1987), hvor der er 3 obligatoriske dele i argumentet, nemlig påstand, belæg og hjemmel (svarende til konklusion, minor præmis og major præmis). I Toulmins model er der endvidere de fakultative elementer rygdækning, som indeholder det konkrete grundlag for den generelle regel i hjemlen², og gendrivelse, som indeholder betingelser og omstændigheder der sætter hjemlens generelle autoritet ud af kraft, på dansk kan den prototypisk indledes med *medmindre*. Desuden har Toulmin det fakultative element styrkemarkør. Styrkemarkøren angiver hvor sikker afsender er i sin påstand, den er ikke relevant i forhold til indrømmelsesaktivitet.

Jeg vil argumentere for at der er to typer indrømmelsesaktiviteter. Den første prototypisk iværksat med *selvom*, den etablerer en ny hjemmel ved at gå imod den hjemmel som den iscenesætter polyfonisk. Denne type passer til den polyfoniske analyse af grundstrukturen. Det er Mikkelsens modsættende betingelsesbisætning, en velvalgt betegnelse, da den netop siger X er ikke en tilstækkelig betingelse for at konkludere Y. Den anden er prototypisk iværksat af *på trods af at*, og den angiver et konkret tilfælde som en ikke-rygdækning, altså et tilfælde som ikke

2. Niels Møller Nielsen viser i Nielsen 1999 at slutningen fra rygdækning til hjemmel, altså fra de konkrete tilfælde til den generelle regel, er induktiv i sit indhold, men deduktiv i sin form, og i kraft af den deduktive gyldighed bæres en eventuel usikkerhed i rygdækningen igennem til konklusionen.

kan bruges som rygdækning for den generelle regel i hjemlen. Den hjemmel som iscenesættes polyfonisk, anfægtes ikke, men præsupponeres³. Her skal den polyfoniske analyse af grundstrukturen udvides lidt. Det er Mikkelsens modsættende årsagsbisætning, igen en velvalgt betegnelse fordi den siger at i dette konkrete enkelttilfælde gælder den iscenesatte hvis-så relation ikke.

Som ledsætningsindledere vil *selvom* og *på trods af at* altid involvere 2 prædikationer, og de har begge den indbyggede semantik at de går imod en iscenesat kausal relation, og at de går imod et iscenesat synspunkt. De laver derfor altid indrømmelsesaktivitet. Først *selvom*.

5.1. *Selvom*

Ved en *selvom*-indrømmelsesaktivitet er der i argumentationen kamp om hjemlen, forstået på den måde at der iscenesættes en regel (kausal forbindelse) i og med at den ophæves. Her passer den polyfoniske synspunktanalyse – afsender modsætter sig en iscenesat hvis-så relation og etablerer dermed en ny, som i (9):

- (9) **selvom** man er et voksent menneske og man har kørt på cykel lige siden man næsten kunne gå, var jeg lige ved at sige, **så** går du faktisk hen og fejlbedømmer ting....

Den hvis-så relation der iscenesættes og søges ophævet er ‘hvis man er voksen, så fejlbedømmer man ikke’. Det skal understreges at man ved analysen af strukturen ikke kan sige noget om, om nogen af deltagerne i interaktionen kunne tillægges den iscenesatte hvis-så relation, det er et tolkningsspørgsmål. Ofte kan man ikke, sommetider kan man. I (10) er det fx klart at interviewerens skal tillægges antagelsen at hvis man ikke har runde borde, så kan man ikke være værdibaseret:

- (10) I: Jeg har været i et par filialer, hvor de har haft det der med de runde borde og så videre, er der nogle planer for, om I skal have det, eller hvornår I skal...?

3. Mary-Annick Morel noterer også ved den type hun kalder ‘concession logique’ (Morel 1996: 9), at relationen er præsupponeret. Hun har yderligere to typer, og det er uklart om hun mener at der også præsupponeres der.

R1: 2015 tror jeg <latter>

R3: Nej, 2002, vi er nogle af dem, der er sidst.

R2: Det er fordi, vi har så fine forhold i forvejen.

R1: Jamen vi er da heller ikke dem der er dårligst ramt, det må vi sige, og nogle af de andre afdelinger har jo boet i nogle små lokaler, og nogle uden ventilationsanlæg og små ventilationsanlæg, så det er klart, det er dem, der bliver taget først. Vi kan godt være værdibaserede **selvom** vi ikke har de runde borde.

Med *selvom*-typen er der altså argumentationsmæssigt kamp om hjemlen. Afsender er, jævnfør den polyfoniske analyse af grundstrukturen, uenig i den iscenesatte kausale relation.

5.2. På trods af at

Ved en *på trods af at*-indrømmelsesaktivitet bliver den generelle regel som iscenesættes ikke modgået generelt, men det siges at den ikke gælder i netop dette konkrete enkelttilfælde, og den generelle regel er således præsupponeret. I (11) accepteres den generelle regel 'hvis annoncer er i blade som man læser, så kan man huske dem', men der siges at her har vi et ikke-rygdækningstilfælde, eller rettere, der bliver spurgt til om det er et ikke-rygdækningstilfælde:

- (11) I siger I kan godt se at de ændrer Kvicklys image nu I ser dem, men **på trods af at** de har været i en række blade som I også læser, så er der ingen af jer der kan huske dem?

At det er et enkeltstående ikke-rygdækningstilfælde fremgår omvendt af (12) som er fra *Informations* "Hvad de dog siger" – det er *Information* selv der har skrevet det:

- (12) På trods af travlhed for Falck og politi gav stormen hverken døde eller hårdt kvæstede.

Grunden til at eksemplet kom i "Hvad de dog siger", og uhyrligheden, består netop i at dette tilfælde sættes som et konkret tilfælde som ikke følger reglen, og at reglen ikke anfægtes. I forhold til grundstrukturen skal den polyfoniske analyse udvides her:

spkt. 1: Falck og politi havde travlt.

spkt. 2: Hvis Falck og politi har travlt så bliver der døde og hårdt kvæstede.

spkt. 3: Der blev ikke døde og hårdt kvæstede.

spkt. 4: Man kan, i dette tilfælde, ikke af travlheden konkludere at der blev døde og hårdt kvæstede.

Forskellen fra analysen ved *selvom*-typen er at afsender faktisk erklærer sig enig i alle 4 synspunkter, men også tager afstand til synspunkt 2 i dette konkrete tilfælde. Afsender modsiger dog ikke sig selv, fordi polyfonisk bliver individafsender tilskrevet synspunkt 2 og ytringsafsender synspunkt 4⁴, den normale tilskrivning ved præsuppositioner (jf. Ducrot 1984). Men *på trods af at*-typen fratager det enkelte tilfælde (eksisstenskvantor) status som rygdækning for en hjemmel (alkvantor). *På trods af at*, og heller ikke *skønt*, kan således ikke etablere en generel regel, og kun det. Det ses af (13) og (14), hvor jeg har prøvet at generalisere med *man*, og de virker i mine øjne meget mærkelige – den går selvfølgelig hvis man forstår *man* som *jeg*, men kun der:

(13) ?*på trods af at man* er arbejdsløs, så er *man* ikke doven.

(14) ?*skønt man* er arbejdsløs, så er *man* ikke doven.

Jeg har indtil videre vist at Mikkelsens opdeling i to typer indrømmelsesbisætning giver mening både i forhold til en polyfonisk analyse og i forhold til argumentationen. Jeg har også fastholdt Mikkelsens betegnelser 'mulighed' og 'kendsgerning', men det er ikke hensigtsmæssigt at bibeholde dem. Dels fordi, som Mikkelsen også nævner, *selvom* også kan indlede ledsætninger hvis indhold må tolkes som en kendsgerning, dels fordi, hvad Mikkelsen ikke nævner, *på trods af at* og *skønt* også kan indlede ledsætninger hvis indhold må tolkes som en ikke-kendsgerning:

(15) **Skønt** hun som rektor *skulle være* vant til at omgås urolige hove-der, taber hun sit, hvis tingene går hende imod.

4. Individafsender er den del af fortællerinstansen der er ansvarlig for tekstkohærens, ytringsafsender den del som kun er ansvarlig for den aktuelle ytring. I den seneste udvikling inden for ScaPoLine kaldt hhv locuteur textuel og locuteur d'énoncé (Nølke 2001).

- (16) **På trods af** at han *kunne have taget* af kassen, gjorde han det ikke.

Den afgørende forskel på den modsættende betingelsesbisætning og den modsættende årsagsbisætning er altså at *på trods af*-typen præsupponerer den polyfonisk iscenesatte kausale relation, og den kan som konsekvens heraf ikke etablere en generel regel i og med at den udvisker den polyfonisk iscenesatte generelle regel, fordi den polyfonisk iscenesatte regel som præsupponeret ikke kan anfægtes i samme sætning. *Selvom*-typen kan etablere en generel regel i og med at den polyfonisk iscenesatte regel ophæves, og heraf den konsekvens at den ledsætning som *selvom* indleder ofte skal tolkes som ikke-kendsgerning eller mulighed. Når *selvom*-indrømmelsesaktiviteten gælder et enkelttilfælde forstået som en person som i (17):

- (17) **Selv om** jeg er arbejdsløs, så er jeg ikke doven, vel.

fungerer samme mekanisme som når den anfægtede generelle regel gælder mange tilfælde. Her siges at den generelle regel 'hvis jeg er arbejdsløs, så er jeg doven' (eller 'hvis jeg bliver arbejdsløs, så bliver jeg doven') ikke gælder generelt for den person. Der bliver ikke taget stilling til om der skulle være en tilsvarende regel der gælder for andre.

Tilbage bliver stadigvæk grundstrukturen, at der i indrømmelsesaktiviteten er involveret 2 prædikationer X og Y, afsender erklærer sig enig i en kausal relation mellem X og Y og iscenesætter samtidig en kausal relation mellem X og ikke-Y, en relation som afsender går imod. Dette er indbygget i "indrømmelseskonjunktionerne", men det kan også realiseres ved hjælp af andre elementer. *Fordi* kan indgå i en indrømmelsesaktivitet under særlige omstændigheder:

5.3. *Fordi*

Fordi etablerer en kausal relation (Therkelsen 2001), men betegner ikke modsætning. Den kan indgå i en indrømmelsesaktivitet, når der polyfonisk iscenesættes et modsat synspunkt, nemlig når følgen negetes, (18) - (20), og kun der, i (21) er der intet indrømmende:

- (18) **fordi** jeg er arbejdsløs, så er jeg *ikke* doven, vel?

- (19) **fordi** vedkommende er syg, så skal han eller hun *ikke* have dårlig samvittighed.
- (20) og så skal lille Ole jo altså *ikke* være ugleset **fordi** far og mor de er arbejdsløse.
- (21) A: Cyklister uden lys?
 B: Ja, de tror åbenbart **fordi** der er gadelys, så er det helt fint, men det er det sgu ikke.

Selvom og *på trods af at*, laver altid en indrømmelsesaktivitet, og *fordi* som ledsætningsindleder kan under særlige betingelser. En indrømmelsesaktivitet kan også realiseres med to hovedsætninger, og man genfinder her de to typer som prototypisk realiseres med *selvom* og *på trods af at*. Jeg vil i det følgende vise at ved to hovedsætninger realiseres de to typer ved hjælp af *men* og *alligevel*, når der bliver tilsat det der er nødvendigt for at opfylde kriterierne for at lave indrømmelsesaktivitet.

6. Indrømmelsesaktivitet ved to hovedsætninger

Jeg vil indledningsvis repetere min definition på en indrømmelsesaktivitet fra indledningen i lidt udvidet form, nemlig som en aktivitet der realiseres ved at der er to prædikationer, et element der betegner modsætning og som går imod en kausal relation mellem det prædikationelle indhold i de to prædikationer, samt et element der betegner modsætning og som polyfonisk iscenesætter et modsat synspunkt. Hvor *på trods af at* og *selvom* som ledsætningsindledere og med deres semantik opfylder alle kriterier i sig selv, og *fordi* skal have tilsat nægtelsen i følgen, der skal *men* og *alligevel* også have særlige betingelser.

Når *men* og *alligevel* er kvalificerede kandidater til at indgå i en indrømmelsesaktivitet, er det fordi de begge betegner modsætning. Det er imidlertid ikke alle modsætningskonnektorer der kan indgå i en indrømmelsesaktivitet. Jeg kan her bruge Oswald Ducrot (1995) og Henning Nølkes (1999) argumentative inddeling af konnektorer. I Henning Nølkes populære udlægning er der på den argumentative motorvej konnektorer der er ensrettere, bremsere eller vendere. Ensrettere øger farten på den argumentative motorvej, fx *endda*, de er ikke inter-

essante i denne sammenhæng. De interessante er bremsere og vendere som betegner modsætning. Bremsere sætter farten ned, modificerer, *dog* er et eksempel på det. Vendere vender argumentationen så den får den modsatte retning på den argumentative motorvej – det på motorvejen og i argumentationen rigtigt farlige, kunne jeg tilføje, set fra et trafikikkerhedsmæssigt og faceanalytisk synspunkt. For at der kan være indrømmelsesaktivitet, skal konnektoren være en vender, og derfor er *men* og *alligevel* kvalificerede kandidater, mens fx *dog* og *i det mindste* ikke er det. Teorien om Argumentation i Sproget (bl.a. Ducrot 1984 og Anscombe & Ducrot 1983) og Henning Nølkes konnektogrammatik kan imidlertid (endnu?) ikke afklare hvornår en vender laver indrømmelsesaktivitet, og det er fordi konjunktioner og adverbier under ét betegnes som konnektorer. Det kan der være gode grunde til, men i forhold til indrømmelsesaktiviteten er det nødvendigt at tage hensyn til ordklassen, konjunktion eller sætningsadverbium, fordi deres forskellige muligheder for placering i sætningen, og dermed funktion, også har betydning for deres “indrømmelsesaktivitetspotentialer”.

For at afklare hvornår konjunktionen *men* kan indgå i en indrømmelsesaktivitet, kræves den funktionelle grammatiks sætningsindholdets lagdeling (Dik 1997, Heltoft & Hansen 1999), fordi *men* kan sætte en modsætning op mellem næsten hvad som helst i sproget. Og for at afklare hvornår og hvordan sætningsadverbiet *alligevel* kan indgå i en indrømmelsesaktivitet, er det nødvendigt at se på hvilke potentialer *alligevel* har som sætningsadverbial i de forskellige placeringsmuligheder i sætningen, og her trækker jeg på Eva Skafte Jensens forskning (Jensen 1999, 2000). Min hovedpåstand er at *men* under de rette betingelser indgår i samme type indrømmelsesaktivitet som *på trods af*-typen, og at *alligevel* under de rette betingelser indgår i samme indrømmelsesaktivitet som *selvom*-typen.

6.1. Når *men* ikke laver indrømmelsesaktivitet

Konjunktionen *men* indgår i en indrømmelsesaktivitet når modsætningen går på relationen mellem det prædikationelle indhold. Det vil i hovedsagen sige at det er når modsætningen sættes mellem to begivenheder, jf. den funktionelle grammatik, sætningsindholdets lagdeling. *Men* indgår ikke i indrømmelsesaktivitet når modsætningen sættes mellem dele af prædikationen som i (22) – (26). Mønsteret er at

når man siger "ikke det, men det", er der ikke indrømmelsesaktivitet. Jeg har kursiveret det som modsættes:

- (22) Det andet eksempel (B74,157) er *ikke en procedurebeskrivelse, men en helligdagsbestemmelse.*
- (23) Jeg vil lige høre, jer der *ikke* handler i *Kvickly*, **men** *alle andre steder*, er det fordi *Kvickly* ikke ligger i nærheden?
- (24) Ja, altså jeg kan *ikke lide* selve spørgeskemaerne, **men** jeg kan *godt lide* at vi har fået nogle resultater på bordet,...
- (25) Jeg fordriver *ikke* tiden *med fjernsyn*, **men** *med blade.*
- (26) *herhjemme* køber jeg faktisk *aldrig* nogen blade, **men** *når jeg rejser meget*, så køber jeg altid alt muligt og jeg synes det er skægt.

Men indgår ikke i indrømmelsesaktivitet når modsætningen går på to sproghandlingsværdier, i (27) mellem opfordring og advarsel, i (28) mellem tilladelse og advarsel:

- (27) Gør en stor mand af ham, **men** gør det langsomt.
- (28) Tag bare min cykel, **men** pas på forbremsen.

Men laver heller ikke indrømmelsesaktivitet, når det fungerer som signal om emneskift (også jf. Schriffrin 1987). Det *men* er meget almindeligt i mine interviewudskrifter, hvor interviewerens tit indleder et spørgsmål med det når informanten er kommet på afveje i forhold til det interviewerens gerne ville vide, som i (29):

- (29) – Ikke at jeg kan huske det, jeg kan huske at der var en utrolig tyk bunke papirer med en masse spørgsmål vi skulle svare, ... var det ikke noget med ... var det ikke også telefonisk?
 – Jo det er rigtigt, i 1992 blev spørgsmålene besvaret telefonisk. **Men** hvad for en oplevelse af processen havde du dengang?
 – Det kan jeg dårlig huske.

I forhold til sætningsindholdets lagdeling i den funktionelle grammatiks teoridannelse, skal det altså være mindst og højst på det tropiske niveau, altså mellem to begivenheder med eventuelle (subjektive) realitetsangivelser. At realitetsangivelserne (kendsgerning, mulighed – og hvis man foretrækker det: realis, non-realis) ikke har indflydelse på de to typer indrømmelsesaktiviteter, har jeg redegjort for i 5.2. For at *men* kan lave indrømmelsesaktivitet, skal modsætningen altså for det første gå på selve relationen mellem to begivenheder. Det er imidlertid ikke nok. *Men* indgår kun i en indrømmelsesaktivitet (modsætning mellem to begivenheder) hvis der i den første sætning er sproglige elementer der signalerer argumentativ retning (det samme som at sige at den medfører en konventionel implikatur), det er typisk positivt eller negativt ladede ord, neksualer gør det bevisligt jf. Nielsen 2000, og mange verber også. Der er brug for yderligere forskning i det, men det vigtige er at der i den første prædikation skal være ord der semantisk signalerer argumentativ retning (positivt / negativt), eller noget semantisk indrømmende som i eksemplerne (1) – (7), OG *men* som modsætter sig relationen mellem to begivenheder.

6.1.1. Når *men* laver indrømmelsesaktivitet

Med *men* sættes den i øvrigt accepterede regel ud af kraft i det konkrete enkelttilfælde, som kommer til at fremstå som en ikke-rygdækning. I (30) udfoldes det meget smukt:

- (30) Jeg synes ikke det er hektisk, musikken er enormt rolig og de kysser og pussenusser, og hele tiden, og ungerne er rolige. *Det kan godt være* de løber rundt, **men** der er helt stille. Der er jo slet ingen larm nogen steder. Der er ingen der skriger og ingen der tramper.

Påstanden er at stemningen ikke er hektisk (der er tale om en reklamespot for Kvickly), og det konkrete tilfælde fratages status som rygdækning for den polyfonisk iscenesatte regel 'hvis børnene løber, så larmer det'. Reglen præsupponeres, men fratages gyldighed i dette konkrete tilfælde fordi følgen, altså larmen, udebliver (hvorfor man ikke kan konkludere at stemningen er hektisk). I (31) diskuterer informanterne en Kvicklyreklame hvor der står et par i et køkken. Diskussionen går på om menneskene passer til køkkenet, informanterne kan

godt lide menneskene, men synes at køkkenet er grimt, og øvelsen går så ud på at forklare hvordan sympatiske mennesker kan have et grimt køkken:

- (31) A: Det er lidt svært, men jeg synes de to, de passer ikke ind i køkkenet. Der er et misk mask, i forhold til typerne
 B: De må være ved at spare sammen til et nyt køkken
 C: Det *kan godt være* de sparer op til et nyt køkken, den er jeg med på, **men** de havde ikke haft det grimme opvaskestativ
 B: Så havde de haft en pæn dug..
 C: Et eller andet hyggeligt
 A: Der vil jeg sige det er ham der flader ved siden af, for hun kunne da godt have sådan en smag..
 C: Hun ser da *sød* ud.. (grinen og larm) **men** derfor kan hun da godt have sådan en smag

A's påstand er først at parret ikke passer til køkkenet. B prøver så at forklare det med at de sparer op til et nyt køkken: regel: hvis man sparer op til et nyt køkken, så kan ens køkken godt være grimt. Med sin indrømmelsesaktivitet anfægter C derefter ikke reglen, men fratager det konkrete køkken status som opsparingskøkken på grund af det (for) grimme opvaskestativ. Det andet *men* er udløst af *sød*, der som positivt ladet har en positiv argumentativ retning, dvs. rejser en forventning om at man siger noget andet pænt. *Men* vender retningen og det prædikationelle indhold er noget mindre flatterende samtidig med at *søds* normale argumentative retning ikke anfægtes.

Der er desuden en indholdsmæssigt særlig interessant indrømmelsesaktivitet set i forhold til interaktionen, og det er når den polyfonisk iscenesatte og ikke anfægtede regel går på det lokutionære, på udsigelsen. I interaktionen taler man der om usikkerhedsmarkører og nedtoning. I (32) præsupponeres reglen 'hvis man ikke har talbelæg, så skal man ikke udtale sig', men i og med at informanten faktisk udtaler sig præsenteres den konkrete udsigelse som et ikke-rygdækningstilfælde:

- (32) Jeg har ingen statistik at vende mig til, **men** det der med at se sig for har ikke så meget at gøre med den hastighed vi kører med præcist som hvad det er man foretager sig...

I (33) er det *svært at definere* der angiver argumentativ retning mod at så skal man lade være. *Men* går igen på udsigelsen:

(33) Det er *svært at definere*, **men** det er sådan lidt mere familiært i gåseøjne.

Set i lyset af analysen af indrømmelsesstrukturen, begynder eksempler som (34) og (35) virkelig at fortjene betegnelsen usikkerhedsmarkør:

(34) Jeg ved ikke om det er rigtigt, **men** jeg synes at bla bla bla

(35) Det er måske banalt, **men** jeg ville gerne sige at bla bla bla

Men i (34) og (35) går på det lokutionære, og afsender får kategoriseret indholdet af sin anden ytring som henholdsvis måske-forkert og måske-banalt, i den polyfoniske analyse af (35):

spkt. 1: Udtalelsen er (måske) banal.

spkt. 2: Hvis udtalelsen er banal, så skal man ikke udtale sig.

spkt. 3: Jeg udtaler mig.

spkt. 4: I dette konkrete tilfælde kan man ikke af udtalelsens (måske) banalitet slutte at jeg ikke udtaler mig.

Jeg vil herefter straks holde op med at lave den slags indrømmelsesaktivitet! *Men* (= signal om emneskift) det centrale er at *men* kan iværksætte indrømmelsesaktivitet af *på trods af*-typen mellem to hovedsætninger, når den modsætning som *men* semantisk betegner, går på relationen mellem sætningerne, og det vil med den funktionelle grammatiks begreber sige at modsætningen sættes mellem to begivenheder på det tropiske niveau i sætningsindholdets lagdeling. Ikke på det frastiske (mellem dele af prædikationen), ikke på det neustiske (mellem sproghandlingsværdier) og ikke på det tekstlige (som signal om emneskift). Som modsætningskonnektor er *men* argumentativt en vender, og for at der kan være indrømmelsesaktivitet kræves der at der er en argumentativ retning at vende. Det kan komme i form af noget semantisk indrømmende eller ord med indbygget argumentativ retning (som bærer en konventionel implikatur) i den første prædikation. Henning Nølkes eksempel har det hele, indrømmelse, argumentativ retning og vender:

- (36) *Rigtignok* er det *vanskeligt* at give en eksakt beskrivelse af polyfoniteorien, **men** det er besværet værd at prøve at få det gjort.

Men falder som *på trods af at* på generaliseringsprøven:

- (37) Han er arbejdsløs, **men** aktiv.
- (38) ?*Man kan være* arbejdsløs, **men** aktiv.

Hvor generaliseringsprøven som med *selvom* er fin med *alligevel*:

- (39) Man kan være arbejdsløs og **alligevel** aktiv.

Jeg vil i det følgende vise at *alligevel* under de rette omstændigheder laver den samme type indrømmelsesaktivitet som *selvom*-typen.

6.2. Alligevel

Alligevel er et sætningsadverbium, betegner modsætning, er en vender, og polyfonisk gør den principielt det samme som *ikke*, den iscenesætter det modsatte synspunkt. Desuden etablerer den i de fleste tilfælde en kausal forbindelse. Når den indgår i en indrømmelsesaktivitet, er det således *fordi*-typen den kalkerer, hvor det er *alligevel* i stedet for *ikke* i den anden prædikation (Y), følgen, der polyfonisk iscenesætter ikke-Y. *Alligevel* indgår ikke altid i en indrømmelsesaktivitet, og for at vise hvornår den gør det, skal det først afklares hvad *alligevels* forskellige placeringsmuligheder i sætningen indebærer. Jeg tager her udgangspunkt i Eva Skafte Jensens resultater og bruger nogle af hendes eksempler. Som modsætningskonnektor med skopus over det prædikationelle indhold iscenesætter *alligevel* altid det modsatte synspunkt. Som Eva Skafte Jensen påpeger, er det kun på SA-pladsen at *alligevel* kan give en ytring sproghandlingsværdien emotiv, (40):

- (40) Det var **alligevel** mærkeligt

Da der nødvendigvis er to prædikationer involveret i en indrømmelsesaktivitet, er den type ikke interessant her. Mere interessant er det at *alligevel* har forskelligt sammenbindingspotentiale afhængigt af om den står på fundamentplads eller SA-plads, forskellen illustreres med (41) og (42):

- (41) hun (:kokekonen) har fået sin løn. Og desuden fik hun resten af tarteletterne – de er **alligevel** ikke go'e i morgen – og så al ribsgeléen – vi kan **alligevel** ikke servere den, når faconen er gået af den.
- (42) Desuden fik hun resten af tarteletterne. **Alligevel** er de ikke go'e i morgen

På fundamentpladsen knytter *alligevel* altid an til den forudgående sætning, mens den ikke behøver at gøre det på SA- og A-pladsen. Jeg vil i sagens anledning formulere det sådan at *alligevel* på fundamentpladsen altid sætter en modsætning op til følgen af den foregående prædikation, og følgen af den foregående prædikation i (42) sættes således polyfonisk til at være 'de er gode i morgen', det er altså den noget underlige kausale relation: 'hvis kokekonen får tarteletterne med hjem, så kan de holde sig til i morgen' der argumenteres imod. Når *alligevel* står i den sætning der er følgen i hvis-så relationen, er der altid indrømmelsesaktivitet, i (43) kunne *alligevel* også have stået på SA- og A-pladsen, det er Eva Skafte Jensens A-type (Jensen 1999):

- (43) NN sagde, at det var rart at se noget godt teater. Det gjorde mig glad, for vi har brugt alt der var i os alle sammen, og nogle har endda fået skidebatter, og **alligevel** så har folk ikke givet op.

Alligevel i sætningen der argumentationsmæssigt repræsenterer følgen i hvis-så relationen er så at sige *selvom* med tilbagevirkende kraft. Når *alligevel* står i den prædikation der indholdsmæssigt er årsagen i hvis-så relationen – og dermed argumentationsmæssigt er belæg / begrundelse og ikke påstand / konklusion – kan det kun stå på SA- eller A-pladsen. Det er Eva Skafte Jensens B-type – som (42) og (44):

- (44) Den sidste sæson, det er jo også en...folk ved at de skal holde op, og nogle er blevet fyret, så daler energiniveauet på en eller anden måde. Nej, vi gider da ikke rydde op fordi vi skal **alligevel** ikke være her, så det er ikke vores bord længere.

- (45) henregner jeg til samme type argumentationsmæssigt, fordi *alligevel* falder i årsagsprædikationen:

(45) Tager du et brød med. Når du **alligevel** skal i Brugsen.

I (45) er det klart at *når du alligevel skal i Brugsen* er begrundelsen for at man kan bede samtalepartneren om at tage brød med, ligesom det i (42) er klart at *de er alligevel ikke go'e i morgen* er begrundelsen for at kogekonen fik mad med hjem. Den intuitive fornemmelse af noget "indrømmelsesagtigt" i de to eksempler kommer af at *alligevel* etablerer en ny kausal relation, en ny hjemmel, som *selvom*, og det der bliver "indrømmet", er at der er en generel regel (som nu sættes ud af kraft) i og med at der etableres en ny regel. I (42) er det reglen 'vi giver ikke mad til tjenestefolk'. Den nye regel kan i argumentationsmæssig forstand siges at være en undtagelsesregel, i Toulmins model en gendrivelse, en *medmindre*-regel. (44) og (45) kan henholdsvis parafraseres som 'vi rydder op medmindre vi ikke skal blive her' og 'Jeg beder dig ikke om tjenester medmindre det ikke er til ulejlighed for dig'.

Eksempler hvor *alligevel* optræder alene er relativt sjældne, en *men alligevel*-kombination med *alligevel* repræsenteret på alle mulige pladser i sætningsskemaet er det hyppigste. Jeg mener at årsagen til det er at det kun er *alligevel* på fundamentpladsen der utvetydigt signalerer at prædikationen er følgen i årsag-følge relationen, hvorimod det argumentationsanalytisk kræver et indholdsmæssigt tolkningsarbejde at afgøre om et *alligevel* på SA- og A- pladsen er i en begrundelsesprædikation eller en følgeprædikation – fx som i (42), hvor det kun er den indholdsmæssige absurditet i følgetolkningen, nemlig 'hvis kogekonen får tarteletterne, så kan de holde sig', der gør at vi tolker *alligevel*-prædikationen som en begrundelse. Man kan sige at med begrundelses-*alligevelet* udviser afsender (polyfonisk) bevidsthed om at den konkurrerende kausale relation findes, men sætter eksplicit sin nye kausale relation som gældende, som i (46):

(46) Altså hvis du har 15 køretimer eller 20 køretimer, de sidste 5, der lærer du altså meget **alligevel**.

I (46) kæmpes der eksplicit mod hjemlen 'det er ligemeget hvor mange køretimer man har'. Og det der måtte være af "indrømmelse" er dialogisk, nemlig sådan cirka: 'selvom andre måtte mene det, så mener jeg noget andet'. Tvetydigheden ved SA- og A-placeringen med hensyn

til om det er følge eller begrundelse, og *alligevels* “medmindrepotentiale” henholdsvis ophæves og realiseres med kombinationen *men alligevel*.

6.3. *Men alligevel*

Med kombinationen *men alligevel* kan man eksplicit markere at *alligevel*-prædikationen er følgen fordi *men* altid knytter an til den foregående prædikation. Og man kan eksplicit med *men* markere accept af den generelle regel, som *men* præsupponerer. Med *men* accepteres den generelle regel og det konkrete tilfælde sættes som en undtagelse der ikke følger reglen. Med *men alligevel* kan man få accept af den generelle regel og etablering af en undtagelsesregel – den kunne i Toulmins model placeres under gendrivelsen – og hele konstruktionen parafraseres som: *Men*: den generelle regel gælder, *alligevel*: medmindre undtagelsesreglen træder i kraft (hvilket den gør i dette tilfælde):

(47) Det startede med Dreyfuss, som de syntes var *svært* – det havde de nok også ret i, **men** vi læste det **alligevel**.

I (47) præsupponeres den generelle regel ‘hvis det er svært, læser vi det ikke’, men der blev gjort en undtagelse: ‘svært stof kan også læses’. I (48) præsupponeres og accepteres reglen ‘hvis man kan bidrage med noget, så er man nyttig’, men der sættes at i dette tilfælde gælder undtagelsesreglen ‘hvis man ikke har talt med kunden, så er man ikke nyttig’:

(48) Og der kan man så sige, at *det synes jeg er en styrke*, at de kontrolelementer eller de her kreditafdelinger, som måtte være skudt ind imellem i vid udstrækning *er væk*. Det *kan godt være*, at de kan bidrage med noget, **men** de har jo ikke talt med kunden **alligevel**, og ofte vil det være, at de stiller en to tre spørgsmål for at gøre deres eksistens berettiget, og *så trækker de sagen unødigt ud*. Og hvis banken tror på, at det er de rigtige medarbejdere, de har siddende ude i filialerne, *så er det ikke nødvendigt*.

I (49) udtaler informanten, som er fransklærer i gymnasiet, sig om antallet af franskelever:

(49) Der bliver også færre og færre elever, det er klart. **Men** jeg synes **alligevel** det er bekymrende at det skrumper ind.

Den generelle regel der accepteres er at når elevtallet falder generelt skulle det ikke bekymre at antallet af franskelever også falder, men i dette tilfælde gælder undtagelsesreglen: Fald i antal **fransk**-elever er bekymrende.

7. Konkluderende bemærkninger

Jeg mener at have vist at der med udgangspunkt i den sproglige polyfoniteori, den funktionelle grammatik og argumentationsteorien kan gøres rede for strukturen i en indrømmelsesaktivitet og dens funktion i dialogen. Kristian Mikkelsen havde, ikke overraskende, den grundliggende fornemmelse for at der er to typer indrømmelse, for ham i indrømmelsesbisætninger, i min omformulering: den hvor der argumentationsmæssigt i dialogen kæmpes om hjemlen, og den hvor en generel regel, hjemmel, præsupponeres, men hvor det enkelte konkrete tilfælde sættes som et ikke-rygdækningstilfælde. I denne artikel prototypisk repræsenteret med henholdsvis *selvom* og *på trods af at*. De to typer indrømmelsesaktivitet kan også realiseres med to hovedsætninger under visse betingelser, dvs. med skyldig hensyntagen til den funktionelle grammatiks sætningsindholdets lagdeling, med konjunktionen *men* og adverbiet *alligevel*. En *men*-indrømmelsesaktivitet svarer til *på trods af at*-typen, og en *alligevel*-indrømmelsesaktivitet (med *alligevel* i følgeprædikationen) svarer til *selvom*-typen. Med *men*-*alligevel* kombinationen kan man få begge dele: en præsupponeret generel regel samtidig med en eksplicit hævdet undtagelsesregel som det konkrete tilfælde følger.

Henvisninger

- Anscombre, J.-C. & O. Ducrot (1983). *L'argumentation dans la langue*. Bruxelles: Mardaga.
- Dik, S. C. (1997). *The Theory of Functional Grammar. I*. Kees Hengeveld ed. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Ducrot, O. (1995). Les modificateurs déréalisants. In *Journal of Pragmatics* 24, 1995. 145-165.
- Ducrot, O. (1984). *Le dire et le dit*. Paris: Les éditions de minuit.
- Heltoft L. & E. Hansen (1999): *Grammatik over det Danske Sprog*. Præprint.

- Jensen, E. S. (1999). Sætningsadverbialer og topologi med udgangspunkt i de konnektive adverbialer. *Ny forskning i grammatik*. SHF, fællespublikation 7. Odense Universitetsforlag. 141-154.
- Jensen, E. S. (2000). *Danske sætningsadverbialer og topologi i diakron belysning*. Ph.-d.-afhandling i dansk grammatik ved Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.
- Jørgensen C. & M. Onsberg (1987). *Praktisk argumentation*. København: Teknisk forlag.
- Mikkelsen K. (1975). *Dansk ordføjningslære*. København: Hans Reitzel.
- Morel, M.-A. (1996). *La concession en français*. Collection l'essentiel français. Paris, Gap: Ophrys.
- Nielsen, M. S. (2000). *Substantivers inhærente argumentativitet*. RUC-rapport. Dansk, dybdemodul.
- Nielsen, N. M. (1999). Formel gyldighed i argumentationsanalysen – et kritisk blik på Stephen Toulmins argumentmodel. In R. Therkelsen og E. Klitgård (red): *Detaljen. Tekstanalysen og dens grænser II*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 230-246.
- Nølke, H. (1989). Polyfoni. En sprogteoretisk indføring. *ARK 48*, juli 1989.
- Nølke, H. (1999). *Det franske sprog*. Kapitel V, II. Modifikation 2.
- Nølke, H. (2001). La ScaPoLine 2001: Version révisée de la théorie Scandinave de la Polyphonie Linguistique. In *Polyphonie Linguistique et littéraire III*. Roskilde: Samfundslitteratur.
- Nølke, H. & M. Olsen (2000). POLYPHONIE: théorie et terminologie. In *Polyphonie – linguistique et littéraire II*. Roskilde: Samfundslitteratur. 45-169.
- Schiffirin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Therkelsen, R. (2001). *Ikke fordi jeg mener det, for det gør jeg. Et bidrag til argumentationsanalysen. In C. Henriksen og L. Heltoft (red.): *Den analytiske gejst*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 221-232.
- Toulmin, S. (1958). *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.

